

STORTINGET

Innst. 30 S

(2024–2025)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen
om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør
med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner
og skogfinner

Dokument 19 (2022–2023)

Innhold

Side

1. Innledning	1
1.1 Kommisjonens mandat, sammensetning og arbeidsmetoder	1
1.1.1 Forhistorien til opprettelse av kommisjonen	1
1.1.2 Kommisjonsmedlemmene	3
1.1.2.1 Sekretariatet	3
1.1.3 Stortingets mandat til kommisjonen	3
1.1.4 Kommisjonens forståelse av mandatet	5
1.1.4.1 Offisielle navn	5
1.1.4.2 Inkluderte grupper	5
1.1.4.3 Etnisitet, gruppetilhørighet og identitet	6
1.1.4.4 Fornorskingspolitikk og fornorsking	8
1.1.4.5 Begrepet «urett»	10
1.1.4.6 Historisk kartlegging	10
1.1.4.7 Undersøkelse av virkninger	11
1.1.4.8 Tiltak for forsoning	11
1.1.4.9 Avgrensning	12
1.1.4.10 Behandling av personopplysninger	12
1.1.4.11 Kommisjonsmøter	13
1.1.4.12 Samfunnskontakt	13
1.1.4.13 Inkludering av berørte miljøer og organisasjoner	13
1.1.4.14 Kommisjonens kunst- og håndverksprosjekt	14
1.1.4.15 Påvirkning av covid-19-pandemien	14
1.1.5 Arbeidsform og -metoder	14
1.1.5.1 Kommisjonens grunnlagsmateriale	15
1.1.5.2 Eksisterende forskning	15
1.1.5.3 Personlige historier	15
1.1.5.4 Analyse av personlige historier	16
1.1.5.5 Psykososial støtte	16
1.1.5.6 Arkivgranskning	17
1.1.5.7 Eksterne utredninger	17
1.1.5.8 Kommisjonens arkiv	18
1.1.6 Kommisjonens grunnsyn	18
1.2 Sammen drag av kommisjonens rapport	19
1.2.1 Historisk kartlegging – fra fornorskingspolitikk til politisk mangfold	19
1.2.2 I skyggen av fornorskingen – konsekvenser av fornorskingspolitikk og urett	25
1.2.3 Forsoning og forsoningstiltak	27
1.3 Avslutning	28
2. Kommisjonens forslag til tiltak	28
2.1 Kommisjonens forslag til tiltak	28
2.1.1 Pilar 1: Kunnskap og formidling	29
2.1.2 Pilar 2: Språk	30
2.1.3 Pilar 3: Kultur	32
2.1.4 Pilar 4: Forebygging av konflikter	33
2.1.5 Pilar 5: Implementering av regelverk	34
2.2 Avslutning	35
3. Komiteens behandling	35
3.1 Møter	35
3.2 Skriftlige innspill	35

3.3	Åpen høring.....	36
3.4	Komiteereise til Canada	36
4.	Komiteens merknader.....	36
4.1	Dialogen med organisasjoner og Sametinget	37
4.2	Historisk kartlegging	37
4.3	Fornorskingspolitikken og konsekvenser av den.....	37
4.4	Urfolk og minoriteter i dag	38
4.5	Forsoning.....	39
4.6	Tiltak.....	39
4.7	Tiltak og initiativer fra regjeringen	39
4.8	Pilar 1: Kunnskap og formidling.....	41
4.8.1	Nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett	42
4.9	Pilar 2: Språk.....	43
4.9.1	Retten til et samiskspråklig barnehagetilbud.....	45
4.9.2	Rekruttering av samiskspråklige barnehagelærere.....	49
4.9.3	Grunnopplæringen	51
4.9.4	Samiske læremidler.....	55
4.9.5	Rekruttering av samiskspråklige lærerstudenter	56
4.9.6	Etterutdanning.....	56
4.9.7	Høyere utdanning og forskning	57
4.9.8	Kvoter for studenter med sørsamisk språkkompetanse	59
4.9.9	Kvensk	59
4.9.10	Skogfinsk.....	61
4.10	Pilar 3: Kultur	61
4.10.1	Samisk film	62
4.10.2	Om kulturarbeid på tvers av landegrensene	62
4.10.3	Sametinget som forvalter på kulturfeltet	63
4.10.4	Nominasjon av Várjjat siida til UNESCOs verdensarvliste.....	63
4.10.5	Om bruk av kvensk og skogfinsk flagg.....	63
4.10.6	Immateriell kulturarv	63
4.10.7	Tilbakeføring av kulturhistoriske gjenstander	64
4.10.8	Om automatisk vern i kulturminneloven.....	65
4.10.9	Samiske og kvenske/norskfinske medier	65
4.10.10	Særlig om skogfinsk kultur og historie	65
4.10.11	Mer generelt om kvensk/norskfinsk kultur.....	65
4.11	Pilar 4: Forebygging av konflikter	66
4.11.1	Om eiendoms- og bruksrettigheter.....	66
4.11.2	Om fritt informert forhåndssamtykke	67
4.11.3	Om «Fosen-saken» og tilhørende saker	67
4.12	Pilar 5: Implementering av regelverk.....	68
4.12.1	Om utredning av kvener/norskfinners rettigheter	70
4.12.2	Rettsikkerhet for urfolk og nasjonale minoriteter.....	70
4.13	Pilar 6: Næring.....	70
4.13.1	Om maritime ressurser	72
4.13.2	Særlig om reindrif.....	73
4.14	Pilar 7: Menneskelige omkostninger	74
4.14.1	Oppfølging av ofre for vold og seksuelle overgrep	75
4.14.2	Selvdrapsatferd	75
4.14.3	Hatkriminalitet, hatefulle ytringer og diskriminering	76
4.14.4	Utvikling av likeverdige helsetjenester	76
4.14.5	Internatliv og tapt skolegang.....	78

	Side	
4.14.6	Funksjonshindringer, etnisitet og sammensatt etnisk diskriminering.....	78
4.14.7	Kriminalomsorgen	79
4.14.8	Skjelettmaterialet etter datidens såkalte raseforskning.....	79
4.14.9	Barnevern og tillit til offentlig forvaltning.....	79
4.15	Særuttalelse	80
4.16	Lærdom/erfaringer fra studietur til Canada.....	80
4.17	Pågående prosesser	80
4.18	Veien videre.....	81
4.19	Øvrige merknader.....	83
4.19.1	Om prosessen før ratifisering av ILO-konvensjon 169	84
5.	Forslag fra mindretall.....	92
6.	Komiteens tilråding.....	97

Vedlegg

STORTINGET

Innst. 30 S

(2024–2025)

Innstilling til Stortinget
fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument 19 (2022–2023)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner

Til Stortinget

1. Innledning

Sannhets- og forsoningskommisjonen i Norge ble oppnevnt av Stortinget i juni 2018 og avleverte sin rapport 1. juni 2023 til Stortingets presidentskap. Ett av medlemmene har en særuttalelse. Kommisjonens øvrige medlemmer står bak den samlede rapporten. Mandatet beskriver tre oppdrag:

- Kommisjonen skal foreta en historisk kartlegging som beskriver norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner både lokalt, regionalt og nasjonalt.
- Kommisjonen skal se på ettervirkninger av fornorskingspolitikken i dag, knyttet til samisk og kvensk/finsk språk og kultur, samt materielle, sosiale, helsemessige og identitetsmessige ettervirkninger, både for gruppene som helhet og for enkeltindivider.
- Kommisjonen skal foreslå tiltak som bidrar til videre forsoning.

Kommisjonen har gransket fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Skogfinnene ble, etter initiativ fra skogfinsk hold, innførtolket i mandatet i samforståelse med Stortinget som oppdragsgiver.

1.1 Kommisjonens mandat, sammenheng og arbeidsmetoder

1.1.1 FORHISTORIEN TIL OPPRETTELSE AV KOMMISJONEN

Stortinget oppnevnte 2018 en kommisjon til å gjennomføre en historisk kartlegging av norske myndigheters fornorskingspolitikk, undersøke virkningene av politikken og foreslå tiltak som kan bidra til forsoning. Stortingets beslutning kom etter en omfattende og grundig prosess som involverte berørte institusjoner og organisasjoner. Etableringen av Sannhets- og forsoningskommisjonen må også forstås i en bredere nasjonal og internasjonal sammenheng.

Opprettelsen av Sannhets- og forsoningskommisjonen i Norge/Norga/Vuodna/Nöörje/Norja føyer seg inn i en rekke sammenliknbare prosesser verden over. Felles for disse prosessene er at de har hatt et siktemål om å avdekke og kartlegge urett. Tanken er at en ved å gjøre dette kan legge til rette for forsoning og forbedre samfunnsforhold.

Samisk parlamentarisk råd/Sámi parlamentáralaš ráđđi/Saemien parlamentarihkeles raerie (SPR) begynte arbeidet med å få opprettet kommisjoner i Finland, Sverige og Norge i 2004. Samene har lenge arbeidet internasjonalt, særlig gjennom Sámiráđđi/Samerádet, og har vært informert om sannhets- og forsoningsprosesser som har foregått i andre deler av verden. Prosessen i Sør-Afrika har vært en viktig inspirasjon for å initiere liknende prosesser i Norden. Dette var også inspirasjonen til representantforslaget på Sametinget/Sámediggi/Sámedigge/Saemiedigkie i 2004 om behovet for å få mer kunnskap om fornorskingen og for å utrede fornorskingspolitikkenes konsekvenser for samer og kvener, og

for representantforslaget i 2014 om å igangsette en offentlig undersøkelse av fornuksingspolitikken. Saken ble opprinnelig behandlet som budsjettsak av Sametingets plenum i 2014.

Sametingsrådet henvendte seg til Kommunal- og moderniseringsdepartementet i et brev mai 2015 der det ga uttrykk for et ønske om å igangsette en offentlig utredning av fornuksingspolitikkenes målsetting, gjennomføring og virkemidler, samt hvilke strukturer som ennå eksisterer. Dette ble satt opp på møteagendaen som tema på etterfølgende konsultasjoner mellom Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget. I Sametingets årsberetning for 2016 kom det frem at sametingsrådet ønsket å etablere en sannhetskommisjon om fornuksingen i Norge, i samråd med norske myndigheter og relevante forsknings- og fagmiljøer.

Da SPR organiserte sin femte samekonferanse i Trondheim/Tråante 7. februar 2017, ble det gitt en uttalelse om behovet for sannhets- og forsoningskommisjoner, og rådet oppfordret de nordiske landene til å igangsette sannhets- og forsoningsprosesser for å avdekke og dokumentere historiske og eksisterende assimileringprosesser og -politikk overfor samer.

Samisk parlamentarisk råd uttalte at det må gjennomføres sannhetsprosesser før det kan finne sted forsoning, og at disse prosessene må resultere i at statene i samråd med sametingene tar ansvar for å styrke sameenes stilling som folk i de nordiske land.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet ved same- og minoritetspolitisk avdeling ønsket på sin side ikke en kommisjon, og advarte i et internt notat allerede i juni 2016 mot opprettelsen. Det ble anbefalt å signalisere at en statlig oppnevnt undersøkelseskommisjon ikke var den beste løsningen. Samtidig erkjente departementet at det var behov for mer kunnskap om fornuksingen. Notatet ble lekket og publisert av NRK Sápmi i mars 2017, og bakgrunnen for regjeringens tilbakeholdenhet ble samtidig offentlig kjent: Dersom fornuksingens konsekvenser ble dokumentert, ville dette kunne føre til forventninger om tiltak, og en tilsvarende kartlegging for kvener/norskfinner.

I desember 2016 ble det fremsatt et representantforslag på Stortinget om en sannhetskommisjon for fornuksingspolitikk og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. Samer i Finland, Norge og Sverige, og kvener og tornedalinger har samarbeidet for å øke bevisstheten om et nasjonalt og transnasjonalt behov for sannhets- og forsoningsprosesser på tvers av landegrensene. I prosessen med opprettelsen av kommisjonen i Norge, var det likevel ulike stemmer fra både samisk og kvensk hold. Det var også vektige stemmer som mente at en kommisjon ikke var den beste måten å gå videre på. Et flertall på Sametinget besluttet likevel å gå videre med ønsket om å få kommisjonen opprettet.

Representantforslaget ble behandlet i Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité. På bakgrunn av komiteens innstilling, Innst. 493 S (2016–2017), fattet Stortinget følgende vedtak 20. juni 2017:

«Stortinget ber presidentskapet utarbeide forslag til mandat for kommisjonen, dens navn og sammensetning.»

Forslaget ble vedtatt med 53 mot 47 stemmer.

Presidentskapet sendte 23. mars 2018 et utkast til mandat på høring. Samtidig ble Sametinget, Kveeni Suomi seurat/Kvenlandsforbundet, Ruijan kvääniliitto/Norske kveners forbund og Norjalais-Suomalainen liitto/Norsk-finsk forbund invitert til å foreslå kandidater til medlemmer av kommisjonen. Mange organisasjoner kom med sine synspunkter under høringene. Kun Norsk-finsk forbund uttalte at de var imot en kommisjon. Et revidert utkast til mandat ble sendt på høring til de samme organene 16. mai 2018, og dette utkastet var grunnlag for videre drøftelser i et møte med presidentskapet på Stortinget. Etter møtet ble det foretatt en ny revisjon av utkastet til mandat, og Sametinget og de kvenske og norskfinske organisasjonene fikk på nytt mulighet til å uttale seg om saken.

Presidentskapets forberedende arbeid i denne saken ble altså gjort i nært samarbeid med Sametinget og samiske, kvenske og norskfinske organisasjoner. Uttalelsene til Sametinget, Kvenlandsforbundet, Norske kveners forbund og Norsk-finsk forbund ligger som vedlegg til saken i Stortinget. I en situasjon med en samfunnsdebatt som trakk i ulike retninger, ble behandlingen på Sametinget sentralt for sameenes del, mens Norske kveners forbund ble organisasjonen som i stor grad la til rette for en samlende prosess for kvene. Sametinget og Norske kveners forbund avholdt en rekke åpne møter i de mest aktuelle delene av landet, hvor en kunne gi innspill til kommisjonens mandat og komme med sine personlige erfaringer.

Materialet etter Sametingets folkemøter ble senere overlevert kommisjonen. Sametingets plenum vedtok

1. juni 2018 en uttalelse om mandatet. Norske kveners forbund og Kvenlandsforbundet kommenterte henholdsvis det reviderte utkastet til mandat i uttalelser 30. mai og 2. juni 2018.

Stortinget opprettet Sannhets- og forsoningskommisjonen, fastsatte mandatet og oppnevnte medlemmene til kommisjonen 12. juni 2018:

«Stortinget oppnevner en kommisjon for å granske fornuksingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner i henhold til det mandat som fremgår av innstillingen.»

Stortingets involvering av relevante aktører ga offentlig tyngde til kommisjonen.

1.1.2 KOMMISJONSMEDLEMMENE

Kommisjonsmedlemmene representerer ikke bestemte grupper eller synspunkter, men har bestått av fagpersoner med erfaring og kunnskap fra en rekke samfunnsområder.

- Dagfinn Høybråten, kommisjonsleder, generalsekretær i Kirkens Nødhjelp, Nesodden
- Ivar Bjørklund, professor emeritus i kulturvitenskap ved UiT Norges arktiske universitet, Tromsø/Romssa/Tromsø
- Anne Kristin Gurák, seniorrådgiver på Árran, Hámmar/Hamarøy
- Håkon Hermanstrand, historiker, prosjektleder ved Saemien Sijte, Nærøysund
- Per Oskar Kjølås, biskop emeritus, Tromsø/Romssa/Tromsø
- Pia Lane, professor i flerspråklighet ved Senter for flerspråklighet Universitetet i Oslo, Oslo
- Marit Myrvoll, sosialantropolog, forsker ved Samisk nasjonal kompetansetjeneste psykisk helsevern og rus, Tromsø/Tromsø/Romssa
- Einar Niemi, professor emeritus i historie ved UiT Norges arktiske universitet, Cáhcesuolu/Vadsø/Vesisaari
- Anne Julie Semb, dekan ved Det samfunnsvitenskapelige fakultetet ved Universitetet i Oslo, Oslo
- Liv Inger Somby, avdelingsdirektør for kommunikasjon på Sámediggi/Sametinget, Guovdageaidnu/Kautokeino
- Aslak Syse, professor emeritus i rettsvitenskap ved Universitetet i Oslo, Oslo
- Ketil Zachariassen, førsteamanuensis i moderne historie ved UiT Norges arktiske universitet, Romssa/Tromsø/Tromsø

1.1.2.1 Sekretariatet

Ved arbeidets oppstart ble kommisjonen bistått av Stortingets administrasjon ved Bjørn Arne Steine og Ingrid Sand. Sekretariatet for Sannhets- og forsoningskommisjonen har siden tiltredelsen januar 2019 hatt tilhold ved UiT Norges arktiske universitet. Kommisjonens sekretariat besto i oppstarten av sekretariatsleder Liss-Ellen Ramstad, seniorrådgiver Inger Elin Kristina Utsi og utreder Cathrine Baglo.

Sistnevnte sluttet i oktober 2021. Fra august 2019 tiltrådte utreder Anna-Kaisa Räisänen, fra april 2021 tiltrådte utreder Torkel Rasmussen, og utreder Isak Andersen Turi tiltrådte november 2021. Studentassistentene Eva Hanneli Saariniemi og Jon-Charister Mudenia ved UiT Norges arktiske universitet var tilknyttet sekretariatet siden sommeren 2020.

1.1.3 STORTINGETS MANDAT TIL KOMMISJONEN

Kommisjonens navn er «Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvenner og norskfinner (Sannhets- og forsoningskommisjonen)».

Bakgrunn

Norske myndigheter har i perioder frem til slutten av 1900-tallet ført en politikk overfor samene, kvenene og norskfinnene som fikk alvorlige negative konsekvenser for deres kultur, språk, identitet og levekår. Denne politikken betegnes ofte som fornorskingspolitikken.

Både rettslig og faktisk har det i løpet av de siste tre tiårene vært gjennomført tiltak for å bøte på dette.

De siste 30 årene har særlig samenes rettigheter blitt styrket gjennom en rekke lover og institusjoner.

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) kom i 1987, og Sametinget åpnet i 1989. Statens ansvar for å sikre samenes rett til å utvikle sin kultur, sitt språk og samfunnsliv ble tatt inn i Grunnloven i 1988. I 1990 ratifiserte Norge som første land ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter. Finnmarksloven fra 2005 skal blant annet legge til rette for at grunn og naturressurser i Finnmark forvaltes til beste for innbyggerne i fylket og særlig som grunnlag for samisk kultur, reindrift, utmarksbruk, næringsutøvelse og samfunnsliv (§ 1). Staten har også beklaget den tidligere politikken overfor samene.

Gjennom Norges tilslutning til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter av 1995, som Norge ratifiserte i 1999, fikk kvenene/norskfinnene status som nasjonal minoritet i Norge. Kvensk ble anerkjent som minoritetsspråk i Norge i 2005.

Dette forhindrer ikke at uretten samene, kvenene/norskfinnene og skogfinnene ble utsatt for, skapte sår som fortsatt finnes, og som påvirker forholdet mellom samene, kvenene/norskfinnene, skogfinnene og majoritetsbefolkningen i dag.

Det har over tid vokst frem et ønske om at det skal opprettes en offentlig kommisjon som gis i oppgave å granske fornorskingspolitikken og dens virkninger, etter inspirasjon fra lignende kommisjoner i andre land. Sametinget har vært blant pådriverne for opprettelse av en slik kommisjon. Stortinget vedtok 20. juni 2017 at en slik kommisjon skulle opprettes, jf. Dokument 8:30 S (2016–2017) og Innst. 493 S (2016–2017).

Tema

Temaet for kommisjonens arbeid har vært norske myndigheters fornorskingspolitikk overfor samer, kvenner/norskfinner og skogfinner, og de konsekvensene denne politikken har hatt for enkeltindivider og grup-

per og for forholdet mellom majoritetsbefolkningen og kvener/norskfinner og samer. Kommisjonen skulle først og fremst kartlegge fornorskingspolitikkenes konsekvenser for samers og kvener/norskfinners mulighet for bruk og praktisering av eget språk, egen kultur og tradisjonelle næringsveier. I sammenheng med dette skulle kommisjonen også undersøke fornorskingspolitikkenes konsekvenser i majoritetsbefolkningen i form av diskriminering og utbredelse av fordommer rettet mot samer og kvener/norskfinner.

Formål

Granskingens formål var å legge grunnlag for anerkjennelse av samers og kvener/norskfinners erfaringer i møte med norske myndigheters politikk, og de konsekvensene disse erfaringene har hatt for dem som grupper og individer. Hensikten var å etablere felles forståelse av myndighetenes og det norske samfunnets behandling av hele eller deler av de kvenske og samiske befolkningene og deres kultur.

Granskingen har hatt et fremtidsrettet perspektiv. Hovedmålsettingen er at kommisjonen, gjennom å etablere en felles forståelse av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser, skal legge grunnlaget for fortsatt forsoning mellom samer, kvener/norskfinner og majoritetsbefolkningen.

Kommisjonens oppgave har vært tredelt: Historisk kartlegging, Undersøke virkningene av fornorskingspolitikken i dag og foreslå tiltak for videre forsoning.

Historisk kartlegging

Kommisjonens viktigste oppgave har vært å undersøke og beskrive norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner, lokalt, regionalt og nasjonalt, fra rundt 1800 og frem til i dag. Kommisjonen kunne også gå lengre tilbake i tid dersom den fant grunn til det. Kommisjonen skulle undersøke og dokumentere ideologien og målene bak politikken, virkemidlene som ble tatt i bruk i gjennomføringen av den, og virkningene for enkeltpersoner og grupper. Dersom kommisjonen mente at et tema fremstår som spesielt viktig å undersøke nærmere, kunne den prioritere dette tyngre enn andre. Kommisjonen skulle særlig vurdere skolevesenets rolle, men skulle også inkludere blant annet religiøse, akademiske, kulturelle eller sosiale institusjoner og organisasjoners virksomhet i sine undersøkelser.

Kommisjonen skulle ta hensyn til et stort mangfold innad i gruppene, og forskjeller mellom gruppene. Hverken de ideologiske begrunnelsene eller den praktiske politikken overfor samer og kvener/norskfinner var ensartede, heller ikke innad i disse gruppene. Dette inkluderer geografiske forskjeller. Funn i tidligere forskning kan for eksempel tyde på at kvener/norskfinner og samiske grupper som ble definert som grenseminorite-

ter, blant annet av sikkerhetspolitiske hensyn ble utsatt for strengere politiske virkemidler enn andre. Kommisjonen måtte i sitt arbeid ha for øye at både motiver, ideologiske drivkrefter og konkrete, praktiske tiltak og ettervirkninger kan ha vært ulike for de forskjellige gruppene, og at det kan ha vært ulikheter knyttet til dette innad i gruppene, for eksempel ut fra kjønn.

Kommisjonen skulle også se på hvordan fornorskingspolitikken påvirket majoritetsbefolkningens oppfatninger av samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og disse gruppenes egen oppfatning av sin kultur, sitt språk og sitt folk. Tilsvarende skulle kommisjonen se på konsekvensene av fornorskingspolitikken i lys av de tiltak av rettslig eller faktisk art som har vært iverksatt for å bøte på eller motvirke denne. Kommisjonen skulle vurdere innretningen av tiltakene overfor de ulike gruppene.

Kommisjonen skulle sørge for å bringe personlige erfaringer og historier frem i lyset ved å legge til rette for at enkeltpersoner som selv har erfaringer å dele, fikk mulighet til å fortelle sin historie, herunder om urett som ble begått mot dem personlig eller andre nærstående, og om hvordan virkningene av uretten har påvirket eller påvirker deres livssituasjon.

Undersøke virkningene av fornorskingspolitikken i dag

I tillegg til å kartlegge den historiske utviklingen og erfaringene som er gjort, skulle kommisjonen se på ettervirkninger av fornorskingspolitikken i dag, først og fremst knyttet til samisk og kvensk/finsk språk og kultur i dagens samfunn og materielle, sosiale, helsemessige og identitetsmessige ettervirkninger av fornorskingspolitikken, både for gruppene som helhet og for enkeltindivider. Kommisjonen skulle videre undersøke ettervirkningene av fornorskingspolitikken i dagens samfunn, for eksempel i form av hatytringer og diskriminering.

Foreslå tiltak for videre forsoning

Kommisjonen skulle legge frem forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen, og forslag til tiltak som kan bidra til å informere og øke den generelle kunnskapen i samfunnet om samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk historie og kultur av i dag. Dette kunne for eksempel være tiltak for fortsatt å fremme samisk og kvensk/finsk språk og kultur eller å informere og formidle kunnskap om fornorskingspolitikken og dens virkninger til majoritetsbefolkningen. I denne sammenhengen er det naturlig at kommisjonen også vurderte allerede pågående tiltak for forsoning.

Fordi etablering av en felles forståelse av fortiden og bredere kunnskap om vår felles historie er en hovedmålsetting for kommisjonens arbeid, skulle kommisjonen i tillegg til å avlegge en avsluttende rapport finne eg-

nede midler til å formidle den kunnskapen som frem-skaftes. Dette kunne gjøres ved bruk av digitale medier/ internett, gjennom samarbeid med tradisjonelle masse-medier og gjennom andre kanaler kommisjonen opp-fatter som hensiktsmessige.

Metode

Kommisjonen skulle legge opp til et systematisk og nært samarbeid med berørte miljøer og organisasjoner, slik at de ble involvert og konsultert underveis i arbeidet. Kommisjonen skulle for dette formålet vurdere å opprette én eller flere referansegrupper eller tilsvarende samarbeidsfora med representanter for de nevnte miljøer og organisasjoner.

Kommisjonen har benyttet seg av både skriftlige og muntlige kilder. Ved behov skulle kommisjonen benytte tolker i samtaler med informanter. Det kunne også være aktuelt å la informanter formidle sine historier gjennom andre uttrykksformer for å sikre at man får bredest mulig grupper i tale.

Kommisjonen skulle ta utgangspunkt i den eksisterende forskningen på området og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling. Dersom kommisjonen avdekket kunnskapshull i den eksisterende forskningen, kunne den enten selv eller ved hjelp av samarbeidspartnere undersøke arkiver eller annet aktuelt kil-demateriale for å kartlegge, beskrive og dokumentere bestemte tema. Kommisjonen kunne også foreslå videre forskning som tiltak for å oppnå kommisjonens formål.

Kommisjonen skulle samle inn individers og gruppers egne historier knyttet til fornorskingspolitikken gjennom bl.a. å arrangere møter og/eller intervjuer og legge til rette for at enkeltpersoner kunne fortelle sine historier ved å levere/sende dem inn i skriftlig form, som lyd- eller videopptak eller i andre egnede formater. Innsamling av slike fortellinger kunne helt eller delvis utføres av kvalifiserte samarbeidspartnere ved forskningsinstitusjoner, i lokalmiljøene eller andre steder. Slik kunne kommisjonen ta utgangspunkt i gruppenes egen forståelse av sin historie.

Lignende granskninger var i gang eller under planlegging i Finland og Sverige. Kommisjonen ble oppfordret til å ha et nordisk perspektiv for øye, og til å søke kontakt med kolleger i de andre nordiske land.

Det innsamlede materialet ble overlevert Arkivverket når kommisjonens arbeid var avsluttet. Dette materialet vil nødvendigvis inneholde personsensitive opplysninger og må derfor behandles på en måte som gir et betryggende vern for opphaver. Samtidig vil dette være et materiale som har stor verdi for forskere også senere, og bør stilles til rådighet for fremtidig forskning. Arkivet etter kommisjonen må derfor klausuleres, og regler for tilgang til det utarbeides, slik at en sikrer at det kun gis tilgang for forskere som arbeider i tråd med etablerte

etiske retningslinjer og vil ivareta enkeltpersoners krav på vern av sitt privatliv på en tilfredsstillende måte.

Kommisjonen ble oppfordret til å bidra til at følgeforskning kan utføres underveis.

Rammebetingelser

De nødvendige midler til kommisjonens arbeid ble bevilget over statsbudsjettet.

Kommisjonen har hatt et eget sekretariat.

Offentlige myndigheter og andre som utfører oppgaver på vegne av det offentlige, skulle yte den bistand som er nødvendig for at kommisjonen kunne utføre de oppgaver som fremgår av dens mandat.

Kommisjonen skulle ferdigstille sitt arbeid innen 1. september 2022 og overlevere sin rapport til Stortingets presidentskap.

Dersom kommisjonen fant det hensiktsmessig, kunne den avgi delrapporter underveis i arbeidet.

1.1.4 KOMMISJONENS FORSTÅELSE AV MANDATET

Sannhets- og forsoningskommisjonens mandat er gitt av Stortinget ved vedtaket av forslagene i Innst. 408 S (2017–2018). Kommisjonens rapportering består av sluttrapporten med vedlegg, 12 kunst- og kunsthåndverk med tema fornorsking og forsoning, og kommisjonens arkiv.

1.1.4.1 Offisielle navn

Stortinget fastsatte i mandatet kommisjonens offisielle navn på bokmål skulle være Kommisjonen for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner (Sannhets- og forsoningskommisjonen).

Sannhets- og forsoningskommisjonen vedtok i 2019 offisielle flerspråklige navn på kommisjonen på henholdsvis kvensk, sørsamisk, lulesamisk, nordsamisk, finsk og engelsk.

Kommisjonen benytter gjennomgående offisielle stedsnavn som foreligger på flere språk. Kommisjonen bruker skråstrek som skilletegn i rapportteksten når kommisjonen benytter parallelle navn eller begrep på flere språk.

1.1.4.2 Inkluderte grupper

Kommisjonens granskning omfatter fornorskingspolitikk, fornorsking og urett overfor samer, kvener og skogfinner.

Særlig om inkludering av skogfinnene

Kommisjonen har innfortolket skogfinnene i mandatet. Bakgrunnen for at kommisjonen valgte å utrede om også skogfinnene som gruppe burde inkluderes i granskningen, var henvendelser fra representanter for

skogfinnene og påfølgende korrespondanse med Norsk skogfinsk museum/Norjan metsäsuomalaismuseum og Skogfinske interesser i Norge (skogfinsk nettverk). Henvendelsene gjorde det klart at skogfinnene fremsto som en gruppe med bevissthet om egen identitet, kultur og historie. Det ble dokumentert at skogfinnene gjennom egen organisering drev en systematisk identitetsbyggende virksomhet, men at de opplevde usynliggjøring i resten av samfunnet. Kommisjonens vurdering innledningsvis var at det var sannsynlig at skogfinnene hadde vært utsatt for fornorskingspolitikk.

Sannhets- og forsoningskommisjonen utredet om skogfinnene burde bli omfattet av granskningen, og spørsmålet ble behandlet på tre kommisjonsmøter. På kommisjonsmøtet 9. mai 2019 ble skogfinnene innfortolket i mandatet. Kommisjonen begrunnet konklusjonen med at det ikke er gjort en eksplisitt avgrensning i mandatet som gjør at kommisjonen ikke også kan ta for seg fornorskingspolitikk og urett overfor den skogfinske befolkningen. Kommisjonen la videre til grunn at skogfinnene hadde blitt rammet av fornorskingspolitikken, og at skogfinnenes erfaringer med assimileringpolitikk ikke tidligere hadde vært gjenstand for systematisk granskning. Kommisjonen vektla at relevante skogfinske interessenter ønsket å bli omfattet av granskningen.

Stortinget ble orientert om kommisjonens konklusjon 22. mai 2019. Kommisjonens vurdering av mandatet ble tatt opp med Stortinget i et møte 18. juni 2019, og beslutningen om å inkludere skogfinnene ble rapportert til Stortinget gjennom kommisjonens årsberetning for 2019. Oppdragsgiver hadde ikke innsigelser mot denne fortolkningen av mandatet så lenge inkluderingen av skogfinnene ikke førte til behov for økte ressurser eller forsinket kommisjonens arbeid. Kommisjonen informerte offentligheten om beslutningen i forbindelse med sine åpne møter, på sine nettsider og i påfølgende årsberetninger.

1.1.4.3 Etnisitet, gruppetilhørighet og identitet

Av kommisjonens mandat fremgår det at det under arbeidet skal tas hensyn til et stort mangfold innad i gruppene, og til forskjellene mellom gruppene. Mandatet bruker for eksempel betegnelsen «samiske grupper» og «kvener/norskfinner», og begrepene «samer» og «kvener og norskfinner».

Sosialantropologer har problematisert forestillingen om at etnisitet primært bygger på objektive kulturforskjeller og at en gruppe mennesker som har en felles kultur utgjør en etnisk gruppe. Det å snakke samme språk, dele hverdagsopplevelser eller høytider, eller sette pris på og spise samme mat m.m., har både emosjonelle og sterkt meningsbærende sider. Særskilte kulturtrekk, som for eksempel språk eller matvaner, er imidlertid ofte ikke avgrenset til én bestemt gruppe. Motsatt kan mennesker som oppfatter at de tilhører den samme

gruppen, og blir oppfattet slik av andre, ha ulike kulturelle kjennetegn. Det er derfor mer fruktbart å betrakte etnisitet som et spørsmål om grensedragning mellom to eller flere grupper enn som et spørsmål om objektive kulturelle forskjeller mellom de samme gruppene. Etnisitet er først og fremst et spørsmål om i hvilken grad folk gjør ulike kulturelle trekk relevante for spørsmålet om hvem som tilhører deres egen gruppe og andre grupper, samt hvordan denne identifikasjonen kommer til uttrykk i samhandling med andre.

Vigdis Stordahl har sett på etnisitet som en prosess der «[...] enkelte kulturelle trekk eller tegnmateriale [...] velges ut og tillegges særlig symbolsk verdi for å markere en grense mellom 'oss' og 'dem'». Hvis en forstår etnisitet som noe som primært kjennetegner en relasjon mellom to grupper, innebærer dette at etnisitet kan bestå selv om de kulturelle forskjellene mellom gruppene blir mindre.

Denne forståelsen av etnisitet er nyttig, gitt kommisjonens formål. Den systematiske fornorskingspolitikken hadde nettopp som formål å få skogfinner, kvener og samer til å bli norske og å undertrykke, glemme eller skjule særskilte kulturuttrykk som det samiske og kvenske språket, klesdrakt, tradisjoner og levemåter i vid forstand. Fornorskingspolitikken, sammen med andre storstilte endringer i det norske samfunnet i etterkrigstiden, har ført til at de ytre kulturelle forskjellene mellom de gruppene som inngår i kommisjonens mandat, og den øvrige befolkningen, er blitt mindre. Fraværet av systematiske ytre kulturelle forskjeller kan imidlertid gå hånd i hånd med en sterk opplevelse av forskjellighet og en grensedragning mellom for eksempel samiskhet og norskhet, basert på en vektlegging av språk, dialekt, klesdrakter, samværsformer, næringsveier, levevis i vid forstand eller andre forhold som kan gjøres relevante i samhandling med andre. En slik selvforståelse og grensedragning knytter seg til et opplevd kulturelt fellesskap, slik at etnisk identitet gir grunnlag for sosial organisering. Etnisitet kan komme til uttrykk på ulike måter: i vektlegging av språk, dialekt, særegne kulturtradisjoner og skikker, klesdrakt, samværsformer, moral, virkelighetsforståelse, næringsvei, levevis eller andre forhold.

Hvilke forskjeller mellom gruppene det er relevant å vektlegge, har endret seg over tid og kan variere mellom ulike kulturelle og sosiale kontekster. Hva det ville si å være norsk, kvensk, skogfinsk og samisk på slutten av 1800-tallet, og måten etnisiteten ble manifestert og kommunisert på, kan skille seg fra måten etnisiteten kommer til uttrykk på i nåtiden. Som kommisjonens historiske kartlegging viser, påvirker ikke minst samfunnsmessige forhold, herunder maktforhold, både hvilke forskjeller mellom gruppene som vektlegges, og hvorvidt slike forskjeller vektlegges.

En persons identitet handler om personens selvforståelse, herunder personens forhold til og tilhørighet til

andre mennesker og ulike steder. Det er et åpent spørsmål om etnisitet er en viktigere kilde til identitet enn f.eks. kjønn, klassetilhørighet, seksuell orientering, religion, bosted, en bestemt profesjonstilknøytning eller et lidenskapelig forhold til en bestemt fritidsaktivitet eller politisk kampsak. Det er også et åpent spørsmål om og i hvor sterk grad slike forhold er viktig for personers identitet. Videre er det et empirisk spørsmål om grensedragningen er skarp eller snarere nokså flytende. Dette siste spørsmålet er viktig for om etnisitet oppfattes som et enten-eller-spørsmål eller snarere som et både og. I dag ser vi at mange, kanskje særlig unge som behersker mange ulike samfunn og arenaer, vektlegger at de har flere, og i mange tilfeller fleksible og nokså flytende, etniske identiteter. De gir uttrykk for at de ikke opplever det som vanskelig eller problematisk å ha for eksempel en sterk samisk og/eller kvensk identitet, og samtidig identifisere seg som norsk. Slik kombinerer de ulike sider av seg selv på en selvsagt måte. Samtidig er det mange, også i dag, som oppfatter seg bare som same eller kven. Etnisk tilhørighet kan også være et resultat av bevisste valg, ved at personer, familier eller slekt velger én eller flere etniske tilhørigheter, for eksempel kun norsk.

Personlige historier om identitet

I personlige historier utgjør henvisninger til kvensk, norskfinsk, samisk og skogfinsk identitet et viktig element. De fleste som har delt sin historie med kommisjonen reflekterer rundt sin egen identitet både i muntlige og skriftlige beretninger. Tema er ofte en mindre del av helhetlig historie, men i noen beretninger er hovedfokus på å definere og beskrive etnisk identitet og tilhørighet.

I flerkulturelle og flerspråklige områder har det ikke vært alltid så lett å bli akseptert for sin etniske bakgrunn, da fornorskningen la sosialt press på og begrenset mulighet til synliggjøring og styrking av kvensk, samisk og skogfinsk tilhørighet i Norge.

Når de som har delt sine historier med kommisjonen beskriver sin identitet i dagens samfunnskontekst, føler de uansett seg forholdsvis fri til å vise frem sin etniske identitet. Mange har fleretnisk bakgrunn og identifiserer seg deretter også med flere etnisiteter og føler stolthet over det. Uansett viser personlige historier at mange føler at deres identitet er sårbar, på grunn av press knyttet til å kunne utøve sin kultur og næring, bruke eller lære sitt språk, eller fritt kunne vise sin identitet uten å bli diskriminert. De fleste personene forteller at de føler seg trygg med sin samiske, kvenske, norskfinske og skogfinske identitet i sine egne nærmiljøer og har sterk fellesskapsfølelse med andre som tilhører samme etnisk gruppe. Det er også beretninger om delte familier hvor andre vil identifisere seg med noe annet enn bare norsk, mens andre har en følelse av skam knyttet til det å være same eller kven. Spesielt i sørsamisk område nev-

ner mange at de føler et negativt press, gjennom at reindriften som samisk næring og kollektivt fellesskap er truet.

Selv om de ytre forskjellene mellom gruppene som inngår i kommisjonens mandat, og den øvrige befolkningen har blitt mindre over tid, betyr ikke dette at forskjellene har forsvunnet. Det innebærer heller ikke nødvendigvis at den subjektive opplevelsen av forskjellighet har avtatt eller blitt borte. Det skjer fortsatt en grensedragning mellom gruppene med utgangspunkt i opplevde kulturelle fellesskap og en aktiv utvikling av identitetsmarkører knyttet til kultur.

For enkelte av gruppene kommisjonen skriver om finnes det, av ulike årsaker, ikke en entydig benevnelse på gruppene. Disse behandles særskilt i det følgende.

Særlig om benevnelsen kven

Mens benevnelsen «kvener/norskfinner» i kommisjonens mandat antyder at dette er én og samme gruppe, peker bruken av «og» mellom «kvener og norskfinner» i andre deler av mandatet i retning av at det likevel er en forskjell mellom kvener og norskfinner, eller til og med at det er to ulike grupper. Mandatet er slik uklart i begrepsbruken og det gir ulike signaler om etnisk identitet.

Regjeringen benytter betegnelsen kvener/norskfinner om gruppen i offisielle dokumenter, men har samtidig understreket at det ut fra selvidentifikasjonsprinsippet er full frihet for den enkelte og institusjoner til å utforme og uttrykke sin identitet og omtale sin tilhørighet på ulike måter. Valg av betegnelse på gruppen innebærer heller ingen form for pålegg til frie institusjoner, som for eksempel innen akademia, museer og språksentre.

Sannhets- og forsoningskommisjonen har i rapporten hovedsakelig valgt å bruke benevnelsen «kvener» som navn på gruppen. Kommisjonen finner det mest ryddig og mest dekkende historisk så vel som i dagens situasjon som en overordnet betegnelse på én og samme gruppe. Kommisjonen har ut over dette så langt som mulig brukt egenbenevnelse og de benevnelser som refererte kilder viser til. Når kommisjonen for eksempel omtaler enkeltpersoner, organisasjoner eller institusjoner, bruker kommisjonen den benevnelsen som den eller de bruker om seg selv. Kommisjonen vektlegger at kvensk er et nasjonalt minoritetsspråk i Norge.

Ikke alle ønsker å bruke benevnelsen «kven» som betegnelse på gruppen og som betegnelse på språket. Kommisjonen har notert seg at motstanden mot benevnelsen «kvener» i hovedsak har vært begrenset til miljøer i Varanger. «Norskfinne» heter både på kvensk og finsk «norjansuomalainen». På finsk kan man også bruke benevnelsen «ruijansuomalainen» om både kvener og norskfinner. Kommisjonen konstaterer at benevnelsen «kven» er den klart vanligste i dag, både lokalt, regionalt og nasjonalt, og at benevnelsen er i betydelig

fremgang blant annet i offisielle navn på gruppens institusjoner.

For noen vekker kvenbegrepet minner om diskriminering, og nedsettende oppfatninger er fortsatt levende i enkelte lokalsamfunn. Det er også enkelte som mener at det å bruke «kvensk» om språket er uttrykk for nedvurdering og negativ stereotypisering: Kvensk var og er ikke noe «ekte språk». De mener at språket som blir snakket i Norge burde kalles finsk, og at det burde undervises i riksfinsk i skolen, også siden riksfinsk vil ha praktisk nytteeffekt i forholdet til Finland.

Forkjempere for kvenbegrepet mener at vern og videreutvikling av kvensk språk utgjør en grunnleggende side av den kvenske mobiliseringen og revitaliseringen, og at det er et nødvendig uttrykk for at kvenene utgjør en egen folkegruppe i Norge. De viser også til at kvensk hovedsakelig er gjensidig forståelig med finsk og med meänkieli i Tornedalen i Sverige.

De som bruker benevnelsen «kven» på seg selv i dag, viser ofte til at kvensk er anerkjent som offisielt språk. De viser også til den historiske bruken av kvenbegrepet som har funnet sted, og at benevnelsen i dag er entydig ved at den viser til en etnisk gruppe i Norge med status og rettigheter som nasjonal minoritet. Myndighetene forskriftsfestet i 2022 at de som tilhører eller utgjør en nasjonal minoritet ikke er personer som har flyttet til Norge etter 1950 eller deres etterkommere.

De som i dag oppfatter seg som henholdsvis kvener eller norskfinner, har svært mye til felles, ikke minst historisk. Samtidig foregår det både en kulturell revitalisering og en intern diskusjon om organisering, historieforståelse, gruppebenevnelse, gruppestatus og språkbruk. Kommisjonen konstaterer at det har vært mange debatter om kvenbegrepet. Fra om lag 1990 frem til i dag har debatten vært forbundet med den etniske mobiliseringen, og særlig med spørsmålet om betegnelsen på språket til gruppen og språkets plass i skolen. Blant de tre hovedorganisasjonene er det også ulike oppfatninger om benevnelsen på gruppen (etnonym). Norskfinsk forbund og en del personer foretrekker benevnelsen «norskfinne».

Benevnelsen «norskfinne» vil også kunne inkludere finner som har flyttet til Norge fra Finland i nyere tid. Finner som har flyttet til Norge i nyere tid, er imidlertid ikke omfattet av kommisjonens mandat.

De har ikke status som nasjonal minoritet i Norge, og de har andre rettigheter knyttet til det nordiske samarbeidet. Kommisjonen legger til grunn at benevnelsen «kven» entydig er knyttet til gruppen som er nasjonal minoritet i Norge.

Særlig om benevnelsen skoltesame

Skoltesamene, en av de samiske gruppene i Norge, som også bor på finsk og russisk side, omtales på norsk med tre ulike benevnelser: skolter, skoltesamer og øst-

samer. Språket kalles skoltespråket, skoltesamisk og øst-samisk. De som bruker de tre forskjellige benevnelser, oppfatter selv at de tilhører samme gruppe, men bruker ulike inngruppenavn. Dette kommer også til uttrykk i navnet på foreningene deres.

Den første foreningen het Østsamelaget (Skolter) og ble etablert 1986. Den ble videreført under navnet Øst-samene i Neiden. Foreningen Skoltene i Norge ble dannet i 1991 og eksisterte en stund parallelt med foreningen Øst-samene i Neiden. I dag er det én politisk organisasjon for skoltesamer, Foreningen øst-/skoltesamene Neiden. Den er en videreføring av Foreningen for øst-samene i Neiden, men den ser seg også som arvtaker av Skoltene i Norge. Museet i Neiden/Njauddám/Näätämmö/Njávddán skiftet navn fra Øst-samisk museumsanlegg/kultursenter til Nuorttsää´mi Mu´zei/Øst-samisk museum, og fra 2017 het det Ä´vv Saa´mi Mu´zei/Ä´vv skoltesamisk museum. En del av skoltesamene bor på finsk side av riksgrensen.

På finsk brukes både «koltta» (skolt) og «kolttasaa-melainen» (skoltesame) for folk og «kolttasaamenkieli» (skoltesamisk) for språket. På skoltesamisk sier man «sä´mmlaž» (same) om folk og «sää´m´iöll» (samisk) om språket. Men når en skal skille mellom de samiske språkene, sier en «nuorttsää´m´iöll» (øst-samisk) og «nuorttsä´mmlaž» (øst-same). I en utredning om skoltesamisk språk på norsk side foretrakk et mindretall å bli kalt for «skolt» eller «øst-same», mens de fleste var komfortable med begrepet «skoltesame». Det samme gjaldt for språket. Et mindretall foretrekker å si skoltespråket eller øst-samisk, mens de fleste valgte å si skoltesamisk.

Sannhets- og forsoningskommisjonen bruker i rapporten gjennomgående benevnelsen «skoltesamer» om folket og «skoltesamisk» om språket, først og fremst fordi denne betegnelsen synes å være den som i dag er mest brukt av samene selv. Når kommisjonen omtaler enkeltpersoner, institusjoner eller organisasjoner, brukes benevnelsen som den eller de bruker om seg selv. «Samer» er for øvrig benevnelsen kommisjonen benytter på alle samer i Norge.

1.1.4.4 Fornorskingspolitikk og fornorsking

Kommisjonens mandat har et helt eksplisitt søkelys på «fornorskingspolitikk» som same- og minoritetspolitikk, det vil si norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer, kvener og skogfinner lokalt, regionalt og nasjonalt, fra rundt 1800 og frem til i dag. Kommisjonen beskriver bakgrunnen for og utviklingen av fornorskingspolitikken i Del II. Alle de aktuelle språkene til gruppene som er omfattet av kommisjonens mandat har begreper for henholdsvis det å bli utsatt for fornorsking og det å bli fornorsket som et resultat av fornorskingspolitikk.

Fornorskingspolitikken er den norske varianten av assimilasjonspolitik, som er et politisk program over-

for språklige, etniske og religiøse minoriteter. Som mandatet gjør klart, kan denne politikken utformes og iverksettes på ulike politiske nivåer, det vil si både nasjonalt, regionalt og lokalt. Assimilasjonen innebærer at individer og grupper med ulike etniske tilhørigheter, språk, skikker osv. smelter sammen med en dominerende kultur på en måte som gjør at det ikke lenger er mulig å skille mellom personene som tilhører gruppen som blir utsett for assimilering, og den øvrige befolkningen.

Fornorskingspolitikk kan defineres som målrettede, statlige, regionale eller lokale tiltak som skulle få gruppene «til å gi opp sine språk og kulturelle særtrekk – og erstatte dem med norske ekvivalenter.» Gjennom oppmuntring, tvang, aktiv diskriminering, usynliggjøring og motarbeiding av minoritetens språk og kultur skulle minoritetene gjøres norske. Slike overganger skjer gjerne i forholdet mellom minoritet og majoritet, og er ofte knyttet til makt- og avmaktrelasjoner som bidrar til at majoritetens verdier, språk og kulturuttrykk etter hvert blir premisser for samhandling. Slike assimileringprosesser har som uttalt mål – og kan over tid føre til – at så vel som den ytre markeringen av forskjellighet som den subjektive opplevelsen av forskjellighet forsvinner.

Målsettingen med fornorskingspolitikken var å få individer og grupper med samisk, kvensk og skogfinsk tilhørighet til å bli en del av den norske kulturen og samtidig «glemme», skjule eller forkaste den kulturen og det språket de var oppvokst med. Fornorskingspolitikkenes mål var med andre ord å skape én felles identitet ved at minoritetene skulle gå opp i norsk kultur, og ved at den norske kulturen skulle bli stadig mer dominerende. Norske myndigheter tok mange og varierte virkemidler i bruk for å nå denne politiske målsettingen.

For å få en bedre forståelse for hva som ligger i assimilering og fornorskingspolitikk, og hva som skiller dette minoritetspolitiske programmet fra andre minoritetspolitiske programmer, kan det være nyttig å se noe nærmere på tre andre måter å møte etniske minoriteter på: pluralistisk integrering, segregering og minoritetspolitisk passivitet.

Målet med pluralistisk integrering er å utvikle en felles overordnet medborgeridentitet og fulle statsborgerlige rettigheter uten at minoritetene dermed må forkaste, fortrenge, ta avstand fra eller skjule det språket eller den kulturen de er vokst opp med. Målsettingen tillater, eventuelt oppmuntrer til, at etniske minoriteter bevarer og utvikler deler av sin kultur, sitt språk osv. og samtidig integreres i et større fellesskap og viktige samfunnsinstitusjoner. Mens assimileringpolitikk langt på vei er en enveisprosess, er en pluralistisk integreringspolitikk basert på gjensidige tilpasninger.

Segregering kan ta ulike former. Ved intern territoriell segregering bor ulike grupper i adskilte områder, og det er ofte lite samhandling mellom dem. Territoriell se-

gregering er en kjent måte å forholde seg til etniske minoriteter på. Mange stater, for eksempel Canada og USA, har benyttet denne strategien overfor urfolk ved å opprette reservater der gruppene har større eller mindre grad av selvbestemmelse. Slike ordninger har historisk ofte gått hånd i hånd med begrensninger i urfolkenes statsborgerlige rettigheter og/eller plikter.

Apartheidpolitikken i Sør-Afrika bygget på tvungen segregering, både territoriell segregering i form av opprettelsen av såkalte bantustans (hjemland) for deler av den sørafrikanske befolkningen, og annen segregering i det offentlige rom og i skolesystemet. Mens Norge har ført en aktiv assimileringpolitikk, var Sveriges «lapp skal vara lapp»-politikk overfor svenske reindriftssamer en segregasjonpolitikk, som i stor grad var motivert av et ønske om å skille reindriftssamene både fra resten av den samiske befolkningen og den øvrige befolkningen. Begrunnelsen for dette var både å få en oversikt over reindriften som næring og å få en oversikt over reindriften som næring og å beskytte den fra det omgivende samfunnet. Sverige førte imidlertid assimilasjonspolitik overfor samer som ikke drev med reindrift, og overfor tornedalsfinner. Segregering kan også være selvvalgt og en del av en beskyttelses- eller motstandsstrategi, og har vært fremmet som krav om minoritetsvern for minoriteters egenart.

Den siste måten myndigheter kan velge å møte etnisk mangfold på, er gjennom minoritetspolitisk passivitet. Det kan for eksempel ta form av taushet, passivitet og mangel på positive tiltak eller tilpasninger som har til hensikt å imøtekomme og anerkjenne minoritetenes språk og kultur. Sentrale deler av norske myndigheters politikk overfor skogfinnene og dessuten politikken overfor kvenene etter andre verdenskrig har vært preget av slik passivitet og usynliggjøring.

Usynliggjøring og passivitet som en del av den minoritetspolitiske passiviteten er en måte å forholde seg til minoriteter på som en finner der myndighetene av ulike grunner ikke ser det som nødvendig, mulig eller ønskelig å utforme en mer aktiv politikk, og der utviklingen i stedet overlates til seg selv. I noen tilfeller kan årsaken for en slik passivitet være at myndighetene ikke tillegger minoriteters kultur og språk like stor verdi som majoritetens språk og kultur. En slik passiv holdning fra myndigheters side kan likevel føre til betydelige kulturelle endringer, for eksempel i form av tap av kultur og språk. Endringene er ikke nødvendigvis et direkte resultat av politiske forhold, men kan også være et resultat av for eksempel endringer i bosted og tilpasning til endrede økologiske betingelser som minoritetssamfunn er avhengig av.

En passiv eller avventende holdning kan være motivert av helt andre forhold, for eksempel et ønske om utjevning av økonomiske forskjeller og levekår mellom landsdeler, næringer, enkeltindivider og grupper. Virk-

ningen av en slik minoritetspolitisk passivitet kan like fullt være omfattende fornorsking.

Fornorsking er som fenomen godt kjent både i det kvenske og det samiske samfunnet. Begrepet er også brukt i skogfinsk sammenheng. Kommisjonen har ikke avgrenset arbeidet til kun å beskrive og forklare fremveksten, utformingen, virkemidlene og de institusjonene som sto sentralt i fornorskingspolitikken. Det er vanskelig å forstå omfanget av den fornorskingen som har funnet sted, uten å ta hensyn til samspillet mellom fornorskingspolitikken som et minoritetspolitisk program og fornorsking gjennom politiske beslutninger og samfunnsendringer som ikke har vært drevet av en intensjon og en målsetting om fornorsking, men som har hatt til dels betydelige fornorskende virkninger. Fornorskingspolitikken som politisk program og samfunnsendringer med fornorskende konsekvenser har dels falt sammen i tid. Økonomiske, sosiale og kulturelle samfunnsendringer fra slutten av 1800-tallet og første del av 1900-tallet fikk omfattende konsekvenser for etnisitet og identitet.

Selv om fornorskingspolitikken ble avvirket, ble mange av de handlingsmønstrene, holdningene og samfunnsstrukturene som fornorskingspolitikken hadde skapt, videreført. Andre prosesser som førte til assimilering, stoppet dessuten ikke opp da fornorskingspolitikken ble avvirket. I tillegg har mangel på implementering av regelverk som skulle sikre eller styrke minoritetene, fått konsekvenser de senere år. Kommisjonen har derfor også søkt å redegjøre for hvordan kombinasjonen av politiske beslutninger, en passiv holdning til etnisk mangfold og samfunnsmessige endringer, og prosesser som ikke har fornorsking som målsetting, resulterer i fornorsking.

Begrepet «fornorsking» kan med andre ord noen ganger brukes om begge disse prosessene, altså både om den målbevisste fornorskingspolitikken som hadde fornorsking som målsetting, og om andre prosesser som fører til fornorsking.

Selv om mye av kommisjonens arbeid har bestått i å undersøke fornorskingspolitikk og prosesser på samfunnsnivå, er det liten tvil om at også mellommenneskelige forhold som for eksempel mobbing, latterliggjøring, motstand mot etniske uttrykk eller opplevd diskriminering påvirker identitet, og hvor enkelt eller vanskelig det er for den enkelte å vedlikeholde og fremstå med en bestemt etnisk identitet i ulike deler av samfunnet. Kommisjonen omtaler derfor også slike forhold.

1.1.4.5 Begrepet «urett»

Urettsbegrepet er en del av Sannhets- og forsoningskommisjonens offisielle navn. Mandatet går ikke nærmere inn på hvordan begrepet «urett» skal forstås. Kommisjonen har avdekket at det har blitt begått

ulike former for urett gjennom historien av økonomisk, politisk, identitetsmessig og psykologisk art. Uretten har tatt ulike former på ulike steder, og den har endret form over tid. De gruppene som er i kommisjonens mandat, har vært utsatt for ulike former for urett. Kommisjonen har derfor valgt å ikke avgrense begrepet til bestemte former for urett.

Kommisjonen er også opptatt av at uretten svært ofte har nåtidige implikasjoner. Kommisjonen påpeker at den også har avdekket pågående urett, særlig i form av diskriminering og manglende anerkjennelse av samer, kvener og skogfinner i Norge. Et annet eksempel på urett er manglende gjennomføring av vedtatt politikk.

Kommisjonen oppfatter begrepet som et videre begrep enn bare fornorskingspolitikk; det finnes andre former for urett. Samtidig mener kommisjonen at fornorskingspolitikken var en urett, selv om myndighetene i samtiden ofte mente at politikken var til beste for de gruppene den var rettet mot. Ettersom fornorskingspolitikken hadde alvorlige negative konsekvenser for samers, kvener og skogfinners språk, kultur, identitet og levekår, og politikktutviklingen ikke anerkjente kvener, samers og skogfinners interesser og behov, ser kommisjonen på fornorskingspolitikken som en urett. Begrepet må derfor sees i sammenheng med de konkrete spørsmålene som behandles videre utover i rapporten. Kommisjonen har i sitt arbeid vært opptatt av å erkjenne betydningen av den opplevde uretten som har ført til fornorsking, også i dag, i de berørte gruppene.

1.1.4.6 Historisk kartlegging

Kommisjonen har i henhold til mandatet tatt utgangspunkt i eksisterende forskning og samlet inn ytterligere skriftlig og muntlig materiale. Kommisjonen har synliggjort geografiske forskjeller, tatt høyde for mangfold og ønsket å synliggjøre kjønn og kvinners stilting.

Av mandatet fremgår det at «[k]ommisjonens viktigste oppgave er å undersøke og beskrive norske myndigheters politikk og virksomhet overfor samer og kvener/norskfinner, lokalt, regionalt og nasjonalt, fra rundt 1800 og frem til i dag». Kommisjonen har gått lenger tilbake i tid som historisk bakteppe for fornorskingspolitikken når den har funnet grunn til det.

Store deler av den historiske kartleggingen kommisjonen har gjennomført, har et eksplisitt søkelys på myndighetenes politikk og virksomhet og virkningene av fornorskingspolitikken som minoritetspolitisk program. Kommisjonen har søkt å gi en grundig fremstilling av drivkreftene bak dette politiske programmet, samt beskrive hvordan politikken artet seg. I tråd med mandatet har kommisjonen særlig undersøkt skolevesenets rolle, men har også inkludert andre deler av statlig og kommunal virksomhet og forvaltning. Kommisjonen har inkludert religiøse, akademiske, kulturelle og

sosiale institusjoner og organisasjoners virksomhet, samt beskrevet virkemidlene som ble tatt i bruk i gjennomføringen av politikken.

Kommisjonen har også vært opptatt av å løfte frem samers, kvener og skogfinners perspektiv og hvordan fornuksingspolitikken har blitt erfart og rammet dem. Kommisjonen har søkt å løfte frem forhold, personer og relasjoner som ikke har vært kjent, eller som det har vært lite oppmerksomhet om i historiske fremstillinger. I arbeidet har det vært viktig å forsøke å forstå både politikken, de konkrete virkemidlene og de enkelte institusjonene som stod sentralt i fornuksingspolitikken i lys av sin samtid. Ikke minst har det vært viktig å vise hvordan disse strømningene preget samtidens forståelse av landets kulturelle mangfold.

1.1.4.7 Undersøkelse av virkninger

Den andre delen av mandatet ber kommisjonen om å vurdere hvilke virkninger fornuksingspolitikken har i dag. Kommisjonen har påvist en rekke slike virkninger eller konsekvenser både for samer, kvener, skogfinner og den øvrige befolkningen. Kommisjonen har søkt å kartlegge virkningene av norske myndigheters politikk og virksomhet for enkeltpersoner og grupper, herunder for den øvrige befolkningens kunnskap om de gruppene som inngår i kommisjonens rapport og om fornuksingspolitikken og virkninger av denne.

Konsekvensene for identitet, kultur, språk, levekår og næringsveier har blitt undersøkt. Kommisjonen har benyttet begrepet livsvilkår som samlebetegnelse. Den dramatiske effekten sentralisering og urbanisering fikk for fornuksingen, har blitt noe tematisert.

I praksis vil det ofte være vanskelig å si noe sikkert om nåtidige tilstander er virkninger av fornuksingspolitikken eller skyldes andre forhold. Dette gjelder i særlig grad konsekvenser i nær fortid eller i vår egen samtid. Kommisjonen har derfor valgt å tolke denne delen av mandatet noe mindre strengt enn ordlyden i mandatet tilsier. Kommisjonen vil i mange tilfeller ikke kunne si noe sikkert om hvorvidt de negative konsekvensene kommisjonen har funnet skyldes selve fornuksingspolitikken, selv om kommisjonen har kunnet sannsynliggjøre sammenhenger. Kommisjonen avgrensner seg imidlertid mot tilfeldige sammenhenger, altså tilfeller der mønstre i nåtiden ikke på rimelig vis kan føres tilbake til fornuksingspolitikken.

Kommisjonen har også søkt å synliggjøre motstanden mot fornuksingspolitikken og fornuksingen. Norge førte over lang tid en aktiv fornuksingspolitikk mot samer, kvener og skogfinner som førte til at mange lokalsamfunn gjennomgikk et språkskifte og andre store endringer med tilhørende identitetsoverganger i befolkningen. Likevel finner en også betydelig grad av kontinuitet i etnisk identitet, samt motstand mot fornuksingspolitikken. Revitalisering av språk og andre

kulturuttrykk har bidratt til at mange identifiserer seg som samer, skogfinner kvener eller norskfinner i dag, og er stolte av sin bakgrunn.

1.1.4.8 Tiltak for forsoning

Det kommer frem av kommisjonens mandat at kommisjonen skal foreslå tiltak for «videre forsoning». Mandatet tilsier at kommisjonen skal legge frem forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen. Kommisjonen bes også om å foreslå tiltak som kan bidra til å informere og øke den generelle kunnskapen i samfunnet om gruppenes historie og kultur.

Kommisjonens mandat er tydelig på at formidling av kunnskapen kommisjonen fremskaffer, må stå sentralt i kommisjonens forslag til tiltak. Slik formidling kan ifølge mandatet finne sted ved bruk av digitale medier, gjennom internett, gjennom samarbeid med tradisjonelle massemedier og gjennom andre kanaler kommisjonen oppfatter som hensiktsmessige.

Kommisjonen forstår formuleringen i mandatet om «fortsatt forsoning» dithen at tiltak allerede er gjennomført, men at det kan gjøres mer. Det er med andre ord en stor spennvidde i tiltak kommisjonen kan gjennomføre og foreslå, så lenge de kan knyttes til målsettingen om forsoning.

Begrepet «forsoning»

Begrepet «forsoning» vil ha ulikt innhold i ulike sammenhenger. For eksempel innebærer forsoning i kjølvannet av væpnede konflikter noe annet enn forsoning etter langvarig apartheidpolitikk eller etter omfattende assimileringprosesser. Kommisjonen har vært opptatt av å finne frem til en forståelse av forsoningsbegrepet som er tilpasset et demokratisk velferdssamfunn, kommisjonens mandat og konteksten for kommisjonens arbeid, og som både speiler og fremmer verdier kommisjonen stiller seg bak.

Kommisjonens arbeid og forslag til tiltak bygger på en forståelse av at forsoning er en gjensidig og relasjonell prosess som skjer på ulike nivåer. Forsoning kan foregå på individnivå, gruppenivå og politisk nivå. Kommisjonen forstår forsoning både som en prosess og en tilstand. De tiltakene kommisjonen foreslår, kan bidra til forsoning på ulike nivåer og på ulike måter. Kommisjonen forstår et forsonet samfunn som et samfunn som kjennetegnes av:

- et felles solid kunnskapsgrunnlag om fornuksingspolitikken og konsekvensene av den
- en erkjennelse i samfunnet i sin alminnelighet, og spesielt hos offentlige myndigheter, av at det har vært begått urett overfor samer, kvener og skogfinner
- en erkjennelse i samfunnet i sin alminnelighet, og spesielt hos offentlige myndigheter, av at fornor-

skingspolitikken har hatt og har negative konsekvenser for enkeltindivider og for samer, kvener og skogfinner som grupper

- høy grad av tillit til andre mennesker og høy grad av tillit til samfunnsinstitusjonene, ikke minst de politiske institusjonene
- at enkeltpersoner og grupper kan akseptere og leve godt med sin fortid

Fornorskingspolitikken hadde imidlertid også negative konsekvenser for den øvrige befolkningen, ikke minst i form av manglende kunnskap om de gruppene som ble utsatt for fornorskingspolitikk og stereotype oppfatninger og negative holdninger til de samme gruppene. Kommisjonen legger til grunn at et forsonet samfunn er kjennetegnet av en felles erkjennelse av at fornorskingspolitikken hadde negative konsekvenser også for majoritetsbefolkningen.

Fornorskingspolitikken bygget på og forsterket manglende likeverd mellom samer, kvener og skogfinner på den ene siden og majoritetsbefolkningen på den andre, og den bidro til å bevare asymmetriske maktrelasjoner, både mellom myndigheter og gruppene, innad i gruppene og mellom gruppene. Kommisjonen mener at et forsonet samfunn er kjennetegnet av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom samer, kvener, skogfinner og majoritetsbefolkningen, og foreslår tiltak som kan bidra til å fremme likeverd og anerkjennelse.

Tillit er en kjerneverdi i det norske samfunnet, og bevisstheten om betydningen av tillit er voksende. Kommisjonen ser at løftebrudd eller manglende gjennomføring av vedtatt politikk kan skape mistillit. Tillit mellom mennesker skapes og vedlikeholdes i relasjoner og nettverk på ulike nivåer. Kommisjonen har derfor foreslått tiltak som også mobiliserer sivilsamfunnet, fra lag og foreninger til sosiale nettverk og ulike organisasjoner.

Når kommisjonen har arbeidet med å utvikle og foreslå tiltak for forsoning, har den vært opptatt av tiltak som har som mål å styrke språk og andre kulturelle særtrekk og indre samhold, fellesskapsfølelse og tillit. Samtidig har kommisjonen lagt vekt på at tiltak ikke utformes på en måte som svekker utsiktene til å videreføre og styrke samhold, fellesskapsfølelse og tillit på tvers av gruppetilhørighet.

Kommisjonen skal berede grunnen for forsoning og har ønsket at elementer ved kommisjonens arbeidsmetode i seg selv skulle virke forsonende. Når enkeltmennesker har fortalt personlige historier i offentlighet og lyttet til hverandre på kommisjonens åpne møter, kan dette bidra til empati med andres opplevelser og forsoning med ens egen historie. Det har vært viktig for kommisjonen å anerkjenne de enkelte beretninger som det de er.

Kommisjonen ønsker med rapporteringen å kaste nytt lys over fornorskingshistorien, slik at nye sammenhenger fremstår og ny erkjennelse kan finne sted – og slik at urett på sikt kan bli rettet opp. Forsoning har mange ulike sider, og kommisjonen håper at de tiltakene den foreslår, vil legge et godt grunnlag for endring, tuftet på økt kunnskap om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser. Men forsoning innebærer også drøfting og iverksetting av tiltak som innebærer at rettigheter blir bedre ivarettatt, og at samer, kvener/norskfinners og skogfinners språk og kultur får utviklingsmuligheter.

1.1.4.9 Avgrensning

Kommisjonen behandlet ikke forvaltningssaker, enkeltsaker eller saker som var til behandling i andre organer, for eksempel pågående prosesser ved domstolene, erstatningssaker, tilskuddssøknader eller klagesaker.

Kommisjonen skulle ifølge mandatet ikke gjennomføre eller finansiere tiltak ut over å få frem og formidle en samlet kunnskap om fornorskingen. Kommisjonen skulle ikke forestå selve forsoningen i samfunnet, men berede grunnen for forsoning.

Kommisjonen har heller ikke gått inn på spørsmål om erstatning til enkeltpersoner eller straffeansvar i forbindelse med sin granskning.

1.1.4.10 Behandling av personopplysninger

Som en del av arbeidet med å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner skulle Sannhets- og forsoningskommisjonen dokumentere historiene til de berørte personene og foreta arkivgranskning. I den forbindelse måtte den både behandle personopplysninger og få tilgang til klausulerte arkiver.

Behandlingen av personopplysninger i kommisjonens arbeid var ansett for å være nødvendig for å utføre en granskning av allmenn interesse, jf. personvernforordningen (GDPR) art. 6 nr. 1 bokstav e. Kommisjonen utarbeidet en plan for innhenting av muntlige kilder, som også ble offentliggjort, og den gjennomførte en risikovurdering av personvern hensyn i kommisjonsarbeidet.

Sannhets- og forsoningskommisjonen anmodet 18. september 2019 Stortingets presidentskap om en særlov som skulle regulere innsyn i klausulerte arkiver, kommisjonens taushetsplikt og offentlige tjenesters adgang til å gi taushetsbelagt informasjon til kommisjonen. Stortinget vedtok i mai 2020 en særlov som klargjorde forholdene. Kommisjonens medlemmer og enhver som har utført tjenester for kommisjonen, ble blant annet pålagt 100 års taushetsplikt for informasjon som ellers er underlagt taushetsplikt. Reglene virket klargjørende for personer når de avga sensitive opplysninger, særlig for offentlige myndigheter og profesjonsutøvere med lovbestemt taushetsplikt, men også når av-

givelse av informasjon var basert på et frivillig, informert samtykke.

1.1.4.11 Kommisjonsmøter

Kommisjonen la opp til møte i kommisjonen om lag annenhver måned. Mellom kommisjonsmøtene ble det lagt opp til utstrakt samfunnskontakt gjennom kommisjonens åpne møter og kaffemøter, samt en rekke representasjoner som kom til på bakgrunn av invitasjoner fra andre. Kommisjonsarbeidet ble en periode sterkt preget av covid-19-pandemien, med de begrensningene smitteverntreglene førte med seg av muligheter til å reise og samle mennesker til arrangementer.

Kommisjonen har avholdt 31 kommisjonsmøter i løpet av kommisjonsarbeidet. Syv kommisjonsmøter ble avholdt som nettmøter og ytterligere tre møter ble tilpasset med mulighet til å følge møtene på nett (hybridløsning).

1.1.4.12 Samfunnskontakt

Kommisjonen har gjennom hele arbeidsperioden hatt omfattende kontakt med berørte grupper gjennom arrangementer i egen regi slik som åpne møter og møter med berørte miljø, institusjoner og organisasjoner. I tillegg har representanter for kommisjonen deltatt på en rekke arenaer for å spre kjennskap til kommisjonens arbeid og få innspill. Formålet med kontakten har vært å legge til rette for dialog, invitere til å bidra i granskningen, og skape forståelse for og innblikk i fornuksingspolitikk, urett og konsekvenser.

Kommisjonen utarbeidet en kommunikasjonsplan som grunnlag for samfunnskontakten. Kommisjonen har også fått laget egen visuelle profil med en gjenkjennbar logo. Fokuset tidlig i arbeidet var å etablere et gjenkjennelig organ, og å etablere kommisjonens visuelle profil og kommunikasjonskanaler. Den visuelle profilen er inspirert av et kryssmønster som benyttes i håndverk/duodji/käsityö blant samer, kvener og skogfinner. Flettene illustrerer folkene som skal forsones og signaliserer et ønske om et sterkt og inkluderende felleskap i fremtiden. Skyggene i den visuelle profilen står for de mørke sidene som skal bringes frem i lyset.

Kommisjonen har hatt en nettside på sju språk, og har publisert hyppig både på egen nettside og på sosiale medier. Kommisjonen har publisert både nyheter, hendelser og kalenderoppdateringer. De første årene var målgruppen samer, kvener og skogfinner, og de siste årene har kommisjonen også prioritert majoritetsbefolkningen. I tillegg har kommisjonen forberedt formidlingen av sine funn. Kommisjonen har hatt en utadrettet kommunikasjon på syv språk.

Kommisjonens mål for samfunnskontakten har vært å skape tillit til arbeidet, åpne for innspill og skape dialog, gi korrekt og tilgjengelig informasjon om arbeidet, motivere til å dele personlige historier, informere,

frembringe nytt og felles kunnskapsgrunnlag og skape godt samarbeid med berørte miljøer.

Kommisjonen har hatt om lag 30 presseoppslag i måneden direkte relatert til granskningen som pågår. Nasjonale, regionale og lokale medier har skrevet om arbeidet. Media har blitt invitert til kommisjonens åpne møter.

Kommisjonen var kjent med at det er åtte forskningsprosjekter og fem øvrige prosjekter som har fulgt kommisjonen og granskningsarbeidet.

Kommisjonen har fortløpende hatt kontakt med de andre kommisjonene i Norden. Blant annet deltok kommisjonen i Norge i 2022 på et symposium i

Sverige arrangert av Sannings- og forsoningskommissionen for tornedalinger, kvener og lantalaiset i samarbeid med Svenske kyrkan gjennom Luleå stift. Kommisjonen besøkte også kommisjonen i Finland i Inari høsten 2022 for å drøfte mulige felles grenseoverskridende tiltak. Mulige felles grenseoverskridende tiltak ble diskutert med de øvrige kommisjonene i Sverige.

1.1.4.13 Inkludering av berørte miljøer og organisasjoner

Kommisjonen har lagt opp til et samarbeid med berørte miljøer og organisasjoner, slik at disse har vært involvert underveis i arbeidet. Kommisjonen gikk tidlig ut og inviterte bredt til at enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner kunne sende inn informasjon og dele sine historier og erfaringer med kommisjonen.

Kommisjonen har møtt de berørte gruppene gjennom deres organer, foreninger og institusjoner. Kommisjonen har hatt flere egne møter med Sametinget/Sámediggi/Sámedigge/Saemiedigkie og Norske kvener forbund/Ruijan kvääniliitto, Kvensk-Finsk riksforbund/Kveeni suomi liitto (tidligere Kvenlandsforbundet), Norsk-finsk forbund/Norjalais-Suomalainen Liitto, Skogfinske interesser i Norge og Skogfinneforeningen for å orientere om status på arbeidet, slik at de har fått mulighet til å komme med innspill og synspunkter underveis i granskningen.

Kommisjonen har vært på festivaler, konferanser, workshops, møter, og markeringer i store deler av landet. Det har blitt holdt foredrag, og medlemmer av kommisjonen har deltatt i panelsamtaler. Dette har kommet som svar på invitasjoner til kommisjonen, og har utgjort en stor del av kommisjonens utadrettede kommunikasjon.

I løpet av 2020 inviterte kommisjonen, gjennom sine åpne møter og i forbindelse med øvrige arrangementer der kommisjonen var invitert, enkeltpersoner, grupper og institusjoner til å sende inn forslag til tiltak som kan bidra til større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen, samt forslag til tiltak som kan bidra til å informere og øke den generelle kunnskapen i

samfunnet om samisk, kvensk og skogfinsk historie og kultur.

I 2021 startet kommisjonen med egne innspillmøter med representanter for miljøer og organisasjoner. Kommisjonen hadde i 2022 et innspillmøte på nett for ungdom, et innspillmøte for skogfinske miljøer i Hurdal, og et møte for forfattere og kulturlivet under litteraturfestivalen Ordkalotten i Tromsø/Romsa/Tromssa. I 2023 var det et innspillmøte med Norske kveners forbund.

Kommisjonen gjennomførte i 2023 et større høringsmøte med fokus på den delen av rapporteringen som handler om forsoning og forslag til tiltak. Dette høringsmøtet ble strømmet i likhet med enkelt av de åpne møtene.

Særlig om åpne møter

Sannhets- og forsoningskommisjonen har gjennomført 37 åpne møter og kaffemøter mens den har vært i arbeid. Møtene har fulgt samme struktur på de ulike stedene, og der det har vært mulig, har det vært lagt opp til tett samarbeid med kommuner og organisasjoner. Målet har vært å forankre kommisjonens arbeid på lokalt nivå.

På de åpne møtene var alle velkomne til å delta. Møtene ble alltid åpnet med et kunstnerisk innslag etterfulgt av en orientering fra kommisjonen om kommisjonens oppdrag og mandat, statusen for arbeidet og hvilke temaer kommisjonen arbeidet med. Lag, institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner har blitt invitert til å bidra på programmet med å belyse fornorskingspolitikk og urett på ulike måter, blant annet ved å fortelle personlige historier eller komme med innspill til kommisjonen. Formålet har først og fremst vært å lytte til hverandre. På enkelte av møtene, spesielt i områder der fornorskingshistorien er mindre kjent, også for en del av dem som bor i området, har det blitt holdt korte foredrag om lokal fornorskingshistorie.

Utover i kommisjonens arbeid inviterte kommisjonen til å reflektere over hva forsoning kan bety for vårt samfunn, og oppfordret til å komme med forslag til tiltak. I tillegg har kommisjonen lagt til rette for mer uformelle sammenkomster, der det har vært mulig å snakke med kommisjonens medlemmer over en kaffekopp. I tilknytning til møtene har kommisjonen gjennomført intervjuer og gjort seg kjent med de ulike områdene.

De som har deltatt på de åpne møtene har fått mulighet til å snakke samisk, kvensk, finsk eller norsk, og møtene er blitt tolket. Flere av de åpne møtene ble strømmet og er tilgjengelige på kommisjonens YouTube-kanal.

Kommisjonen arrangerte et landsdekkende åpent møte som webinar i 2021 for å informere offentligheten om status i arbeidet, og om muligheten for å komme

med innspill, erfaringer og reflektere rundt hvilke tiltak som kunne være aktuelle.

1.1.4.14 Kommisjonens kunst- og håndverksprosjekt

Kommisjonen utlyste høsten 2022 en kunstkonkurranse der temaet var «Fornorsking og forsoning». I fagjuryen satt kunstnere med kunstfaglig bakgrunn. Kunstnerne var Tore Hansen, Liv Bangsund og Josef Halsette tillegg til kommisjonsmedlem Liv Inger Somy.

Det kom inn 147 bidrag. Av disse er 16 benyttet i kommisjonens rapport og 13 kunstverk ble utstilt på Stortinget i forbindelse med overleveringen av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport 1. juni 2023.

1.1.4.15 Påvirkning av covid-19-pandemien

Verden ble i 2020 rammet av en pandemi, som også påvirket progresjonen i kommisjonens arbeid. Som følge av smittevernsrestriksjoner måtte fremdriftsplanen for granskningen endres, og kommisjonen fikk derfor ni måneders utsatt leveringsfrist.

Granskningen har likevel pågått kontinuerlig, og møter, intervjuer og offentlig representasjon er blitt gjennomført der det har vært mulig, under tilbørlig hensyn til smittevernspålegg og -tiltak. Kommisjonen så seg like fullt nødt til å avlyse eller utsette flere planlagte aktiviteter. Kommisjonens oppsøkende arbeid ble betydelig forsinket, og det var mange lokalsamfunn som ventet på besøk. Muligheten for å dra ut for å møte de som ville dele sine personlige historier, var begrenset og alle gruppeintervjuer måtte utsettes. Kommisjonen erfarte dessuten at både kommisjonsmedlemmer, sekretariatet og de eksterne utrederne ble forsinket i arbeidet på grunn av stengte arkiver og biblioteker og manglende tilgang til nødvendig materiale.

Kommisjonen tilpasset arbeidet til de begrensningene som fulgte av koronasituasjonen, blant annet ved å gjennomføre intervjuer per telefon eller nett i stedet for ved fysisk møte, ved å begrense antall deltakere på åpne møter og ved å strøme møtene for å nå ut til flere. Kommisjonen gjennomførte flere kommisjonsmøter som nettmøter og hadde i større grad enn tidligere også nettmøter med interessenter og andre.

1.1.5 ARBEIDSFORM OG -METODER

Kommisjonsmedlemmene har, ut over kommisjonsmøtene, utarbeidet fagnotater og rapportutkast, gransket arkiv, gjennomført intervjuer og representert kommisjonen utad på arrangement og møter.

Sekretariatet har skrevet referat fra kommisjonsmøtene og fulgt opp kommisjonens konklusjoner. Sekretariatet har hatt ansvar for å sikre at det produseres tekster underveis, i mange tilfeller i samskriving med kommisjonsmedlemmer, og har utarbeidet drøf-

tingsnotater og rapportutkast. Sekretariatet har også hatt ansvar for å organisere innsamling av personlige historier og være bindeleddet mellom kommisjonen, berørte grupper og det øvrige samfunnet. Sekretariatet har representert kommisjonen utad, administrert arbeidet og sørget for ferdigstillingen av rapporteringen.

Ved valg av metode har kommisjonen dratt nytte av internasjonale erfaringer. Kommisjonen har gjort seg kjent med metoder som liknende kommisjoner har brukt, særlig Canada, Kalaallit Nunaat/Grønland og Sør-Afrika. Kommisjonen har utviklet en metode tilpasset konteksten i Norge. Kommisjonens plan for innhenting av kilder og intervjuguidene har vært offentlig tilgjengelig på kommisjonens hjemmeside.

1.1.5.1 Kommisjonens grunnlagsmateriale

Kommisjonen har både mottatt materiale som enkeltpersoner, organisasjoner og institusjoner har ansett som viktig for å belyse fornorsking og urett, og funnet frem til kilder på eget initiativ. Gjennom arbeidet har kommisjonen mottatt og samlet inn et omfattende kildemateriale som omfatter blant annet forskning, minnemateriale, skjønnlitteratur og arkivmateriale i form av dokumenter, fotografi, lydopptak og videoopptak. Kommisjonen etterlater seg et innholdsrikt arkivmateriale.

1.1.5.2 Eksisterende forskning

Som mandatet tilsier, har kommisjonen tatt utgangspunkt i eksisterende forskning. Det foreligger en forholdsvis stor forskningslitteratur som er relevant for kommisjonens arbeid. Ikke alle temaer og geografiske områder er like godt dekket. Det er mer forskning, utredninger og rapporter om nordsamiske forhold enn om de andre gruppene. Mye av den eksisterende forskningen omhandler fornorskingspolitikken overfor samer og kvener i områdene nord for Lyngen i Nord-Troms. Særlig har skole- og språkpolitikken i Nord-Troms og Finnmark/Finmark/Finmarkku vært mye undersøkt. Likevel mangler det også i dette området for eksempel systematiske undersøkelser av hvilke konsekvenser fornorskingspolitikken har hatt, særlig for enkeltindivider. Fornorskingspolitikk og fornorsking er mindre tematisert og utforsket i andre deler av landet.

I tillegg har kommisjonen gjennomgått en lang rekke bygdebøker, årbøker, og dertil i noen grad skjønnlitteratur og lokalhistoriske tidsskrifter med vekt på områder som har blitt ansett som særlig relevant eller lite kjent. Utgangspunktet har vært at materialet kan gi et mer utfyllende bilde av fornorskingen. I tillegg har kommisjonen gjennomført arkivgranskninger og bestilt eksterne utredninger på enkelte tema for å frembringe kunnskap kommisjonen trengte for å kunne svare på mandatet.

1.1.5.3 Personlige historier

I tråd med mandatet har kommisjonen invitert til og lagt til rette for at enkeltpersoner og grupper har kunnet fortelle sine personlige historier knyttet til fornorskingspolitikk og urett som et ledd i granskningen. Historiene er en del av kildegrunnet til kommisjonens rapportering. Slik har kommisjonen bidratt til å løfte frem og synliggjøre gruppenes og individenes erfaringer, slik disse erindres i dag, men også deres perspektiver på og forståelse av fornorsking. Det har vært en styrke i kommisjonsarbeidet at dette har kommet frem. De personlige historiene har bidratt til å gi et mer mangfoldig bilde av fornorskingsinnhold og virkninger.

Det er tre hovedformål med å få frem de personlige historiene: supplere kunnskapen om fornorskingshistorien med personlige opplevelser av og erindringer om fornorsking og urett, få frem samenes, kvenenes og skogfinnernes perspektiver, og anerkjenne hverandres fortellinger og verdighet. I tillegg er de personlige beretningene om opplevelser et verdifullt materiale for ettertiden, og har slik sett en egenverdi som et viktig dokumentasjonsarbeid.

Det kan oppleves som forsonende både å fortelle og å lytte til disse historiene. Mange har gitt uttrykk for at de synes det har vært viktig å fortelle hva som har skjedd og hvordan fornorskingen har påvirket deres familier fordi dette har vært lite kjent. Mange har opplevd det som godt at deres historier ble tatt imot av kommisjonen.

De personlige historiene er benyttet på flere måter gjennom kommisjonens rapport. Gjennomgående er uthevede sitater fra beretningene benyttet. Dette synliggjør personers opplevelser og minner, og gjør at stemmene til kvenene, norskfinnene, samene og skogfinnene er til stede gjennom rapporten. Sitatene forteller om og beskriver hvordan samer, kvener, norskfinner og skogfinner har opplevd og fremdeles opplever fornorsking. Personlige historier er i tillegg benyttet som muntlige kilder og dokumentasjon i den historiske kartleggingen. Når de personlige historiene har vært benyttet som muntlige kilder i denne historiske kartleggingen, har de vært underlagt vanlige kildekritiske prinsipper. De personlige historiene har også aktivt vært benyttet i kvalitativ analyse og satt i en større sammenheng for å få frem konsekvenser av fornorsking.

Det har under granskningen vært viktig å gi folk valgmuligheter med hensyn til hvordan de ønsker å overlevere sin personlige historie til kommisjonen. Folk har kunnet levere historien sin til kommisjonen i skriftlig form, de har kunnet ta ordet på kommisjonens åpne møter og de har kunnet gi kommisjonen tilgang til historien sin gjennom intervju. Noen personer har både tatt ordet på åpne møter og sendt inn supplerende materiale eller blitt intervjuet i tillegg. Noen få har valgt å sende historiene inn som lyd- eller videoopptak. Perso-

ner som har levert personlige historier, har hatt mulighet til å trekke dem tilbake mens kommisjonen har arbeidet.

Kommisjonen har samlet inn 766 personlige historier. Kommisjonen har benyttet alle de personlige historiene i en anonymisert demografisk analyse. Kommisjonen har videre foretatt en tematisk analyse av de personlige historiene og kartlagt mønstre for å få frem hva de som har fortalt legger i fornorsking, hvilke perspektiver de har, og hvilke hendelser og opplevelser de særlig er opptatt av.

De personlige historiene og øvrig tilsendt grunnlagsmateriale er lagret for ettertiden i Sannhets- og forsoningskommisjonens arkiv. Innsamlingen av de personlige historiene har vært samtykkebasert.

Folk har i tillegg krysset av i et samtykkeskjema for om de har ønsket at historiene skal være offentlige eller ikke. Kommisjonen har så foretatt en offentlighetsvurdering av materialet. Dersom historiene ikke skal være offentlige, har de blitt anonymisert i kommisjonens formidling og rapportering. Historiene er videre blitt skjernet i kommisjonens arkiv, og tilgangen er regulert gjennom retningslinjer for innsyn. Offentlige historier har blitt benyttet med personopplysninger i kommisjonens formidling og rapportering, og disse historiene ligger offentlig tilgjengelige for ettertiden.

Intervju

Kommisjonen har gjennomført intervjuer som en del av granskningen. Gjennom slike intervjuer har kommisjonen fått tilgang til informasjon og historier som ellers ikke ville kommet frem. Intervjuene har blitt gjennomført på det språket vedkommende som har blitt intervjuet, har ønsket å bruke. Intervjuene er gjennomført av både sekretariatet og kommisjonsmedlemmer. Kommisjonen har hatt kompetanse til å gjennomføre intervjuer på kvensk, finsk, nordsamisk og norsk.

For å sikre at kommisjonen også kunne innhente informasjon fra personer som ønsker å snakke lulesamisk eller sørsamisk under intervjuet, inngikk kommisjonen avtaler med institusjoner som har relevant språkkompetanse. I 2020 inngikk kommisjonen en avtale med Árran lulesamisk senter/Árran Julevsáme guovdásj. Senteret har bidratt med lulesamisk kompetanse i forbindelse med kommisjonens innsamling av personlige historier, og gjorde det mulig å ta imot personlige historier på lulesamisk.

I 2021 inngikk kommisjonen en avtale med Aajege samiske senter/Aajege saemien giele- & maahtoejarne, som innebærer at det også ble mulig å ta imot personlige historier på sørsamisk. Senteret har i tillegg bidratt med sørsamisk kompetanse i forbindelse med innsamlingen av personlige historier i sørsamisk område.

Det ble gjennomført innkjøpsanbud og inngått avtale med Transcriber Scandinavia om transkribering av

intervjuer og korrekturlesing. Intervjuene på nordsamisk og kvensk, og særlig sensitive intervjuer ble i hovedsak transkribert av sekretariatet.

Sannhets- og forsoningskommisjonen har benyttet seg av to typer intervju: narrative intervjuer og tematiske intervjuer. Narrative intervjuer har blitt benyttet for å motta og samle inn personlige historier muntlig, og tematiske intervjuer for å kartlegge, beskrive eller dokumentere bestemte tema. Noen av intervjuene ble gjennomført som gruppeintervju med flere personer til stede.

Narrativt intervju ble benyttet for å få frem livsløpshistorier og egne erfaringer med fornorsking, slik de er indres av den enkelte i dag. Kommisjonen ønsket at alle som ikke ville eller kunne skrive ned sin personlige historie, fikk muligheten til å fortelle den muntlig. Gjennom et narrativt intervju fikk personer fortelle sin historie fritt uten vesentlige føringer fra intervjuer. De temaene som oftest ble berørt i narrative intervjuer er språk, diskriminering, skolegang og identitet.

Kommisjonen foretok i tillegg tematiske intervjuer om bestemte temaer for å dekke kunnskapshull. Ved denne intervjuformen valgte kommisjonen personer som bidro med spesifikk kunnskap til kommisjonens arbeid. Intervjuer stilte spesifikke spørsmål gjennom intervjuet for å få frem relevant informasjon. Kommisjonen gjennomførte tematiske intervjuer om blant annet temaene fiskeri, duodji, tapt skolegang, helse, arealinngrep, reindrift, barnevern og religion.

1.1.5.4 Analyse av personlige historier

I analysen har det blitt benyttet et analyseverktøy for å arbeide systematisk med et stort antall personlige historier. I kommisjonens analyse har de skriftlige personlige historiene og transkripsjonene av intervjumaterialet og innlegg på åpne møter blitt sortert etter demografisk informasjon som kjønn, sted, språk, etnisitet, alder osv., og videre blitt gjenstand for en innholdsanalyse, gjengitt oppsummert i hovedtema, og analysert tematisk.

1.1.5.5 Psykososial støtte

Sannhets- og forsoningskommisjonen tok fra starten av arbeidet høyde for at kommisjonsarbeidet og granskningen kan forsterke traumer, angst og andre negative og belastende tilstander som enkeltpersoner kan ha i kjølvannet av den fornorsking og urett de har opplevd. Kommisjonen har vært opptatt av hvordan den skal forholde seg når personer blir oppfordret til å dele sine erfaringer med fornorskingspolitikk og urett.

Sannhets- og forsoningskommisjonen inngikk i dialog med Helse Nord RHF en samarbeidsavtale med Sámi Klinihkka som resulterte i et samarbeid med Finnmarkssykehuset/Finnmárkku buohcciviessu gjennom Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helse-

vern og rus/Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus – psykalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilli (SANKS/SÁNAG). SANKS har bistått med spesialisthelsetjenester i psykiatri og gitt kulturkompetente medisinskfaglige råd til kommisjonen i forbindelse med arbeidet. I desember 2019 gjennomførte deler av kommisjonen et kurs med SANKS om hvordan de skulle møte traumeutsette i arbeidet. Det har ut over dette vært et tydelig skille mellom kommisjonens granskningsarbeid og helsepersonellens ansvar for helse.

SANKS har spesialkompetanse i kulturtilpassede helsetjenester, som både kvener, samer og skogfinner kan ha nytte av. Det ble avsatt to stillinger til arbeidet. De fire terapeutene som har vært tilknyttet kommisjonens arbeid, har vært Berit Frøydis Svineng Johnsen, Marit Mildrid Utsi, Anne Karin Steffensen og Reidun Boline.

SANKS har tilbudt krise- og støttesamtaler under kommisjonens arbeid. Dette har særlig vært aktuelt for personer som har levert sine historier knyttet til fornorskingspolitikk og urett. Alle som har fått ulike følelsesmessige reaksjoner som følge av at de har formidlet sin historie til kommisjonen eller på et åpent møte i regi av kommisjonen, har kunnet ta kontakt med terapeutene. Det samme gjelder alle som har vært tilhører på slike møter fysisk eller gjennom streaming eller via andre medier. I tillegg har SANKS hatt støttesamtaler og gruppesamtaler med medlemmer av kommisjonen.

Informasjon om tilbudet fra SANKS i forbindelse med Sannhets- og forsoningskommisjonens arbeid er blitt gitt i forbindelse med Sannhets- og forsoningskommisjonens møter. SANKS har så langt det har latt seg gjøre vært til stede på kommisjonens arrangement og fanget opp behov. Personer kunne selv ta direkte kontakt med terapeutene enten via telefon eller e-post.

Oppstart av støttesamtaler var januar 2020. Det ble gitt i alt 126 støttesamtaler under kommisjonens arbeid. De fleste personer som har hatt behov for støttesamtaler, har selv tatt kontakt med SANKS etter kommisjonens åpne møter. 12 støttesamtaler ble gitt i etterkant av intervju med kommisjonen. De fleste personene har hatt én samtale med SANKS, men enkelte personer har hatt behov for flere samtaler.

SANKS har anbefalt eller veiledet et fåtall personer til å ta videre kontakt med kommune- eller spesialisthelsetjenesten.

Støttesamtalene under kommisjonsarbeidet har fungert slik at det ikke har vært nødvendig med henvisning, og det har vært kort ventetid. Tilbudet har vært gratis. Terapeutene har taushetsplikt, og kommisjonen har ikke hatt innsyn i innholdet i støttesamtalene, men rutinemessig informert om tilbudet i forbindelse med sine åpne møter og intervju.

Kommisjonen etablerte i dialog med Statsforvalteren i Troms- og Finnmark/Romsa ja Finnmarku/Troms-

sa ja Finnmarkku en varslingsrutine til kommuner i forbindelse med kommisjonens møtevirksomhet i de respektive kommunene. Sannhets- og forsoningskommisjonen har rutinemessig varslet de aktuelle kommunene i forbindelse med åpne møter rundt om i landet. Kommisjonen forutsatte at varselet ble formidlet videre til fastleger og øvrig helsepersonell i kommunen.

1.1.5.6 Arkivgranskning

Kommisjon har gjennomført arkivgranskning blant annet i statsarkivene i Hamar, Tromsø/Romsa/Tromssa, Sámi arkiiva/Samisk arkiv, Guovdageaidnu/Kautokeino og Trondheim/Tråante, Nasjonalbibliotekets digitale samling av aviser, Digitalarkivet (Riksarkivet), og enkelte interkommunale arkiver, samt arkiver på ulike museer. Det vil fremgå av de ulike kapitlene gjennom rapporten hvilke arkiver som er benyttet. Kommisjonen har i tillegg bestilt to eksterne arkivgranskninger:

- Per-Øivind Sandberg (2020) Skogfinner i Solør-området i tidsrommet 1820-1900
- Astri Andresen (2022) Barnevern og fornorsking

Kommisjonen har ut over dette stilt spørsmål til og bedt om innsyn i arkivene til en rekke organer, deriblant Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Utenriksdepartementet, NRK, Utdanningsdirektoratet og Sametinget.

1.1.5.7 Eksterne utredninger

Sannhets- og forsoningskommisjonen har bestilt åtte eksterne utredninger. I kommisjonens rapport er disse referert til med navn på utreder og årstallet utredningen ble levert til kommisjonen. De eksterne utrederne har hatt mulighet til å lese korrektur og ferdigstille utredningene før utredningene ble offentliggjort av kommisjonen. Kommisjonen har i løpet av arbeidet hatt anledning til å dele utredningene med kommisjonene i Sverige og Finland. Utredningene er benyttet som kilder i kommisjonens rapport, og er offentliggjort i sin helhet som elektroniske vedlegg til rapporten. De åtte eksterne utredningene er disse:

- Marit Meløy (2020) Endringer i kjønnsroller og familiestruktur som følge av statlige tiltak i reindrifta
- Harrieth Aira og Oddmund Andersen (2021) Fornorsking i Midt-Troms, Sør-Troms og Nordre-Nordland
- Astri Andresen (2021) Konsekvenser av norske myndigheters politikk og virksomhet i skoltesamisk område fra cirka 1800 og fram til i dag
- Jon Røyne Kyllingstad (2021) Undersøkelse av fysisk antropologisk forskning på samer, kvener og skogfinner med vekt på norske myndigheters rolle
- Jens Ivar Nergård (2021) Fornorsking i lulesamisk område med vekt på Tysfjord og Hamarøy i etter-

krigstida; utviklingstrekk, sosiale og økonomiske konsekvenser

- Steinar Pedersen (2021) Fornorsking i Tanadalen med vekt på næringsvirksomhet
- Jon Røyne Kyllingstad (2022) Undersøkelse av fysisk antropologisk forskning på samer, kvener og skogfinner med vekt på norske myndigheters rolle del II
- Kirsti Strøm-Bull (2023) Konsekvenser av fornorsking på reindriftens rettigheter, belyst gjennom lovgivning og rettspraksis

1.1.5.8 Kommisjonens arkiv

Sannhets- og forsoningskommisjonen inngikk en arkivavtale med UiT Norges arktiske universitet, og det ble utarbeidet rutiner for arkiv og dokumentbehandling. Dokumenter som inngikk i kommisjonens arkiv, ble lagret elektronisk i universitetets arkivsystem i en egen enhet for kommisjonen. Kommisjonens sekretariat foretok arkiveringen og har forvaltet arkivet under kommisjonens arbeid.

Sannhets- og forsoningskommisjonens arkiv vil bli avlevert til Arkivverket etter at kommisjonen har levert sin rapport til Stortinget. Kommisjonen har underveis i arbeidet hatt flere møter med Arkivverket for å forberede overleveringen av materialet.

Video fra enkelte av kommisjonens åpne møter og de personlige historiene som er offentlige, blir offentlig tilgjengelig i Digitalarkivet, mens materialet som er skjernet, ligger i et klausulert arkiv. Kommisjonens klausulerte arkiv er tilgangsstyrt og skal forvaltes av Arkivverket etter retningslinjer for innsyn fastsatt av kommisjonen.

1.1.6 KOMMISJONENS GRUNNSYN

Kommisjonen fastslår at den norske stat gjennom fornorskingspolitikken begikk urett mot den samiske, kvenske og skogfinske befolkningen. Statens fornorskingspolitikk har hatt omfattende negative følger og konsekvenser for samisk, kvensk og finsk språk, kultur og leveste i nåtid.

Kommisjonen mener at der fornorskingspolitikken langt på vei var en enveisprosess, må veien mot forsoning være en felles prosess der sivilsamfunn og lokal-samfunn bidrar, men der norske myndigheter bærer et særlig ansvar for å ta et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett, og legge til rette for forsoningsprosessen.

Kommisjonen konstaterer at fornorskingspolitikken mål var at folk, familier, slekt og grupper skulle velge én etnisk identitet, den norske, og at norske myndigheter tok et bredt spekter av virkemidler i bruk for å nå denne målsettingen, herunder språklig, kulturell og materiell undertrykking, og usynliggjøring av de gruppene som inngår i kommisjonens mandat. Når en skal gå videre fra dette, er det derfor viktig å erkjenne konsekvens-

ene av fornorskingspolitikken, anerkjenne nasjonale minoriteters og urfolks legitime tilstedeværelse i Norge, og anerkjenne samers, kveners og skogfinners identitet og verdighet.

Kommisjonen understreker at fornorskingspolitikken og prosesser og samfunnsutvikling som har ført til fornorsking, også har ført til at vilkårene for videreføring og styrking av kulturuttrykk som kjennetegner og vektlegges av de gruppene mandatet omhandler, er sterkt svekket. Mange har mistet kontakt med slekten, har ikke lært samisk, kvensk eller finsk. De har tapt kulturkunnskap, tradisjonskunnskap og livsstilen som kjennetegner de ulike gruppene. Andre står midt i en revitaliseringsprosess eller er hardt pressede kulturbærere. Kommisjonen ser at mange tross dette fortsatt behersker ett eller flere samiske språk, kvensk eller finsk, og mange kulturuttrykk, herunder livsstil i bred forstand, som tradisjonelt har kjennetegnet gruppene. Det er kommisjonens håp at de tiltakene som foreslås vil bidra til å styrke det mangfoldet av språk, kulturuttrykk og levemåter disse gruppene representerer.

Kommisjonen legger til grunn at samer har status som urfolk og kvener og skogfinner har status som nasjonal minoritet. Staten Norge anerkjenner rettigheter og fastsetter plikter for sine borgere. Utviklingen av de formelle borgerrettighetene til samer, kvener, norskfinner og skogfinner har i all hovedsak fulgt utviklingen av den øvrige befolkningens borgerrettigheter. Dette er ingen selvfølge i et urfolks- og minoritetsperspektiv. Samtidig er utgangspunktet for kommisjonens arbeid at gruppene som inngår i kommisjonens mandat, ikke kun er norske medborgere med de samme rettighetene og pliktene som øvrige borgere, men også medlemmer av urfolks- og minoritetssamfunn i Norge med tilhørende rettigheter og plikter. Fornorskingspolitikken utgangspunkt og målsetting var å fjerne synlige uttrykk for disse kulturene. Kommisjonen legger til grunn et samfunnsyn som ser dette kulturelle mangfoldet som en berikelse for hele samfunnet. Kommisjonen foreslår derfor tiltak som har som mål å styrke dette kulturelle mangfoldet og støtte pågående kulturelle revitaliseringsprosesser, samtidig som de aktuelle gruppene forblir integrerte deler av et større fellesskap.

Innebygd i vårt demokrati ligger rom for å være uenige og diskutere seg frem til løsninger. Det gjelder også for urfolk og nasjonale minoriteter. Innad i gruppene som inngår i kommisjonens mandat, er det ulike oppfatninger av den relative betydningen av rollen og statusen som fullverdig borger på den ene siden og rollen og statusen som medlemmer av ulike minoritetskulturer på den andre. Det er derfor grunn til å tro at forslag til tiltak som har som mål å styrke for eksempel språk og kultur, vil bli positivt mottatt av mange, men ikke alle. Det er derfor viktig å legge til rette for arenaer og forutsigbare prosesser for å diskutere utfordringer og løsnin-

ger på disse utfordringene innad i gruppene, og for norske myndigheter del i samarbeid med gruppene.

Kommisjonen har i alt sitt arbeid, også i innsamlingen av personlige historier, lagt til grunn at det som avgjør gruppetilhørigheten, er egenidentifikasjon eller egentilskrivning av etnisk tilhørighet. I møte med de ulike gruppene har kommisjonen opplevd at mange oppgir at de har flere identiteter, at de oppfatter seg selv som samisk, kvensk og/eller norsk. Mange oppgir også at de har bare en identitet, enten same, kven, norskfinsk, skogfinsk eller norsk.

1.2 Sammendrag av kommisjonens rapport

1.2.1 HISTORISK KARTLEGGING – FRA FORNORSKINGSPOLITIKK TIL POLITISK MANGFOLD

Norge har alltid vært et flerkulturelt samfunn. Nordmenn og samer har en lang historisk tilstedeværelse i landet, mens kvener og skogfinner er eksempler på minoriteter med mange hundre års tilknytning til Norge. Allerede under rikssamlingen var det kontakt mellom gruppene. På 1100- og 1200-tallet befestet rikskongedømmet og kirken seg nordover langs kysten til og med Troms, og på begynnelsen av 1300-tallet var de kommet til Vardø i Finnmark. Samene i disse områdene ble dermed over tid inkludert i den statlige forvaltningen, med nye former for skattlegging og et overordnet rettssystem. Med kirkeetableringen kom også misjon overfor samene og påvirkning fra kristne skikker og vanner.

Etter urolige tider på 1200- til 1400-tallet med rivalisering og gjensidige krigstokt mellom statene kom Danmark-Norge, Sverige og Russland til enighet om felles forvaltning mellom to eller tre stater av de store og grenseløse innlandsområdene i nord. Disse områdene ble kalt «fellesdistrikter», og beboerne i fellesdistriktene måtte betale skatt til to eller tre stater. Samtidig fikk samene enkelte steder stadfestet særlige rettigheter til naturressurser og områder. Ett eksempel er bygselsystemet i sørsamiske reindriftsområder, et annet er ordningen med egne jordrettigheter i nordre Nordland og Troms, kalt «finneodelen», og et tredje eksempel er «frihetsbrev» som tsaren utstedte til skoltesamene, som hadde sitt vestligste område i Neiden.

Den norske bosettingsekspansjonen nordover langs kysten bidro ytterligere til at samene ble trukket inn i norske samfunnsforhold. De mange fiskeværene og den sterke norske befolkningsøkningen førte til konflikt mellom norske myndigheter og samer flere steder.

Utfallet av Kalmarkrigen 1611–1613, som Danmark-Norge vant, var at kyst- og fjordstrøkene fra Tysfjord til Varanger ble sikret under norsk overhøyhet.

1600-tallet var også preget av trolldomsprosessene, som særlig gjorde seg gjeldende i Finnmark.

De rammet også samene. I Nord-Norge var det 177 trolldomsprosesser. Av disse var 37 mot samer, i Trøndelag 3.

Fra slutten av 1600-tallet økte statens pretensjoner i periferiene av det dansk-norske riket, blant annet ved at den sterkere enn tidligere viste til gamle kongelige «regaler», nedarvede rettigheter, om at alt som ikke formelt var eid av andre, var å betrakte som kongens eiendom. Dette ga flere utslag utover på 1700-tallet. Finneodelen ble avviklet, og den gamle siida-ordningen i de samiske områdene forsvant stadig mer, men overlevde blant skoltesamene.

Samene beholdt lenge en egen intern rettsorden. I konflikter med lokale myndigheter eller med andre grupper lokalt, er det flere eksempler på at samene reiste seg i forsvar av rettigheter.

Kvenene begynte nå å gjøre seg gjeldene i Nord-Norge. De første kvenene som er registrert som bosatte i landsdelen, nevnes i de eldste skattemanntallene, fra 1520 og fremover. Men de var fåtallige fram til begynnelsen av 1700-tallet, med særlig økning fra om lag 1720. Flyttingen var delvis en utvidelse av den finske bondekoloniseringen av lappmarkene og delvis et utslag av avlingssvikt og epidemier i hjembygdene, samt frykt for soldatutskrivning og flukt unna krig, som Den store nordiske krig (1700–1721).

Kvenene ble ønsket velkommen av norske myndigheter som bønder i grenseområdene, med lojalitet til den dansk-norske kongen i en tid da myndighetene visste at grensene snart ville bli traktatfestet. Et utbygd og fast bosatt område ville hindre forestillinger om «ingenmannsland» som kunne gi argumentet for statlig innlemmelse. Kvenene i Alta kom i konflikt om bruken av lokale ressurser, først og fremst med amtmannen. De henvendte seg til kongen for å søke støtte. En representant, Knut Olsen Kven, gikk til København med saken, og utfallet ble at de fikk full støtte og at amtmannen ble avsatt. Kvenene forfattet også en lojalitetsed til kongen, som er det eldste kjente og bevarte kvenske dokumentet.

En tredje gruppe kommisjonen gransket, skogfinnene, hadde sin opprinnelse i Savolax i det sørlige Finland. De hadde på 1500-tallet begynt å slå seg ned i Värmland i Sverige, og derfra flyttet mange fra begynnelsen av 1600-tallet videre til de store skogsområdene på Østlandet i Norge. Kjerneområdet ble Solør-området nær grensen, snart kalt Finnskogene. Her slo skogfinnene seg ned i skogåsene mellom de store dalførene med de gamle norske bondebygdene. Skogfinnernes fremste kjennetegn var svijordbruk, mest omtalt som «svedjing» og «bråtebrenning».

Særlig på grunn av svijordbruket kom skogfinnene i konflikt med både den norske bondebefolkningens tra-

disjonelle jordbruk og med skogsdriften som store handelshus i Christiania sto for. Også skogfinnene reiste seg mot myndighetene, på første halvdel av 1820-tallet, med krav om bedre levekår, om skole og kirke med finskspråklige lærere og prester, og om et eget grenseoverskridende skogfinsk herred. Alt ble presentert i en omfattende «petisjon» og markert ved at skogfinner marsjerte til Stockholm. Kravene ble avvist, og fornorskingen i skolen og kirken i Finnskogene ble tatt for gitt. Det eneste som kom ut av opprøret, var at det ble åpnet for salg av gårder til selveie.

Ambisjonene til det enevidige kongedømmet omfattet også den religiøse sfære. Under ortodoksien frem til slutten av 1600-tallet hadde ikke kirken noen klar målsetting for misjon blant samene, men med pietismen ble det en endring, og i 1714 ble det etablert et eget sentralt institutt, Misjonskollegiet, med Finnemisjonen som en egen avdeling. Den ble lagt til Trondheim og ledet av Thomas von Westen. Samisk ble misjonsspråket, sikret ved egne utdanningsinstitusjoner i Trondheim. Nyere forskning har vist at skolen i flere av misjonsdistriktene var velutviklet. Flere av misjonærene var vitenskapelig engasjerte og ble fremstående kjennere av samisk språk, kultur og religion, og de nedtegnet mye om samenes åndelighet. På den andre siden er det klart at misjonen demoniserte samisk tradisjonell religionsutøvelse. Samiske trommer ble brent eller beslaglagt, noen ble sendt til antikvariske samlinger, og offersteder ble ødelagt.

Misjonen hadde også en dimensjon ut over det rent religiøse, nemlig å tjene som redskap i statsbyggingen og integrasjonen av nordområdene i den dansk-norske staten.

Etter Den store nordiske krig kom Danmark-Norge og Sverige til enighet om en grensetraktat som forelå i 1751. Et tillegg til traktaten, kalt Lappekodisillen, inneholdt en rekke detaljerte bestemmelser som skulle sikre den etablerte grenseoverskridende reindriften mellom de to landene. Kodisillen fikk også en viss betydning for løsning av andre grensespørsmål særlig langs Tana-vassdraget og i tilknytning til handel i Varanger. Lappekodisillen har aldri vært oppsagt, selv om det har blitt stilt spørsmål ved den flere ganger.

I 1826 ble det siste fellesdistriktet delt da Norge og Russland traktatfestet grensen. Grensen splittet de skoltesamiske siiddene i området, Pasvik-, Petsjenga- og Neiden-siiddaene. Mens skoltesamene i Neiden valgte å bli norske undersåtter, valgte de to andre gruppene å bli russiske. Samtidig ble det tatt hensyn til skoltesamenes tradisjonelle grenseoverskridende rettigheter i et særskilt tillegg til grensetraktaten i 1834. Skoltesamene i Pasvik mistet vinterlandet på norsk side, men fikk oppholde seg om sommeren på det som ble norsk territorium, mens skoltesamene i Neiden fikk oppholde seg i Finland om høsten og vinteren. I andre halvdel av 1800-

tallet falt skoltesamenes i Neidens rettigheter i Finland bort, mens skoltesamene i Pasvik mistet sine siste rettigheter i Norge på 1920-tallet.

Mens skoltesamenes nedarvede rettigheter i Neiden i stor grad hadde blitt respektert før grensen ble fastsatt, ble dette gradvis annerledes ut over på 1800-tallet og fram til mellomkrigstiden. Deres kulturelle og næringsmessige skanser falt. Først mistet de eneretten til laksefiske i Neidenelva i 1848, deretter ble fellesjorda, skoltejorda, oppløst omkring 1905 og til sist mistet de den selvstendige reindriften og den eksklusive gjetingen av skolteflokkene på 1930-tallet. Bakgrunnen for denne utviklingen var først og fremst den betydelige innflyttingen av nye folkegrupper, mest kvener, som krevde delaktighet i ressursene.

Skoltesamene ble stadig mer marginalisert som gruppe i bygda. Den rettsideologiske oppfatningen om «lik rett for alle i et bygdelag» slo negativt ut overfor skoltesamene.

Myndighetens ønske om å regulere reindriften, ved felleslappeloven av 1883 og tilleggslappeloven av 1897, fikk betydelige negative konsekvenser for reindriften, særlig i det sørsamiske området. Men den sørsamiske reindriften kom langt tidligere under press, først og fremst som resultat av en sterk befolkningsøkning i bondebygdene og en medfølgende ekspansjon av bosettingen og setringen inn i reindriftsområdene. Også nedarvede nedsettende holdninger i enkelte områder til reindriftsamene og deres levemåte bidro til å rettferdiggjøre overgrep og urett, der også «finnjaging» og vold forekom. Overfallet på samene og nedslaktninga av rein ved Dalbusjøen i Os i Østerdalen i 1811 er et eksempel på alvorlige overgrep overfor de sørsamiske reindriftsamene. Fire familier og deres reinflokker ble overfalt av bevæpnede bønder og flere hundre rein ble slaktet. Saken ble etterforsket og bøndene ble ilagt bøter, men samene ble samtidig fradømt rettighetene til området.

Frem til midten av 1800-tallet var de norske myndighetenes holdninger til samer, kvener og skogfinner likevel i hovedsak positiv. Stortinget vedtok for eksempel å etablere en egen lærerutdanning, først og fremst av samiskspråklige lærere, på Trondenes i 1826, og under valgene av valgmenn til amtsforsamlingen som skulle velge utsendinger til Eidsvoll, ble flere samer og kvener valgt. Av de tre valgte utsendingene til Eidsvoll fra Troms og Finnmark, som var ett amt, var det en kven fra Balsfjord, Henrik Larsen Skjæret. På grunn av sen postgang var det ingen representant fra Nord-Norge på Eidsvoll.

Under den lange krigsperioden forut for 1814 gikk det gamle misjonsarbeidet blant samene i oppløsning. Misjonstiden gikk etter hvert over i fornorsking. Utover 1840-tallet møtte politikken om å legge til rette for kvensk og samisk språk i kirke og skole motstand blant toneangivende redaktører, enkelte prester og stortingsmenn. Holdningen blant motstanderne var at norsk

språk var nødvendig for tilegnelse av nasjonal dannelse og kultur, mens samisk og kvensk befant seg på et mer primitivt nivå. I tillegg ble det argumentert med at grenseområdene i nord var særlig sårbare og utsatte med sine ferske grenser og sin store «fremmede» befolkning, samene og kvenene.

Forestillinger både om en russisk og en finsk fare bidro til satsing på nasjonsbyggende tiltak for å sikre områdene for riket. Utfallet ble fornorskingspolitikken. Den startet med fornorskingsiltak i nesten hele området fra Tysfjord i Nordland og nordover. Senere ble tiltakene rettet spesielt mot Finnmark og to kommuner i Nord-Troms. Myndighetene regnet med at fornorskningen ville gå av seg selv i andre områder ved bruk av kun norsk i skole og kirke samt innflytting av en norskspråklig befolkning.

I første omgang vedtok Stortinget at det skulle gjennomføres en undersøkelse av språkforholdene nordpå. Samtidig ble det fortsatt bevilget midler til samiske publikasjoner til bruk både i skolen og i kirken. I neste omgang ble det i 1851 opprettet et fond som skulle gi et økonomisk grunnlag for fornorskingspolitikken, Finnefondet, som kom til å eksistere helt til 1921. Først på begynnelsen av 1860-tallet ble fornorskingspolitikken igjen tatt opp av regjering og storting, og da med sikte på den praktiske gjennomføringen og ved bruk av instruksjoner for gjennomføringen av politikken.

Også før dette ble det gjennomført tiltak som viser at fornorskingspolitikken både hadde lokale og rikspolitiske tilhengere. Mellom 1860 og 1883 bevilget Stortinget midler for å sette bort samiske barn i Røros til norske fosterforeldre. Bortsettingen hadde full kulturell og språklig fornorsking som målsetting, og fattigloven ga lov hjemmel til å sette bort barn. Den ble finansiert ved en særbevilgning fra Stortinget.

I 1863 hadde Stortinget sin første grunnleggende debatt om fornorskingspolitikken, der særskilte begrunnelser for tiltak både overfor samene og kvenene ble drøftet. Den første fornorskingsinstruksen for lærere i «overgangsdistriktene» hadde kommet året før, likeså retningslinjer for bruken av Finnefondet.

Overgangsdistrikt ble definert som et område der en kunne forvente at elevene ville kunne fornorskes, ikke bare lære norsk, men også skifte dagligspråk fra samisk, kvensk eller finsk til norsk. Overgangsdistriktene skiftet frem til om lag 1900, der tendensen var at de i Finnmark ble stadig mer omfattende, mens de i Troms og Nordland ble redusert og etter hvert tatt ut og definert som norsktalende områder. Myndighetene var klar over at det var samiske områder sør for de opprinnelige overgangsdistriktene, men mente at fornorskningen der ville gå av seg selv uten tilpasninger og med bruk av bare norsk språk i skolen.

Fra om lag 1870 ble fornorskingspolitikken gradvis trappet opp. Evalueringer viste at skolepolitikken ikke

hadde gitt de forventede fornorskingsresultatene, noe som ble forklart med liberale holdninger blant lærerne og undervurdering av språkstyrken i de samiske og kvenske miljøene. Den første fornorskingsinstruksen for lærere i «overgangsdistriktene» hadde kommet året før, likeså retningslinjer for bruken av Finnefondet.

Det ble forutsatt at kirken skulle la seg bruke i fornorskingspolitikken, og det ble utformet egne instruksjoner for kirkens fornorskingsiltak. Kravene til kirken var aldri så strenge som kravene til skolen. Det hadde trolig i hovedsak å gjøre med det dilemmaet som kirken støtte på, i krysspisset mellom Guds ord på morsmålet og Guds ord på norsk. På en måte kom kirken til å gå i takt med fornorskingspolitikken, men et par skritt bak. Nyere forskning har vist at få prester var uforbeholdne fornorskingsstilhengere. I 1888 ble den nye finnemisjonen stiftet. For kirken ble også læstadianismen en utfordring der Guds ord på morsmålet ble gjennomført, nettopp med henvisning til Luther.

Vitenskapen ble etter hvert mobilisert i nasjonsbyggingen og bygde opp om negative holdninger til samer, kvener og skogfinner. Historikeren og geografen Yngvar Nielsen, bestyrer av Etnografisk museum i Christiania, presenterte i 1889 en teori om sørgrensen i Norge for den samiske bosettingen, som har blitt kalt «fremrykkingsteorien». Den gikk ut på at «fremrykkingen» hadde skjedd fra de nordre deler av Trøndelag «mot syd i Trondhjems stift og Hedemarkens amt», der bosettingen hadde nådd og stanset opp ved Røros på slutten av 1600-tallet eller begynnelsen av 1700-tallet. Teorien fikk stort gjennomslag i samtiden og ble blant annet lagt til grunn for domsavsigelser i rettsaker om reinbeiter.

Den fysiske antropologien hadde nordiske røtter midt på 1800-tallet, men nådde Norge først godt ut i andre halvdel av århundret. Mest oppmerksomhet fikk kranologien i Norge, det vil si læren om hodeskallen og måling av den som ledd i rasebestemmelse, og etter hvert også i rasebiologien der det ble antatt at mentale egenskaper kunne leses ut av ulike mål på hodeskallen. I noen grad ble også hele skjelettet målt i samme ærend. De første omfattende målingene ble foretatt av militære rekrutter, der resultatene av målingene ble sammenlignet regionalt. Ut over på 1900-tallet kom også de akademiske miljøene sterkere med, med store regionale prosjekter, som i Tysfjord i mellomkrigsårene. I tillegg fantes det private miljøer som særlig arbeidet med teorier om mentale karakteregenskaper. En sidegren av den fysiske antropologien var komparative studier av «nasjonalt lynne», med flere store nordiske studier.

Den fysiske antropologien bidro utvilsomt til stereotypifisering og stigmatisering av samer, kvener og skogfinner. Enkelte av målingene ble det da også reagert negativt på, især når det dreide seg om avkledning og måling av hele kroppen. Likeså ble det reagert sterkt

mange steder på oppgraving av skjeletter på samiske kirkegårder. Skjelettene skulle sendes til vitenskapelige samlinger. I mange tilfeller opplevde lokalbefolkningen denne virksomheten både som traumatisk og nedverdiggende.

På slutten av 1800-tallet var fornorskingspolitikken utviklet til en helhetlig assimilasjonspolitik med mål om raskest mulig språklig og kulturell assimilering av samer, kvener og skogfinner. Fornorskingspolitikken var forankret i lover og instruks, og innholdet og de viktigste virkemidlene i politikken var ferdig utviklet. Til grunn lå en kombinasjon av nasjonsbygging, evolusjonslære og sikkerhetspolitikk.

To former for fornorskingspolitikk kan identifiseres. Den ene var rettet mot samer, kvener og skogfinner allment hvor det ikke ble gjort noen form for tilpasninger eller unntak for minoritetene. Den andre rettet seg særskilt mot samer og kvener i Finnmark og Nord-Troms, i det som ble definert som overgangsdistrikt. Her var det enkelte tillempinger ved at samisk og kvensk kunne brukes som hjelpespråk, men også andre tiltak, både åpne og skjulte, for å fremme språkskiftet og assimileringen. I praksis fikk begge formene av fornorskingspolitikken konsekvenser.

I 1898 ble det vedtatt en ny instruks for lærerne i overgangsdistriktene. Wexelsen-plakaten slo fast at norsk skulle brukes som regulært undervisningsspråk i alle fag, også i kristendomsundervisningen. Kvensk og samisk kunne likevel brukes som hjelpespråk, men ikke som undervisningsspråk. Lærerne ble også bedt om å fremme norsk språk i møte med foreldre og elever utenom skoletiden.

De tidligere tendensene som gikk på å utvide fornorskningstiltakene til flere områder av samfunnet, ble fulgt opp, for eksempel at bosetting, veibygging og industri ble brukt som fornorskingsredskaper.

Et konkret eksempel er jordsalgsloven av 1902 for Finnmark, som sammen med sin språkinstruks ble forutsatt å kunne brukes som redskap for nasjonsbyggingen og fornorskingen i amtet. Jordkjøp var forbeholdt norske borgere, og avhendelse skulle ta hensyn til å «fremme bosættelsen af en for distriktet, dets opdyrkning og øvrige nyttiggjørelse skikkert befolkning som kan tale, lese og skrive det norske sprog og benytte det til daglig.» Både i forarbeidene til loven og under høringen ble det slått fast at loven ikke skulle hindre samer og kvener i å skaffe seg jord, med et forbehold knyttet til forestillingene om «den finske fare».

Det ble overlatt til forvaltningens skjønn å praktisere loven på en god måte. Mye peker mot at det ble praktisert en liberal linje. Søknader som ble avslått, dreide seg i hovedsak om områder som var definert til andre formål enn landbruk, som grunn i fiskevær og flytteei-er og beiteplasser for rein. Loven fikk imidlertid likevel fornorskende effekt ved at de matrikulerte eiendomme-

ne skulle ha norske navn, selv om det er mange unntak fra dette med bruk av både samiske og kvenske matrikelnavn. Enkelte steder og individuelt ble norske matrikelnavnene tatt i bruk som slektsnavn. Det er ellers klart at språkinstruks virket provoserende og nedverdiggende for samene og kvenene, og de protesterte da mot instruks. Instruks ble likevel ikke fjernet før på 1960-tallet.

Den nye opptrappingen av fornorskingspolitikken rundt 1900 hadde hovedfokus på Finnmark, det amtet der skolen slet mest og der fornorskingen hadde kommet kortest. Et sentralt tiltak var opprettelsen av et skoledirektørembete for amtet i 1902. Enda mer enn tidligere skulle norsk brukes som undervisningsspråk. Et uttrykk for dette er at friplassordningen ved Tromsø lærerskole for studenter som skulle arbeide i språkblandingsdistriktene, ble nedlagt i 1904. Dette førte til at det ikke ble utdannet lærere med samisk og kvensk språkkompetanse.

Det viktigste tiltaket under den nye skolesatsingen var bygging av statsinternater. En særlig begrunnelse var knyttet til fornorskingspolitikken. Ved å samle norske, samiske og kvenske elever på internat, ville skolen ha full kontroll over fornorskingen og få til en bedre skole enn tidligere, med mindre fravær blant elevene. I 1905 ble de to første internatene satt i drift, begge i Sør-Varanger, i hjertet av «de utsatte grenseområdene», med en stor samisk og kvensk befolkning. Det tredje internatet ble også bygd i Sør-Varanger i 1907. Etter hvert ble det reist internater i grenseområdene helt til Lyngen tidlig på 1920-tallet.

Samtidig med internatene ble det reist kirker og kapeller, det første i Neiden i 1902. Internatene og kapellene skulle utgjøre en slags kulturell skanse for norskhet i grenseområdene mot Russland og Finland, som «kulturelle grensefestninger», en betegnelse som siden heftet ved byggene. Flere av dem ble bygget i utpreget norsk arkitektur for nettopp å markere norskheten. I mellomkrigsårene ble det bygget en del kommunale internater. Ved krigsutbruddet i 1940 var nærmere 50 internater i drift i Finnmark og Nord-Troms. Nesten alle gikk tapt under krigen, men de fleste ble gjenoppbygget, og flere nye kom til. Skoleinternatene var en viktig del av skolestrukturen i Finnmark helt frem til årtusenskiftet.

Sørsamene arbeidet over lang tid for en statlig internatskole med sørsamisk innhold, språklig og kulturelt, uten å nå frem. Flere misjonsselskaper grep saken. Blant annet ble det etablert en internatskole i Havika ved Namsos i 1910. Den fikk misjonen statsstøtte til å drive. Internatskolen i Havika ble, som statsinternatene i Finnmark, en skole for implementering av fornorskingspolitikken. Dette førte til sterke og vedvarende protester fra det sørsamiske samfunnet.

Etter århundredskiftet ble motstanden mot fornorskingspolitikken mer organisert, særlig blant samene. I

det sørsamiske området dreide motstanden seg mest om konfliktene omkring forholdet mellom reindriften og landbruket, men også om skole og språk. I de nordligere områdene dreide det seg mer om språk, kultur og skole. Motstanden fikk sterk støtte blant biskopene i Hålogaland frem til 1910, og fra liberale prester, som også var i opposisjon mot Norsk Finnemisjons imøtekommende holdning til fornorskingen. Denne prestekretsen stiftet sin egen finnemisjon omkring 1910, Det Norske Lutherske Finnemisjonsforbund, som også mobiliserte mot fornorskingen ved sterkt kritiske publikasjoner. I 1925 ble finnemisjonen igjen samlet, med nytt navn, Norges Finnemisjonsselskap. I 1966 skiftet det navn til Norsk Samemisjon.

Også på Stortinget gjorde en samisk motstand seg gjeldende etter at læreren Isak Saba fra Nesseby ble valgt som stortingsmann i 1906 for to perioder, frem til 1912, på et samepolitisk program. Han nådde imidlertid ikke frem med sine krav om reversering av fornorskingspolitikken. Til det var det en for sterk politisk konsensus på Stortinget om politikken.

Det foreløpige høydepunktet for den samiske organiseringen kom med det første samiske landsmøtet, i Trondheim i 1917, hvor Elsa Laula Renberg var en sentral person. Starten på landsmøtet den 6. februar har siden 1990-tallet vært markert som samisk nasjonaldag/samefolkets dag.

På 1920-tallet ble skoleverket i landet grundig utredet av en stortingsoppnevnt kommisjonen, Den parlamentariske skolekommisjon (1922–1927), som også skulle forberede en ny skolelov. Den unge, samiske læreren Per Fokstad fra Tana hadde markert seg med nye tanker om samisk skole og språk. Hans innspill til kommisjonen fikk imidlertid liten støtte. Det omfattende materialet som kommisjonen fremskaffet, viste ellers at bruken av samisk og kvensk som hjelpespråk var ganske omfattende fortsatt, til tross for alle innskjerpelser om mest mulig bruk av bare norsk.

Stortingets behandling av lov om folkeskolen på landet (1936) var den først reelle behandlingen av fornorskingspolitikken i skolen på tre tiår. Regjeringen gikk inn for at fornorskingspolitikken i skolen skulle videreføres. Stortinget sluttet seg til forslaget, men vedtok at kun samisk skulle brukes som hjelpespråk. Samene, som var «urinnvånere», hadde etter Stortingets syn andre rettigheter en kvenene, som var «innvandrere». Siden 1870 hadde fornorskingspolitikken i skolen vært ensartet for samene og kvenene, nå fikk kvenske elever ikke lengre noen form for språklige tilpasninger.

På 1920-tallet mistet en del svenske reindriftssamer retten til sommerbeite i Norge. Dette førte til en tvangsflytting av reindriftssamer sørover i Sverige, noe som fikk alvorlige ringvirkninger for deler av reindriften i Norge. En ny norsk reindrifftslov kom i 1933, og denne

bidro sterkt til at reindriften ble underlagt sterk offentlig styring.

I Norge fikk samer, kvener og skogfinner merke andre verdenskrig på ulike måter, selv om nazimyndighetene og okkupasjonsmakten ikke utviste noen særskilt oppmerksomhet overfor dem allment. I kaoset som krigen forårsaket, ble reindriften flere steder likevel svekket ved krypskyting og tyvslaktning. Samer, kvener og skogfinner deltok under felttoget i 1940, mange kvener og samer i kampene ved Narvik. Også under motstandsarbeidet var de med. Flere var grenseløser og partisaner, uten at de fikk den positive oppmerksomheten som de hadde fortjent. Særlig ble for eksempel de samiske grenseløserne i Tysfjord mistenkeliggjort, noe som skapte dype sår mange år etter krigen. Først i de aller senere årene har det blitt tatt et oppgjør med dette og gitt en offentlig unnskyldning.

Under krigen fikk mange elever i Finnmark og Nord-Troms en mangelfull skolegang på grunn av at okkupasjonsmakten tok i bruk skolebygg, og fordi mange skoler gikk tapt under brenningen av området høsten 1944. Utfallet ble at mange ikke fikk den lese- og skriveopplæringen de hadde krav på, og flere ble i realiteten analfabeter. Dette rammet samer og kvener særlig sterkt på grunn av språksituasjonen deres.

Først lenge etter krigen ble det iverksatt en økonomisk ordning som i noen grad kunne bøte på den tapte skolegangen.

Evakueringen og nedbrenningen av store deler av Finnmark og Nord-Troms rammet hele befolkningen sterkt, med store tap av materiell kultur. Evakueringen bidro til svekkelse av samisk og kvensk språk og kultur. I kyststrøkene av Finnmark tok språkskiftet for alvor til etter krigen. Familier som før hadde brukt samisk eller kvensk som dagligspråk, begynte å bruke norsk. Konsekvensen var at barna ofte vokste opp med norsk som eneste språk og med liten eller ingen kunnskap i foreldrenes og besteforeldrenes morsmål.

Hovedlinjene i fornorskingspolitikken ble videreført etter 1945. For samenes del var det likevel tegn på at styresmaktene søkte nye løsninger i samepolitikken. Dette speilet endringene i det internasjonale samfunnets holdninger til minoriteter. FNs erklæring om menneskerettigheter (1948) var et tilsvarende svar på den grufulle skjebnen en del av de europeiske minoritetene hadde lidd under andre verdenskrig. I tiårene som fulgte, kom det en rekke nye FN-erklæringer om minoritetenes politiske og kulturelle rettigheter, og disse fikk på sikt stor betydning for samene og etter hvert også for kvenene og skogfinnene.

I forbindelse med oppkomsten av den kalde krigen og norsk NATO-medlemskap, ble det igjen rettet mistanke om at kvenene utgjorde en sikkerhetstrussel. Årsaken var dels at mange kvener hadde kjempet under sovjetisk kommando under andre verdenskrig (partisa-

ner), og dels den relativt sterke oppslutningen om Norges kommunistiske parti i områder med en stor kvensk befolkning. Norske styresmakter svarte med overvåking og taushet om kvenene.

Etter andre verdenskrig har det overordnede politiske målet i Norge vært å minske de økonomiske, sosiale og kulturelle forskjellene for derigjennom skape større sosial og økonomisk likhet i det norske samfunn. Samtidig var det lite rom for å ta hensyn til etniske og kulturelle forskjeller. Intensjonen med velferdsordningene var ikke fornorsking, men det kunne likevel være en konsekvens. Økonomisk modernisering og økte statlige styringsambisjoner innen ulike næringer førte til økt grad av integrasjon, men også til konflikter blant annet om ressurser og areal.

Etter andre verdenskrig opplevde imidlertid den samiske organiseringen en ny giv. I 1947 ble Norske Reindriftssamers Landsforbund stiftet. Mot slutten av 1940-tallet ble Sámi Særvi etablert i Oslo av utflyttede samer, med målsetting om å drive opplysningsarbeid om samene og fremme samiske språk- og kulturspørsmål. Etter hvert ble også lokallag etablert. På 1950-tallet organiserte samene seg på nordisk plan, med den første nordiske samekonferansen i 1953. I 1968 kom den første nasjonale allmenne samepolitiske organisasjonen, Norske Samers Riksforbund, som også opprettet kontakt med den internasjonale urfolksbevegelsen. Denne organiseringen bidro til et gjennombrudd for samisk deltakelse i utformingen av norsk samepolitikk.

Dette gjennombruddet kom først til uttrykk i arbeidet til Samordningsnemnda for Skoleverket, nedsatt i 1947, som fikk en egen avdeling for samiske skolesaker. Utfallet ble flere tiltak for å styrke skolen for samene. Det ble gitt stipend til kurs eller studier i samisk for lærere. Staten bevilget midler til en dobbelttekstet ABC-bok på nordsamisk og norsk. Samisk råd for Finnmark ble opprettet i 1953 og ble en pådriver for utvikling av norsk samepolitikk og samisk deltakelse i politikktutforming. Rådet ble avløst av Norsk sameråd i 1964.

Regjeringen fulgte opp ved oppnevning av en bredt sammensatt komité for å utrede alle sider ved samepolitikken, Samekomiteen av 1956, som avga sin innstilling i 1959. Komiteen hadde bred samisk representasjon og dertil akademisk tyngde. Innstillingen var et oppgjør med fornorskingspolitikken samtidig som den ga retning til en ny samepolitikk. Stortinget sluttet seg i alt vesentlig til tilrådingene fra komiteen i 1963. Lov om folkeskolen (1959) åpnet for bruk av samisk som undervisningsspråk i skolen og opphevet Wexelsen-plakaten, instruksen for lærerne i overgangsdistriktene fra 1898. Formelt var fornorskingspolitikken rettet mot samene avvirket.

Den norske politikken rettet mot samer, kvener og skogfinner tok ulike retninger fra starten av 1960-årene. Men med unntak av Indre Finnmark, der det fra 1967

ble gitt lese- og skriveopplæring på samisk, ble mye av fornorskingspolitikken i praksis likevel videreført frem til midten av 1980-årene også overfor samene. Det ble et gap mellom det Stortinget hadde vedtatt, og det som ble praktisert. Ut over 1970-tallet bevilget staten midler til en rekke samiske kulturformål, som til De samiske Samlinger i Karasjok, landets første allmenne samiske museum.

På samme tid ble reindriftssamenes driftsformer og rettsoppfatninger gjennom en ny reindriftslov (1978) og reindriftsavtale (1976) forsøkt integrert i det nasjonale politiske og økonomiske systemet. Dette skulle få store konsekvenser både når det gjaldt fornorsking og rettighetsforhold. Det kystnære fisket også i de sjøsamiske områdene hadde lenge vært under hardt press. Fiskeripolitiske reguleringer muliggjorde rovdrift i fjordene i Nord-Troms og Finnmark på 1960- og 1970-tallet, noe som førte til en rekke protester fra lokale fiskarlag og kommunestyre.

For myndighetene ble Altasaken et tidsskille som førte til en endret bevissthet i politikk og rundt den manglende oppfølgingen av tidligere stortingsvedtak. Det samepolitiske feltet ble utvidet fra i hovedsak å ha dreid seg om språk- og skolepolitikk og delvis næringspolitikk, til også å omfatte territorielle rettigheter og etter hvert samisk selvstyre. Urfolksbegrepet fikk en sterk symbolsk betydning under de nye forutsetningene for samepolitikken.

Under de dramatiske hendelsene i Alta som følge av Stortingets vedtak om å bygge ut vassdraget, nedsatte regjeringen to utvalg for å utrede samepolitikken, Samerettsutvalget og Samekulturutvalget. Den første innstillingen fra Samerettsutvalget i 1984, la grunnen for sameloven av 1987 og en egen paragraf i Grunnloven i 1988 som påla myndighetene å legge til rette for at samene som folkegruppe kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Med opprettelsen av Sametinget (1989) fikk samene et folkevalgt representativt organ. Det ble åpnet av kong Olav 5 i 1989. Spørsmål om samenes rett til selvbestemmelse og rettigheter til land og vann fikk større oppmerksomhet. Året etter var Norge det første land i verden som ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169, og som derved ytterligere forpliktet seg folkerettslig overfor samene. Samekulturutvalget kom med flere innstillinger der det viktigste resultatet var at samiske språkrettighetene ble inntatt i sameloven i 1990.

For kvenene og skogfinnene hersket det nærmest minoritetspolitisk taushet frem til 1990-tallet, til tross for at de to folkegruppene ikke var usynlige. Skogfinnene hadde allerede under krigen markert sin kultur og historie gjennom historielag og lokalmuseer. Fra 1950-tallet fattet media og forfattere interesse især for det som ble oppfattet som eksotiske sider ved kulturen. Ut over på 1970- og 80-tallet vokste interessen for utfor-

sking av de særegne trekkene ved kulturen, som svijordbruket og røykovnsstuene. Også egne finnskogdager ble arrangert, med symbolsk årlig erklæring av «republikken Finnskogen».

Kvenene ble omtalt på 1960-tallet av finske studenter på feltarbeid i Nord-Troms og Finnmark på jakt etter spor av den gamle kvenske kulturen, og av enkelte norske forfattere. På 1970-tallet ble forskning om kvenene et anliggende særlig ved Universitetet i Tromsø og Distriktshøgskolen i Alta. Samtidig fattet Norsk kulturråd interesse for kvenene. Både i Nordisk ministerråd og i Nordisk råd ble det reist spørsmål fra finske representanter om norsk politikk overfor kvenene. Det ble ikke oppnådd stort annet enn enkelte forsøksordninger i skolen med undervisning i finsk. I den grad myndighetene var imøtekommende, foretrakk de finsk framfor kvensk i skolen.

På 1980-tallet kom gjennombruddet for kvensk organisering, først med en lokal kvenforening i Børselv i 1984, så med etableringen av Norske kveners forbund i 1987. I det etnopolitiske programmet som ble skissert, var kravet om anerkjennelse av kvensk og av kvenene som nasjonal minoritet grunnleggende. Den kvenske organiseringen var inspirert både av den samiske organiseringen og av den mobiliseringen som siden tidlig på 1970- hadde funnet sted blant tornedalsfinnene, med sin sterke vektlegging av språket, meän kieli, «vårt språk».

Ved begynnelsen av 1900-tallet var myndighetene sterkt reserverte overfor en egen politikk overfor kvenene og skogfinnene. For skogfinnenes vedkommende var det en rådende oppfatning at de ikke lenger utgjorde en egen folkegruppe. For kvenenes vedkommende var holdningen at de utgjorde en innvandrerguppe uten krav på særtiltak. Dessuten ble det åpent argumentert fra myndighetshold at samepolitikken hadde forrang.

Et omslag kom i 1995. Da inviterte Europarådet Norge til å signere en ny konvensjon, Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Om trent alle medlemslandene sluttet seg til, også Norge. Norge fulgte opp med ratifikasjon i 1999, med virkning fra samme år. Norge valgte også å «erklære» hvilke minoriteter i landet som ble inkorporert, og blant disse var kvenene/norskfinnene og skogfinnene, i tillegg til jødene, taterne (romanifolk) og sigøynerne (rom). Dermed hadde skogfinnene fått en formell status som nasjonal minoritet, og kvenene hadde tatt steget fra å bli regnet som innvandrere, til kategorien nasjonal minoritet.

I 1992 vedtok Europarådet Den europeiske pakten om regions- og minoritetsspråk, som Norge ratifiserte i 1993, med virkning fra 1998. Samisk ble omfattet av Minoritetsspråkpaktens høyeste nivå («del III»), mens kvensk fikk en mindre omfattende beskyttelse («del II»). I 2005 godkjente regjeringen kvensk som minoritets-

språk i Norge, etter en lengre debatt om kvensk var å regne som en finsk dialekt eller som et eget språk.

Ved inngangen til 2000-tallet hadde det blitt tatt et endelig oppgjør med fornorskingspolitikken overfor samene, kvenene og skogfinnene. Men dette betyr ikke at fornorskingen var tilbakelagt som prosess i samfunnet og som en stadig tilbakevendende utfordring for ivaretagelse og utvikling av folkegruppens språk, kultur og samfunnsnivå. Det gjenstår imidlertid store utfordringer når det gjelder å gjennomføre den aktive språk- og minoritetspolitikken som det synes å være politisk enighet om. Dette kan ses som fornorskings konsekvenser.

1.2.2 I SKYGGEN AV FORNORSKINGEN – KONSEKVENSER AV FORNORSKINGSPOLITIKK OG URETT

Fornorskingspolitikken fikk alvorlige konsekvenser for samer, kvener og skogfinner. Nedvurderingen av samisk, kvensk og skogfinsk språk og kultur førte til språk- og kulturtap og også kunnskapsløshet om gruppene i befolkningen. Prosesser som har bidratt til fornorsking og samtidige samfunnsendringene har ført til press også på tradisjonelle næringer.

Da fornorskingspolitikken ble avvirket, ble likevel mange av handlingsmønstrene, holdningene og samfunnsstrukturene som fornorskingspolitikken hadde bidratt til, videreført. Samfunnsprosesser som førte til fornorsking stoppet altså ikke opp. Prosesser som endringer i næringsveier og sysselsetting, endret bosettingsmønster, herunder sentralisering og urbanisering, arealinngrep og infrastrukturutbygging, begrensninger i tradisjonell naturforvaltning, utbygging av ulike typer av velferdsordninger og utdanningsrevolusjonen, kombinert med en avventende eller helt passiv holdning til etnisk mangfold, har hatt betydelige fornorskende virkninger. I tillegg har mangelen på implementering av politikk og regelverk som skulle sikre eller styrke minoritetene, fått fornorskende konsekvenser.

Et viktig eksempel på det siste er at mange barn og foreldre hvert år opplever at retten til undervisning i og på samisk og i kvensk i grunnskolen ikke er på plass ved skolestart. Rettighetene er lovfestet og støttes med statlig finansiering. Flere kommuner erkjenner at de ikke greier å oppfylle lovpålagte krav til undervisningen og peker på at hovedutfordringen er at de ikke har nok personell med samisk og kvensk kompetanse. En del foreldre opplever at undervisningen ikke blir igangsatt eller at undervisningen er mangelfull på grunn av mangel på læremidler eller dårlig organisering.

Arven etter fornorskingspolitikken har ført til at minoritetene ofte blir sett ned på og utsatt for mobbing, hatprat, trakassering og til dels diskriminering i møte med majoritetsbefolkningen. Kommisjonens granskning viser at samer fortsatt opplever diskriminering. Den ut-

bredte diskrimineringen av gruppene er et alvorlig samfunnsproblem.

Fornorskingen har også blitt omtalt som et historisk traume som kan ha forårsaket en vedvarende belastning i de berørte miljøene. Dette kan igjen ha bidratt til at helsetilstanden til minoritetene er noe dårligere enn hos majoritetsbefolkningen, og reindriftsutøvere synes særlig å møte helsemessige utfordringer. Dette til tross for at det har vært søkelys på å forbedre helse- og sosialtjenestene til den samiske befolkningen siden 1990-tallet.

Myndighetene har ikke tatt tilsvarende initiativ overfor kvenene eller skogfinnene. Det mangler undersøkelser om behov for likeverdige helsetjenester for kvener/norskfinner, skogfinner og samer. De kommunale helse- og sosialtjenestene, også i de fleste forvaltningskommunene for samisk språk, mangler samisk kultur- og språkkompetanse, og brukerne er misfornøyde med organiseringen av de samiske spesialisthelsetjenestene. Det er i tillegg liten bevissthet i kommunene om brukerens eller pasientens bakgrunn generelt.

Barnevernet har ikke blitt brukt målbevisst for å fornorske barn, men har likevel bidratt til å usynliggjøre kvenske, samiske og skogfinske barn og har dermed virket fornorskende. Dette gjelder ikke minst ved at barn har blitt plassert i norske familier og i norskspråklige institusjoner der de har tapt språk og kulturell tilknytning.

Språk- og kulturtap

Mange samer og kvener har gradvis eller fullstendig sluttet å snakke sine opprinnelige språk og gått over til å bruke norsk som følge av fornorskingspolitikken og mangel på politikk med positive tiltak for å vedlikeholde flerspråklighet. Dette omfattende språkskiftet har ført til at nordsamisk har blitt et truet språk. Lulesamisk, sørsamisk og kvensk er alvorlig truede språk. Ume-, pite- og skoltesamiske språk har svært få språkbrukere igjen i Norge, og kan anses som tapt om kort tid dersom revitaliserende tiltak ikke bidrar til å snu situasjonen. For skogfinner er språkskiftet allerede gjennomført, ettersom det ikke lenger finnes finskspråklige skogfinner som har lært finsk hjemme.

Kommisjonen kan ikke utelukke at språkskiftet for skogfinnene i vesentlig grad skjedde som følge av fornorskingspolitikk. Språkskiftet startet tidlig blant skogfinnene, og i siste halvdel av 1800-tallet var skogfinsk i sterk tilbakegang.

Innflytning og befolkningsvekst førte til at områder der samer tidligere hadde vært enerådende, ble satt under press av en voksende norsk befolkning.

Språkskiftet fra samisk til norsk begynte i noen områder allerede før myndighetene vedtok en målsetting om å fornorske samer og kvener. I Lofoten og Vesterålen skjedde det et språkskifte tidlig på 1800-tallet.

Sørover langs kysten til og med Trøndelag forsvant samiske språk før dette. Sørsamisk språk har blitt opprettholdt særlig innenfor reindriften, men også blant reindriftssamene har kunnskap i sørsamisk og bruk av språket blitt redusert.

Bruk av samisk og kvensk ble satt under press i Nord-Troms på slutten av 1800-tallet, der språkskiftet fra utbredt flerspråklighet til enspråklighet sammenfalt tidsmessig med iverksatte fornorskingstiltak i området. Resultatet var at antallet som snakket samisk og kvensk, ble sterkt redusert utover 1900-tallet. I kyststrøkene i Finnmark startet språkskiftene fra nordsamisk og kvensk til norsk tidlig på 1900-tallet, men til forskjellige tider utover 1900-tallet i fjordstrøkene av Finnmark.

I Karasjok og Kautokeino, Nesseby og deler av Tana og Porsanger startet språkskiftet senere enn i andre nordsamiske områder. Nordsamisk språk sto fortsatt sterkt i disse områdene da fornorskingspolitikken ble avsluttet. Tiltakene for å snu språkskiftet og revitalisere språk kom også tidligst i gang i disse områdene, og der hadde også et relativt høyt antall barn nordsamisk som morsmål og et stabilt språkmiljø rundt seg.

Språkskiftet til norsk har hatt negative følger for kommunikasjonsbånd i familier og for individers og gruppers selvoppfattelse og språkholdninger, og mange uttrykker sorg over at de ikke har fått lære språket til foreldre eller besteforeldre. Parallelt med språktapet ble også gruppens kulturelle praksiser og kunnskaps-systemer nedvurdert og usynliggjort. Situasjonen for kvensk og de fleste samiske språk er i dag svært kritisk. Det finnes ikke lenger morsmålstalere av skogfinsk, og antallet skolte-, pite- og umesamisktalende er svært lavt. Språkene mangler gode rammer og tilstrekkelige ressurser for revitalisering.

I dag pågår det prosesser for å revitalisere kvensk og samiske språk. Fordi flere av disse språkene ikke lenger overføres innad i familier, har utdanningssektoren fra barnehage til høyere utdanning en sentral rolle. Slik får det nordsamiske og i noen grad det kvenske og de lule- og sørsamiske språksamfunnene nye språkbrukere. Kommisjonens gransking viser at revitaliseringstiltakene ikke fungerer tilstrekkelig, og at språkene mangler gode rammer og ressurser. Sametinget, samt samers og kveners organisasjoner og institusjoner, har vesentlig høyere ambisjoner for språkrevitalisering enn norske myndigheter.

Kirkens betydning i prosesser som har ført til fornorsking har på en negativ måte påvirket videreføringen av kulturelle praksiser som hadde rot i samers, kveners og skogfinners tradisjonelle religiøse uttrykksformer og virkelighetsforståelse. Disse uttrykksformene var dypt innvevd i kulturene og utøvd på gruppens egne språk. Kirken var lenge tilbakeholden med å gi plass til samiske, kvenske og skogfinske virkelighetsforståelser og uttrykk. Etter Alta-saken ble det en endring i

kirkens syn på samer og samisk kirkeliv, og kirkens erkjennelse av sin rolle i prosessen. Opprettelsen av Samisk kirkeråd, Indre Finnmarks prosti og sørsamisk menighet har styrket samisk kirkeliv betydelig. Kvener og skogfinner har lenge vært usynlige i Den norske kirke. Etter etablering av Samisk kirkeråd har også kvener ønsket at kvensk språk og kultur kan bli styrket i kirken, men inntil nylig har kirken vært lite imøtekommende overfor kvenenes ønsker.

Store deler av den norske befolkningen har gått glipp av den rikdommen minoritetskulturene i landet bringer med seg. Samisk, kvensk og skogfinsk kultur var lenge svært usynlige i norsk kulturoffentlighet.

Kunst og kulturuttrykk er en viktig forutsetning for at urfolks og nasjonale minoriteters samfunn skal ha en levende og mangfoldig kultur som blir videreført til de kommende generasjoner. Kunst og kulturuttrykk har vært viktige for bevisstgjøring og utvikling av samisk og kvensk fellesskap og styrking av selvbilde etter en lang epoke med undertrykkelse. Kulturinstitusjoner, -sentre og museer har blitt viktige arenaer i formidling av historie og kulturarv fra samiske, kvenske, norskfinske og skogfinske perspektiver. Samisk musikk og samiske artister har vært sentrale i synliggjøringen av samer i hele det norske samfunnet.

Samers, kveners, norskfinners og skogfinners egne medietilbud er særdeles viktig for samfunnsdeltakelse og styrking av urfolks og nasjonale minoriteters stemmer i demokratiet. Lenge har disse tilbudene vært mangelfulle, og norske medier dekker i liten grad samiske, skogfinske og kvenske forhold.

Press på primærnæringer

Blant konsekvensene av fornorskingspolitikk og urett er at samers, kveners og skogfinners utmarksbruk og sedvaner ble lite vektlagt. I nyere tid har dette særlig vært av betydning for samenes rettigheter til land og vann som urfolk. Mangel på klargjøring av rettighets-spørsmål, ressursbruk og interessekonflikter, samt statlig forvaltning av reindrift og fiske i kystområdene, har ført til press på tradisjonelle næringer og til en lang rekke rettssaker.

I 2005 vedtok Stortinget finnmarksloven som fastsatte forvaltning av grunn og naturressurser gjennom Finnmarkseiendommen (FeFo), samt rettighetskartlegging i Finnmark uavhengig av etnisitet gjennom Finnmarkskommisjonen med en tvisteløsningsordning gjennom Utmarksdomstolen for Finnmark. Det har i flere omganger blitt utredet ulike løsninger for områdene lenger sør og for fiskerirettigheter både av Samerettsutvalget (1997 og 2007), Kystfiskeutvalget (2008) og Statsallmenningslovutvalget (2018), uten at dette har ført til politisk oppfølging i form av endret lovgivning, igangsetting av ytterligere rettighetskartlegging eller va-

rige løsninger for forvaltningen av naturressursene i disse områdene.

De samiske rettighetene i kraft av inkorporerte konvensjonsbestemmelser og Grunnloven § 108, er blitt anerkjent. Innholdet, som for eksempel konsultasjonsplikten, er blitt tydeliggjort. De tradisjonelle samiske næringene blir stadig satt under press av øvrige næringsinteresser. Striden rundt vindkraftanlegget på Fosen-halvøya der Høyesterett har fastslått at konsesjonen i sin tid var ugyldig fordi den brøt med artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, er et eksempel på arealkonflikter hvor samenes rettigheter blir truet eller krenket. Slike konflikter kan reduseres gjennom utvidet og intensivert rettighetskartlegging og vurdering av presset på ressursgrunnlaget. I prosessen med å løse arealkonflikter bør det avklares hvilke konfliktløsningsmekanismer som skal tas i bruk.

Kunnskapsløshet i befolkningen

En viktig følge av fornorskingspolitikken og nedvurderingen av minoritetskulturer, er blant annet at kunnskapen om samer, kvener og skogfinner generelt er lav i Norge. Kunnskapen om samene er likevel bedre enn om kvenene og skogfinnene. En betydelig andel av befolkningen er enige i negative stereotypier om gruppene. Kjennskap til samisk språk, kultur og tradisjon har vært en integrert del av nasjonale læreplaner i grunnskolen mange år, og læreplanverket har fått også eksplisitt mål om at elevene skal ha kompetanse om nasjonale minoriteter i Norge. På tross av kompetansemål i læreplanene viser forskningen til manglende kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteter i befolkningen.

1.2.3 FORSONING OG FORSONINGSTILTAK

Kommisjonen skal, blant annet gjennom å formidle kunnskap om fornorskingshistorien og dens konsekvenser, foreslå tiltak og berede grunnen for videre forsoning i samfunnet, forstått som en gjensidig prosess der flere parter deltar. Kommisjonen foreslår både videreføring og styrking av eksisterende tiltak og nye tiltak for videre forsoning.

Forståelse av forsoning

Kommisjonen legger til grunn et forsoningsbegrep tilpasset et demokratisk velferdssamfunn, kommisjonens mandat og bakgrunnen for kommisjonens arbeid. Forsoning forstås som en gjensidig og relasjonell prosess som skjer på ulike nivåer. Forsoning kan foregå på individnivå, gruppenivå og politisk nivå.

Kommisjonen legger til grunn at et forsonet samfunn kjennetegnes av at befolkningen har et felles solid kunnskapsgrunnlag om fornorskingspolitikken. Likeså at offentlige myndigheter erkjenner at det har vært begått urett overfor de gruppene som inngår i mandatet,

erkjenner at fornorskingspolitikken har hatt negative konsekvenser for enkeltindivider og for samer, kvener og skogfinner som grupper, og viser vilje til å ta et oppgjør med uretten. Videre mener kommisjonen at et forsonet samfunn er kjennetegnet av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd mellom samer, kvener, skogfinner og majoritetsbefolkningen og at enkeltpersoner og grupper kan leve godt med sin fortid. Sist, men ikke minst, legger kommisjonen til grunn at et forsonet samfunn er preget av at hele befolkningen har høy grad av tillit til andre mennesker og høy grad av tillit til samfunnsinstitusjonene, ikke minst de politiske institusjonene.

Gjennom denne rapporten får samfunnet som helhet et bredt og samlet kunnskapsgrunnlag om fornorskingen og dens konsekvenser. Dersom målet om et mer forsonet samfunn preget av språklig, kulturelt og identitetsmessig likeverd skal nås, er det behov for en bred mobilisering.

Kommisjonen understreker at de samlede konsekvensene av fornorskingen påvirker samers, kveners og skogfinners mulighet til fortsatt å eksistere som egne etniske grupper. Kontinuerlig tap av språk og kultur over lang tid vil kunne føre til at de opphører å eksistere innen landets grenser, og på tvers av landegrensene. En slik utvikling er særlig alvorlig ettersom Norge har et særskilt folkerettslig ansvar overfor urfolk og nasjonale minoriteter.

Statlige myndigheter og ulike samfunnsaktører som er omfattet av kommisjonens granskning av fornorskingspolitikk og fornorsking, bør kjenne et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis slik at forsoning kan skje. Offentlige institusjoner i alle samfunnssektorer og på alle forvaltningsnivåer bør vurdere hvordan de kan bidra til forsoning i lys av funnene i denne rapporten. Det samme gjelder sivilsamfunnets ulike aktører innen frivillighet, kunst og kultur, ideell sektor, religion og livssyn. Det er kommisjonens vurdering at disse aktørene, hver for seg og samlet, har potensial til å bidra til forsoning. Ut over dette er det en rekke relevante samarbeidsarenaer på tvers av statsgrensene hvor det vil være relevant for aktørene å drøfte hvordan man sammen kan bidra til å øke kunnskapen om de forhold kommisjonen avdekker, og slik bidra til forsonende tiltak.

Kommisjonen foreslår en rekke tiltak som bidrag til en videre forsoningsprosess. På et overordnet nivå foreslår kommisjonen en tilnærming basert på noen sentrale områder for å videreføre forsoningsprosesser: kunnskapsheving, styrking av samiske språk og kvensk, samt språkkompetanse, styrking av kultur og kulturkompetanse, konfliktløsning og implementering av regelverk.

Det foreslås blant annet å etablere et Senter for kunnskap, forskning, formidling og forsoning knyttet til fornorsking. Senterets viktigste oppgave er å bote på

den kunnskapsmangelen kommisjonen har avdekket. Målet for kommisjonens forslag til tiltak er å legge til rette for kunnskapsmessige, holdningsmessige, handlingsmessige og emosjonelle endringer som kommer samers, kveners og skogfinners ønsker og behov i møte. Det er kommisjonens ønske og håp at de tiltakene som foreslås, kan føre til slike endringer og et mer forsonet samfunn.

1.3 Avslutning

Kommisjonen håper at selve rapporten vil øke kunnskapsgrunnlaget i hele befolkningen, og at forslagene til tiltak vil bli fulgt opp som bidrag i en fortsatt forsoningsprosess. Dette blir en utfordring for både Stortinget og for nasjonale, regionale og lokale myndigheter og resten av samfunnet. Kommisjonen takket Stortinget som vedtok å iverksette en granskning av fornorskingen og dens konsekvenser, og som ønsket at rapporten skulle kunne bidra til forsoning og bote på urett.

Kommisjonen overleverte sammen med rapporten de eksterne utredningene, 13 kunstverk og kommisjonens arkiv.

2. Kommisjonens forslag til tiltak

Kommisjonen har arbeidet frem forslag til tiltak med basis i de funn som fremkommer i rapporten, de vurderinger kommisjonen har gjort på grunnlag av sine funn og de innspill som er kommet inn gjennom en omfattende prosess med de berørte.

Gjennom de personlige historiene, innsendt materiale og de åpne møtene har kommisjonen mottatt refleksjoner og innspill fra enkeltpersoner om hvordan forsoning kan forstås og gjennomføres. Kommisjonen har deltatt på en rekke dialogmøter med organisasjonene fra de berørte miljøene, hvor det blant annet har blitt diskutert forslag til tiltak. I tillegg har kommisjonen gjennomført innspillmøter og høring og mottatt både formelle ideer og skriftlige innspill.

Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport gir en oversikt over innspill oversendt fra kvenske, skogfinske og samiske organisasjoner samt øvrige forslag fremkommet i kommisjonens høringsmøte.

2.1 Kommisjonens forslag til tiltak

I arbeidet med tiltak har kommisjonen tatt utgangspunkt i målet om et mer forsonet samfunn preget av språklig, kulturell og identitetsmessig likeverd. For å få til dette er det behov for en bred mobilisering i hele samfunnet. Gjennom kommisjonens rapport har samfunnet som helhet fått et bredt og samlet kunnskaps-

grunnlag om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser.

Kommisjonens rapport viser at fornorskingspolitikken har hatt alvorlige konsekvenser for skogfinners, kvener/norskfinners og samers mulighet til fortsatt å eksistere som egne etniske grupper.

Fornorsking i form av tap av språk og kultur har over lang tid ført til at skogfinnenes, samenes og kvenernes kultur er hardt presset. En slik utvikling er særlig alvorlig ettersom Norge har et særskilt folkerettslig ansvar overfor samene, kvenerne/norskfinnene og skogfinnene.

Ulike samfunnsaktører som er berørt av kommisjonens gransking av fornorskingspolitikk og fornorsking, har et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis og slik legge til rette for forsoning. Offentlige institusjoner i alle samfunnssektorer og på alle forvaltningsnivåer bør vurdere hvordan de kan bidra til forsoning, i lys av de funn denne rapporten dokumenterer. Det samme gjelder sivilsamfunnets ulike aktører innen frivillighet, kunst og kultur, religion og livssyn. Det er kommisjonens vurdering at disse aktørene samlet og hver for seg representerer et stort potensial for forsoning.

Kommisjonen har valgt å konsentrere sine forslag til tiltak for forsoning om noen brede hovedsatsinger basert på de funn og konklusjoner som fremgår av kommisjonens rapport, og som det foreslås at Stortinget tar stilling til. I tillegg viser kommisjonen til det brede tilfanget av mulige tiltak som de ulike miljøene har spilt inn i prosessen, dokumentert i denne rapporten.

Kommisjonen foreslår både videreføring og styrking av eksisterende tiltak og nye tiltak for videre forsoning. Kommisjonen mener at etablering og formidling av et felles kunnskapsgrunnlag om fornorskingspolitikk og urett har en sentral rolle. Kommisjonen skal berede grunnen for videre forsoning i samfunnet blant annet gjennom å få frem kunnskap om fornorskingshistorien og dens konsekvenser, samt foreslå tiltak. Dette er forstått som en gjensidig prosess der flere parter deltar, men der myndighetene må ta et særlig ansvar.

Flere steder kommisjonen har besøkt, finnes det interne konflikter eller konflikter mellom grupper i lokalsamfunnet, hvor det er behov for å gjennomføre forsoningsprosesser. Dette er det viktig at de aktuelle lokalsamfunnene med kommunene tar tak i med støtte fra eksisterende og foreslåtte kompetansemiljøer.

Tiltakene kommisjonen foreslår skal bidra til å styrke samfunnets kunnskap om både fornorskingshistorien og minoritetsgruppene, samt føre til erkjennelse av de negative konsekvensene fornorskingspolitikken har hatt for samene, kvener/norskfinnene og skogfinnene. Forslagene skal bidra til språklig, kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoritetsbefolkningen og minoritetene; på sikt vil tiltakene kunne føre til

en styrket mellommenneskelig tillit og fornyet tillit til politiske institusjoner og prosesser.

Kommisjonens forslag er rettet til Stortinget. I tillegg fremmer kommisjonen en rekke oppfordringer til andre samfunnsaktører.

For at det knippet av brede nasjonale satsinger som kommisjonen foreslår, skal kunne gjennomføres, må nasjonale myndigheter erkjenne konsekvensene av fornorskingen ut fra det som legges frem i denne rapporten og ta et nødvendig oppgjør med fornorskingen. Det er dessuten av stor betydning at de handlinger man beslutter på grunnlag av rapporten, blir gjenstand for systematisk oppfølging, slik at tilliten til forsoningsprosessen bygges gjennom måten man arbeider videre på. Kommisjonen vil foreslå at Stortinget på en egnet måte sikrer en oppfølging og oppdatering på arbeidet med forsoning.

Kommisjonen har valgt å sortere forslagene sine under fem pilarer som forsoningsprosessen må bygge på:

- Kunnskap og formidling
- Språk
- Kultur
- Forebygging av konflikter
- Implementering av regelverk

2.1.1 PILAR 1: KUNNSKAP OG FORMIDLING

- Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.
- Kommisjonen foreslår at kunnskapsformidling om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser styrkes i undervisningen i grunnskole, i videregående skole og ved høyskoler og universiteter.
- Kommisjonen oppfordrer myndighetene og relevante institusjoner til å følge med på prosesser og å utvikle tiltak i lys av funn som også de øvrige kommisjonene i Norden kommer frem til i årene som kommer.

Det er behov for mer kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner og om fornorskingshistorien og urett. Befolkningens generelle kunnskap om skogfinner, samer, og kvener er svært mangelfull.

Det er behov for økt kunnskap og større forståelse for hvordan historiske traumer som konsekvenser av fornorskingspolitikken har hatt, og fortsatt har, implikasjoner for helse, levekår og identitet for den kvenske, skogfinske og samiske befolkningen.

Kommisjonen foreslår en bred satsing på formidling av kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og videre en satsing på formidling av kunnskap om fornorskingspolitikk og urett og om hvilke konsekvenser fornorskingspolitikken har hatt for sam-

funnet og individet. Kunnskap er en forutsetning for erkjennelsen av at fornorskingspolitikk og urett har funnet sted, og konsekvenser og betydning dette har hatt helt inn i vår egen tid.

En bred satsing innebærer derfor et kunnskapsløft innenfor både offentlig sektor og sivilsamfunnet.

Sentrale myndigheter må sette klare, overordnede målsettinger for hvordan offentlige myndigheter skal bidra for å styrke kunnskapen om samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske forhold.

Økt kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner generelt kan redusere den diskrimineringen og hetsen disse gruppene opplever. En bred formidling av faglig solid kunnskap om gruppene vil bidra til å redusere stereotypier, fordommer og negative holdninger. At den øvrige befolkningen og de berørte miljøene lærer og får mer kunnskap om gruppene, vil også kunne bote på opplevelser av usynliggjøring og neglisjering – og legge til rette for at gruppene selv gjenoppdager sin samiske, kvenske eller skogfinske bakgrunn. De kvenske, skogfinske og samiske samfunnene må få bedre mulighet til å ta del i kunnskapsutviklingen og formidlingen av egen historie og kultur.

For å drive frem kunnskapsløftet om alle gruppene mener kommisjonen det er nødvendig at det opprettes et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for formidling, forskning, dokumentasjon og fortsatt forsoningsarbeid. Kunnskapsformidling og forskning skal utgjøre kjernen av senterets virksomhet. Kompetansesenteret skal også bidra med kompetanse og kunnskapsformidling i forsoningsprosesser på lokalt og regionalt nivå. Kommisjonen har gjennom sitt arbeid identifisert flere forskningsbehov som kan være aktuelle for kompetansesenteret.

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret) og National Centre for Truth and Reconciliation i Canada kan tjene som forbilder for etablering og organisering av kompetansesenteret om fornorskingspolitikk og urett. Kompetansesenteret skal samarbeide med Arkiverket i formidlingen av de personlige historiene som kommisjonen har tatt imot.

Kompetansesenteret om fornorskingspolitikk og urett vil ha en rolle som pådriver og kompetansesenter for forsoning ved å støtte forsoningen på lokalt og nasjonalt nivå. I lys av deres ansvar for fornorskingspolitikken oppfordres kommunene og andre aktører til å undersøke behovet for gjennomføring av prosesser som virker forsonende og til å søke støtte hos kompetansesenteret for en prosess tilpasset lokale forhold.

2.1.2 PILAR 2: SPRÅK

- Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

- Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samiske språk i offentligheten.
- Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.
- Kommisjonen foreslår at det utvikles en handlingsplan for kvensk språk for å få opp antall språkbrukere, slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til del III i minoritetsspråkpakten.

Kommisjonen viser til NOU 2016:18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk. Kommisjonen vurderer tiltak innen språkpilaren som avgjørende for å bote på konsekvensene av fornorskingspolitikken, i form av språktap, og for å skape et reelt kulturelt og identitetsmessig likeverd mellom majoriteten og minoritetene.

Kommisjonen har konstatert at fornorskingspolitikken førte til et dramatisk språktap blant samer, kvener og skogfinner. Sorg over språktap og frustrasjon over manglende tilbud om språkopplæring er et gjennomgående tema i de personlige historiene kommisjonen har tatt imot. Dette fremheves spesielt av unge kvener og samer, både i personlige historier og på åpne møter. Utfordringene som har blitt identifisert, er i stor grad de samme og gjelder både for samisk og kvensk- og finsk språklig opplæring.

De personlige historiene forteller om vansker med å få gjennomført språkopplæring i skolen; mangel på kvalifiserte lærere og gode nok opplærings- og kurstilbud er gjennomgående utfordringer. Samtidig er det en utfordring for skoleeiere at språkopplæringen enten må erstatte andre fag eller gjennomføres etter skoletid, noe som oppleves som en belastning for elevenes gjennomføring og motivasjon. Samtidig er en særskilt utfordring for kvensk språkopplæring i skolen at slik språkopplæring per i dag er begrenset til en områderettighet for Nord-Troms og Finnmark/Finmarkku, og ikke en rettighet alle kvenske barn har.

Det er nødvendig med et språkløft og en målsetting om flerspråklighet i samfunnet som gir gode rammer for revitalisering av språk for både barn, ungdom og voksne. Kommisjonen understreker at språkpilaren innebærer at det finnes undervisningstilbud fra barnehage til høyere utdanning, og mange nok språkarenaer, slik at språkene er lett tilgjengelige, synlige, relevante og tilstedeværende i hverdagen.

I en situasjon med stadige språktap i samfunnet er hver språkbruker, og enhver som er motivert til å lære språk, en verdifull ressurs. Det er også viktig å gi språkløft for de som har samisk som førstespråk eller har det

som sitt morsmål. Det samiske samfunnet har behov for at flere samisktalende også får mulighet til å utvikle sitt morsmål.

Det vil være gode forutsetninger for å styrke eller etablere skoler innenfor forvaltningsområdet for samiske språk, der mesteparten av undervisningen kan gå på ett av de samiske språkene. Det bør ses på muligheten for å etablere samiske klasser eller slike skoler i flere av de store byene som har et elevgrunnlag som støtter dette.

Retten til undervisning i kvensk bør være en individuell rett for kvener i grunnskolen. Det bør ses på muligheten for å utvikle undervisning på kvensk i flere andre fag.

Å løfte kvensk til del III i minoritetsspråkpakten innebærer sterkere rettigheter til språkopplæring og til å bruke kvensk i møte med offentlig administrasjon og i rettssystemet. I en situasjon med lav språkkompetanse hos offentlige myndigheter kan tolke- og oversettelsestjenester benyttes.

For å oppnå målsettingen om likeverdige samiske språk foreslår kommisjonen at det utarbeides et program for å styrke pite-, ume- og skoltesamisk, slik at språkene på sikt kan inkluderes av minoritetsspråkpakten. I revitaliseringen av språkene er det avgjørende med et samarbeid med kompetansemiljøene som finnes på svensk og finsk side.

Kommisjonen oppfordrer offentlige myndigheter på alle nivåer til å sette seg mål om å styrke kvensk og samiske språk både i kvantitativ og kvalitativ forstand. Kommisjonen mener en reversering av fornorskingspolitikkenes språklige konsekvenser er en sentral del av forsoningsprosessen. Det helhetlige opplæringstilbudet i både barnehage, grunnskole, videregående skole, høyere utdanning og voksenopplæring legger grunnlaget for revitalisering og en større anerkjennelse av samiske og kvensk språk. Kommisjonen oppfordrer Kunnskapsdepartementet til å utrede bakgrunnen for frafallet av elever i samisk, kvensk og finsk språkopplæring i grunnskolen, og sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen.

Kommisjonen erfarer at skogfinner ønsker å ta i bruk skogfinsk språk i en begrenset form, etter en rituell modell. Det vil si at de blant annet ønsker å lære seg å bruke visse fraser, rim, regler og sanger på skogfinsk. Kommisjonen foreslår at det etableres et fagmiljø for å gjennomføre dette på en systematisk måte.

Kommisjonen oppfordrer til en styrking av eksisterende utdanningstilbud og regelmessig tilby ettårig heltidsutdanningstilbud i kvensk og samiske språk for voksne. Kommisjonen foreslår en etablering av nye språkkurs og styrking av eksisterende språkkurs, samt at det etableres tjenlige stipend- og kompensasjonsordninger for å stimulere bruken av både helårslige kurs og kortere kurs. Kommisjonen oppfordrer offentlige orga-

ner til å tilrettelegge for at ansatte kan ta språk- og/eller kulturkompetansehevede kurs.

Potensialet for nordisk samarbeid for å styrke utdanningstilbudet fra barnehage til høyere utdanning på minoritetsspråkene bør utnyttes. Det bør iverksettes grenseoverskridende samarbeid med Sverige og Finland med mål om å styrke språkarbeidet, blant annet gjennom kulturutveksling, felles barnehage- og skoletilbud, harmonisering av læreplaner og felles læremiddelproduksjon. Samlet sett vil disse tiltakene bidra til likeverdig tilgang til språk og språkopplæring gjennom hele oppveksten og utdanningsløpet, samt til at de som mistet språket sitt som følge av fornorskingspolitikken, får en reell mulighet til å ta det tilbake.

Kommisjonen oppfordrer til å søke samarbeid med Sverige og Finland om revitalisering av skoltesamisk, umesamisk, pitesamisk og kvensk der språkkompetansen fortsatt finnes. En ettårig heltidsutdanning på enaresamisk har for eksempel vist gode resultatet i Aanaar/Anár/Inari i Finland.

Utdanningen i Aanaar/Anár/Inari har satt studentene i stand til å føre samtaler på anaråskielá/enaresamisk, og kommunalt ansette er derfor i stand til å betjene publikum på enaresamisk. På samme måte som i Aanaar/Anár/Inari kan den ettårige heltidsutdanningen i norsk kontekst bidra til at flere kommuner og offentlige instanser settes i stand til å oppfylle retten til å bli betjent på samisk. Denne rettigheten finnes i samiske språkforvaltningsområder, men det er opp til den enkelte arbeidsgiver å gi ansatte permisjon med lønn for å høyne kompetansen.

Foresatte har også behov for å lære samisk eller kvensk for å kunne bidra til sine barns språkutvikling. Derfor er det nødvendig å styrke tilbudet til den samiske og kvenske befolkningen. I dag tilbyr ulike aktører, både språksentre, institusjoner og private, språkkurs. En satsing på språkkurs med tilrettelegging både på dag- og kveldstid vil bidra til at foresatte og den øvrige samiske og kvenske befolkningen vil få muligheten til å ta tilbake språket. Kommisjonen oppfordrer til at språksentrene får et tydeligere ansvar, og tilstrekkelig finansiering, for å tilby jevnlig språkkurs til voksne, og for å være en ressurs for barnehager og skoler i form av språkarena. Kommisjonen oppfordrer utdanningsinstitusjonene til å samarbeide om å gi årlige utdanningstilbud i kvensk og samiske språk.

Tiltakene rettet mot barn og unge og deres foresatte forutsetter at det finnes samisk- eller kvenskpråklige lærere og barnehagelærere og at de har tilgang på læremidler. Å rekruttere og beholde samisk- og kvenskpråklige grunnskolelærere og barnehagelærere har blitt løftet frem som en av hovedutfordringene for den språklige revitaliseringen, sammen med en mangel på læremidler og undervisningsopplegg. Dette reflekteres i de personlige historiene som kommisjonen har samlet

inn. Kommisjonen erfarer at samiskspråklige lærere rekrutteres til andre stillinger med vesentlig høyere lønn. Kommisjonen mener derfor det er nødvendig å styrke rekrutteringen av samisk- og kvensksspråklige pedagoger i høyere utdanning. Kommisjonen mener at rekrutteringsgrunnlaget til samisk og kvensk språkopplæring bør utvides og at den øvrige befolkningen skal ha mulighet til å lære seg samisk eller kvensk.

Når det igangsettes undervisning i fagene kvensk eller samisk som andrespråk, bør det bli mulig for øvrige elever i klassen eller på skolen til å delta.

Kommisjonen oppfordrer universiteter og høyskoler til å sikre at det gis utdanningstilbud av god kvalitet på høyere nivå, fra bachelor til master, i samiske språk og i kvensk, gjerne gjennom samarbeid mellom institusjonene. Kommisjonen foreslår at tilbudet om samiske og kvensksspråklige barnehagelærer- og lærerutdanning ved universiteter og høyskoler finansieres og tilbys på årlig basis.

Kommisjonen har konstatert at reindriftsutøvere har opplevd å møte en hovedsakelig norskspråklig forvaltning og at norskspråklig informasjon til næringen har blitt misforstått, med konsekvenser for reindriftsutøvere. Kommisjonen oppfordrer reindriftsforvaltningen til å i større grad benytte samisk som arbeids- og forvaltningspråk.

2.1.3 PILAR 3: KULTUR

- Kommisjonen foreslår en omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur som en del av forsoningsarbeidet.
- Kommisjonen foreslår å styrke de økonomiske rammene for samiske, kvenske og skogfinske kultur næringer og -institusjoner.
- Kommisjonen oppfordrer nasjonale institusjoner til å etablere tettere samarbeid med samiske, kvenske og skogfinske institusjoner, og til å bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.
- Kommisjonen foreslår en styrking av det grenseoverskridende samarbeidet om samisk, kvensk og skogfinsk kultur.

Kommisjonens gjennomgang av forutsetninger for utvikling av samers, kveners/norskfinner og skogfinner kunst og kulturuttrykk viser at urfolk og nasjonale minoriteter har vært marginale i kulturoffentligheten. Gjennom utredningen har kommisjonen pekt på en positiv utvikling av kulturlivets ulike områder som gjenspeiler det kulturelle mangfoldet i hele samfunnet og særlig i flerkulturelle deler av landet og i samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøer. Kommisjonen har videre dokumentert at deler av den kulturelle grunnmuren og det kulturelle mangfoldet har gått tapt

gjennom fornorskingen eller ikke fått like gode utviklingsvilkår som andre.

Kommisjonen mener at erkjennelsen av at Norge har vært og er et flerkulturelt samfunn, må ligge til grunn for forsoning.

Gjennom formidling har kulturlivet en sentral rolle i å fremme toleranse og forståelse for andre. Det skaper refleksjoner over og innsikt i andres historie, verdier, identitet, og videre forståelse for det samfunnet vi lever i. Kommisjonen ser et mangfoldig kunst- og kulturuttrykk som en forutsetning for å skape mer inkluderende et velfungerende demokrati både nasjonalt, lokalt og innad i samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøer. Å styrke kulturinstitusjoner og -arenaer for samer, kveners/norskfinner og skogfinner er nødvendig for å opprettholde kontinuitet for urfolks- og minoritetskulturer.

Det må legges til rette for at ikke bare samer, kveners/norskfinner og skogfinner, men også den øvrige befolkningen skal kunne delta i et kulturliv som oppleves relevant for alle. Kommisjonen mener at de store nasjonale kulturinstitusjonene har en viktig rolle i dette, og mener videre at man ved å fremme inkludering i kulturlivet kan stimulere kulturaktører til å øke samarbeidet mellom gruppene. Kommisjonen oppfordrer kulturinstitusjoner til å benytte seg av kunstverkene kommisjonen overleverte til Stortinget i formidling av fornorskingshistorien. På sikt kan et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett forvalte samlingsen.

Kommisjonen foreslår en styrking av skogfinske, samiske og kvenske kulturinstitusjoner, kulturorganisasjoner og kunstner og kulturmiljøer. Samarbeidet forankres både på nasjonalt, nordisk og internasjonalt nivå, og minoritetene prioriteres innen kunst, kultur, litteratur og film. Kommisjonen foreslår at Norsk Skogfinsk Museum/Norjan metsäsuomalaismuseum blir etablert som et selvstendig nasjonalt kultur- og kunnskapssenter for hele den skogfinske minoriteten. Kommisjonen oppfordrer til å styrke de økonomiske rammene for Ávv Saa' mi Mu'zei/Ávv skoltesamisk museum.

Kommisjonen foreslår at Norge tar initiativ til at det i samarbeid med andre nordiske land etableres et program til støtte for internasjonal formidling av urfolks- og minoritetskultur. Dette programmet kan knyttes til for eksempel Nordisk kulturfond, hvor kveners, samers og skogfinner har mulighet til å søke støtte til kulturprosjekter. Kommisjonen oppfordrer media til å styrke mediedekningen av urfolk og nasjonale minoriteter. Kommisjonen foreslår en styrking av det nordiske mediesamarbeidet for å utvikle det samiske og kvenske medietilbudet, både på sør-, lule-, nord-, pite-, ume- og skoltesamisk og kvensk. Det er spesielt viktig å prioritere medietilbudet til barn og unge, og samtidig sikre at

kvener og samer får tilgang til nyheter og viktig informasjon på sitt eget morsmål.

Kommisjonen mener at vilkår og ressurser for virksomhet og forvaltning knyttet til sikring av materiell og immateriell kulturarv ikke er tilstrekkelig for å sikre kvensk, samisk og skogfinsk kultur. Det er behov for å gi kvenske og skogfinske kulturminner et lovfestet vern på linje med samiske kulturminner. Dette vil synliggjøre og sikre historie og kulturarv, noe som er av stor verdi for gruppene det gjelder.

Kommisjonen erfarer at skogfinner og kvener i Norge opplever utfordringer med å ta tilbake etternavn som har blitt fornorsket og at navnelovens begrensninger med hensyn til antall slektsledd forhindrer dette. Kommisjonen foreslår at navneloven endres slik at etterkommere får retten til å ta tilbake familiens opprinnelige etternavn.

2.1.4 PILAR 4: FOREBYGGING AV KONFLIKTER

- Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.
- Det bør utredes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for medbestemmelse.
- Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmark/Finmarkku i tråd med folkeretten. Denne må omfatte retten til reinbeite
- utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alder tids bruk.
- Kommisjonen viser til NOU 2007:13 Den nye same retten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.
- Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Kommisjonen erfarer at hatytringer og diskriminering er et samfunnsproblem, og at urfolk og minoriteter er en utsatt gruppe, til dels på grunn av manglende kunnskaper om urfolk og minoriteter og til dels som følge av holdninger som fornorskingspolitikken forsterket. Kommisjonen slutter seg derfor til Ytringsfrihetskommisjonens forslag til tiltak for å motvirke hat og diskriminering. Ytringsfrihetskommisjonen foreslår blant annet at det utarbeides en handlingsplan mot diskriminering av samer og nasjonale minoriteter som er særlig utsatt for hets og sjikane, og at synligheten til og kunnskapen om samer og nasjonale minoriteter i skolen økes.

Kommisjonen erfarer også at kvenske og skogfinske organisasjoner ikke opplever sin medvirkning i politiske prosesser som angår dem, som reell.

Årsaken er at regjeringen legger til grunn at «effektiv deltakelse ikke innebærer at minoritetene skal ha medbestemmelse, men de skal være i stand til å påvirke sin egen situasjon, og at det skal tas behørig hensyn til deres interesser i det kulturelle, sosiale og økonomiske livet og i det offentlige liv». Kommisjonen mener derfor at likeverd og forsoning for kvener og skogfinner forutsetter en formalisering av medbestemmelse for nasjonale minoriteter, og ber om at behovet for et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker om nasjonale minoriteter utredes.

Gjennom sine undersøkelser har kommisjonen erfart at press på tradisjonelle næringer og bruk av naturressursene er et gjennomgående tema både blant kvener og samer. En rekke industrielle tiltak de senere år har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder både til lands og på sjøen, for eksempel i form av gruvedrift, vindkraftutbygging, kraftlinjer og fiskeoppdrett. Summen av disse inngrepene har betydelige konsekvenser for samisk og kvensk kulturutøvelse, enten det dreier seg om reindrift, kystfiske eller utmarksnæringer. I dag er disse konfliktene forsterket ved at det har blitt etablert stadig flere fiskeoppdrettsanlegg i områder med samisk og kvensk bosetning.

Kommisjonen vil også peke på forvaltningen av utmark, som i økende grad har prioritert friluft- og naturverninteresser på bekostning lokal sedvanebasert bruk.

En viktig årsak til arealkonflikter er uavklarte rettigheter til land og vann. Kommisjonen har identifisert et behov for å kartlegge eiendomsrettigheter og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finmark/Finmarkku, særlig retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikter. Det er særlig viktig for den sørsamiske reindriften at disse rettighetene avklares. Kommisjonen mener det er behov for en vurdering av praksisen med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningsloven.

Videre peker kommisjonen på fornorskende konsekvenser av både lovgivning og forvaltning over tid, og på uavklarte forhold angående reindriften privatretslige situasjon. Kommisjonen viser til hvordan historiebruk, lovanvendelse og rettsoppfatning gjennom de siste hundre år har hatt alvorlige konsekvenser for reindriften økonomiske og kulturelle bærekraft. En rekke rettsavgjørelser viser hvordan dette særlig har rammet den sørsamiske reindriften.

Til tross for politiske forpliktelser gjennom mange tiår har reindriftsarealene gradvis blitt redusert.

Hittil har de enkelte inngrep blitt vurdert hver for seg uten en vurdering av de samlede konsekvenser for reindriften som kulturbærende livsform. Kommisjonen mener at dagens omfang av ulike arealinngrep i reinbeiteområder nødvendiggjør en samlet vurdering av

reindriftens arealsituasjon og kulturbærende rolle, ikke minst ut ifra Norges folkerettslige forpliktelser.

En tilsvarende utvikling har funnet sted når det gjelder fisket til sjøsamene og kvenerne. Kommisjonen finner det dokumentert at befolkningen i disse områdene har protestert over flere generasjoner mot ulike inngrep som har forverret livsvilkårene deres. Forvaltningen av fiskeressursene har ikke tatt nok hensyn til tradisjonell bruk. I dag er disse konfliktene forsterket ved at det har blitt etablert stadig flere fiskeoppdrett i sjøsamiske områder. Kommisjonen vil også peke på forvaltningen av utmark i samiske og kvenske bosettingsområder. Den har i økende grad prioritert friluft- og naturverninteresser på bekostning lokal sedvanebasert bruk. Et gjennomgående trekk er at lokalbefolkningen i liten grad er involvert eller representert i forvaltningen.

Gjennom innhenting av personlige historier fra de berørte miljøene har kommisjonen erfart at det mangler en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne. I dag finnes slik beredskap kun for barn og ungdom. Kommisjonen mener at det er behov for et sikkerhetsnett for miljøene som er berørt av fornorskingspolitikken og at en slik beredskap vil være særlig viktig under prosesser som fører frem mot forsoning.

Lokale myndigheter oppfordres til å ta rede på hvorvidt det er nødvendig med en forsoning mellom samer, kvener, skogfinner og nordmenn. I enkelte lokalsamfunn kan det også være behov for forsoning internt i gruppene. I de lokalsamfunn hvor det er behov for det, oppfordrer kommisjonen til at det legges til rette for en forsoning der ulike perspektiver på urett som har skjedd, kommer frem og blir erkjent av alle parter. Erkjennelse av ulike perspektiver på urett i lokalmiljøet er en sentral del av forsoningen og for en styrket mellommenneskelig tillit.

Kommisjonen erfarer at latente og uforløste konflikter i enkelte lokalsamfunn har svekket fellesskapsbånd mellom majoritet og minoritet, og at ulike perspektiver ikke nødvendigvis blir formidlet i sin helhet mellom minoritet og majoritet eller innad i de berørte miljøene. Slike taushetskulturer forhindrer dermed en fellesskapsfølelse, eller en fellesskapsfølelse som oppleves likeverdig.

En lokal forsoning kan på den annen side ta tid, og det er ikke sikkert at den enkelte er beredt til å formidle sitt perspektiv eller umiddelbart erkjenne andres. Forsoning vil utvikle seg ulikt, men det er etter kommisjonens oppfatning en forutsetning for tillit og forsoning at man erkjenner fornorskingspolitikken, prosessene som har ført til fornorsking, og virkningene av disse prosessene for individer og samfunn. Det foreslåtte kompetansesenteret bør ha i oppdrag å støtte slike lokale prosesser.

2.1.5 PILAR 5: IMPLEMENTERING AV REGELVERK

- Som et ledd i Stortingets kontroll med forvaltningen bør det settes i gang en gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet.
- Kommisjonen oppfordrer myndighetene til å styrke opplæringen om samer, kvener og skogfinner og deres rettigheter for offentlig ansatte.
- Kommisjonen oppfordrer universitets- og høyskolesektoren til å tilby flere studenter undervisning om urfolk og nasjonale minoriteter.

Kommisjonen foreslår at Stortinget som en del av sin kontroll med forvaltningen iverksetter en gjennomgang av manglende implementering av vedtak på det minoritetspolitiske feltet. Kommisjonens gjennomgang av konsekvensene av fornorskingspolitikken har vist at myndighetene på ulike nivåer gjennom sin forvaltningspraksis fører en politikk som ikke i tilstrekkelig grad har vært og er innrettet mot å gjøre tilpassinger til eller imøtekomme urfolk og nasjonale minoriteter. Den minoritetspolitiske passiviteten gjør seg gjeldende på ulike nivåer og samfunnsområder og har direkte konsekvens for samer, kvener og skogfinners mulighet for livsutfoldelse og utvikling av språk, kultur og samfunnsnivå. Minoritetspolitisk passivitet kan svekke tilliten til myndighetene.

Manglende implementering i seg selv utgjør en utfordring for effekten av politikk, deriblant forsoning. Forsoningen er derfor avhengig av holdnings- og kunnskapsmessig forankring hos ansatte i stat, kommuner, fylkeskommuner og andre virksomheter. Ansvarlige myndigheter på alle nivåer bør følge opp manglende implementering.

For å bøte på manglende implementering av vedtatt politikk oppfordrer kommisjonen myndighetene til å styrke kunnskapen om urfolk og nasjonale minoriteter og deres rettigheter i forvaltningen. Tiltakene retter seg mot både den nåværende forvaltningen og mot universitets- og høyskolesektoren, hvor den fremtidige forvaltningen utdannes. Tiltakene i pilaren for implementering av regelverk tar sikte på å legge til rette for likeverd i møte med offentlig forvaltning, og legger derfor grunnlaget for forsoning.

Offentlige tjenester, for eksempel opplæring- og helsetilbud til befolkningen, leveres i stor grad av kommunene. Kommisjonen oppfordrer kommunene til å bøte på manglende implementering av lover og regelverk som berører kommunale tjenester til skogfinner, kvener og samer.

Kommisjonen anser implementeringsgapet som hovedutfordringen innenfor språkopplæring, og oppfordrer aktuelle skoleeiere og myndigheter på alle nivå-

er til å identifisere og håndtere utfordringer som forhindrer implementeringen av en effektiv og kvalitetsmessig god språkopplæring i oppvekst- og utdanningsinstitusjoner. For å bøte på manglende implementering og oppnå likeverdig tjenesteyting mener kommisjonen at det er nødvendig med en styrket innsats innen både oppvekst- og utdanningssektoren og helse- og omsorgssektoren på kommunalt nivå. Spesielt i møte med helsesektoren er det viktig at samer og kvener får bruke sitt morsmål.

Kommisjonen ser behov for at det iverksettes tiltak for å sikre at samiske kvinner og barn blir fullt ut beskyttet og sikret mot psykisk, fysisk og seksuell vold. Kommisjonen konstaterer at selvdrapssatferd er et alvorlig folkehelseproblem i den samiske befolkningen. Kommisjonen foreslår at kulturkompetente selvdrapsforebyggende virksomheter styrkes.

2.2 Avslutning

Kommisjonen har søkt å fremme forslag til tiltak som kan skape større likeverd mellom majoritets- og minoritetsbefolkningen og bidra til å øke den generelle kunnskapen i samfunnet om samisk, kvensk og skogfinsk historie og kultur. Hovedmålsettingen er at kommisjonen, gjennom å etablere en felles forståelse av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser, skal legge grunnlaget for forsoning mellom skogfinner, samer, kvener og majoritetsbefolkningen.

For å kunne ta et oppgjør med fornorsking og urett, og for å kunne gå videre i en forsoning, må en bygge dette på tillit og kunnskap. Forsoning har mange ulike sider, og kommisjonen håper at rapporten vil legge et kunnskapsgrunnlag for endringer i samfunnet, tuftet på økt kunnskap om fornorskingspolitikken, om gruppene den rammet, og om konsekvensene av den. Det er viktig å komme til en erkjennelse av at fornorskingspolitikk og urett har funnet sted, og at vi ser konsekvenser av dette helt frem til vår egen tid. Forsoningen må bygge på dette – erkjennelse av og oppgjør med urett, men også erkjennelse av hva hele befolkningen har tapt av kunnskap og kulturell rikdom. I kjernen av forsoningen ligger at urfolk og nasjonale minoriteter er synlige, og at deres rettigheter er ivaretatt, slik at både språk og kultur har utviklingsmuligheter.

Kommisjonen har foreslått tiltak for videre forsoning, men verken kommisjonen, Stortinget eller regjeringen kan vedta en tilstand av forsoning. Det er en samfunnsprosess som vil ta tid, og som må involvere et bredt spekter av samfunnsområder og aktører. Viljen til forsoning må vises i handling. Her har de som sitter i maktposisjoner, et særlig ansvar, og det venter store utfordringer.

3. Komiteens behandling

3.1 Møter

Kontroll- og konstitusjonskomiteen gjennomførte en reise til Finnmark 19.–21. juni 2023, der komiteen hadde møter med Sametinget i Karasjok og Norske kveners forbund, Norsk-Finsk Forbund og Kvensk Finsk Riksforbund i Børselv, samt en reise til Grue Finnskog 9. oktober 2023, der komiteen hadde møter med Skogfinneforeningen og Skogfinske interesser i Norge.

Saksordfører Svein Harberg deltok som observatør på Sametingets plenumsbehandling av sannhets- og forsoningskommisjonens rapport i Sametinget 6. mars 2024.

3.2 Skriftlige innspill

Som ledd i behandlingen av rapporten har komiteen innhentet skriftlige innspill gjennom en åpen invitasjon på stortinget.no.

Komiteen sendte videre 21. november 2023 brev til følgende instanser med invitasjon til å levere skriftlige innspill:

- Statsministerens kontor
- Næringslivets Hovedorganisasjon
- Kommunesektorens organisasjon
- Landsorganisasjonen i Norge
- Likestillings- og diskrimineringsombudet
- UIT Norges arktiske universitet
- Den norske kirke
- Samisk kirkeråd
- Norsk Målungdom
- Noregs Mållag
- Kulturrådet
- Nynorsk forum
- Sivilombudet
- Språkrådet
- Norges institusjon for menneskerettigheter
- Barneombudet
- Lektorlaget – Akademikerne
- Samisk høyskole
- Utdanningsforbundet
- Skolenes landsforbund
- Lærernes yrkesforbund – Delta
- Skolelederforbundet – YS
- Sametinget – Sámediggi
- Ruijan kvääniliitto – Norske kveners forbund
- Norsk-Finsk Forbund – Norjalais-Suomalainen Liitto
- Skogfinske interesser i Norge
- Kvensk Finsk Riksforbund – Kveeni Suomi Liitto
- Skogfinneforeningen

Høringsuttalelsene er publisert under kontroll- og konstitusjonskomiteens nettsider på stortinget.no.

3.3 Åpen høring

Som ledd i behandlingen av saken avholdt komiteen en åpen høring den 16. april 2024. Høringen omhandlet, men begrenset seg ikke til, følgende temaer:

1. Sentrale funn i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport:
  - Historisk kartlegging – gir den grunnlag for felles forståelse
  - Virkningene av fornorskingspolitikken i vår tid.
2. Myndighetenes håndtering av urfolks og minoritetsgruppers rettigheter i Norge i dag.
3. Tiltak for videre forsoning:
  - Legger forslagene til tiltak til rette for videre forsoning
  - Hva er de viktigste prioriteringene

Følgende ble invitert og møtte til høringen:

- Sametinget
- Norske kvener forbund
- Kvensk Finsk Riksforbund
- Norsk-Finsk Forbund
- Skogfinneforeningen
- Skogfinske interesser i Norge

Stenografisk referat fra høringen følger som vedlegg til denne innstillingen.

3.4 Komitéreise til Canada

Komiteen gjennomførte i perioden 8.–15. september en komitéreise til Canada for å innhente kunnskap om hvordan Canada har fulgt opp arbeidet til The Truth and Reconciliation Commission of Canada (2009–2015). Komiteen hadde under besøket møter med relevante myndigheter og organisasjoner i Ottawa og Winnipeg.

4. Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Kari Henriksen, Frode Jacobsen og Steinar Krogstad, fra Høyre, lederen Peter Frølich og Svein Harberg, fra Senterpartiet, Nils T. Bjørke, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen, fra Sosialistisk Venstreparti, Audun Lysbakken, fra Rødt, Seher Aydar, fra Venstre, Grunde Almeland, og fra Miljøpartiet De Grønne, Sigrid Zurbuchen Heiberg, viser til Dokument 19 (2022–2023) Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner, som er utarbeidet på grunnlag av Stortingets vedtak i Innst. 408 S (2017–2018) 14. juni 2018 om å oppnevne en uavhengig kommisjon.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at kommisjonen på eget initiativ 9. mai 2019 valgte å innfortolke skogfinnene i mandatet. Flertallet mener dette var et naturlig valg. Flertallet viser til at mandatet som ble vedtatt av Stortinget i 2018, tar utgangspunkt i at norske myndigheter over en lang tidsperiode, og helt frem til siste del av 1900-tallet, førte en politikk overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner som fikk alvorlige negative konsekvenser, blant annet for deres kultur, språk, identitet og levekår. Denne politikken omtales ofte som «fornorskingspolitikken». Flertallet merker seg at Stortinget har lagt til grunn at mye er gjort de 30 til 40 siste årene for å bøte på følgene av denne fornorskingspolitikken, både juridisk og ved å anerkjenne historien.

Flertallet vil samtidig understreke at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport med tydelighet viser at denne innsatsen ikke har vært nok, og at det er behov for et større offentlig oppgjør med fornorskingspolitikken, å innføre tiltak som har som mål å bidra til forsoning og reparasjon, og å etablere systematisk oppfølging av dette arbeidet.

Flertallet merker seg at Stortinget fremhever ILO-konvensjon nr. 169 om urfolks rettigheter og finnmarksloven som viktige milepæler, samt at kvener/norskfinner og skogfinner fikk status som nasjonal minoritet gjennom Norges tilslutning til Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Dette førte videre til at kvensk ble anerkjent som minoritetsspråk.

Flertallet merker seg like fullt at kommisjonens oppgave har vært å se på følgene fornorskingspolitikken fikk for enkeltindivider, grupper og forholdet mellom majoritetsbefolkning og samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og da spesielt med vekt på språk, kultur og tradisjonelle næringsveier.

Flertallet vektlegger at Stortingets mål med kommisjonsarbeidet har vært å anerkjenne minoriteters erfaringer i møtet med norske myndigheter og å etablere en felles forståelse av historien, samt å bidra til forsoning og å bøte på urett. Flertallet viser til at kommisjonen overleverte sin rapport til Stortingets presidentskap 1. juni 2023, og mener kommisjonens arbeid gir et godt og viktig bidrag til dette.

Flertallet vil understreke at kommisjonen har levert en omfattende rapport, spesielt med tanke på å dokumentere historien om fornorskingspolitikken og resultatene av den. Flertallet har i tillegg merket seg at det er et stort antall høringssvar, uttalelser i høring og møter samt oppslag i media som påpeker at det bare er deler av historien som er gjengitt i kommisjonens rapport, og at ikke alle de berørte gruppene opplever at deres historie er kommet godt nok frem. Flertallet erkjenner at det i et arbeid som dette vil være deler av historien som ikke kommer godt nok frem.

Flertallet mener likevel at Stortinget gjennom rapporten har fått et godt nok utgangspunkt til å forholde seg til historien og bearbeide den i det videre arbeidet for forsoning. Flertallet vil ikke kunne gå inn i den enkelte historie eller de forskjellige lokale, regionale eller andre inndelinger av grupper, men vil forholde seg til fornorskingspolitikken som et nasjonalt politisk ønsket tiltak med klare mål.

Flertallet vil takke alle de som har delt sine historier og erfaringer med kommisjonen, komiteen og i andre kanaler. Det har i sum bidratt til å styrke vår felles forståelse av fornorskingspolitikken og dens konsekvenser for samer, kvener/norskfinner og skogfinner i Norge.

Flertallet viser videre til at både kommisjonen og høringsinstansene har fremmet en rekke tiltak for å reparere på urett i historien og bidra til forsoning. Forslagene er mange, og mange av dem vil kreve både konsekvensanalyser og kostnadsberegninger, men flertallet mener likevel det er mulig å behandle forslagene slik at det avklares hva som kan gjøres på kort sikt, hva som kan gjøres på lang sikt, og hvilke forslag som trenger grundigere behandling før det er mulig å ta stilling til dem.

4.1 Dialogen med organisasjoner og Sametinget

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at komiteen allerede i forkant av overleveringen av kommisjonens rapport hadde møte med Sametinget om videre behandling. Etter at rapporten var overlevert til Stortinget, reiste komiteen på besøk til Sametinget for å ha samtaler om oppfølging av rapporten og til Kventunet i Børselv, der komiteen hadde møte med de kvenske/norsk-finske organisasjonene om det samme. Skogfinnene og deres organisasjoner ble besøkt tidlig på høsten 2023.

Flertallet opplevde god dialog i disse møtene, og det var enighet om at det skulle gis god tid til at de forskjellige organisasjonene og Sametinget skulle få behandle rapporten grundig før Stortinget begynte sin behandling. Komiteen vedtok derfor å utsette arbeidet med rapporten til januar 2024 og satte det samme tidspunktet som frist for skriftlig høring. Etter ny tilbakemelding fra de berørte om omfattende og krevende høringsrunder forlenget også komiteen denne fristen til april 2024. Alle de berørte gruppene viste et stort engasjement, og det kom et stort antall hørings svar, både til organisasjonenes og Sametingets egen behandling og til Stortingets behandling. Flertallet vil påpeke at det i denne fasen også kom mange høringsuttalelser fra majoritetsbefolkningen.

Flertallet merker seg at høringsuttalelsene i hovedsak kan grupperes i følgende tema:

- Mangler i historiefortellingen
- Grupper som opplever de ikke har fått nok plass i rapporten
- Fornorskings betydning for språk, kultur og næring
- Diskusjon om hvem som er de rette urfolk
- Forslag til tiltak.

Høringsuttalelsene underbygger og bidrar til å få en enda bredere forståelse av temaene i rapporten.

4.2 Historisk kartlegging

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at kommisjonen har samlet inn et betydelig materiale som omhandler gjennomføringen av og resultatene av fornorskingspolitikken. Kommisjonen har samlet inn de personlige historiene, både gjennom skriftlige innspill og gjennom intervjuer gjort av kommisjonsmedlemmer og sekretariatet.

Det innsamlede materialet gir et tydelig bidrag til en bredere kunnskap om fornorskingspolitikken og hvordan enkeltmennesker har opplevd den, enten det er fortalt av dem som har opplevd det selv, eller av etterfølgere som har fått historiene fortalt fra familiemedlemmer. Historiene er mange, og tegner et bilde av en rekke alvorlige hendelser og vonde opplevelser, spesielt knyttet til skolegang og språk.

Flertallet vil likevel påpeke, ikke minst etter å ha observert debatten i media etter at kommisjonen leverte sin rapport, at det også er en del av historien at enkeltmennesker opplevde dette på en annen måte enn det helhetsinntrykket som kommer frem i rapporten.

For å gjøre de rette prioriteringer for fremtiden, og for å bedre kunne legge til rette for forsoning, mener flertallet at det også ville vært nyttig med flere innspill fra unge mennesker for å få deres perspektiv på utfordringer de møter, og hva som skal til for å løse disse utfordringene og lykkes i det videre arbeidet med forsoning.

4.3 Fornorskingspolitikken og konsekvenser av den

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til hva kommisjonen skriver i rapporten på side 22 og 480:

«Fornorskingspolitikken fikk alvorlige konsekvenser for samer, kvener og skogfinner. Nedvurderingen av samisk, kvensk og skogfinsk språk og kultur førte til språk- og kulturtap og også kunnskapsløshet om gruppene i befolkningen.»

«Norske myndigheter har ført en systematisk og hard fornorskingspolitikk som har hatt til hensikt å undertrykke den samiske befolkningen og eliminere samisk språk og kultur. Denne politikken hadde, og har,

alvorlige konsekvenser for samene, hvor nedvurdering av det samiske folk, fragmentering og fremmedgjøring har ført til splittelse i lokalsamfunn, innad i familier og slekter, og på tvers av generasjoner.»

Flertallet mener at dette viser alvorligheten i den fornorskingsprosessen som fant sted. Samer, kvener/norskfinner, skogfinner og andre nasjonale minoriteter ble fratatt sitt språk og sin identitet. Majoritetsbefolkningen mistet verdifull kunnskap om mangfoldet av språk og kulturer i det norske samfunnet.

Flertallet vil slå fast at når en i dag ser på vedtakene og begrunnelsen for igangsatt assimilering rettet mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner, er det opprørende at dette har skjedd i vår relativt nylige historie.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet, viser til at selv om tiltakene tidvis ble begrunnet med et ønske om å hjelpe de berørte gruppene, blant annet gjennom språkopplæring, er det ingen tvil om at man med dagens kunnskap og forståelse ikke kan omtale behandlingen de fikk av det offentlige i denne perioden, som noe annet enn overgrep, både mot grupper av mennesker, enkeltmennesker, kultur og tradisjoner og ikke minst språk.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at det ikke er noen tvil om at man med dagens kunnskap og forståelse ikke kan omtale behandlingen de fikk av det offentlige i denne perioden, som noe annet enn overgrep både mot grupper av mennesker, enkeltmennesker, kultur og tradisjoner og ikke minst språk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, ser at kommisjonens rapport gjennom sin historieinnhenting tydelig dokumenterer at fornorskingspolitikken har fått store konsekvenser for både enkeltmennesker, grupper og lokalsamfunn. Dette har ført til at tradisjonelle næringer, kultur og ikke minst språk har vært utfordret.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet, mener det er vanskelig å slå fast hva som ene og alene skyldes fornorskingen, og hva som skyldes samfunnsutviklingen generelt. Dette flertallet merker seg at det fra flere hold hevdes at fornorskingspolitikken fortsetter også i dag. Dette flertallet er ikke enig i det. Da fornorskingspolitikken ble avvirket, ble ikke nødvendigvis holdningene hos majoritetsbefolkningen endret. Dette flertallet har derfor forståelse for at enkelte opplever det slik.

Store endringer i det norske samfunnet de siste 30–40 årene har endret livene til alle i det norske samfunnet. Utvidede velferdsordninger, storstilt utbygging av infrastruktur, en likestillings- og utdanningsrevolusjon og miljø- og klimaendringer kan i enda større grad ha forsterket forskjellene i et samfunn hvor bosetting, kulturutøvelse og samfunnsforståelse ikke er ensartet, verken geografisk eller kulturelt. En manglende bevissthet hos forvaltningen og i politikken om at samfunnsutviklingen oppfattes forskjellig og får ulike konsekvenser, særlig for urfolks og minoriteters tradisjoner og kultur, har redusert tilliten til staten blant dem som er rammet. Som ledd i forsoningen må staten ta ansvar for å gjennomføre prosesser som legger til rette for gjensidig tillit til at beslutninger er gjennomtenkte og gjennomførbare.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, mener det er på sin plass å si unnskyld til alle dem som opplevde urimelig og dårlig behandling fra det offentlige, og beklager det som føltes vondt og den urett som er begått mot grupper og enkeltmennesker. Flertallet vil også beklage at det fortsatt i dag for deler av de berørte oppleves som vanskelig og utfordrende å forholde seg til det offentlige.

Flertallet vil understreke at selv om den aktive fornorskingspolitikken med fornorsking som formål er avsluttet, er det åpenbart at mange i dag må leve med følgene av den politikken som tidligere har blitt ført.

Flertallet vil også peke på at den fornorskingspolitikken som ble ført, kan ha bidratt til å skape holdninger, normer og oppfatninger i majoritetsbefolkningen som gjør at politikk som ikke har fornorsking som formål, likevel kan tenkes å få en fornorskende konsekvens eller effekt. Flertallet mener dette perspektivet er svært viktig å anerkjenne og å ta med seg inn i arbeidet med videre forsoning.

4.4 Urfolk og minoriteter i dag

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at selv om kommisjonens rapport har tatt utgangspunkt i samene som urfolk, og kvener/norskfinner og skogfinner som nasjonale minoriteter, er historien og de temaene som er tatt opp, relevante og aktuelle for de andre nasjonale minoritetene Norge har. Flertallet viser til at det samiske folks status som urfolk sist ble stadfestet i grunnlovsbehandling i juni 2023. Siden 1998 har jøder, romanifolk/tatere, romer, kvener/norskfinner og skogfinner hatt status som nasjonale minoriteter i Norge.

Flertallet vil i sin innstilling adressere sine merknader til de minoriteter som er omtalt i rapporten, men vil understreke at det er en gjennomgående forståelse for at fornorskingen og konsekvensene av den, samt respekten for minoritetenes utfordringer rundt språk,

tradisjoner og kultur, også gjelder de øvrige nasjonale minoriteter.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, mener det er viktig å huske at rettighetene som gjelder nasjonale minoriteter, er de samme som gjelder for urfolk, med den forskjell at urfolk i tillegg har rettigheter knyttet til landrettigheter og selvbestemmelse på enkelte områder.

4.5 Forsoning

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at det har vært et klart mål at kommisjonens rapport, og Stortingets behandling av den, skal bidra til og legge til rette for forsoning. Flertallet er enig med de mange som har påpekt at forsoning ikke kan gjøres gjennom et vedtak i Stortinget. Flertallet er også enig med dem som har understreket at forsoning trenger bidrag fra mange ulike aktører og alle berørte parter.

Flertallet viser til at kommisjonen forstår forsoning både som en prosess og som en tilstand. Forsoning som prosess tar form som en serie målrettede forsonende handlinger og tiltak, og er preget av gjensidig vilje til forsoning. Flertallet støtter kommisjonens forståelse av et forsonet samfunn som et samfunn som kjennetegnes av:

- et felles solid kunnskapsgrunnlag om fornorskingspolitikken og konsekvensene av den
- en erkjennelse i samfunnet i sin alminnelighet, og spesielt hos offentlige myndigheter, av at det har vært begått urett overfor samer, kvener og skogfinner
- en erkjennelse i samfunnet i sin alminnelighet, og spesielt hos offentlige myndigheter, av at fornorskingspolitikken har hatt, og har, negative konsekvenser for enkeltindivider og for samer, kvener og skogfinner som grupper
- høy grad av tillit til andre mennesker og høy grad av tillit til samfunnsinstitusjonene, ikke minst de politiske institusjonene
- at enkeltpersoner og grupper kan akseptere og leve godt med sin fortid.

I tillegg kjennetegnes et forsonet samfunn av at grupper med ulikt språk og ulik kultur har kunnskap om hverandre.

Flertallet viser til at som ansvarlig for den gjennomgripende fornorskingsprosessen har det offentlige et særlig ansvar for å skape tillit og framdrift i forsoningsprosessen. Det offentlige må ha nødvendig kompetanse og lære av egne feil når vedtak og tiltak berører urfolk og nasjonale minoriteter.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, understreker at det viktigste tiltaket for å bidra til forsoning er at hensynet til urfolk og nasjonale minoriteters språk og kulturutøvelse inngår naturlig i ordinær sektorpolitikk.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at enhver sektorpolitikk som berører urfolks og nasjonale minoriteters språk og kulturutøvelse, må utøves i en form som skaper tillit med utgangspunkt i kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter.

Flertallet ønsker at innstillingen og forslag til oppfølging av rapporten vil bidra til videre arbeid med forsoning i det offentlige Norge, blant urfolk og nasjonale minoriteter og i majoritetsbefolkningen.

4.6 Tiltak

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, registrerer at kommisjonen som et resultat av sin historieinnsamling, samt møter og dialog med de berørtes organisasjoner og institusjoner, fremmer en omfattende mengde forslag til tiltak for å legge til rette for videre forsoning.

Forslagene har blitt gjentatt og har fått utfyllende kommentarer gjennom høringsinnspill til komiteen.

Flertallet ser at flere forslag berører hverandre eller overlapper hverandre, og ser behov for å koordinere dette i den videre oppfølgingen av rapporten. Flere av tiltakene er også avhengig av en grundig utredning før det kan tas endelig stilling til dem, og de forslag som har økonomisk konsekvens, må få sin endelige tilslutning gjennom budsjettvedtak. Flertallet ønsker likevel å gjøre noen tydelige prioriteringer for det videre arbeidet med forsoning og ivaretagelse av urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter og ivaretagelse av deres tradisjoner, kultur og språk.

4.7 Tiltak og initiativer fra regjeringen

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne, viser til Kommunal- og distriktsdepartementets hørings svar til kommisjonen av 14. mars 2024, som viser til pågående prosesser på saksområder kommisjonen tar opp og eksempler på tiltak regjeringen allerede har gjennomført eller er i ferd med å gjennomføre.

Sameloven kapittel 4 inneholder en plikt for staten, fylkeskommuner og kommuner til å konsultere Sametinget og andre samiske interesser i saker som angår dem. Formålet med konsultasjonene er å sikre at aktuelle samiske interesser kommer tidlig inn i prosesser som ved-

kommer dem, og at de har en mulighet til å påvirke beslutningene. Gode konsultasjoner kan medvirke til å forebygge konflikter, klager og etterfølgende rettsprosesser. En god prosess gir også bedre grunnlag for beslutningene, og kan medvirke til at de aktuelle tiltakene treffer bedre og er enklere å gjennomføre. Selv om prosessene i utgangspunktet kan ta noe mer tid, vil saksbehandlingen samlet sett kunne bli mer effektiv.

I norsk sammenheng har effektiv deltakelse fra nasjonale minoriteter i hovedsak gått ut på å styrke de nasjonale minoritetenes egne organisasjoner gjennom å gi driftstilskudd til organisasjoner som fyller visse kriterier, og å etablere arenaer for dialog mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Gjennom aktive organisasjoner og dialog kan minoritetene komme med innspill og bli hørt i politikktutforming og i saker som spesielt angår dem. I årlig kontaktforum mellom nasjonale minoriteters organisasjoner og sentrale myndigheter møter organisasjonene over to dager politikere og representanter fra ulike departementer og direktorater. Kommunal- og distriktsdepartementet har faste, årlige møter med organisasjonene enkeltvis, i tillegg til møter om enkeltsaker ved behov. Fra 2023 er det innført et årlig møte med unge representanter fra de nasjonale minoritetene.

Lov 9. juni 2023 nr. 28 om endringer i sameloven (endringer i språkregler) trådte i kraft 1. januar 2024. Lovendringene utgjør regjeringens oppfølging av utredningen fra samisk språkutvalg, NOU 2016:18 Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk.

Hovedhensynet bak lovendringen var å tilpasse språkreglene i sameloven til organisering av offentlig sektor i dag, og til behovene og språksituasjonen i de ulike kommunene i forvaltningsområdet for samiske språk. I kommunekategorien «språkutviklingskommuner» er samisk likestilt med norsk i kommuneadministrasjonen og kommunestyret. Etter sameloven § 1-5 er alle samiske språk likeverdige, og sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk skal være likestilte med norsk etter bestemmelsene i kapittel 3 i sameloven.

Kommunal- og distriktsdepartementet viser i uttalelsen av 14. mars 2024 til omtalen i Prop. 58 L (2022–2023) Endringer i sameloven (endringer i språkregler), som sier at ifølge UNESCO sitt atlas over status til verdens språk, er nordsamisk klassifisert som et klart truet språk, lulesamisk og sørsamisk som alvorlig truede språk, mens østsamisk (skoltesamisk), pitesamisk og umesamisk er klassifisert som utdødde språk. Departementet ser det ikke som realistisk at disse språkene vil være i levende bruk i Norge på tvers av flere samfunnssektorer, slik sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk språk er. Ut fra dagens språksituasjon er det derfor ikke mulig å karakterisere alle de samiske språkene som likestilte i samsvar med sameloven kapittel 3.

I 2021 utarbeidet Kommunal- og moderniseringsdepartementet en rapport med gjennomgang av kravene i

Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk del III opp mot lulesamisk, sørsamisk og kvensk. Gjennomgangen viste at nasjonalt regelverk, praksis og tiltak ikke oppfylte et tilstrekkelig antall bestemmelser i minoritetsspråkpakten del III for kvensk. Det er særlig store mangler under artiklene som omhandler rettsmyndigheter, administrasjon og offentlig tjenesteytelse, som gjør at kvensk språk ikke tilfredsstiller kravene for del III i minoritetsspråkpakten. Dette er særlig knyttet til mangel på kvenske tolker, oversettere og terminologi. Etter vanlig praksis vil kravene måtte være oppfylte nasjonalt før Norge som stat kan forplikte seg til del III i minoritetsspråkpakten for et nytt språk.

Det ble lagt fram en plan for kvensk språk i 2017. Planen ble evaluert i 2023 sammen med representanter fra kvenske organisasjoner og institusjoner. Regjeringen har ikke vedtatt å lage en ny handlingsplan for kvensk språk, men politikken for å videreutvikle kvensk språk fortsetter. Retten til opplæring i kvensk og finsk er utvidet i ny opplæringslov av 2023 og gjelder for alle elever med kvensk/norskfinsk bakgrunn ved grunnskoler i Troms og Finnmark, uavhengig av hvor mange elever som ønsker dette.

Offentlige organer har etter § 5 i språklova samme ansvar for de samiske språkene som urfolksspråk i Norge som for bokmål og nynorsk. Kvensk, romani og romanes har gjennom § 6 i språklova status som nasjonale minoritetsspråk i Norge og de er likeverdige med norsk. Offentlige organer skal verne om og fremme disse språkene. De har plikt til å sette i verk tiltak for at språkene skal bli brukt, og at språkbrukerne ikke skal hindres i å bruke språkene. Stadnamnlova sikrer at kvenske og samiske stedsnavn blir brukt ved siden av norske navn. Navneloven § 4 gir mulighet til å bruke beskyttede etternavn som en gjennom slekt eller på annen måte har en særlig tilknytning til, uavhengig av avgrensingene for beskyttede etternavn som følger av § 3. Loven er utarbeidet med sikte på å legge til rette for at personer med tilknytning til nasjonale minoriteter skal kunne ta navn som slekten tidligere har brukt.

Regjeringen legger årlig fram en stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv, med ulike tema. Meldingen bidrar til å samle kunnskap innenfor ulike fagfelt som for eksempel utdanning, språk, digitalisering, helse og annet. Som vedlegg til budsjettproposisjonen legger Kommunal- og distriktsdepartementet årlig fram en egen sammenstilling av regjeringens forslag til bevilgninger til samiske formål i statsbudsjettet. I 2021 behandlet Stortinget Meld. St. 12 (2020–2021) Nasjonale minoriteter i Norge – En helhetlig politikk.

En rekke statlige direktorater har særskilte oppgaver knyttet til urfolk og nasjonale minoriteters språk og kultur, slik som Språkrådet, som siden 2011 har hatt et utvidet oppdrag som ikke bare omfatter norsk språk. Språkrådet skal bidra til å styrke kvensk språk i samarbeid med

språkbrukerne. Arkivverket, Nasjonalbiblioteket, Medietilsynet, Norsk filminstitutt, Kulturdirektoratet og Kultur tanken forvalter oppgaver og tiltak rettet mot samisk og de nasjonale minoritetenes språk og kultur. Utdanningsdirektoratet har ansvar for rammeplan for barnehage og SFO, læreplanverket for grunnopplæringen, kompetanseutviklende tiltak for barnehage og skole og tilskuddsordninger for dette. Utdanningsdirektoratet har etablert et nytt, nasjonalt forum for samisk språk og kultur i dialog med Sametinget. Helsedirektoratet etablerte et nasjonalt samisk helsenettverk i 2021. I 2022 ble Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) etablert. NASAK er underlagt Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet og skal sikre et mer likeverdig tjenestetilbud til den samiske befolkningen. NASAK skal støtte familievernet, kommunalt barnevern, statlig barnevern og krisesentertilbudet i møte med den samiske befolkningen.

Regjeringen lanserte 20. desember 2023 Opptappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024–2028) Trygghet for alle i Prop. 36 S (2023–2024). Planen inneholdt et eget kapittel om vold og overgrep i samiske samfunn. I samarbeid med Sametinget er det utviklet tiltak som blant annet skal styrke språk- og kulturforståelse i politi og hjelpeapparat og bidra til at voldsutsatte i den samiske befolkningen får et likeverdig tilbud. Det skal etableres et eget barnehustilbud tilrettelagt for samiske barn i Finnmark politidistrikt.

Politidirektoratet har utarbeidet Handlingsplan for politiets arbeid (2022–2025) Mangfold, dialog og tillit. Planen skal blant annet bidra til å heve kunnskap og kompetanse om samisk språk og kultur i politiet, og omfatter blant annet tiltak for å øke rekrutteringen av fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse, og tiltak som skal bidra til at ansatte i politiet har grunnleggende kjennskap til samisk kultur, historie og rettigheter.

Skoler og lærerutdanninger er forpliktet gjennom læreplaner og rammeplaner til å inkludere samiske perspektiv i undervisninga i hele Norge. Det samme gjelder alle de helse- og sosialfaglige utdanningene som har fått retningslinjer gjennom RETHOS-prosjektet. I læreplanverket ble temaet nasjonale minoriteter styrket i 2020 for alle fag og alle elever. Nasjonale minoriteter er også omtalt i rammeplanen for barnehager.

Stortinget behandlet i juni 2023 Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. I meldingen gir regjeringen en situasjonsbeskrivelse og peker på hovedutfordringene med å få flere samiske språkbrukere. Meldingen beskriver pågående prosesser og prioriterte områder som kan bidra til å øke antallet samiskspråklige på alle nivåer i utdanningsløpet, og til å øke kunnskapen om samisk språk og kultur.

Den nye universitets- og høyskoleloven som trådte i kraft i august 2024, likestiller samisk og norsk fagspråk.

Universitetene og høyskolene har et lovfestet ansvar for samisk fagspråk i tillegg til norsk. Undervisningsspråket skal nå som hovedregel være norsk eller samisk. Loven § 2-3 Norsk og samisk fagspråk andre ledd lyder:

«Institusjoner som er gitt et særlig ansvar for samisk forskning og høyere utdanning, skal bruke, utvikle og styrke samisk fagspråk.»

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre og Senterpartiet, fremmer med utgangspunkt i de pågående prosessene overordnede forslag i denne innstillingen for å tydeliggjøre regjeringens ansvar både for å vurdere hvilke tiltak som er best egnet til å oppnå målet om forsoning og til å bli gjennomført i praksis.

4.8 Pilar 1: Kunnskap og formidling

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at kommisjonen legger stor vekt på behovet for mer kunnskap om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, om fornorskingshistorien og urett, og om de traumer dette har ført til.

Flertallet merker seg videre at kommisjonen derfor tar til orde for klare og overordnede mål for hvordan myndighetene kan sikre en bred satsing på formidling for å få et kunnskapsløft både i offentlig sektor og samfunnet ellers.

Flertallet mener det vil være en forutsetning for felles forståelse og forsoning at også majoritetssamfunnet gis tilgang til informasjon og lærdom om urfolks og nasjonale minoriteters historie, kultur og næringsveier.

Flertallet registrerer at kommisjonen mener det er et mål at gruppene skal gjenoppdage sin bakgrunn og historie, og at det må opprettes et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikken for å jobbe med forskning, kunnskapsformidling og forsoning.

Flertallet merker seg at kommisjonen fremmer følgende punkter:

- Kommisjonen foreslår et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid.
- Kommisjonen foreslår at kunnskapsformidling om fornorskingspolitikken og dens konsekvenser må styrkes i undervisningen i grunnskole, i videregående skole og ved høyskoler og universiteter.
- Kommisjonen oppfordrer myndighetene og relevante institusjoner til å følge med på prosesser og å utvikle tiltak i lys av funn som også de øvrige kommisjonene i Norden kommer frem til i årene som kommer.

Flertallet deler kommisjonens syn på at økt kunnskap og kompetanse om urfolk og minoriteter, samt kjennskap til historien, vil være et svært viktig bi-

drag til videre arbeid med forsoning. Det er derfor behov for en målrettet satsing på kunnskap om og formidling av historien om fornorskingspolitikken. Dette vil blant annet være viktig for at myndigheter og majoritetsbefolkningen får et godt grunnlag for å bidra i forsoningsarbeidet.

4.8.1 NASJONALT KOMPETANSESENTER OM FORNORSKINGSPOLITIKK OG URETT

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, mener, med dette som bakgrunn, at kommisjonens forslag om et nasjonalt kompetansesenter ikke nødvendigvis må være på et fysisk sted, men kan etableres i kombinasjon med de eksisterende, naturlige kompetansemiljøene.

Flertallet deler kommisjonens syn på at økt kunnskap og kompetanse om urfolk og minoriteter, samt kjennskap til historien, vil være svært viktige bidrag til videre arbeid med forsoning. Det er derfor behov for en målrettet satsing på kunnskap om og formidling av historien om fornorskingspolitikken. Dette vil blant annet være viktig for å sikre at myndigheter og majoritetsbefolkningen får et godt grunnlag for å bidra i forsoningsarbeidet. Flertallet mener det vil være avgjørende at samene som urfolk, og alle de nasjonale minoritetene, kobles tett på et slikt arbeid. Det er også viktig å bygge videre på allerede eksisterende kompetansemiljøer.

Flertallet mener, med dette som bakgrunn, at kommisjonens forslag om et nasjonalt kompetansesenter ikke nødvendigvis må være på ett fysisk sted, men kan etableres i kombinasjon med de eksisterende, naturlige kompetansemiljøene.

Flertallet viser til høringsinnspillene til komiteen, hvor flere peker på at det finnes kompetansemiljøer som kan være utgangspunkt for arbeidet med et kompetansesenter om fornorskingspolitikken i Norge. Flertallet ser flere alternativer for hvordan dette kan organiseres, men mener det er avgjørende å bygge videre på allerede eksisterende forsknings-, kompetanse- og formidlingsmiljøer, hvor samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske institusjoner og organisasjoner må ta del i kunnskapsutviklingen, formidlingen av fornorskingshistorien og prosesser for forsoning.

Flertallet mener et nasjonalt kompetansesenter kan bestå av et nettverk av ulike eksisterende institusjoner og aktører, og som basert på deres unike kompetanse alle kan bidra med kunnskapsformidling, forskning og bidrag i både lokale og regionale forsoningsprosesser. Miljøene er ofte små og sårbare, men kan samlet sett gi kraft til dette viktige arbeidet. I dette arbeidet behøves det et nav som kan sikre kraft til arbeidet. De respektive miljøene må involveres i utformingen av et slikt samarbeid. Flertallet mener imidlertid en viktig

oppgave vil være å kunne kartlegge, utforske og utvikle ordforråd for språkene, samt bidra til et nordisk samarbeid for forskning, utdanning og formidling innen urfolks- og minoritetsrett.

Flertallet legger vekt på at behovet for økt kunnskap og forsoning gjelder både nasjonalt og i de lokalsamfunnene hvor uretten var mest synlig. Arbeidet med å spre kunnskap og legge til rette for forsoning må derfor ha begge disse perspektivene med i sitt arbeid, for eksempel gjennom digital formidling.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede en organisering av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid. Arbeidet må bygge videre på eksisterende kompetanse-, forsknings- og formidlingsmiljøer og gjøres i tett dialog med samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøer.»

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne, vil vise til at det i den muntlige høringen i komiteen ble påpekt fra representanter fra kvenske/norskfinske og skogfinske organisasjoner at de ikke opplever at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport gir et godt nok bilde av deres historie. Det har også kommet innspill som peker på at også innad i det samiske miljøet finnes det minoriteter hvis historie ikke er godt nok belyst. Dette flertallet vil vise til at dette også belyses i Sametingets regionale oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Dette flertallet mener at det vil være viktig for den videre prosessen med forsoning at bildet av fornorskningen og dens konsekvenser for disse gruppene kan kompletteres med ny kunnskap. Dette flertallet mener derfor at relevante forsknings- og kompetansemiljøer må tilføres midler for å forske videre på disse gruppens fornorskingshistorie. Dette kan gjøres som en del av satsingen på et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, som omtalt over.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at det i kommisjonens rapport pekes på at kunnskap om gruppene og om fornorskingshistorien og dens konsekvenser er et viktig grunnlag for å kunne starte forsoningsprosesser, og at det er behov for et kunnskapsløft om samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske forhold innenfor både offentlig sektor og sivilsamfunnet. Disse medlemmer mener at en sentral oppgave for et nasjonalt senter bør være å være en ressurs for myndigheter og forvaltning, de samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøer

og sivilsamfunn i det felles arbeidet for å forstå historien, og i arbeidet med forsonende tiltak og prosesser.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kunnskap om fornorskingen, og om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, kan styrkes i forvaltningen på alle forvaltningsnivå.»

Disse medlemmer mener samtidig at det også er behov for målrettede tiltak som kan bidra til å sikre økt kunnskap om samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske forhold i utdanningssektoren og i forvaltningen.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kunnskap om fornorskingen, og om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, kan styrkes i undervisningen i grunnskolen, videregående opplæring og høyere utdanning.»

Disse medlemmer vil også påpeke behovet for at de som i dag har liten kjennskap til egen historie, kultur og språk, skal gis mulighet til å lære mer om den og styrke muligheten til å kunne utvikle sin samiske, kvenske/norskfinske og/eller skogfinske identitet. I tillegg til å styrke kunnskapen i skole og utdanning, er tiltak for språkopplæring og kulturformidling viktige i så måte, og omtales i andre deler av innstillingen.

4.9 Pilar 2: Språk

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at kommisjonen peker på hvordan fornorskingspolitikken har ført til et dramatisk språktap blant samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og at tiltak innen språkpilaren er avgjørende for å bøte på konsekvensene av dette. Flertallet merker seg at kommisjonen beskriver store vansker med å få gjennomført språkopplæring i skolen, både grunnet mangel på kvalifiserte lærere og praktiske vansker med tilretteleggingen.

Flertallet merker seg at kommisjonen beskriver et behov for gode rammer og et reelt undervisningstilbud for å sikre en revitalisering av språk både for barn, ungdom og voksne.

Flertallet merker seg videre at kommisjonen med mål om å sikre likeverdige samiske språk tar til orde for å utarbeide et program for styrking av pite-, ume- og skoltesamisk, samt at kvensk skal løftes til del III i minoritetsspråkpakten for å sikre sterkere rettigheter til språkopplæring og til å bruke kvensk i møte med offentlig administrasjon og i rettssystemet.

Flertallet merker seg at kommisjonen utfordrer offentlige myndigheter på alle nivåer til å sette seg mål om å styrke kvensk og samiske språk både i kvantitativ og kvalitativ forstand, samt at kommisjonen tar til orde for å etablere både nye kurs og styrke eksisterende tilbud. Kommisjonen peker på at det vil være positivt med et nordisk samarbeid for å styrke språkarbeidet gjennom tiltak som kulturutveksling, felles barnehage- og skoletilbud m.m., samt samarbeid med Sverige og Finland om en revitalisering av skoltesamisk, umesamisk, pitesamisk og kvensk der språkkompetansen finnes.

Flertallet merker seg at kommisjonen fremmer følgende punkter:

- Kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.
- Kommisjonen foreslår en målrettet satsing på og en synliggjøring av kvensk og samiske språk i offentligheten.
- Kommisjonen foreslår et nordisk initiativ for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering.
- Kommisjonen foreslår at det utvikles en handlingsplan for kvensk språk for å få opp antall språkbrukere, slik at kvensk på sikt kan løftes fra del II til del III i minoritetsspråkpakten.
- Kommisjonen viser til NOU 2016:18 Hjertespråket og foreslår at det utarbeides en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen oppvekst og utdanning, helse og omsorg, og forvaltning og justis, tilpasset samiske språk.

Flertallet er enig med kommisjonen i at en satsing på språk vil være et helt sentralt grep i det videre arbeidet. For flere av de berørte gruppene oppleves dette som en av de viktigste satsingsområdene for å få til videre forsoning. Det udekkede behovet for pedagoger og læremidler er en stor utfordring, og det vil kreve grundige forarbeider for å finne de rette tiltakene for å få realisert de mål som kommisjonen foreslår. For det skogfinske miljøet vil det være krevende å få reetablert det som omtales som et «rituelt skogfinsk språk». Flertallet vil peke på at selv om det er stor enighet om at opplæring i og vedlikehold av språk synes å være et av de viktigste satsingsområdene for forsoning, er det samtidig mye som taler for at det er et av de mest utfordrende tiltakene å få gode og konkrete resultater på. Flertallet vil med dette som bakgrunn følge opp språktiltak i sine forslag til tiltak.

Flertallet vil særlig peke på behovet for læremidler i alle de små og sårbare språkene. Sametinget har en særskilt oppgave i å sørge for at de samiske språkene har tilgjengelige læremidler, mens det mangler et tilsvarende ansvar for kvenske læremidler. Staten må derfor ta et

særskilt ansvar for å bruke de tilgjengelige kompetansemiljøene i universiteter og høyskoler for å medvirke til at også kvensk får tilstrekkelige læremidler.

Flertallet vil peke på at det er ulik grad av språkkunnskap blant urfolk og nasjonale minoriteter, og legger vekt på støtte til arenaer hvor kulturen kan gjenoppføres og dyrkes også av dem som ikke snakker eller snakker litt samisk eller kvensk. Flertallet vil også trekke fram rapportens kapittel 17 om Tysfjord. Flertallet mener det må utredes hvordan Arran kultursenter kan styrke sitt arbeid som språkbærere av lulesamisk og som kulturinstitusjon hvor det gis plass til historien om grenselosene.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå status for aktive, lokale språk- og kulturarenaer for urfolk og nasjonale minoriteter og vurdere hva som er nødvendig for å sikre slike arenaer stabil drift over tid.»

Flertallet fremmer videre følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå språkopplæringen i samisk og kvensk, og iverksette tiltak for at flere barn skal lære språkene i opplæringsløpet. Samarbeidet mellom språksentre, kommuner, fylkeskommuner og andre relevante aktører innen språkopplæring bør styrkes. I dette arbeidet må hindringer identifiseres og tiltak for rekruttering av samisk og kvensk språkkompetanse til barnehage og skole forbedres.»

Flertallet vil understreke at kommuner og fylkeskommuner vil ha en vesentlig rolle i å følge opp sannhets- og forsoningsprosessen. Flertallet forventer at kommuner og fylkeskommuner setter i gang egne prosesser i etterkant av Stortingets vedtak, og vil understreke regjeringens ansvar for at det finnes økonomiske ressurser til dette arbeidet.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen se på de økonomiske rammene for kommuner og fylkeskommuner sitt ansvar for språkutvikling.»

Flertallet viser til at kommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk. Flertallet mener det er avgjørende for det videre rettighets- og forsoningsarbeidet og oppfølgingen av kommisjonens rapport at en slik overordnet satsing utarbeides. I dette arbeidet må det også sees hen til de øvrige minoriteters språkutfordringer. Det er viktig at en slik satsing kommer raskt på plass og forankres politisk, slik at den kan ligge til grunn for de øvrige tiltak i barnehage, skole og annen videre utdanning.

Flertallet registrerer at det gjennom høringene har vært en tydelig tilbakemelding at de kommuner og fylkeskommuner som gjennom sin geografiske beliggenhet har fått et ansvar for opplæring i og på kvensk og samiske språk, ikke er tilført økonomi som gjør det mulig for dem å etablere disse tilbudene på en god nok måte. Det vil på bakgrunn av dette være viktig at regjeringen også ser på de økonomiske rammene for dette i det videre arbeidet med språkutdanningene.

Flertallet viser til at det også er uttrykt et behov for å kunne tilby opplæring på finsk, og mener det kan sees på muligheten for et samarbeid på tvers av landegrensene for å videreutvikle et slikt tilbud.

Flertallet viser til at det er en stor utfordring å rekruttere barnehagepersonale og lærere med samisk-språklig kompetanse, og mener det derfor kan være formålstjenlig å bruke økonomiske insentiver for å øke rekrutteringen av samiskspråklige til studier som utdanner lærere og barnehagelærere, i en periode hvor rekrutteringsbehovet tilsier det. Der det finnes relevante kvenske tilbud om det samme, må dette også omfatte kvensk-språklige.

Flertallet mener god språkopplæring på skolen er et sentralt virkemiddel for både å støtte opp om språkutviklingen hos samisk- og kvensk-språklige barn og å sikre samiske og kvenske norskspråklige barns rett til å lære eget morsmål. Ved å satse på en slik god opplæring på skolen, vil det også senere bli lettere å rekruttere barnehagelærere, lærere og andre offentlig ansatte med kompetanse i kvensk og samiske språk.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen raskt komme tilbake til Stortinget med forslag til en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.»

Flertallet viser til at det både i kommisjonens rapport og gjennom høringer er kommet frem en bekymring over en betydelig mangel på læremidler på kvensk og samiske språk. Tilgang på oppdaterte læremidler er en forutsetning for en god språkopplæring. Flertallet mener det derfor er viktig med en satsing på flere læremidler, og at også digitale læremidler skal være en del av dette.

Flertallet viser videre til at det har vært utfordrende å få på plass stabile tilbud i høyere utdanning på kvensk og samisk grunnet for få søkere. Flertallet mener regjeringen derfor må ta initiativ til et sterkere samarbeid mellom de universiteter og høyskoler der slike utdanninger tilbys, for å bedre kunne benytte og sikre de kompetansemiljøene som finnes, og gjennom det få stabilitet i slike studietilbud. I denne sammenheng er det også avgjørende at regjeringen aktivt støtter opp un-

der teknologiutvikling og nye undervisningsmuligheter som gjør slikt samarbeid på tvers av institusjonene mulig.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen aktivt støtte opp under teknologiutvikling og nye undervisningsmuligheter som kan bidra til bedre tilgang på utdanning i og på kvensk og samiske språk, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.»

Flertallet viser til at det fra de skogfinske foreningene er fremmet et ønske om å gi nytt liv til språket deres gjennom en «rituell» modell. Det er naturlig at det kan forskes videre på en slik modell knyttet til fagmiljøet ved det nye skogfinske museet som nå etableres, og at museet sikres ressurser til et arbeid knyttet til skogfinnernes språkhistorie. Arbeidet knyttet til gamle steds- og familienavn hører også tett sammen med dette.

På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at kompetansemiljøet rundt det skogfinske museet gis ressurser til å arbeide videre med skogfinnernes språkhistorie.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne vil understreke viktigheten av at de folkevalgte på Sametinget har et handlingsrom til selv å avgjøre hvilke tiltak som er viktigst. Samtidig vil disse medlemmer også understreke at det er storsamfunnets oppgave og plikt å bidra til å ivareta samiske språk og samisk kultur på en god måte. Det er avgjørende at satsingen på de samiske språkene både bidrar til å styrke fagmiljøene og kommer flest mulig til gode.

Disse medlemmer viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen foreslår en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk.

Disse medlemmer viser videre til Sametingets plenumsmøtevedtak fra mars 2024 i sak 008/24 Pilar 2: Språk og opplæring:

«Sametinget støtter kommisjonens forslag om en overordnet strategi for å oppnå språklig likestilling innen flere sektorområder og en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring fra barnehage til voksenopplæring. Målet med arbeidet skal være at alle samiske barn i hele landet skal ha rett til opplæring i og på samiske språk. Sametinget mener videre det er behov for et utvalg for å vurdere måter å styrke utviklingen av samiske læremidler på. Sametinget må styrkes økonomisk for å kunne satse mer på utviklingen av læremidler. Sametinget påpeker at språkopplæring og lærerutdanninger er viktige også for å få flere læremiddelforfattere. Sametinget peker på behovene innenfor

universitets- og høyskolesektoren og mener det er behov for en utredning av hvordan en samlet og planlagt oppbygging av samisk utdanning og forskning kan gjøres. Dette må inkludere opprettelse av kontinuerlige helhetlige studietilbud for alle samiske språk. Sametinget ber universitetene og høyskolene om å øke og styrke samarbeidet mellom hverandre og samiske språksentre og at det tilbys studier med opptak på årlig basis.»

I det følgende vil disse medlemmer peke på en rekke områder som må inkluderes i en slik nasjonal satsing.

4.9.1 RETTEN TIL ET SAMISKSPRÅKLIG BARNEHAGETILBUD

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at samisk og norsk er likeverdige språk, og at staten har plikt til å sikre og fremme samiske språk. Av barnehageloven § 2 tredje ledd fremgår det at barnehagen skal ta hensyn til barnas etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Samiskspråklig barnehagetilbud er et av de viktigste enkelttiltakene for å sikre flere samiske språkbrukere. I NOU 2016:18 Hjertespråket fremheves det i punkt 9.5 at et godt samiskspråklig barnehagetilbud med overgang til samiskspråklig skole er det viktigste enkelttiltaket for bevaring og vitalisering av de samiske språkene, ettersom barnehagen spiller en sentral rolle i barns språklige utvikling. Utvalget mener at «[f]ramtiden for samiske språk er [...] avhengig av at samiske barn og unge kan tilegne seg og bruke språkene i barnehage og skole». Utvalget viser til erfaringer fra Aotearoa/New Zealand, som viser at barnehagene har vært viktige i revitaliseringen av språket maori. Revitaliseringen av samiske språk handler derfor i stor grad om retten til et samiskspråklig barnehagetilbud.

Av barnehageloven § 10 tredje ledd fremgår det at kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

Barnehageloven gjør med dette et skille mellom samiske distrikt og de kommunene som er utenfor samiske distrikt. Samiske distrikt, slik det er omtalt i barnehageloven, er det samme som forvaltningsområdet for samiske språk, jf. sameloven § 3-1 første ledd.

I samiske distrikt har barn og foreldre rett til et tilbud som «bygger på samisk språk og kultur». Det innebærer at samiske barn har rett til samisk barnehage, eventuelt en avdeling i barnehagen som «bygger på samisk språk».

Utenfor samiske distrikt har man derimot ikke rett til en samisk barnehage som bygger på samisk språk,

uansett hvor mange barn det er snakk om. Det presiseres i lovens forarbeider at det ikke kan kreves samisktalende personale i den enkelte norske barnehage utenfor samiske distrikt.

Barnehageloven alene definerer derimot ikke alle rettighetene til samiske barn i Norge. Den må blant annet leses i sammenheng med Europarådets pakt om regions- eller minoritetsspråk artikkel 8 (1) (a).

I artikkelen «Retten til samisk barnehagetilbud utenfor samiske distrikt», skrevet av Hadi Strømmen Lile (publisert i Lov og Rett, vol. 60, 2021, s. 461–480), reiser Lile problemstillingen om det likevel foreligger et rettskrav til samisk barnehagetilbud basert på andre rettskilder enn barnehageloven.

Disse medlemmer viser til at i 2024 er det samiske barnehagetilbudet fortsatt mangelfullt i Alta, og det finnes eksempler på familier hvor ett barn i søskenkullet får plass i en samiskspråklig barnehage, mens det andre ikke får plass og i stedet må gå i en norskspråklig barnehage.

European Charter for Regional or Minority Languages av 25. juni 1992 (ETS nr. 148) artikkel 8 (1) (a) slår fast:

«[T]he Parties undertake, within the territory in which such languages are used, according to the situation of each of these languages [...]:

- (i) to make available pre-school education in the relevant regional or minority languages; or
- (ii) to make available a substantial part of pre-school education in the relevant regional or minority languages; or
- (iii) to apply one of the measures provided for under i and ii above at least to those pupils whose families so request and whose number is considered sufficient; or
- (iv) if the public authorities have no direct competence in the field of pre-school education, to favour and/or encourage the application of the measures referred to under i to iii above;»

Norge ratifiserte Europarådets pakt om regions- og minoritetsspråk 10. november 1993 og har erklært at vi er bundet av avsnitt (iii), og at bestemmelsen omfatter samisk språk. Artikkel 8 (1) (a) (i–iii) legger opp til at barn som befinner seg innenfor et territorium der samisk språk brukes, har rett til barnehageplass som enten bygger helt (i) eller i vesentlig grad (ii) på samisk språk. Avsnitt (iii) presiserer at rettigheten skal gis til barn når det er et tilstrekkelig antall familier som krever det.

Traktatorganet som overvåker konvensjonen, Committee of Experts, har ikke definert hva som er tilstrekkelig, eller hva som menes med formuleringen «territory in which such languages are used». De har godtatt Norges egen definisjon av samiske distrikt, uten å stille spørsmål ved hvordan disse distriktene blir definert i Norge. I 2001 sa de det slik:

«Everyone has a right to pre-school education in the Sami language inside the Sami districts. [...] The Committee considers this undertaking fulfilled.»

Fordi alle barn har rett til samisk barnehage innenfor samiske distrikt, mener ekspertkomiteen at Norge oppfylder sine forpliktelser etter konvensjonen. De vurderer imidlertid ikke om det er noen områder utenfor samiske distrikt der samisk språk brukes («territory in which such languages are used»).

Det er verdt å merke seg at ekspertkomiteens uttalelser er fra 2001, og dermed er datert før ordningen med forvaltningsområde for samisk språk ble lagt om og spesifisert i forskrift framfor i sameloven. Det var da samiske distrikter ble gjort til en prosess der kommunene skulle søke om slik status. Det er også verdt å merke seg at det er det politiske flertallet i hver kommune som vedtar om en kommune ønsker å søke status som forvaltningsområde for samiske språk. I alle andre kommuner enn Karasjok og Kautokeino er samer i mindretall. Det er dermed det norske flertallet som i praksis avgjør om en kommune skal innlemmes i det som kalles et samisk distrikt. Det kan settes spørsmålstegn ved om dette er en heldig modell. Tromsøs søknad som status som samisk distrikt i 2011 er illustrerende i så måte. Da oppstod det en svært polarisert debatt, som endte med at Tromsø trakk søknaden.

Sametinget har pekt på at begrensningen av rettigheter utenfor samiske distrikt er problematisk og uheldig, fordi det fører til at samiske barn i mange tradisjonelle samiske bosettingsområder faller utenfor bestemmelsens virkeområde. Sametinget antyder også at begrensningene i barnehageloven, som bygger på samiske distrikt, ikke er i tråd med FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27.

Ordlyden i Europarådets pakt om regions- og minoritetsspråk artikkel 8 (1) (a) (iii) («within the territory in which such languages are used») er beslektet med ordlyden i SP artikkel 27 («in community with the other members of their group»), i den forstand at språkrettighetene avgrenses og først og fremst gjelder innenfor minoritetsgruppens egne områder.

FNs menneskerettskomité har lagt til grunn at «[t]he existence of an ethnic, religious or linguistic minority in a given State party does not depend upon a decision by that State party but requires to be established by objective criteria», jf. General Comment No. 23 (1994) avsnitt 5.2. Eksistensen av en minoritet, inkludert samer, skal altså ikke avhenge av en beslutning fra offentlige myndigheter, men må bygge på objektive kriterier. Majoriteten kan derfor ikke beslutte at samer ikke eksisterer i et gitt område der det åpenbart befinner seg mange samer.

Det at vi i Norge har overlatt den vesentlige delen av definisjonsmakten til politiske flertallsbeslutninger i den enkelte kommune, kommer med andre ord i direk-

te strid med det FNs menneskerettighetskomité sier. Derfor er det grunn til å vurdere om ordningen kan være i strid med SP artikkel 27.

FNs menneskerettighetskomité har også uttrykt konkret bekymring for samiske barns rett til barnehageplass utenfor samiske distrikt. I «Concluding observations on the seventh periodic report of Norway» av 25. april 2018 uttaler komiteen i avsnitt 36-37 at:

«[t]he Committee is concerned that [...] Sami children are not able to obtain kindergarten instruction in the Sami languages in all regions.»

Komiteen mener med andre ord at samiske familier bør få et samiskspråklig barnehagetilbud også utenfor samiske distrikt.

Gitt at eksistensen av en minoritetsgruppe ikke kan baseres på en beslutning fra lokalpolitikere, men må bygge på objektive kriterier, blir det neste spørsmålet man må stille seg, hvor mange familier som må anmode om et samisk barnehagetilbud for at det skal regnes som tilstrekkelig («considered sufficient») etter Europarådets pakt om regions- og minoritetsspråk artikkel 8 (1) (a) (iii).

I den forbindelse er det relevant å se hen til Europarådets Framework Convention for the Protection of National Minorities av 10. november 1994 (heretter omtalt som Rammekonvensjonen). Norge ratifiserte konvensjonen den 17. mars 1999. I artikkel 14 (2), som omhandler språkopplæring for minoriteter, heter det:

«In areas inhabited by persons belonging to national minorities traditionally or in substantial numbers, if there is sufficient demand, the Parties shall endeavour to ensure, [...] that persons belonging to those minorities have adequate opportunities for being taught the minority language or for receiving instruction in this language.»

Rettighetene til språkopplæring for minoriteter gjelder altså der det tradisjonelt har bodd, eller der hvor det bor, et betydelig antall personer som tilhører minoriteten. Dersom det er «tilstrekkelig etterspørsel» («sufficient demand») innenfor disse områdene, skal staten så langt det lar seg gjøre, sørge for opplæring i og på minoritetsspråket. Konvensjonens rådgivende komité har gitt noen føringer på hva som menes med «tilstrekkelig etterspørsel». I sin rapport til Tyskland fra 2002 uttaler traktatororganet følgende i avsnitt 60:

«The Advisory Committee considers that the minimum requirement of 20 pupils to continue to run a class offering minority language teaching is very high from the point of Article 14 of the Framework Convention.»

Komiteen ga uttrykk for at Tysklands tolkning av «tilstrekkelig etterspørsel», et minimumskrav på 20 elever, var svært høyt. Traktatororganet berømmet på den andre siden Ukraina for en instruks om etablering av

minoritetsspråklige klasser med undervisning på minoritetsspråket når det er åtte til ti elever som anmoder om det i tettbygde strøk, og fem elever på landsbygda. I sin rapport til Ukraina samme år konkluderte komiteen med at denne ordningen representerte «a commendable interpretation of a 'sufficient demand'».

Ukraina-kriteriene ligner i stor grad på det som følger av opplæringsloven § 3-2 tredje ledd om rett til opplæring i og på samisk i grunnskolen, som sier at grensen for å utløse rett til opplæring på samisk utenfor språkutviklingskommuner og språkvitaliseringskommuner ligger på ti elever, forutsatt at det er minst seks elever igjen som vil ha slik opplæring. Av opplæringsloven § 6-2 annet ledd fremgår det at alle elever som har hatt opplæring i eller på samisk i grunnskolen, har rett til opplæring i samisk i den videregående opplæringen.

Disse medlemmer mener at det bør være en målsetting at det samiske barnehagetilbudet på sikt korresponderer med retten til opplæring i opplæringsloven. Disse medlemmer viser i denne forbindelse til at ordlyden i SP artikkel 27 og Barnekonvensjon artikkel 30 i utgangspunktet er formulert negativt. Minoriteter og urfolk skal ikke «nektes» retten til sitt språk. FNs menneskerettighetskomité har i denne forbindelse uttrykt følgende, i General Comment no. 23 (1994), avsnitt 6.1-6.2:

«Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a 'right' and requires that it shall not be denied. [...] Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly, positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practice their religion, in community with the other members of the group.»

Selv om rettigheten er formulert som en individuell, negativ rett, er det med andre ord en rettighet som må beskyttes, og positive tiltak kan vise seg å være nødvendig («may also be necessary») for å beskytte språkernes eksistens. Og det mest effektive tiltaket for å beskytte språket synes, som allerede nevnt, å være samiske barnehager.

Disse medlemmer viser til at alle de samiske språkene er klassifisert som truet av UNESCO, og det er derfor ingen tvil om at positive tiltak er nødvendig for å beskytte språkernes eksistens. Ifølge UNESCO er nordsamisk regnet som et truet språk, mens lulesamisk og sørsamisk er regnet som alvorlig truede språk. UNESCO regner pitesamisk, umesamisk og østsamisk/skoltesamisk som språk som ikke lenger er aktive i Norge, men i de områdene der disse språkene tradisjonelt har vært brukt, pågår det arbeid med revitalisering.

Hvis en nasjonal rettighet først eksisterer, kan ikke staten diskriminere hvem som får den basert på hverken religion eller språk, gitt at familier oppfyller de samme kriteriene. Retten til barnehageplass gjelder for alle barn i Norge, jf. barnehageloven § 16. Ifølge ILO-konvensjon nr. 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater art. 2 (1) bokstav a har staten en plikt til å sørge for at urfolk:

«benefit on an equal footing from the rights and opportunities which national laws and regulations grant to other members of the population.»

Det bør etter disse medlemmers syn også gjelde for retten til barnehageplass. Hvis norske barn har rett til barnehageplass som ivaretar deres morsmål, bør også samiske barn ha rett til barnehageplass som ivaretar deres morsmål. Kriteriene for å nekte å gi et barnehagetilbud som ivaretar samisk og norsk morsmål, bør i prinsippet være like.

Disse medlemmer viser videre til NOU 2016:18 punkt 9.5, hvor utvalget skriver:

«Utvalget mener at barnehageloven i dag er uklar og for lite forpliktende når det gjelder kommunens ansvar for barnehagetilbudet til samiske barn. Utvalget mener at det må fastsettes klarere og sterkere forpliktelser for kommunene til å tilby samiskspråklige barnehagetilbud til samiske barn.»

Utvalget skriver videre:

«Utvalget erfarer at samiske barnehagetilbud ofte ikke prioriteres høyt nok i en stram kommuneøkonomi. Dette gjelder særlig i sørsamiske områder. Utvalget ser at et uklart regelverk og rammefinansiering overlater mye av utøvelsen av den nasjonale barnehagepolitikken til lokale økonomiske prioriteringer og frivillige initiativ fra ressurspersoner. I ytterste konsekvens kan dette medføre at det varierer fra kommune til kommune hvilke rettigheter samiske barn og foreldre har. Dette må ses i sammenheng med at det er et nasjonalt ansvar å legge til rette for at samene skal kunne sikre og utvikle sine språk. Tilskuddet til samiske barnehagetilbud skal delvis bøte på dette. Men i stor grad ser det ut til at tilskuddet går til etablerte samiske barnehagetilbud. Til tross for at det er mulighet til å søke om midler via dette tilskuddet til nye samiske barnehagetilbud ser det ut til at det er vanskelig å etablere nye tilbud, spesielt i kommuner hvor det er relativt få samiske barn.»

Disse medlemmer viser til at spørsmålet om samiske barn har rett til et samisk barnehagetilbud, også utenfor samiske distrikt, er et spørsmål som er av stor betydning for samiske barn og foreldre, samt for språkrevitaliseringen. Disse medlemmer viser til at retten til samisk barnehageplass ikke skal være avhengig av den enkelte kommunes økonomi, men er et statlig ansvar.

Disse medlemmer viser til at utvalget i NOU 2016:18 punkt 9.5 skriver at det er stor variasjon når det

gjelder etterspørsel etter samiskspråklig barnehage i kommunene. Utvalget tar derfor til orde for en differensiering av kommunenes forpliktelser:

«Jevnt over vil kommunene som ikke inngår i det samiske språkområdet ha mindre etterspørsel etter samiske barnehagetilbud og vanskeligere ha tilgang på samiskspråklige ansatte. Utvalget ser derfor at det vil kunne bli svært vanskelig, og dermed lite gjennomførbart for alle kommuner utenfor dette området å skulle tilby et samiskspråklig barnehagetilbud. Samtidig er det viktig å sikre at samiske barn bosatt i kommuner utenfor det samiske språkområdet også gis tilbud om samiskspråklig barnehage. Hovedregelen utvalget foreslår er at alle kommuner skal tilby et samiskspråklig fulltidstilbud i barnehage for alle barn der foreldrene ønsker det. I kommuner utenfor det samiske språkområdet med svært få samiske barn hvor foreldrene ønsker et samiskspråklig barnehagetilbud, ser utvalget at det både av praktiske og pedagogiske hensyn kan være fornuftig at samiskspråklig barnehage tilbys som et deltidstilbud, for eksempel i form av språkbad eller hospiteringsordninger. Det er uansett essensielt at det samiskspråklige deltidstilbudet gis etter sterke språkmodeller.»

Disse medlemmer viser til at regjeringen Støre i 2023 la fram Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnsopplæring og høyere utdanning.

Det var første gang det ble lagt fram en stortingsmelding som omhandler både kompetansebehov i barnehage, skole og høyere utdanning og forskning og rekruttering av barn, elever, studenter og ansatte til alle nivåer i utdanningssystemet. Disse medlemmer viser til at Sametinget i stortingsmeldingen utfordrer utvalgets standpunkt om differensiering av kommunenes forpliktelser. I stortingsmeldingen punkt 3.1.5 skriver Sametinget følgende:

«Sametinget mener at den største utfordringen er at barnehageloven er uklar slik den står i dag. Barnehageloven gir ikke samiske barn rett til en samiskspråklig barnehageplass og rett til et samiskspråklig barnehagetilbud etter sterke språkopplæringsmodeller uavhengig av hvor de bor i landet. Lovverket må tydeliggjøres slik at samisk språkkompetanse er ett av kravene til ansatte som skal jobbe i samiske barnehager, på lik linje med norskkrav i norske barnehager. Sametinget foreslår derfor at departementet setter ned et utvalg for å vurdere endringer i barnehageloven slik at barnehageloven synliggjør og tydeliggjør samisk innhold og kravet om samisk språkkompetanse hos ansatte i samiske barnehager.»

Disse medlemmer viser til at regjeringen Støre i statsbudsjettet for 2023 kun foreslo å bevilge midler til gratis barnehage for alle barn i Finnmark og Nord-Troms, selv om hovedbegrunnelsen for forslaget var at dette vil bidra til å gjøre tiltakssonen til en mer attraktiv region å bo og arbeide i. Regjeringen Støre viste i stortingsmeldingen punkt 3.2.1 at Sametinget ønsker et fel-

les samfunnsløft for samiske familier og derfor har vedtatt å gi tilskudd til samiske barnehager og avdelinger som er utenfor prioriteringen til regjeringen. Regjeringen Støre slo etter dette fast at:

«De to ordningene vil utfylle hverandre og bidra til å oppfylle tydelige ambisjoner og mål både i regjeringens Hurdalsplattform og Sametingets Bieiveálggoerklæring.»

Disse medlemmer viser til at Høyre, Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre ved behandlingen av stortingsmeldingen i Innst. 473 S (2022–2023) fremmet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere tiltak som kan bidra til å styrke omfanget av og kvaliteten i tilbudet i de samiske barnehagene, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte. Vurderingen skal omfatte både eksisterende praksis, rammeplan for barnehagene og barnehageloven. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

Forslaget ble støttet av Miljøpartiet De Grønne, Kristelig Folkeparti og Pasientfokus, foruten forslagsstillerne.

Disse medlemmer ønsker å påpeke at dette forslaget, og heller ingen av de andre forslagene som ble fremmet, ble vedtatt av Stortinget, men stemt ned av regjeringspartiene. Det eneste forslaget som ble vedtatt, var at stortingsmeldingen vedlegges protokollen, jf. vedtak 757 (2022–2023).

Selv om det per nå eksisterer flere hindre for å kunne tilby alle samiske barn som ønsker det, plass i en samisk barnehage, herunder utfordringer med å få tak i nok ansatte med samiskspråklig kompetanse, mener disse medlemmer at regjeringen bør sette seg som et langsiktig mål å tilby samiske barn en barnehageplass etter sterke språkopplæringsmodeller, på lik linje med rettighetene de allerede har etter opplæringsloven, uavhengig av om barnet bor i eller utenfor et samisk distrikt.

Utenfor samiske distrikt, i kommuner hvor etterspørselen ikke er stor nok til å opprette egne samiske barnehager, kan man for eksempel løse dette ved at enkelte avdelinger i barnehagen har samiskspråklige ansatte. Det kan også tenkes løsninger hvor det i en begrenset overgangsperiode kan være adgang til en tidsbegrenset dispensasjon fra kravet om samiskspråklig kompetanse for et mindretall av de ansatte, som foreslått i NOU 2016:18 punkt 9.5. Dersom en slik dispensasjon gis, bør det ifølge utvalget samtidig settes krav til at den ansatte deltar på samiskkurs fra ansettelsesdato. I kommuner med svært få samisktalende kan én mulig løsning være en plikt til å inngå interkommunale samarbeid ved behov, slik at barnet er sikret et samiskspråklig barnehagetilbud i en tilgrensende kommune.

På kortere sikt mener disse medlemmer at regjeringen i samråd med Sametinget bør utrede etterspørselen etter samisk barnehagetilbud, både i og utenfor samiske distrikter, og komme tilbake til Stortinget med en plan for å dimensjonere tilbudet i tråd med etterspørselen.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede etterspørselen etter et samisk barnehagetilbud, både i og utenfor samiske distrikter, og komme tilbake til Stortinget med en plan for å dimensjonere tilbudet i tråd med etterspørselen. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen vurdere tiltak som kan bidra til å styrke omfanget av og kvaliteten i tilbudet i de samiske barnehagene, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte. Vurderingen skal omfatte både eksisterende praksis, rammeplan for barnehagene og barnehageloven. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

4.9.2 REKRUTTERING AV SAMISKSPRÅKLIGE BARNEHAGELÆRERE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at det er en stor utfordring å rekruttere barnehagepersonale med samiskspråklig kompetanse. Disse medlemmer er av den formening at det kan være formålstjenlig å bruke økonomiske insentiver for å øke rekrutteringen av samiskspråklige til studier som utdanner barnehagelærere, i en periode hvor rekrutteringsbehovet tilsier det.

Disse medlemmer viser i den forbindelse til at Kunnskapsdepartementet i 2007 utarbeidet «Strategi for rekruttering av førskolelærere til barnehagen 2007–2011», med årlige tiltaksplaner. Det ble besluttet at deler av kompetansemidlene i 2015 skulle brukes som insentiv for å øke rekrutteringen til studier som bidrar til flere barnehagelærere.

Disse medlemmer viser videre til at Sametinget forvalter en stipendordning for blant annet studenter som går på samisk barnehagelærerutdanning, ordinær barnehagelærerutdanning med samisk profil og ordinær barnehagelærerutdanning for studenter med standpunkt karakterer/eksamen i samisk som første- eller andrespråk fra videregående opplæring eller tilsvarende nivå. Stipendordningen er rangert etter førsteprioritet og andreprioritet, og nivået på stipendsummen avhenger av om utdanningen har første- eller andreprioritet. Per 2024 utgjør stipendet for utdanninger med førsteprioritet 25 000 kroner per semester for en fulltidsstudent, og 10 000 kroner for utdanninger med andreprioritet.

I tillegg er disse medlemmer kjent med at enkelte kommuner og fylkeskommuner går sammen om å tilby tilleggsstipender ut over Sametingets stipendordning, med mål om å øke rekrutteringen.

Disse medlemmer mener at det – som et ledd i forsoningsprosessen og for å øke rekrutteringen ytterligere – kan være formålstjenlig å se på ulike målrettede tiltak for å rekruttere flere samiskspråklige studenter. Et eksempel kan være å gi et statlig tilleggsstipend, forvaltet av Lånekassen, til samiskspråklige studenter som tar disse utdanningene.

Disse medlemmer viser videre til at barnehage-loven § 27 regulerer krav om norskerfardigheter for å bli ansatt i en barnehage. Av paragrafens første ledd fremgår det at personer med et annet førstespråk enn norsk og samisk, for å bli fast eller midlertidig ansatt i en barnehage, må ha avlagt en norskprøve og ha oppnådd nivå A2 på delprøven i skriftlig framstilling og nivå B1 på delprøvene i leseforståelse, lytteforståelse og muntlig kommunikasjon.

Av barnehage-loven § 27 andre ledd fremgår det at kravet om norskprøve etter første ledd ikke gjelder for stillinger i barnehager som gir et tilbud på et annet språk enn norsk, eller personer som har svensk eller dansk som førstespråk. Det samme gjelder stillinger i barnehager som gir et tilbud på et annet språk enn norsk. Av paragrafens tredje ledd fremgår det dessuten at barnehageeier kan ansette personer som ikke oppfyller kravet til norskprøve dersom det er «pedagogisk forsvarlig».

Språkkravene kom inn i barnehage-loven i 2018, blant annet som følge av vedtak 796 (2015–2016), hvor Stortinget ba regjeringen om å også utarbeide forslag til endringer i barnehage-loven som sikrer at ansatte i samiske barnehager behersker samiske språk. Dette var en oppfølging av NOU 2016:18, hvor utvalget blant annet foreslår at det lovfestes en kommunal plikt til å tilby et samiskspråklig barnehagetilbud etter en sterk språkmodell.

Det er i dag et praktisk behov for å ansette samiskspråklige søkere fra Finland, som ikke nødvendigvis har samisk som førstespråk, men finsk som førstespråk og samisk som andrespråk, i samiskspråklige barnehager, i mangel på søkere fra Norge og i mangel på søkere med samisk som førstespråk.

Disse medlemmer viser til at unntakshjemmen i § 27 andre ledd bokstav b gir fritak fra kravet om norskerfardigheter når det skal ansettes personer i stillinger i barnehager som gir et tilbud på et annet språk enn norsk. Lovverket åpner med andre ord allerede for dette.

Disse medlemmer viser til innspill fra ansatte i aktuelle barnehager. De kan fortelle om at det råder usikkerhet rundt hvordan unntakshjemlene skal forstås, og om de kan benyttes i tilfeller hvor finskspråklige

søkere med samisk som andrespråk søker på stillinger i samiskspråklige barnehager. Dette fører i sin tur til unødvendige og drenerende dragkamper mellom kommuner og samiske barnehager i forbindelse med allerede krevende rekrutteringsprosesser. De ansatte etterlyser at det går ut tydeligere informasjon til kommunene om at slik rekruttering er tillatt, slik at samiske barnehager ikke går glipp av ansatte med verdifulle språkressurser som resultat av kommuners ubegrunnede frykt for å gjøre noe de ikke har hjemmel til.

Sametinget fremholder behovet for å tydeliggjøre at språkkompetanse er ett av kravene til ansatte som skal jobbe i samiske barnehager, jf. Meld. St. 13 (2022–2023) punkt 3.1.5.

I Meld. St. 13 punkt 3.2.3 skriver Sametinget:

«Det kritiske er at barnehager i den samiske barnehagesektoren har utfordringer med å finne samiskspråklige ansatte som er kvalifisert til stillingene i barnehagene. Samiske barnehager skal, jf. rammeplan for barnehagen (2017), ha samisk som hovedspråk. Sametinget får tilbakemeldinger om at det daglig skjer brudd på rammeplanen siden barnehagene ikke har tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse blant ansatte.»

Sametinget fremholder videre at pedagognormen i barnehage-loven § 25 utgjør en sentral utfordring for rekruttering av samiskspråklig personell, fordi den kan føre til at samiske barnehager må ansette norskspråklige pedagoger hvis det ikke er samiskspråklige søkere med pedagogisk utdanning. Sametinget skriver videre:

«Dette har store språklige konsekvenser for barnehagen og barnas samiskspråklige utvikling. Med norskspråklig personale i barnehagen utvannes formålet med samiske barnehager. Den pedagogiske virksomheten blir da planlagt og gjennomført på norsk, og med personale uten tilstrekkelig samiskspråklig kompetanse blir norsk det dominerende språket i de samiske barnehagene. Slik forringes samiske barns mulighet til å tilegne seg og til å bruke samisk språk i sin barnehagehverdag. Hvis ikke samiske barn får sikret og utviklet sitt samiske språk i samiske barnehager, er det en fortsettelse av fornorskningen.

Sametinget mener at samiske barnehager skal ha like stor, eller forsterket, pedagogtetthet som norske barnehager. Siden samiske barnehager ofte er en av få samiskspråklige arenaer og institusjoner som samiske barn har i sin hverdag, så krever det gjerne en sterkere pedagogisk innsats for å holde barnehagen samiskspråklig og for å sikre reell språkrevitalisering og språkutvikling hos samiske barn.»

Sametinget presenterer her et svært vanskelig dilemma. På den ene siden kan pedagognormen gjøre det vanskeligere å ansette samiskspråklig pedagogiske ledere. På den andre siden kreves det en solid pedagogisk innsats for å sikre språkutvikling hos samiske barn, som har få andre samiskspråklige arenaer i sin hverdag.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne mener at det på kort sikt kan være formålstjenlig å gi dispensasjonsadgang fra pedagognormen, i de tilfellene hvor det er norskspråklige søkere med pedagogisk utdanning, og samiskspråklige søkere uten pedagogisk utdanning. Et annet alternativ kan være å ikke gi slik dispensasjon, men at det i tillegg ansettes en samiskspråklig ekstraressurs som skal samarbeide tett med den norskspråklige pedagogen om planlegging og gjennomføring av den pedagogiske virksomheten i barnehagen.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne oppfordrer Kunnskapsdepartementet og Sametinget til å gå i dialog om dette, med sikte på å finne løsninger som både ivaretar samiske barns rett til å bli møtt av pedagogisk kompetent barnehagepersonell og deres behov for språklig utvikling.

På lengre sikt må målet etter disse medlemmers syn uansett være at det skal være samme pedagogtetthet i samiskspråklige barnehager som i norskspråklige barnehager, fordi alle barn, uavhengig av førstespråk, har krav på å bli møtt av pedagogisk kompetent barnehagepersonell.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå praktiseringen av barnehageloven § 27, og i samråd med Sametinget vurdere om det er behov for å sende ut et presiserende informasjonsskriv til kommunene.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et lovforslag som sikrer at barnehageloven § 27 gjenspeiler rammeplanen for samiskspråklige barnehager med hensyn til krav til samiske språkferdigheter hos barnehageansatte. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

4.9.3 GRUNNOPPLÆRINGEN

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at god språkopplæring på skolen er et sentralt virkemiddel for både å støtte opp om språkutviklingen hos samiskspråklige barn og å sikre samiske norskspråklige barns rett til å lære eget morsmål.

Disse medlemmer viser til at det følger av opplæringsloven § 3-2 tredje ledd at retten til opplæring i og på samisk i andre kommuner enn språkutviklings- og språkvitaliseringskommuner utløses dersom minst ti elever krever det. Disse medlemmer mener i likhet med Sametinget og NIM at dette antallet er satt for høyt og bør reduseres til 3.

Disse medlemmer viser videre til innspill fra Árran lulesamisk senter, hvor det påpekes følgende:

«I den statlig finansierte skolestrukturen for samisk opplæring i Norge er det tydelige forskjeller mellom de ulike samiske områdene. Mens det er flere skoler og institusjoner dedikert til å fremme og bevare nordsamisk og sørsamisk språk og kultur, står lulesamisk språk og område i en annen situasjon. I nordsamisk område er det etablert skoler som Samisk videregående skole i Karasjok, Samisk videregående skole og reindriftsskole i Kautokeino, og Sameskolen i Målselv. Tilsvarende finner vi i sørsamisk område institusjoner som Sørsamisk kunnskapspark i Hattfjelldal som bla. tilbyr fjernundervisning i lulesamisk med stedlige lærere på Árran og Sameskolen i Snåsa. Det er verdt å merke seg at det mangler tilsvarende institusjoner og skoler dedikert til lulesamisk språk og kultur, både på grunn- og videregående skoles nivå.»

Disse medlemmer vil understreke at den statlige finansieringen av samiskspråklige grunnskoler og videregående skoler er fundamentale byggesteiner i arbeidet med språkrevitalisering. Disse medlemmer vil påpeke at lulesamisk språk er særlig truet, og at det derfor er behov for et krafttak for å løfte lulesamisk språk i utdanningssektoren.

Disse medlemmer vil understreke at gode opplæringsmodeller er sentralt i språkopplæringen. Ved å satse på god samiskopplæring på skolen vil det også senere bli lettere å rekruttere lærere og andre ansatte med kompetanse i samiske språk.

I NOU 2016:18 gir utvalget i punkt 10.1 følgende problembeskrivelse for svakhetene ved språkopplæringen i skolen:

«Utvalget mener at hovedutfordringene innenfor grunnopplæringen handler om at samiske elever ikke får oppfylt retten til opplæring i og på samisk. Årsakene til dette er sammensatt. Det handler både om tilgang til lærere med riktig kompetanse, manglende økonomiske ressurser og et statlig regelverk som ikke er tilpasset de reelle utfordringene. I tillegg mangler det et enhetlig og koordinert system hvor skoleeiere kan hente veiledning og støtte i arbeidet med samiskundervisningen.»

Videre skriver utvalget:

«Det samiske pedagogiske miljøet har i lang tid hatt kontakt med pedagogiske miljøer i andre minoritets-samfunn rundt om i verden, og diskusjon om språkopplærings spørsmål har stått sentralt i denne kontakten. Problemet med andrespråkopplæring i minoritets-språk har vært stort over alt. De som har kommet lengst i å løse problemet, har innført sterke tospråklige opplæringsmodeller i andrespråkopplæring for barn med majoritetsspråket som førstespråk og minoritetsspråket som andrespråk. Dette gjelder for eksempel for maori på New Zealand, walisisk i Storbritannia og baskisk i Spania. I de samiske områdene i Norge har sterke opplæringsmodeller ikke vært i bruk i andrespråkopplæringen, bortsett fra i enkeltstående prosjekter.»

Disse medlemmer viser til at en av de mest brukte typologiene for tospråklig opplæring internasjonalt er typologien som den britiske forskeren Colin Baker har utarbeidet. Han deler tospråklig opplæring inn i to modeller, som han kaller svake og sterke tospråklige opplæringsmodeller. En sterk språkmodell er det Baker kaller «immersion», og som på norsk kalles «språkbad». I praksis vil det si at minoritetsspråket som skal læres, må brukes i klasserommet også i andre fag enn i språkfaget. En svak modell vil etter Bakers kriterier være opplæring der det kun er undervisning i minoritetsspråket noen timer i uken, men der all annen undervisning og kommunikasjon foregår på majoritetsspråket.

Disse medlemmer viser videre til at elever som har rett til opplæring i samisk, har rett til andre former for slik opplæring når opplæringen ikke kan gis på skolen de går på til vanlig. Dette innebærer at skoleeier som ikke har lærere som kan gi opplæring i samisk, må tilby sine elever opplæring i samisk ved bruk av alternative opplæringsformer, som fjernundervisning, intensivundervisning eller leirskoleopphold. Det er skoleeier som er ansvarlig for opplæringen til den enkelte elev, selv om de kjøper tjenesten av andre tilbydere.

På grunn av stor mangel på lærere som kan undervise i og på samisk, og på grunn av store avstander mellom elevene, har mange elever opplæring i samisk gjennom fjernundervisning. Disse medlemmer viser til at en rapport fra 2012, «Samisk via fjernundervisning», viser til tre modeller for fjernundervisning i samisk. Den ene modellen er fjernundervisning kombinert med to eller flere samlinger i regi av tilbyder. Den andre er fjernundervisning med hospiteringsopplegg ved tilbyder-skole, og den tredje fjernundervisning uten supplerende opplegg.

Disse medlemmer viser videre til at rapporten konkluderer med at retten til å delta på samlinger må komme på toppen av retten til ordinært fastsatte timer. Samlingene må ses på som en innfrielse av statens forpliktelser etter Grunnloven § 108, ut over det som følger av opplæringsloven. Rapporten konkluderer også med at for sørsamiske elever bør det arrangeres flere årlige samlinger enn for de øvrige elevgruppene.

Disse medlemmer viser også til at Sametinget i forbindelse med prosjektet Sámi mánaht ođđa searvelanjain – Samiske barn i nye pedagogiske rom (SáMOS), i mars 2021 utnevnte en arbeidsgruppe som hadde til mandat å definere sterke språkmodeller i samisk kontekst, og å komme med faglige vurderinger og anbefalinger om bruk av sterke språkmodeller i samiskspråklige barnehager og skoler. Rapporten «Sterke språkmodeller» ble overlevert til Sametinget i 2022. Av rapportens del 1, kapittel 4.1, fremgår følgende:

«Baker (1993) har beskrevet flere svake språkmodeller, men det er bare en som er i bruk i Sápmi nå til

dags, nemlig den som Baker kaller mainstream bilingual-modellen. Todal kaller den for framandspråkmodellen på norsk. Arbeidsgruppen har valgt å kalle den dryppmodellen, fordi med denne modellen inngår samisk som en så liten del av barnehage- eller skoleaktivitetene, akkurat som små drypp her og der.

I samisk kontekst betyr dette at hele tilbudet er på riksspråket, og undervisning på samisk og bruken av samisk bare skjer i begrensede stunder. Samisk er objekt for undervisningen: språkopplæringen eller språkstundene skjer en gang eller et par ganger i uken, men samisk er ikke kommunikasjonsspråket. Selv om målet er at barnet skal bli samiskspråklig, så viser erfaringer fra Sápmi og andre minoritetsspråklige samfunn at man ikke når målet gjennom en slik modell, resultatet er i stedet begrensede språkferdigheter.»

Videre står det i rapportens kapittel 6:

«Grunnlaget for arbeidsgruppas arbeid har vært at målet for tilbudene til samiske barn og unge må være produktiv samiskspråklighet: en slik språksituasjon der barna har et flytende samisk språk, de bruker samisk spontant som redskap i forskjellige situasjoner både for læring og kommunikasjon, og kan etter hvert også skrive på samisk. Dette er det bare mulig å oppnå ved hjelp av sterke språkmodeller.»

Disse medlemmer viser til at det i kapittel 3 om «Organisatoriske sider ved sterke språkmodeller» undersøkes faktorer som berører tilrettelegging av språktilbudet, altså de organisatoriske sidene. Der understrekes det at det helhetlige ansvaret til eier eller tilbyder av samiske språktilbud er meget viktig. Det understrekes også at de samiskspråklige barnehage- og skoletilbudene skal planlegges, koordineres og evalueres på institusjonelt og strukturelt nivå. Helhetlig ansvar skal ikke ligge på den enkelte ansatte eller forelder, det skal ligge på eieren.

Disse medlemmer viser videre til at det ved revideringen av opplæringsloven i 2024 i § 3-2 om opplæring i og på samisk i sjettede ledd presiseres at kommunen skal tilby en del av opplæringen i samisk i et samiskspråklig miljø dersom det er nødvendig for at opplæringen skal være pedagogisk forsvarlig. I Prop. 57 L (2022–2023) utdypes retten til pedagogisk forsvarlig opplæring slik:

«Etter sjettede ledd skal kommunen tilby ein del av opplæringa i samisk i eit samiskspråkleg miljø dersom det er nødvendig for at opplæringa skal vere pedagogisk forsvarleg. Regelen tek i hovudsak sikte på tilfelle der opplæringa i samisk blir gitt som fjernundervisning, sjå § 14-4. Kommunane må gjere ei konkret vurdering av om opplæring i eit samiskspråkleg miljø er nødvendig for at opplæringa skal vere pedagogisk forsvarleg. Her må kommunen ta omsyn til at elevar har rettar og skoleeigar har plikter etter andre paragrafar i denne lova, jf. til dømes lovforslaget kapittel 11 som mellom anna gir rett til intensiv opplæring, og kapittel 12, som gir reglar om skolemiljøet. Det er det totale opplæringstilbudet til eleven som er avgjerande.

Tolkinga av 'nødvendig' skal ikkje knyttast til ytre rammer som til dømes kor mange andre som snakkar det samiske språket i området, økonomi og ressursar. Vurderinga skal vere knytt til om opplæringa i eit samiskspråkleg miljø er nødvendig for at elevar som får opplæringa i form av fjernundervisning, skal få ei pedagogisk forsvarleg opplæring og dermed kunne nå kompetansemåla i læreplanen.

Kor store delar av opplæringa i samisk det eventuelt er nødvendig å gi i eit samiskspråkleg miljø, må komme an på ei konkret vurdering av om den opplæringa eleven får, gir eleven eit grunnlag for å nå kompetansemåla i læreplanen eller ikkje. Vurderinga av kva som er nødvendig for at opplæringa skal vere pedagogisk forsvarleg, er eit lovande skjønn som tilsynsmakta og domstolen kan prøve fullt ut. Samtidig må det konkrete innhaldet i kravet utleiast på bakgrunn av pedagogiske og faglege vurderingar.

Eit 'samiskspråkleg miljø' er ei fellesnemning på aktivitetar som språksamlingar, språkbad, hospitering, studiebesøk og utveksling. Kommunar kan konkret vurdere kva aktivitetar som lokalt blir omfatta av eit samiskspråkleg miljø.»

Disse medlemmer mener det er viktig å understreke at det klart og tydelig står i forarbeidene at ytre rammer som økonomi og ressurser ikke under noen omstendighet kan forsvare at samiske elever ikke får pedagogisk forsvarlig opplæring. Etter disse medlemmers syn vil opplæringen være pedagogisk forsvarlig dersom den gis etter sterke språkmodeller. Disse medlemmer mener derfor at det bør utredes om dette bør presiseres i lovteksten. Etter disse medlemmers syn bør skoleeier ha en plikt til å tilby opplæring på samisk også i noen andre skolefag enn samisk. Dette vil ikke bare føre til at samiske elever får opplæring etter en sterk språkmodell, men også kunne føre til at flere samisklærere blir lenger i yrket, fordi de vil kunne få større stillingsbrøker av sin arbeidsgiver. Disse medlemmer vil også understreke viktigheten av at elever som deltar i digital undervisning, har tilgang til lærer eller assistent i sitt fysiske læremiljø.

Disse medlemmer viser i denne forbindelse til høringsinnspill fra Samisk høgskole, hvor det står:

«Det samiske samfunnets mål må være at barn og ungdom forstår og snakker samisk, velger samisk som språk seg imellom og at det er naturlig å velge å skrive på samisk for dem.

Et viktig tiltak for å nå dette målet er en sterk språklæringsmodell [...]. Dette forutsetter at barnehagene og skolens eiere og ansatte får skoleing, kartleggings- og vurderingsverktøy og regelmessig oppfølging. For at sterke språklæringsmodeller skal etableres strukturelt og ikke bero på engasjementsnivået til den enkelte ansatte, må de som har ansvar for å planlegge tilbudene, være klart forpliktet til å få dem gjennomført.

I samisk fjernundervisning er det vanskelig å gjennomføre sterke språklæringsmodeller. Et tilbud på to timer samisk i uken er altfor lite til at et barn som ikke har samisk som hjemmespråk, skal bli i stand til å bruke samisk aktivt. For å gjøre opplæringsmodellen så sterk som mulig er det nødvendig med et system der elever

som får samisk fjernundervisning, også får opplæring på samisk i noen andre skolefag enn samisk. Elevenes hospitering i samiskspråklige miljøer må økes og planlegges med klare språklige mål. Fysiske sammenkomster for samiskspråklige elever, hospiteringer, må planlegges språkbevisst og økes. Det er viktig at barnehager og skoler i hele landet blir tilbudt mer informasjon om samer og samiske språk.»

Disse medlemmer viser videre til at formålet med tilskuddsordningen til samisk i grunnskolen per i dag beregnes etter antall uketimer ut fra opplysninger i Grunnskolens statistikkssystem om elevtall, fordelt på språkalternativene førstespråk og andrespråk. I Prop. 1 S (2022–2023) punkt 10 kunne vi lese at Kunnskapsdepartementet tok sikte på å endre beregningsreglene for tilskuddet til samisk i opplæringen, slik at man i større grad likebehandler kommunene. For tilskudd til samisk språk i grunnskolen beregner man tilskuddet felles for kommuner innenfor og utenfor forvaltningsområdet. For videregående opplæring tas det i bruk en beregningsmodell hvor hver skole, i stedet for fylket, telles som en selvstendig enhet. Endringene er ment å gi en riktigere tilskuddsprofil.

Disse medlemmer mener at det juridiske rammeverket og de økonomiske bevilgningene til sammen må virke slik at skoleeier tilrettelegger for og fullfinansierer hospitering i samiskspråklige miljøer for elever som får samisk fjernundervisning etter sterke språkmodeller. Disse medlemmer mener at det er for mange eksempler, også i nyere tid, på at samiske elever ikke får den undervisningen de har krav på. Dette kan for eksempel dreie seg om at elever blir møtt med skoleeiers side om at det er for kostbart for skolen å finansiere reise til og fra hospiteringsoppholdene.

Disse medlemmer viser videre til at Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre ved behandlingen av Meld. St. 13 (2022–2023), jf. Innst. 473 S (2022–2023), fremmet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for et nasjonalt nettverk for skoler med samiske elever. »

Forslaget ble støttet av Miljøpartiet De Grønne, Kristelig Folkeparti og Pasientfokus, foruten forslagsstillerne.

Som bakgrunn for forslaget viser disse medlemmer til Sametingets merknad i stortingsmeldingens punkt 2.2.9 om behovet for et slikt nettverk:

«Skolens doble mandat, å danne og å utdanne, gjelder selvsagt også for samisk skole. Det innebærer blant annet at et opplæringstilbud i særlig samisk som er et dannelsesfag, men også opplæring i de øvrige fagene, skal gis på grunnlag av de samiske kulturverdiene.

På grunnlag av dette viktige prinsippet, ser Sameetinget behov for å etablere et nasjonalt nettverk blant skoler med stor andel samiske elever for å dele erfarin-

ger og sammen utvikle den samiske skolen. Et slikt nettverk ville også kunne være nyttig for de mange lærere utenfor forvaltningsområdet, som ikke har et samisk fagmiljø å samarbeide og å støtte seg på og føler på belastningen om å være alene innenfor sitt fagfelt. Sametinget finansierer et nettverk for samiske lærere, NetSam. Sametinget foreslår at departementet påser at NetSam blir en del av dette nasjonale nettverket.»

Disse medlemmer mener fortsatt at det er behov for å opprette et slikt nettverk, også her med den doble begrunnelse at det vil komme elevene til gode, samtidig som det vil bedre arbeidssituasjonen for lærerne.

Når det kommer til elever som har stedlig undervisning, mener disse medlemmer at det både er behov for å utvikle en langsiktig plan for opprettelse av flere samiske profilskoler, samt å se på muligheten for å etablere samiske klasser i byer som har et elevgrunnlag som støtter dette, også utenfor forvaltningsområdet for samiske språk.

Disse medlemmer ønsker å påpeke at alle kommuner og fylkeskommuner har et særskilt ansvar for at samiske elever får et kvalitativt godt opplæringstilbud. Disse medlemmer mener det er behov for å styrke de samiske kompetansemiljøene og gi flere elever tilgang til disse. Disse medlemmer viser til Hamarøy kommune og Knut Hamsun videregående skole og mener det er nødvendig å vurdere opprettelse av flere samiske profilskoler med et sterkt samiskspråklig miljø. Disse medlemmer mener det er viktig at departementet sammen med Sametinget vurderer hvordan staten kan bidra til dette. Profilskoler vil kunne gi elever både i og utenfor forvaltningsområdet tilgang til samisk språkkompetanse og kultur gjennom en kombinasjon av fysisk og digital undervisning samt periodevis hosingering.

Disse medlemmer viser videre til at utvalget i NOU 2016:18 punkt 10.3.1 påpeker at statistikk viser at det i tiden etter innføringen av Kunnskapsløftet har vært en liten nedgang i tallet på elever som velger samisk som førstespråk. For samisk som andrespråk i grunnskolen har nedgangen imidlertid vært mer dramatisk. Tallet på elever som tar samisk språk i videregående opplæring, har ligget ganske stabilt, men flere elever i videregående opplæring velger samisk som andrespråk i stedet for førstespråk. Disse medlemmer viser til høringsinnspill fra ordføreren i Tana kommune, som tar til orde for et løft for samisk som andrespråk i grunnskolen. I høringsinnspillet skriver ordføreren følgende:

«Når elevene er få er det ikke uvanlig at nybegynnergrupper og elever med flere års opplæring blir blandet i samme gruppe, slik at nybegynnerne faller av og de langtkomne må snu bunken for n'ete gang. Slik opplever elevene verken mestring eller progresjon – og slutter. Det er flere og sammensatte årsaker til at det er slik, men

diskusjonen om dette ender som regel med å forklare hvorfor det er sånn uten at man ender opp med konklusjoner og tiltak som kan bringe arbeidet videre.»

Disse medlemmer viser til at ordføreren deretter kommer med flere konkrete forslag til tiltak som kan iverksettes. Ordføreren mener at det bør iverksettes et prosjekt for bedre resultater og høyere gjennomføring i samisk som andrespråk (samisk 2 og 3), som omhandler metoder, kompetanseheving, læremidler og øvrige ressursbehov. Deretter bør iverksette tiltak og effekten av dem rapporteres om, eksempelvis ved at det i kommunestyres årlige behandling av tilstandsrapporten i skolen er en egen del som omfatter samisk 2 og 3.

Disse medlemmer er kjent med tilfeller, også i nyere tid, hvor elever har opplevd at undervisningen i samisk har fungert godt i grunnskolen, men at problemene begynner å melde seg i den videregående opplæringen. Det kan for eksempel handle om at man ved oppstart på videregående skole blir bedt om å avlegge en prøve for å se om man kan norsk godt nok til å følge den ordinære undervisningen, fordi man har samisk som morsmål – dette til tross for at det fremgår eksplisitt av opplæringsloven § 3-6 at slike prøver bare skal avlegges av elever som ikke har norsk eller samisk som morsmål. Slike eksempler vitner om en manglende kjennskap til lovverket hos skoleledelsen og de ansatte.

Det er også et gjentagende tema at samiske elever opplever at skoleledelsen har samiskundervisningen langt bak i bevisstheten når skoleåret og timeplanene skal planlegges. Dette resulterer ofte i at det blir vanskelig å koordinere undervisningen med andre fag. Det kan gi seg utslag i at samiskundervisningen legges til kveldstid og spiser opp av elevens fritid, noe både Utdanningsforbundet og samiske foreldrenettverk har pekt på. Det kan også gi seg utslag i at undervisningen legges samtidig med norskundervisningen, slik at eleven tvinges til å velge mellom å droppe samiskundervisningen eller å ta norsk som privatist. Det kan dessuten gi seg utslag i at skoleledelsen glemmer å ta hensyn til at elever som tar yrkesfag, har utplassering, med den konsekvens at disse elevene går glipp av store deler av samiskundervisningen.

Disse medlemmer mener det er et åpenbart behov for å utrede bakgrunnen for frafallet av elever i samisk språkopplæring i grunnskolen, og at regjeringen og Stortinget i fellesskap bør sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen ved å iverksette konkrete tiltak.

Disse medlemmer mener at frafallsproblematikken i samiskundervisningen ikke kan ses løsrevet fra den problemstilling at mange samisklærere velger å forlate yrket. Disse medlemmer viser til at Samisk utvalg i Utdanningsforbundet har forsøkt å undersøke årsakene til dette, og kommet til at det i stor grad handler om at man som samisklærer ofte jobber alene og med

ansvar for elever fra 1. til 10. trinn, samtidig som man må lage tilpassede opplegg selv, på grunn av mangelen på læremidler. Som konsekvens av dette brenner mange samisklærere lyset i begge ender, for så å forlate yrket, noe som i sin tur gir utslag i kvaliteten på og kontinuiteten i den enkelte elevs språkopplæring.

Disse medlemmer mener også at det er behov for å utvikle en plan for hvordan man skal styrke ordningen med Samiske veivisere. Samiske veivisere er studenter som reiser rundt i Norge og holder foredrag om samer, først og fremst på videregående skoler, for å øke kunnskapen om samer og samiske forhold blant unge i Norge. Den samiske veiviserordningen har som mål å skape dialog mellom samisk ungdom og andre ungdommer, og bidra til å motvirke etnisk diskriminering. Veiviserens bidrag er ment som et supplement til allerede eksisterende læreplanfestet opplæring og undervisning om samisk identitet, kultur og samfunn i den norske skolen. Disse medlemmer mener at frafallet i samiskundervisningen ikke bare kan ses på som en konsekvens av praktiske utfordringer med å få tak i nok lærere og lignende, men trolig også er tett knyttet til den uvitenheten og hetsen samisktalende til den dag i dag blir møtt med.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utvikle en langsiktig plan for opprettelse av flere samiske profilskoler. Sameetinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget se på muligheten for å etablere samiske klasser i byer som har et elevgrunnlag som støtter dette, også utenfor forvaltningsområdet for samiske språk.»

«Stortinget ber regjeringen utrede om det bør presiseres i lovteksten at begrepet 'pedagogisk forsvarleg' i opplæringsloven § 3-2 sjette ledd innebærer en rett til å motta samiskundervisning etter en sterk språklæringsmodell. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at elever som får samisk fjernundervisning, også får opplæring på samisk i noen andre skolefag enn samisk. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for tilrettelegging for og fullfinansiering av hospitering i samiskspråklige miljøer for elever som får samisk fjernundervisning. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for et nasjonalt nettverk for skoler med samiske elever. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for hvordan man skal styrke ordningen med Samiske veivisere.»

«Stortinget ber regjeringen utrede bakgrunnen for frafallet av elever i samisk språkopplæring i grunnskolene, og sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen.»

4.9.4 SAMISKE LÆREMIDLER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne vil understreke viktigheten av at samiske barn og unge får lære sitt eget språk, lære på sitt eget språk og lære om samisk samfunnsliv, historie og tradisjoner gjennom hele det 13-årige skoleløpet. Dette er viktig for den enkelte elev, ikke bare med tanke på å utvikle språkferdighet, men også med tanke på å styrke deres samiske identitet og gi dem en trygg forankring i egen kultur, samt forståelse av å være del av en større sammenheng som samer og som urfolk.

Disse medlemmer viser til at Riksrevisjonens rapport fra 2019 om samiske elevers rett til opplæring viser at det er betydelige mangler i opplæringen i og på samisk, blant annet knyttet til læremidler. Disse medlemmer viser videre til høringsinnspill fra Samiskseksjonen ved Nord-Troms videregående skole og Netsam, hvor det står:

«Behovet for flere ulike typer samiske læremidler er fortsatt stort, og revideringer av læreplanverket medfører dessverre ofte til at behovet for nye læremidler øker. Til utvikling av samiske læremidler er det behov for kompetente lærebokforfattere, som oftest er lærere som frikjøpes fra arbeid i skolen. Siden mangelen på lærere også er stor, har man ikke tilgang på den ressursen i like stor grad som ønskelig og man ender i en spiral hvor frikjøp av lærere ikke alltid er gjennomførbart. Dermed kan det ta uforholdsmessig lang tid å ferdigstille enkelte lærebokprosjekter, som derigjennom påvirker lærernes undervisningssituasjon negativt. Vi anser derfor at utdanning av nye lærere må være det enkelttiltaket som bør prioriteres svært høyt.»

Disse medlemmer ønsker å påpeke at det i Meld. St. 13 (2022–2023) ikke ble lagt fram tiltak knyttet til læremiddelsituasjonen. Disse medlemmer viser til hørings svar fra Samisk høgskole, hvor det står:

«Det er viktig å prioritere læremidler på samiske språk. Det produseres ikke nok læremidler til samiske elever, og det byr på store utfordringer. For å få til det store kunnskapsløftet, så må Stortinget prioritere og stille krav til økt læremiddelproduksjon. Samiske barn og unge trenger også bredere tilgang til skjønnlitteratur på samisk, og samiske filmer og spill.»

Disse medlemmer mener at det er et åpenbart behov for å utvikle flere digitale og oppdaterte læremidler på samiske språk, som apper, bøker og video. Disse

medlemmer mener at det må utvikles en plan med konkrete tiltak for å få til dette, samt at økt læremiddelproduksjon må tas høyde for i statsbudsjettene i tiden fremover.

Disse medlemmer mener at det i denne forbindelse er verdt å påpeke at læremidler på nordsamisk allerede finnes, men er utdaterte. For sørsamisk og lulesamisk er situasjonen mer prekær, og for disse språkene handler det i større grad om å få på plass læremidler som per nå i liten grad eksisterer.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å utvikle flere digitale og oppdaterte læremidler på samiske språk, som apper, bøker og video. Sametinget skal involveres i arbeidet.»

4.9.5 REKRUTTERING AV SAMISKSPRÅKLIGE LÆRERSTUDENTER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at det er en stor utfordring å rekruttere grunnskolelærere og lektorer med samiskspråklig kompetanse. Disse medlemmer er av den formening at det kan være formålstjenlig å ta i bruk flere økonomiske insentiver for å øke rekrutteringen av samiskspråklige til studier som utdanner lærere, i en periode hvor rekrutteringsbehovet tilsier det.

Disse medlemmer viser videre til at Sametinget forvalter en stipendordning for blant annet studenter som går på samisk grunnskolelærerutdanning og ordinær grunnskolelærer- eller lektorutdanning med samisk i fagkretsen som gir undervisningskompetanse i samisk som første- eller andrespråk. Stipendordningen er rangert etter førsteprioritet og andreprioritet, og nivået på stipendsummen avhenger av om utdanningen har første- eller andreprioritet. Per 2024 utgjør stipendet for utdanninger med førsteprioritet 25 000 kroner per semester for en fulltidsstudent, og 10 000 kroner for utdanninger med andreprioritet.

I tillegg er disse medlemmer kjent med at enkelte kommuner og fylkeskommuner går sammen om å tilby tilleggsstipender ut over Sametingets stipendordning, med mål om å øke rekrutteringen.

Som et ledd i forsoningsprosessen, og for å øke rekrutteringen ytterligere, mener disse medlemmer at det er nødvendig å prøve ut flere mer målrettede tiltak. Et eksempel på dette kan være i en periode fremover å gi et statlig tilleggsstipend til samiskspråklige studenter som tar disse utdanningene, som forvaltes av Lånekassen.

Disse medlemmer viser videre til at Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre, i utdannings- og forsk-

ningskomiteens innstilling, Innst. 473 S (2022–2023), jf. Meld. St. 13 (2022–2023), fremmet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan, utarbeidet i samarbeid med partene i arbeidslivet og Sametinget, om hvordan man kan rekruttere flere lærere og fagarbeidere med samisk bakgrunn, samt tiltak for å inkludere og beholde samiskspråklige ansatte med uformell kompetanse, for eksempel gjennom videreutdanning i bedrift.»

Forslaget ble støttet av Miljøpartiet De Grønne, Kristelig Folkeparti og Pasientfokus, foruten forslagsstillerne.

Disse medlemmer opprettholder dette forslaget som et innspill til den nasjonale satsingen. Disse medlemmer mener at det i den forbindelse kan være aktuelt å se på muligheten for å, i det minste i en tidsavgrenset periode, fjerne kravet om mastergrad for å ta PPU hvis man har samisk språkkunnskap. Disse medlemmer viser til at det er mange voksne som ønsker å bytte karriere for å kunne jobbe som samisklærere, men at kravet om mastergrad utgjør en brems i systemet. For dem som allerede har en relevant bachelorgrad, vil dette kravet innebære at man må ta en toårig mastergrad, ett år samisk og deretter ett år PPU. Å forkorte dette utdanningsløpet med to år vil etter disse medlemmers syn kunne være et egnet virkemiddel for å øke rekrutteringen.

Det brede kunnskapsgrunnlaget Sannhets- og forsoningskommisjonen har levert til Stortinget, vitner også om at arbeidet med å rekruttere samiskspråklige lærerstudenter ikke kan sees isolert fra arbeidet med samisk språk i hele barnehage- og skoleløpet. Det er behov for virkemidler og tiltak som styrker språkmodeller og satsing på likeverdige muligheter til å utvikle språk og språklig identitet for personer med samisk bakgrunn.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan, utarbeidet i samarbeid med partene i arbeidslivet og Sametinget, om hvordan man kan rekruttere flere lærere og fagarbeidere med samisk bakgrunn, samt tiltak for å inkludere og beholde samiskspråklige ansatte med uformell kompetanse, for eksempel gjennom videreutdanning på arbeidsplassen.»

4.9.6 ETTERUTDANNING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til viktigheten av at den samiske befolkningen gis et godt tilbud på sitt eget språk i møte med offentlige tilbud. Disse medlemmer mener derfor

at det bør innføres en plikt for offentlige arbeidsplasser i forvaltningsområdet for samiske språk til å tilby ansatte som ønsker det, digitale språkundervisningstilbud i samiske språk. Begrunnelsen er todelt: For det første vil dette bidra til å øke samisk språkkunnskap i språkets kjerneområder. For det andre vil det bidra til at samiskspråklige slipper å tvinges til å bruke norsk i all offentlig kommunikasjon. Som et oppsiktsvekkende og aktuelt eksempel ønsker disse medlemmer å påpeke følgende: Statsforvalteren i Troms og Finnmark tillater ikke etterutdanning i samiske språk, selv for ansatte som jobber direkte med samiske språkbrukere innen helse og barnevern.

Et annet urovekkende og aktuelt eksempel er at samisklærere den dag i dag rapporterer om at de opplever å bli motarbeidet av arbeidsgiver når de ønsker å ta etterutdanning for å kunne undervise i samisk på høyere nivåer. Disse medlemmer mener derfor at det er behov for å tydeliggjøre i lovverket eller på annen egnet måte at arbeidsgivere ved offentlige arbeidsplasser plikter å tilrettelegge for at lærere i samisk 2 og 3 som ønsker å ta etterutdanning for å kunne undervise i samisk 1, får tatt slik etterutdanning.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at offentlige arbeidsplasser i forvaltningsområdet for samiske språk plikter å tilby ansatte som ønsker det, digitale språkundervisningstilbud i samiske språk.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at arbeidsgivere ved offentlige arbeidsplasser plikter å tilrettelegge for at lærere i samisk 2 og 3 som ønsker å ta etterutdanning for å kunne undervise i samisk 1, får tatt slik etterutdanning.»

4.9.7 HØYERE UTDANNING OG FORSKNING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne merker seg at det er en utfordring å få nok søkere til høyere utdanning på samisk, og at dette truer studietilbudet og dermed fremtidig rekruttering av personell med samiskspråklig kompetanse. Eksempelvis bestemte UiT Norges arktiske universitet i mars 2023 at samisk sykepleierutdanning ved Samisk høgskole i Kautokeino ikke skulle ha oppstart likevel, fordi søkertallene var for lave. Samisk sykepleierutdanning ble åpnet i 2021 og skulle bidra til å dekke det store behovet for samisktalende sykepleiere og andre helsearbeidere.

Disse medlemmer viser til at det er et stort behov for høyt utdannet arbeidskraft som kan samisk, for å gi den samiske befolkningen et godt tilbud på sitt eget språk. Hvis man ikke kan bruke samisk i møte med offentlige tilbud, men tvinges til å bruke norsk i all offentlig kommunikasjon, reduserer det bruken av samisk i samfunnet og utviklingen av språket.

Disse medlemmer mener hensynet til å utdanne høyt utdannet arbeidskraft som kan samisk, må veie tungt, og at utdanningstilbudene må få tid til å etablere seg for å kunne tiltrekke seg søkere. Da trenger de alle de studentene de kan rekruttere, og forutsigbarhet for at det starter klasser hvert år. Disse medlemmer mener derfor at regjeringen bør sørge for at det regelmessig tilbys ettårige heltidsutdanningstilbud i samiske språk.

Disse medlemmer støtter Sametingets vurdering av at bevilgningene til universiteter og høyskoler med samiske utdanningstilbud må økes for å bygge opp sterke og stabile samiske fagmiljø som igjen kan styrke utdanningstilbudene.

Disse medlemmer viser til at Samisk høgskole er den eneste av sitt slag med nordsamisk som hovedspråk i undervisningen, og den eneste institusjonen som tilbyr samisk fra nybegynnernivå til doktorgradsnivå. Samisk høgskole bør derfor få rom til å vokse på egne premisser.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at målet til Samisk høgskole er at utdanningsinstitusjonen innen 15 år oppnår universitetsstatus, med samiske språk som satsingsområde. Høgskolens viktigste punkter på veien mot universitetsstatus er Ph.d.-programmer i samisk språk og litteratur, samisk lærerutdanning samt duodji og kunst. I tillegg har høgskolen som mål å styrke bachelorgraden i samisk språk og litteratur med et tilbud for både samisktalende og de som gjennomfører nybegynnerkurs i samisk. Høgskolen vil også styrke det urfolksrettslige fagmiljøet og øke forskningsaktiviteten.

Disse medlemmer mener at det kan gjøres flere grep i den neste langtidsplanen for forskning og høyere utdanning for å styrke studietilbudet ved Samisk høgskole og utdanne flere mennesker som kan tjene som spyspisser for kompetanse. For det første bør man styrke og utvikle samisk barnehagelærerutdanning til mastergradsnivå. For det andre bør man styrke og utvikle samisk grunnskolelærerutdanning til doktorgradsnivå. Videre bør man sørge for å styrke og utvikle samiske kreative fagområder til doktorgradsnivå, herunder fag som duodji, scenekunst, joik og muntlige tradisjoner. Man bør også styrke og utvikle journalistutdanningen til mastergradsnivå, både samisk journalistikk og urfolksjournalistikk. Utdanningen bør tilbys på nord-, sør- og lulesamisk og på engelsk for internasjonale stu-

denter. Dessuten bør man styrke og utvikle samisk reindrift og tradisjonskunnskap til doktorgradsnivå.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne mener videre at regjeringen i samråd med Sametinget bør utvikle en plan for å samle og ivareta tradisjoner og tradisjonskunnskap om samiske primærnæringer, styrke fagspråk og inkludere det i studie- og forskningsfelt. Disse medlemmer viser til at Samisk høgskole i sitt høringsinnspill skriver følgende:

«Samisk forskning har lenge blitt utført av forskere som kommer utenfra, at samer selv gjør forskningen er relativt nytt. Det meste av forskning i Sápmi har blitt gjort med et perspektiv som kommer utenfra, som betyr at det har blitt brukt fremmede kategorier og fremmede språk. Samisk høgskole ser et stort behov for å fornye kunnskap som samene selv trenger for utvikling. Denne kunnskapen må også formidles ut av Sápmi, både til steder hvor samene bor og til andre urfolk. Samisk høgskole ser det som viktig å kommunisere med andre urfolk og utveksle informasjon med dem.

Fornorskningen over lengre tid, som for eksempel at samisk ikke ble brukt på skolen og andre institusjoner, er godt synlig dagens samiske samfunn. Og siden samisk ikke ble verdsatt, men heller oppfattet av myndighetene som en hindring for utviklingen av staten, var resultatet at informasjon om samene og deres kunnskaper alltid ble offentliggjort på et fremmed språk. Samenes egne begrep og kunnskap fikk ikke det rommet i offentligheten som de hadde fortjent. I samiske områder hvor det fortsatt er tradisjonell virksomhet, brukes fremdeles termer som uttrykker tradisjonell kunnskap. Samisk høgskole har gjennom egen forskning løftet frem viktigheten av samisk terminologi, som f.eks. siida, meahcci (utmark), birgen (å klare seg), siivdnidapmi (velsigning), nárrideapmi (erting), searvelatnja (fellesarena), og har vist hvordan hundrevis av ord for snø gir kunnskap og informasjon.»

Disse medlemmer mener også at det er behov for å støtte oppbygging av mentorordninger som bidrar til at Samisk høgskole kan nyttiggjøre seg kompetanse som «the Elders» (personer med tradisjonelle samiske verdier) innehar. Disse medlemmer viser til at Samisk høgskole i sitt høringsinnspill gir uttrykk for at dette ikke bare vil bidra til generasjonsoverskridende kompetanseoverføring, men også være svært relevant for internasjonalt samarbeid med andre urfolksinstitusjoner.

Disse medlemmer mener videre at det i større grad bør tilrettelegges for rekruttering av studenter på tvers av landegrensene. Disse medlemmer merker seg at noen høringsinstanser eksempelvis trekker frem søknadsprosessen med norsk BankID som et hinder. Andre ønsker seg ordninger som gjør det lettere med grenseoverskridende flyt av studenter. Som eksempel på slike tiltak kan nevnes at Samisk høgskole er avgiftsfri for urfolksstudenter. Det er viktig med et godt og forpliktende samarbeid mellom UiT, Nord universitet og

Samisk høgskole om utdanning av studenter fra sør-, lule- og nordsamiske områder, uavhengig av landegrensene, samt et godt samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner i de nordiske landene.

Videre mener disse medlemmer at Samisk høgskoles forslag om å igangsette et nasjonalt og nordisk samisk språkprosjekt kalt «Giellašaldi – Språkbro» bør følges opp, med formål om å gjøre samer som ønsker det, flerspråklige i samisk samt å få flere språkbrukere som behersker både sør-, lule- og nordsamisk og også skoltesamisk/østsamisk.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne mener også at regjeringen i samråd med Sametinget bør forprosjekttere et dokumentasjonssenter som har ansvaret for utvikling av samiske språk. Disse medlemmer støtter kommisjonens forslag om å etablere et senter for videre dokumentasjon av og forskning på fornorskingshistorien og dens konsekvenser. Samtidig sier disse medlemmer seg enig i Samisk høgskoles innspill om at det også er behov for mer fremtidsrettede tiltak:

«Etter vårt syn har sannhets- og forsoningskommisjonen allerede dokumentert de historiske realitetene grundig, og selv om det er mange temaer å forske på vedrørende hele fornorskningstiden, så er vi redd for at hovedfokus da gjerne blir på historien mer enn på mulighetene for positive fremtidsrettede initiativ.

Det som er det viktigste, sett fra samisk synspunkt, er å iverksette tiltak som vil bidra til å styrke bruken av alle de samiske språkene i Norge. Sørsamisk, lulesamisk, pitesamisk og skoltesamisk er under sterkt press. Også nordsamisk, som representerer den største språkgruppen, er truet.

Et samisk dokumentasjonssenter skaper arbeidsplasser for forskere, men det som kreves nå er en kraftig satsing på å styrke de arenaene som finnes for bruk av samisk, slik at samisk språk kan utvikles, ikke bare bevares.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget styrke den samiske mentorordningen, hvor de eldre skal få mulighet til å overføre tradisjonell kunnskap til de yngre, og at det blir et prosjekt som har et urfolksperspektiv.»

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget utvikle en plan for å samle og ivareta tradisjoner og tradisjonskunnskap om samiske primærnæringer, styrke fagspråk og inkludere det i studie- og forskningsfelt.»

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget igangsette et nasjonalt og nordisk samisk språkprosjekt kalt 'Giellašaldi – Språkbro', med formål om å gjøre samer som ønsker det, flerspråklige i samisk samt å få flere språkbrukere som behersker både sør-, lule- og nordsamisk og også skoltesamisk/østsamisk.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget forprosjektet et dokumentasjonssenter som har ansvaret for utvikling av samiske språk.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen har understreket behovet for økt samarbeid på tvers av grensene, særlig innen språkarbeidet. Et eksempel på et slikt samarbeid er institusjonen Sámi giellagáldu, som jobber med å ivareta normeringen i de samiske språkene. Institusjonen er etablert av Sametinget i Norge, Sverige og Finland. Disse medlemmer mener dette er et samarbeid det er viktig å videreføre i arbeidet med å styrke de samiske språkene.

4.9.8 KVOTER FOR STUDENTER MED SØRSAMISK SPRÅKKOMPETANSE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at NTNUs rektor i 2023 beklaget at de i sin tid stod i spissen for framrykningsteorien fra Yngvar Nilsen på slutten av 1800-tallet – teorien om at sørsamene hadde kommet flyttende til sørlige områder blant annet i Trøndelag. Dette har vist seg å være grunnleggende feil, da de har vært i området minst like lenge som den norske befolkningen. Disse medlemmer vil vise til at framrykningsteorien har ført til at det har blitt begått stor urett mot den sørsamiske befolkningen.

Disse medlemmer mener det var svært viktig at NTNUs rektor beklaget den urett NTNU har vært med på mot det samiske folk. Disse medlemmer mener unnskyldningen må følges opp med konkret handling. Det kan man blant annet gjøre gjennom å sikre at det utdannes helsepersonell med sørsamisk språk- og kulturkompetanse. Samer som snakker sørsamisk, har et behov for å møte helsepersonell som kan deres språk og kultur. Det er viktig for å fullt ut forstå og kunne løse helseutfordringer for den samiske og sørsamiske befolkningen, da helseutfordringene er større enn hos den øvrige befolkningen.

Disse medlemmer vil vise til Universitetet i Tromsø, som har egne kvoter for samiske sykepleierstu-

denter og medisinstudenter og også egne samiske kvoter i andre fag. I tillegg til helsefag bør det også settes av egne kvoter for sørsamiske studenter innenfor fagene historie og arkeologi. Disse medlemmer mener at dette bør være til inspirasjon for andre universiteter i sørsamiske områder.

Disse medlemmer vil også vise til at Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Venstre foreslo å kvotere inn studenter med sørsamisk kompetanse i forbindelse med behandlingen av Meld. St. 20 (2023–2024) Opptak til høgere utdanning. Forslaget fikk støtte fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre, Miljøpartiet de Grønne og Pasientfokus, men ble ikke vedtatt.

4.9.9 KVENSKE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen i sin rapport løfter frem at kvensk er et truet språk. Disse medlemmer viser til at Kvensk institutt i sitt høringsinnspill påpeker at rapporten gir et godt bilde av språklig assimilasjon i noen geografiske områder, men at instituttet savner en helhetlig beskrivelse og kartlegging av språkskiftet i alle kvenske områder. Kvensk institutt fremholder videre at det er et stort behov for bedre kunnskap om det kvenske språkets situasjon i Norge i dag, og at en slik kartlegging er en forutsetning for en helhetlig revitaliseringsplan for kvensk språk. Videre fremholder instituttet behovet for å kartlegge behovet for å etablere kvenske språkforvaltningskommuner.

Disse medlemmer viser til at språkdokumentasjon er en viktig del av revitaliseringen av det kvenske språket, både fordi den gir relevant kunnskap for de som jobber med å utvikle kvensk språk, og fordi dokumentasjonen er avgjørende for kvensk normering. Samtidig kan dokumentasjon av eldre språkdata være med på å gi tilbake kunnskap som har gått tapt i språklig assimilasjon.

Videre er god språkdokumentasjon og digitale språkverktøy avgjørende for å kunne utvikle kvenske læremidler så vel som kulturprodukter og gode medietilbud.

Disse medlemmer viser til høringsinnspill fra Kvensk institutt, hvor behovet for langsiktig og forutsigbar finansiering av dette arbeidet fremheves særlig:

«Kvensk institutt og Giellatekno og Divvun ved UiT har jobbet med å utvikle kvensk digital ordbok, språkanalytator, korpus og stavekontroll- og retteprogram. Instituttet og Giellatekno har også startet grenseoverskridende samarbeid med fagmiljøer som jobber med meänkieli språkteknologi i Sverige. Dette langsiktige arbeidet krever omfattende språkdokumentasjon og kvalifiserte medarbeidere som har kunnskap både i språkvitenskap og språkteknologi. Arbeidet har til nå vært avhengig av kortsiktige prosjektmidler, og har manglet langsiktighet og forutsigbarhet. Instituttet og Giellatekno ved UiT må få bedre stabilitet til dette arbeidet.

Kvensk institutt planlegger å utføre bedre dokumentasjon og analyse av omfattende, innsamlet materiale med lydopptak fra levende kvenske språkmiljøer på 1960- og 1970-tallet. For å kunne sette i gang arbeidet må instituttet, UiT og andre relevante forskningsmiljøer få bedre ressurser til å utvikle metoder til dette arbeidet. Digitale språkverktøy er nødvendige i dagens digitale kommunikasjon. Disse verktøyene kan hjelpe kvener til å ta tilbake sitt språk, studenter som studerer kvensk og også kvenske oversettere, skribenter og journalister til å jobbe bredere med språket.»

Disse medlemmer viser til at kommisjonen foreslår at det opprettes et program for å styrke kvensk språk, slik at det på sikt kan løftes til del III i minoritetsspråkpakten. Disse medlemmer støtter dette forslaget fordi det vil innebære sterkere rettigheter til språkopplæring og til å bruke kvensk i møte med offentlig administrasjon og i rettssystemet. Disse medlemmer mener i likhet med kommisjonen at retten til undervisning i kvensk bør være en individuell rett for kvener i grunnskolen, og at det også bør ses på muligheten for å utvikle undervisning på kvensk i flere andre fag. Per i dag er det bare kvenske/norskfinske elever som går på grunnskoler i Troms og Finnmark, som har rett til opplæring i kvensk eller finsk, og retten strekker seg ikke lenger enn ut ungdomsskolen.

Disse medlemmer viser til høringsinnspill fra Kvensk institutt, hvor det står følgende:

«Kvenske barn og unge må få rett til opplæring i kvensk i hele landet og denne retten må utvides til videregående opplæring. I dag undervises kvensk bare gjennom svake språkmodeller. For å kunne øke antall kvenske språkbrukere må også sterke språkmodeller tas i bruk i kvensk undervisning. Det må utvikles et gjennomgående læremiddelverk både for svake og sterke språkmodeller som strekker seg fra barnehage og ut til videregående opplæring. For at dette skal kunne gjennomføres må det utdannes kvalifiserte lærere og utvikles gode læremidler. Kvensk institutt forutsetter at det bearbeides tydeligere strategier for å utdanne lærere og barnehageansatte som kan undervise både i kvensk og på kvensk i andre fag.»

Disse medlemmer mener at det særlig er fire tiltak som må iverksettes, ut over å løfte kvensk til del III i minoritetsspråkpakten. For det første bør det regelmessig tilbys ettårige heltidsutdanningstilbud i kvensk. For det andre bør kvenskspråklige barnehagelærer- og lærerutdanninger ved universiteter og høyskoler tilbys på årlig basis. Videre må det satses på å utvikle flere læremidler på kvensk, herunder digitale læremidler. Disse medlemmer mener at det bør iverksettes en utredning av bakgrunnen for frafallet av elever i kvensk og finsk opplæring i grunnskolen, med mål om å iverksette konkrete tiltak for å motvirke den negative utviklingen.

Disse medlemmer viser til at det er stor språklig likhet mellom kvensk og meänkieli, som er offisielt minoritetsspråk i Sverige og førstespråket til mange innbyg-

gere i Tornedalen. Mens kvensk er et av Europas mest truede språk, er det langt flere språkbrukere på svensk side og større tilgang på språklærere. Disse medlemmer understreker at et tettere samarbeid om språkopplæring med Sverige derfor kan bli et viktig bidrag til revitaliseringen av kvensk i Norge.

Disse medlemmer vil også påpeke viktigheten av å styrke kvenske språksentre og mener disse må utvikles til å bli kvenske språk- og kultursentre i tråd med høringsinnspill fra Norske kveners forbund/Ruijan kvääni-liitto. Der vises det til at de aller fleste kvener i Norge har mistet sitt opprinnelige familiespråk, og det argumenteres for å anerkjenne kunst, kultur og felles opplevelser som kommunikasjonsveier, særlig ved store språktap. Forbundet mener at en «ensidig satsing på tale- og skriftspråk vil ikke treffe brukere med lav selvfølelse eller en begynnende/uavklart kvensk tilknytning». Disse medlemmer er enige i dette.

Disse medlemmer viser videre til at det er en stor utfordring å rekruttere barnehagelærere og lærere med kvenskspråklig kompetanse. Disse medlemmer er av den formening av det kan være formålstjenlig å ta i bruk flere økonomiske insentiver for å øke rekrutteringen av kvenskspråklige til studier som utdanner barnehagelærere og lærere, i en periode hvor rekrutteringsbehovet tilsier det.

Som et ledd i forsoningsprosessen, og for å øke rekrutteringen ytterligere, mener disse medlemmer at det er nødvendig å prøve ut flere mer målrettede tiltak. Et eksempel på dette kan være i en periode fremover å gi et statlig tilleggsstipend til kvenskspråklige studenter som tar disse utdanningene, som forvaltes av Lånekassen. Disse medlemmer viser til at et annet eksempel, som foreslås av Kvensk institutt, er å innføre en stipendordning for elever i videregående skole som velger kvensk som fremmed- eller andrespråk.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det regelmessig tilbys ettårige heltidsutdanningstilbud i kvensk.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at kvenskspråklige barnehagelærer- og lærerutdanninger ved universiteter og høyskoler tilbys på årlig basis.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å utvikle flere læremidler på kvensk, herunder digitale læremidler, som apper, bøker og video.»

«Stortinget ber regjeringen utrede bakgrunnen for frafallet av elever i kvensk og finsk språkopplæring i grunnskolen og sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen.»

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til et språk-opplærings samarbeid mellom Norge (kvensk språk) og Sverige (meänkieli).»

«Stortinget ber regjeringen styrke eksisterende kvenske språksentre og utvikle dem til kvenske språk- og kultursentre.»

4.9.10 SKOGFINSK

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at kommisjonen foreslår å etablere et fagmiljø som kan jobbe systematisk med at skogfinner kan ta i bruk skogfinsk språk i en begrenset form, etter en rituell modell. Disse medlemmer støtter dette forslaget.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen etablere et fagmiljø som kan jobbe systematisk med at skogfinner kan ta i bruk skogfinsk språk i en begrenset form, etter en rituell modell.»

4.10 Pilar 3: Kultur

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at kommisjonens gjennomgang av forutsetningene for utvikling av samers, kveners/norskfinners og skogfinners kultur og kulturuttrykk viser at urfolk og nasjonale minoriteter har vært marginale i kulturoffentligheten.

Flertallet merker seg at kommisjonen foreslår å styrke skogfinske, samiske og kvenske/norskfinske kulturinstitusjoner, kulturorganisasjoner og kunstner- og kulturmiljøer.

Flertallet merker seg videre at kommisjonen mener at de nasjonale kulturinstitusjonene har en viktig rolle i å legge til rette for at samer, kveners/norskfinner, skogfinner og den øvrige befolkningen skal kunne delta i et kulturliv som oppleves relevant for alle. Kommisjonen mener at man ved å fremme inkludering i kulturlivet kan stimulere kulturaktører til å øke samarbeidet mellom gruppene. Kommisjonen oppfordrer også til at kunstverkene som kommisjonen overleverte til Stortinget i formidling av fornorskingshistorien, benyttes av kulturinstitusjonene, og mener at regjeringen må ta et ansvar for å få på plass en helhetlig forvaltning av samlingen.

Flertallet merker seg at kommisjonen fremmer følgende punkter:

- Kommisjonen foreslår en omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur som en del av forsoningsarbeidet.

- Kommisjonen foreslår å styrke de økonomiske rammene for samiske, kvenske og skogfinske kultur næringer og -institusjoner.
- Kommisjonen oppfordrer nasjonale institusjoner til å etablere tettere samarbeid med samiske, kvenske og skogfinske institusjoner og til å bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.
- Kommisjonen foreslår en styrking av det grenseoverskridende samarbeidet om samisk, kvensk og skogfinsk kultur.

Flertallet er enig med kommisjonen i at tilrettelegging for og bruk av urfolks og nasjonale minoriteters kultur, kulturuttrykk og kulturarbeid vil være svært viktig og må ha en sentral plass i det videre formidlingsarbeidet og på den måten også bidra til forsoning. Flertallet minner om at dette er et arbeid som kan og bør følges opp av flere aktører både nasjonalt og regionalt, også av gruppenes egne institusjoner og organisasjoner.

Flertallet understreker at samiske og nasjonale minoriteters egne kompetansemiljøer og kulturinstitusjoner er den viktigste arenaen for å opprettholde og levedegjøre språk, kultur og identitet. Mange av disse mottar offentlig støtte i dag. Språktapet innebærer et begrenset antall språkbrukere som kan videreformidle språk og kulturkunnskap. Derfor må politikken tilpasses de faktiske språkressursene og styrke allerede aktive lokale språk- og kulturfellesskap.

Flertallet mener prioritering av ytterligere tiltak for å styrke samiske og nasjonale minoriteters språk og kultur må ta utgangspunkt i eksisterende institusjoner og praktiske løsninger som fungerer lokalt og når flest mulig språkbrukere. Organisasjoner og institusjoner som med offentlig støtte har i oppgave å styrke samiske og nasjonale minoriteters språk og kultur har ansvar for å ivareta interessene til gruppen som helhet og forvalte selvstendige oppgaver og tildelte midler i tråd med statlige krav til god forvaltning. Det må også settes i gang et arbeid for å kartlegge hvor det bør settes inn ytterligere tiltak for særlig å sikre de små og sårbare samiske språkene sørsamisk og lulesamisk, i tillegg til kvensk, gjennom å styrke eksisterende institusjoner og organisasjoner.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne viser til at Sametinget må konsulteres i utarbeiding av mandat og i gjennomføring av en slik kartlegging av de samiske språkene.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, vil også peke på at for den skogfinske minoriteten er Norsk Skogfinsk Museum/Norjan

metsäsuomalaismuseo en nødvendig kulturbærer for minoritetskulturen.

Flertallet vil be regjeringen gjennomgå og forbedre de foreslåtte tiltakene og komme tilbake til Stortinget med forslag til prioriteringer i forbindelse med revidert nasjonalbudsjett 2025, og fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag til tiltak under pilar 3 og komme tilbake til Stortinget med forslag til prioriteringer i statsbudsjettet for 2026.»

«Stortinget ber regjeringen oppfordre nasjonale institusjoner til å etablere tettere samarbeid med samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske institusjoner og til å bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.»

«Stortinget ber regjeringen ta ansvar for at det etableres en helhetlig forvaltning av kunstverkene Sannhets- og forsoningskommisjonen overleverte til Stortinget, på en slik måte at disse også kan brukes i formidlingen av fornorskingshistorien.»

Flertallet viser til kommisjonens beskrivelse av fornorskingspolitikkenes alvorlige negative konsekvenser for samenes, kvenenes/norskfinnes og skogfinnes kulturuttrykk.

Flertallet støtter kommisjonen i at erkjennelsen av at Norge har vært, og er, et flerkulturelt samfunn, må ligge til grunn for forsoning. Flertallet viser samtidig til hvordan samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske aktører på kunst- og kulturfeltet har vært viktige motstemmer mot fornorsking og bidratt til å styrke identitet og følelse av fellesskap. Flertallet vil understreke kunstens betydning også i det videre forsoningsarbeidet og behovet for å styrke de samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske kulturinstitusjonene i dette arbeidet.

4.10.1 SAMISK FILM

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at Sannhets- og forsoningskommisjonen i sin rapport punkt 19.1.1 påpeker at samiske filmer og serier har en stor betydning for styrking av samisk identitet, samtidig som de bidrar til økt kunnskap om samiske forhold hos majoritetsbefolkningen:

«På den ene siden har filmproduksjoner skapt persongalleri med erfaringshorisonter som mange med samisk bakgrunn kan identifisere seg med, og på den andre siden har de gitt innblikk i den samiske kulturen til andre og økt kunnskap om samiske forhold hos majoritetsbefolkningen. Mens samiske filmskapere i sine produksjoner har behandlet konflikter mellom den samiske befolkningen og storsamfunnet, har filmer

samtidig satt søkelys på diskriminering og fordommer mot samer. Også sentrale problemstillinger med urfolks- og minoritetsidentitet har blitt løftet i samiske filmer og TV-produksjoner.»

Flertallet vil i tillegg fremholde at kommisjonen påpeker at en internasjonal tendens til økt mangfold i filmer har gjort samiske historier attraktive for filmproduksjoner både i Norden og internasjonalt. I den forbindelse spiller Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI) en uvurderlig rolle. ISFI fremmer og styrker det samiske samfunnets mulighet til å fortelle egne historier, på egne premisser, til et internasjonalt så vel som et nordisk publikum.

Flertallet mener det er svært positivt at regjeringen har varslet at tilskuddet til ISFI fra 2025 av vil bli forvaltet av Kultur- og likestillingsdepartementet.

Flertallet anerkjenner viktigheten av at ansvaret for finansieringen av samisk film skal ligge hos ISFI. I lys av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport mener flertallet at det bør utredes et nasjonalt mandat for ISFI, med mål om å definere hovedansvaret for forvaltning og finansiering av det samiske filmfeltet.

Flertallet mener at ISFI slik vil kunne spille en sentral rolle i å oppfylle målet i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport om en omfattende og langsiktig nasjonal satsing på samisk kultur samt målet om å styrke de økonomiske rammene for samiske kulturnæringer og -institusjoner.

4.10.2 OM KULTURARBEID PÅ TVERS AV LANDEGRENSER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til det som skrives i kommisjonens rapport knyttet til samers, kveners/norskfinners og skogfinners lange historie med gjensidig og aktiv kontakt over statsgrensene, og at denne ble redusert blant annet som konsekvens av fornorskingsprosessen. Dette har hindret videreutviklingen av det kulturelle grenseoverskridende samarbeidet.

Disse medlemmer peker på behovet for samarbeidsprosjekter på tvers av landegrensene for å registrere og synliggjøre grenseoverskridende kulturuttrykk og viser videre til Sametingets mål om at slike prosjekter må anerkjenne tilhørighet på tvers av landegrensene.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.»

4.10.3 SAMETINGET SOM FORVALTER PÅ KULTURFELTET

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne peker på viktigheten av Sametinget for samenes rett til selvbestemmelse, også på kulturfeltet, og understreker Sametingets viktige rolle i arbeidet med å følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. Disse medlemmer peker på at Sametinget forvalter en rekke kulturinstitusjoner, museer, teatre, festivaler, kulturhus og samiske møteplasser, og bidrar til gode rammevilkår for samiske materielle og immaterielle kulturuttrykk. Disse medlemmer viser samtidig til Sametingets regionale oppfølging av rapporten og mener at planene om å bygge opp samiske tilbud i områder preget av hard fornsking vil være et viktig redskap i arbeidet med å reparere fornskingsskader. Disse medlemmer mener at Sametinget må kunne forvente at de skal kunne settes i stand til reelt å kunne styrke og utvikle det samiske kunst- og kulturfeltet, og at det derfor er viktig at Sametinget styrkes i tråd med sine oppgaver.

4.10.4 NOMINASJON AV VÁRJJAT SIIDA TIL UNESCOs VERDENSARVLISTE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til Sametingets ønske om at Várjjat siida innskrives på UNESCOs verdensarvliste. Várjjat siida består av kulturmiljøer i kommunene Nesseby, Tana og Båtsfjord i Finnmark som vitner om 12 000 års menneskelig tilstedeværelse i Varanger-området. Disse medlemmer viser til at urfolks kulturmiljøer er underrepresentert på UNESCOs verdensarvliste, og at en innskriving av Várjjat siida på verdensarvlista vil bidra til å synliggjøre verdien av urfolks kulturmiljøer. Disse medlemmer peker på at Riksantikvaren allerede har anbefalt Klima- og miljødepartementet å skrive Várjjat siida på Norges tentative liste i 2023, og at videre initiativ må følges opp av regjeringen.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen nominere Várjjat siida til UNESCOs verdensarvliste.»

4.10.5 OM BRUK AV KVENSKE OG SKOGFINSK FLAGG

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet de Grønne viser til det som skrives i kommisjonens rapport om bruk av flagg som symbol på fellesskap, tilhørighet og identitet. Både samer, kvener og skogfinner

har vedtatt egne flagg. Disse gir et konkret uttrykk for selvidentifikasjon som eget folk og symboliserer verdier, tradisjon og kulturarv.

Disse medlemmer viser til at Norske kvener forbund og Kvenlandsforbundet i 2018 søkte om offentlig godkjenning av det kvenske flagget. Det daværende Kommunal- og moderniseringsdepartementet av slo med begrunnelse om at alle privatpersoner og organisasjoner står fritt til å bruke det kvenske flagget uten at det foreligger offentlig godkjenning. Departementet viste også til at kommunene i noen sammenhenger kan flagge med andre flagg enn det norske og samiske og kommune- eller fylkesflagg.

Disse medlemmer viser til lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger, hvor det konstateres:

«På eller fra kommunenes offentlige bygninger, eiendommer og kommunale institusjoner må kun brukes flagg som nevnt i lov 10. desember 1898 nr. 1 om Norges Flag § 1 (uten splitt og tunge), det samiske flagget eller kommune- eller fylkesflagg.»

Disse medlemmer mener at å inkludere skogfinsk og kvensk flagg i denne loven er en viktig anerkjennelse av skogfinner og kvener/norskfinner.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen foreslå å endre lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger til også å inkludere det kvenske og det skogfinske flagget.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, viser til at ved Stortingets behandling av Endringer i lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger (utvidet mulighet til flagging med andre flagg) i Innst. 473 L (2020–2021) ble kommunene gitt utvidet mulighet til å kunne flagge med andre flagg enn det norske, de samiske eller kommune- eller fylkesflagget fra sine bygninger. Andre flagg kan etter endringene brukes i forbindelse med arrangement, markering eller merkedag av allmenn interesse.

4.10.6 IMMATERIELL KULTURARV

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne peker på Sametingets prosjekt «Immateriell kulturarv i Sápmi», som har hatt særlig søkelys på rettighetsperspektivet rundt immateriell kulturarv. Dette har vært viktig for å kunne beskytte samiske kulturarvs- og kulturelementer mot kulturell appropriasjon, eksotifisering og stereotype fremstillinger av samisk kultur. Samtidig viser disse medlemmer til at en av konsekvensene etter fornsingsprosessen har vært

usynliggjøring av samisk kultur og med dette også kunnskap om samiske kulturarvs- og kulturelementer. Disse medlemmer peker på hvordan kommisjonens rapport viser at dette har vært gjeldende for alle de nasjonale minoritetene.

Disse medlemmer deler Sametingets syn på at joiker immateriell kulturarv som må sikres videreføring gjennom økt kunnskap og anerkjennelse. Disse medlemmer peker på innspill fra Juoigiid Searvi, som mener at kommisjonen ikke har dokumentert hvordan joiker har vært en del av samiske kvinners hverdagsliv. Samtidig uttrykker mange joikere at tilgang til joikearkiver er avgjørende for dem som utøvere. Disse medlemmer støtter Sametinget i at det er behov for et institusjonelt hjem for joiker, inkludert en plan for et joikearkiv.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen samarbeide med Sametinget i det videre arbeidet med å utrede mulighetene for et institusjonelt hjem for joiker, inkludert en plan for et joikearkiv.»

Disse medlemmer viser til Stiftelsen Duodjeinstituhtta sin høringsuttalelse om at duodji bygger erfaringsbasert kunnskap og viten som formidles gjennom praktisk handling og utøvelse av duodji gjennom mange generasjoner. Stiftelsen Duodjeinstituhtta opplever at Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport ikke i stor nok grad poengterer duodjis betydning for samers identitetsfølelse. Disse medlemmer peker videre på at Stiftelsen Duodjeinstituhtta mener at få i dag kan formidle duodji, og at kunnskapen og ferdighetene utvannes på en måte som truer duodjifaget. Disse medlemmer støtter Stiftelsen Duodjeinstituhtta og Sametingsrådet i at det er behov for økt satsing på forskning, bevaring og utøving av duodji.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med Sametinget, utarbeide en plan for å øke kunnskapen og tilbud innenfor duodjifaget.»

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til kommisjonens rapport, som beskriver hvordan særlig skogfinske og samiske navn ble byttet ut til fordel for navn fra nordisk navnetradisjon. Flertallet viser videre til flere høringsinnspill som peker på behovet for endringer i navneloven for at urfolk og nasjonale minoriteter kan ta i bruk gamle familienavn. For eksempel peker Skogfinneforeningen på norske myndigheters fornorsking av finske navn gjennom kirken ved dåp, konfirmasjon og andre kirke-

lige handlinger, også i perioden før Stortinget aktivt vedtok fornorskingspolitikken. Skogfinneforeningen viser videre til dagens navnelov, som blant annet regulerer bruken av etternavn knyttet til navn som er, eller har vært, en av tippoldeforeldrenes, oldeforeldrenes, besteforeldrenes eller foreldrenes etternavn eller mellomnavn, og navn som 200 eller færre personer her i riket har. Flertallet påpeker at det vil være sterkt identitets- og tilknytningsskapende å ta i bruk navnet som ble fratatt familien for mange generasjoner siden.

På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå og vurdere endringer i navneloven, slik at etterkommere av urfolk og/eller nasjonale minoriteter lettere kan ta tilbake sin families opprinnelige etternavn.»

4.10.7 TILBAKEFØRING AV KULTURHISTORISKE GJENSTANDER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne peker på at Sametingets arbeid med forvaltning og tilbakeføring av seremonielle gjenstander tar utgangspunkt i FNs erklæring om urfolks rettigheter. Sametinget viser til at samiske trommer ble brent og beslaglagt som en del av fornorskingen og kristningen av samene, og at det i dag er fire trommer som er overført til samiske museer. Disse medlemmer merker seg samtidig at Samisk museumslag, RidduDuottarMuseat og Saemien Sijte er kritiske til beskrivelsen av Bååstede-prosjektet som et forsonende tiltak i Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport. For eksempel skriver Samisk museumslag i sin uttalelse til Sametinget at:

«I de siste fasene av Bååstede-prosjektet har de samiske museene av flere grunner stilt seg skeptiske til å definere Bååstede som et forsoningstiltak, slik det er gjort i rapporten (side 635). Det meste av de midler som ble tildelt Bååstede-prosjektet gikk til Norsk Folkemuseum. [...] Resultatet av tilbakeføringen ble at under halvparten av gjenstandene på Norsk Folkemuseum ble tilbakeført til samisk eie.»

Disse medlemmer er enige med Sametinget i at samiske gjenstander må vurderes overført til samisk eierskap og forvaltning så langt det er mulig.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med Sametinget, utarbeide en plan for hvordan samiske kulturhistoriske gjenstander kan tilbakeføres til samisk eierskap og forvaltning. Planen må påse at de samiske museene under Sametingets forvaltning sikres de nød-

vendige ressurser til å kunne ivareta, magasinere, stille ut og drive formidling om tilbakeførte gjenstander.»

4.10.8 OM AUTOMATISK VERN I KULTURMINNELOVEN

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til kulturminneloven § 4 om automatisk fredete kulturminner, som konstaterer at samiske kulturminner fra år 1917 eller eldre er fredet.

Flertallet viser videre til høringsinnspill fra Skogfinneforeningen, som peker på at den skogfinske innvandringen først startet etter reformasjonen, og at ingen skogfinske kulturminner dermed er sikret automatisk vern etter gjeldende kulturminnelov. Flertallet deler Skogfinneforeningens bekymring for at enda flere kulturminner kan gå tapt dersom det ikke etableres en særregel også for skogfinske og andre nasjonale minoriteters kulturminner, slik det er gjort for de samiske.

På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide et forslag til endring i kulturminneloven som sikrer automatisk fredning av kvenske/norskfinske og skogfinske kulturminner i tråd med bestemmelsen for samiske kulturminner.»

4.10.9 SAMISKE OG KVENSKE/NORSKFINSKE MEDIER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne vil også trekke frem betydningen av samiske og kvenske/norskfinske medier for utviklingen av de samiske og kvenske språk. Disse medlemmer støtter Sametingets forslag om at det bør gjøres en utredning av medievaner og behov, og mener en slik utredning også bør inkludere kvenske medier.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen lage et kunnskapsgrunnlag om samiske og kvenske/norskfinske medievaner og -behov og foreslå tiltak som kan bidra til å styrke samiske og kvenske/norskfinske medier.»

4.10.10 SÆRLIG OM SKOGFINSK KULTUR OG HISTORIE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til høringsinnspill fra skogfinske interesser i Norge som viser til behovet for å styrke kunnskap om skogfinnenes historie og kultur og iverksette tiltak for å ivareta skogfinske tradisjoner og kulturarv.

Det vises eksempelvis til at skogfinske håndverkstradisjoner som f.eks. neverfletting og kontstrikking er truet, da det i dag er veldig få personer som kan utøve håndverket. Kontstrikk er i dag på rødlisten til Husfliden.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen styrke opplæringen av elever og lærere i grunnskolen om skogfinnenes historie og kultur.»

«Stortinget ber regjeringen styrke forskningen på skogfinsk historie og kulturarv.»

«Stortinget ber regjeringen styrke tiltak som kan bidra til å ivareta skogfinsk kulturarv i form av språk, håndverkstradisjoner, byggeskikk og lignende.»

Disse medlemmer viser til høringsinnspill fra Skogfinneforeningen, som peker på skogfinnenes ønske om å gjøre Norsk Skogfinsk Museum til en nasjonal institusjon. Disse medlemmer viser til at Skogfinneforeningen begrunner dette ved å vise til at tidligere skogfinske bosettinger ikke begrenser seg til Finnskogen og Innlandet fylke, men også finnes i Østfold, Akershus, Buskerud, Telemark, Oslo og Trøndelag. Skogfinneforeningen peker videre på at Norsk Skogfinsk Museum har behov for et større geografisk nedslagsfelt dersom det skal bidra til økt kunnskap om og ivaretagelse av den skogfinske kulturen i alle områder med opprinnelig skogfinsk bosetting.

Disse medlemmer peker på at skogfinnene er en nasjonal minoritet, og mener det er behov for økt satsing på kunnskap og formidling om skogfinsk kultur og historie i hele landet. Disse medlemmer er enige med Skogfinneforeningen i at Norsk Skogfinsk Museum spiller en viktig rolle for å få til dette.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere å gi Norsk Skogfinsk Museum status som et nasjonalt museum.»

4.10.11 MER GENERELT OM KVENSKE/NORSKFINSK KULTUR

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kvener/norskfinner har mistet mye av sin kultur og opprinnelige tospråklighet på grunn av fornorsking, og at det har gått ut over deres mulighet til å utvikle kulturell, språklig og religiøs mangfold videre. Videre viser disse medlemmer til hørings svar fra Norske kveners forbund, som peker på at fordi kvenske/norskfinske kulturuttrykk gjennom generasjoner har vært underkommunisert, er det særlig

viktig å utvikle en språklig-kulturell dualitet innen språkopplæring. Kommisjonen rapport viser videre at det er behov for å styrke kvensk/norskfinske institusjoner i tillegg til kvensk/norskfinsk kultur og språk.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utarbeide en langtidsplan for kvensk/norskfinsk kulturell og språklig gjenreisning.»

«Stortinget ber regjeringen etablere et kvensk/norskfinsk veiviserprogram på linje med det jødiske og det samiske.»

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan Kvensk institutt kan utvikles og styrkes.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at det opprettes et program for kvensk/norskfinsk forskning hos Forskningsrådet.»

4.11 Pilar 4: Forebygging av konflikter

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at kommisjonen erfarer at hatytringer og diskriminering er et samfunnsproblem, og at urfolk og minoriteter er en utsatt gruppe. Kommisjonen peker på at dette til dels skyldes manglende kunnskaper om urfolk og minoriteter og til dels som følge av holdninger som fornorskingspolitikken forsterket.

Flertallet merker seg at kommisjonen mener at likeverd og forsoning for kvener/norskfiner og skogfiner forutsetter en formalisering av medbestemmelse for nasjonale minoriteter, og at kommisjonen ber om at regjeringen utreder behovet for et permanent rådgivende organ for nasjonale minoriteter.

Flertallet merker seg at kommisjonen i tillegg blant annet tar opp problemstillinger om uavklarte rettigheter til land og vann, industrielle tiltak som senere år har lagt beslag på tradisjonelle bruksområder, og den økende prioriteringen av friluft- og naturverninteresser som går på bekostning av lokal sedvanebasert bruk.

Flertallet merker seg at kommisjonen fremmer følgende punkter:

- Kommisjonen slutter seg til forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) til tiltak for å motvirke hat og diskriminering overfor urfolk og minoriteter.
- Det bør utredes et permanent rådgivende organ for regjeringen i saker som angår nasjonale minoriteter, herunder former for medbestemmelse.
- Kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finland/Finland i tråd med folke-

retten. Denne må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og nasjonale minoriteters bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

- Kommisjonen viser til NOU 2007:13 Den nye same retten og NOU 2008: 5 Retten til fiske i havet utenfor Finnmark og oppfordrer til at forslagene i disse utredningene følges opp.
- Kommisjonen foreslår en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og betydning for samisk kultur.

Flertallet vil sterkt understreke behovet for å sette inn tiltak for å motvirke hat og diskriminering. Flertallet viser til at dette er en negativ trend i samfunnet totalt sett, men ser at urfolk og minoriteter er ekstra utsatte grupper som trenger ekstra oppmerksomhet i arbeidet med tiltak.

Flertallet vil videre vise til at en rekke arealkonflikter og utbyggingssaker har bidratt til at tilliten samer, kvener/norskfiner og skogfiner har til statlige organer og myndigheter, har blitt svekket. Det er viktig i det videre arbeidet med forsoning at det settes inn tiltak for å etablere prosesser som urfolk og nasjonale minoriteter kan ha tillit til.

Flertallet har merket seg at det i dialog med de berørte gruppene, både i møter og gjennom høringer, formidles en oppfatning om at det er en stor mangel på kunnskap om og forståelse for urfolks og nasjonale minoriteters språk, kultur og tradisjoner. Flertallet opplever at dette i seg selv kan gi grobunn for misforståelser og konflikter. Det meldes også om hull i kompetansen på gruppenes rettigheter. Regjeringen må ta et ansvar for opplæring av ansatte i tjeneste for det offentlige.

Med dette som bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta ansvar for en planmessig oppdatering av offentlig ansattes kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter, språk, kultur og tradisjoner.»

Flertallet viser til at flere av tiltakene under denne pilaren er fulgt opp med kommentarer og forslag under andre pilarer i komiteens innstilling.

4.11.1 OM EIENDOMS- OG BRUKSRETTIGHETER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen peker på at uavklarte rettigheter til land og vann er en viktig kilde til konflikter mellom urfolk/nasjonale minoriteter og norske myndigheter samt internt i lokalsamfunn.

Disse medlemmer vil vise til at kommisjonen oppfordrer til en kartlegging av eiendoms- og bruksrettigheter i områdene utenfor Finnmark/Finland/Finland

Finnmarkku i tråd med folkeretten. Kommisjonen viser samtidig til at en slik kartlegging må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt og de nasjonale minoritetenes bruksrettigheter etter hevd og alders tids bruk. Disse medlemmer viser til at det har vært et stort behov for slike rettighetskartlegginger lenge, og at dette ble foreslått i flere samiske områder i NOU 2007:13 Den nye sameretten.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en proposisjon som kartlegger eiendoms- og bruksrettigheter for samer og nasjonale minoriteter utenfor Finnmark i tråd med folkeretten. En slik kartlegging må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt, og bruks- og eiendomsrettigheter etter hevd og alders tids bruk.»

4.11.2 OM FRITT INFORMERT FORHÅNDSSAMTYKKE

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til det folkerettslige prinsippet om «Free, Prior and Informed Consent – (FPIC)», eller «fritt, informert forhåndssamtykke», som er et vesentlig prinsipp i FNs erklæring om urfolks rettigheter. Disse medlemmer viser til at norske myndigheter har vært en aktiv part i arbeidet med erklæringen og stemte for erklæringen i FNs generalforsamling 13. september 2007. Erklæringen slår fast at det skal innhentes et fritt forhåndssamtykke gjennom konsultasjoner med urfolkets representative institusjoner i forkant av implementering og utvikling av lovgivning og administrative tiltak som angår urfolket.

Videre vil disse medlemmer vise til at bestemmelsene i FNs erklæring om urfolks rettigheter ikke er implementert direkte i norsk rett gjennom menneskerettsloven, slik som for eksempel SP 27. Disse medlemmer mener det ikke bør herske tvil om at erklæringens bestemmelser gjelder for samene som urfolk gjennom folkeretten, og mener at en lovfesting av prinsippet om fritt, informert forhåndssamtykke vil være et konfliktdepnende tiltak som samtidig harmoniserer norsk lov med folkeretten.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et forslag til lovbestemmelse for å nedfelle prinsippet om fritt forhåndssamtykke fra FNs erklæring om urfolks rettigheter (Free, Prior and Informed Consent) i norsk lov.»

4.11.3 OM «FOSEN-SAKEN» OG TILHØRENDE SAKER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at en enstemmig Høyesterett i dom HR-2021-1975-S (heretter Fosen-saken) slo fast at utbyggingen av vindkraftanlegg på Roan og Storheia på Fosenhalvøya brøt menneskerettighetene til reindriftsutøvende samer som benytter området som vinterbeite. Den lange saksgangen og tregheten i oppfølging av dommen har utgjort et betydelig og urettferdig press på reindriftssamene på Fosen. Disse medlemmer viser til at mange i samiske miljøer forteller til kommisjonen at Fosen-saken har ført til en dyp mistillit til norske myndigheter, noe som også dokumenteres i kapittel 20 om reindriftens vilkår i kommisjonsrapporten.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne viser videre til enigheten mellom reindriffta, utbyggere og regjeringen som ble gjort etter møter med Riksmegleren. Her var et av hovedpunktene å gi reindriffta erstatningsbeiter for de tapte vinterbeitene på Fosen. Det er nå kartlagt mulige erstatningsbeiter rundt Sålekinna–Håmmålsfjellet. Disse medlemmer viser til at dette er områder som tidligere har vært brukt til sørsamisk reindrift, men som reindriftssamene ble fordrevet fra på 1700- og 1800-tallet gjennom fornorskingsprosessen.

Disse medlemmer viser videre til at det i budsjettproposisjonen for Energidepartementet for 2025 (Prop. 1 S (2024–2025), Energidepartementet, kap. 9, side 180) er vedlagt en gjennomgang av saksforløpet i Fosen-saken og regjeringens lærdommer fra saken.

Disse medlemmer mener det i utgangspunktet burde vært gjort en uavhengig granskning av Fosen-saken, slik som Sametinget ved plenum enstemmig etter spurte 10. mars 2023. Disse medlemmer mener en granskning gjort av et uavhengig organ, en kommisjon eller en oppnevnt gruppe i større grad vil ha grunnlaget for å påpeke klanderverdige avgjørelser gjort i saksbehandling og rettslig oppfølging av Fosen-saken gjennom de regjeringsperiodene saken har vært behandlet både politisk og rettslig. Disse medlemmer understreker at det fortsatt ikke er for sent for å sette ned mandat og sammensetning for en slik uavhengig granskning. Disse medlemmer mener byggingen av vindkraftanleggene, dommen og det politiske og rettslige etterspillet tydelig viser at den norske stat ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til samenes rettigheter og interesser i den aktuelle saken, og frykter dette kan gjelde flere andre utbygginger.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøparti-

et de Grønne viser til de prosessene som nå pågår knyttet til elektrifiseringen av Equinors anlegg på Melkøya i Finnmark. Disse medlemmer vil vise til brev fra Landbruks- og matdepartementet datert 12. januar 2023 til Olje- og energidepartementet: «Høringssvar Statnett SF – ny 420 kraftledning Skaidi – Hammerfest». I brevet skriver Landbruks- og matdepartementet:

«Forholdet til folkeretten

I de folkerettslige vurderingene understreker NVE at: 'vi mener at grensen er nær for hvor stor belastning reinbeitedistriktene som blir berørt av tiltaket for de ikke kan drive reindrift på samme måte som før'. LMD antar at denne vurderingen er basert på NVEs forutsatte påvirkning basert på kunnskapsgrunnlaget. Som det fremgår av innstillingen, er dette kunnskapsgrunnlaget usikkert. Etter LMDs oppfatning må dette betyr at det er risiko for at man vil komme i et folkerettsbrudd ved tiltaket, for eksempel dersom fremtidig forskning avdekker en større påvirkning på tamrein enn hva NVE legger til grunn.»

Disse medlemmer viser til at regjeringen på tross av denne sterke advarselen fattet vedtak om å gi konsesjon til kraftlinjen mellom Skaidi og Hammerfest. Konsesjonsvedtaket har møtt betydelig motstand fra samisk hold, blant annet i vedtak fra Sametingets plenum i sak «043/20 Vindkraft på land – Sametingets syn», «042/23 Sametingets syn på elektrifisering av Melkøya regjeringens vedtak om elektrifisering av Hammerfest LNG» og i meldt søksmål mot Olje- og energidepartementet fra Sametingsrådet 25. juni 2024.

Disse medlemmer viser til at kommisjonen i sin behandling av tiltak for å forebygge konflikter mener det er behov for en vurdering av praksisen med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningslova. Videre peker disse medlemmer på at problemet med forhåndstiltredelse i reinbeiteområder har blitt påpekt av Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM), av Sametingets lovutvalg for reindriften og i Klimaomstillingsutvalgets rapport «Omstilling til lavutslipp», hvor utvalget anbefaler at det gjøres en vurdering av praksisen med forhåndstiltredelse.

Disse medlemmer mener myndighetenes bruk av forhåndstiltredelse, hvor en utbygger får lov til å sette i gang en utbygging før spørsmål om rettigheter til området er juridisk avklart, har vært en vesentlig grunn til opplevelsen av at forvaltning og myndigheter sviktet i Fosen-saken og tilsvarende saker.

Videre vil disse medlemmer vise til at Jillen-Njaarke reinbeitedistrikt står i en liknende konflikt på Øyfellet i Nordland, hvor vindkraftanlegg er satt opp mot distriktets protester, selv om verken ekspropriasjonserstatning eller forholdet til reindriften rettigheter er rettslig avklart.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De

Grønne viser videre til behandlingen av Prop. 111 L (2022–2023) Endringer i energiloven og plan- og bygningsloven (vindkraft på land). I Innst. 483 L (2022–2023) ble følgende forslag fremmet av komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne:

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan adgangen til forhåndstiltredelse i ekspropriasjonssaker for utbygginger i reinbeiteområder kan avvikes.»

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med lovforslag om å avvike ordningen med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningslova i områder hvor det drives samisk reindrift.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne mener at samiske interesser som berøres i arealsaker og har rett til å bli konsultert, må sikres tilstrekkelige ressurser og kapasitet i disse prosessene, slik Sametinget har foreslått. Disse medlemmer mener at for å kunne gjennomføre gode konfliktforbyggende prosesser er det nødvendig at partene har mest mulig like rammer og ressurser til å delta i prosessene.

4.12 Pilar 5: Implementering av regelverk

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at kommisjonen etter gjennomgang av konsekvensene av fornorskingspolitikken konkluderer med at myndighetene på ulike nivåer gjennom forvaltningspraksis fører en politikk som ikke i tilstrekkelig grad har vært og er innrettet mot å gjøre tilpassinger til eller imøtekomme urfolk og nasjonale minoriteter.

Flertallet merker seg at kommisjonen ønsker en gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet, og mener at dette implementeringsgapet er hovedutfordringen innenfor språkopplæring for å tilby en effektiv og kvalitetsmessig god språkopplæring i oppvekst- og utdanningsinstitusjonene.

Flertallet merker seg at kommisjonen fremmer følgende punkter:

- Som et ledd i Stortingets kontroll med forvaltningen bør det settes i gang en gjennomgang av manglende implementering av vedtak i det minoritetspolitiske feltet.
- Kommisjonen oppfordrer myndighetene til å styrke opplæringen om samer, kvener og skogfinner og deres rettigheter for offentlig ansatte.

- Kommissjonen oppfordrer universitets- og høyskolesektoren til å tilby flere studenter undervisning om urfolk og nasjonale minoriteter.

Flertallet ser at flere av tiltakene som er foreslått under denne pilaren, vil henge tett sammen med tiltak foreslått under andre pilarer, og viser til sine merknader spesielt vedrørende språk og kunnskapsformidling.

Flertallet vil imidlertid understreke regjeringens ansvar for å sørge for at offentlig ansatte har nødvendig kunnskap om urfolks og nasjonale minoriteters utfordringer, behov og rettigheter. For å sikre dette må det etableres systematiske tiltak overfor ansatte i offentlig forvaltning på alle nivåer og innen alle tjenestetilbud. Flertallet ber regjeringen følge opp dette og melde tilbake til Stortinget på egnet måte.

Flertallet viser til at kommisjonen peker på at en av de største utfordringene den har observert, er manglende gjennomføring av vedtatt politikk. Kommissjonen vektlegger at når lover, lovfestede rettigheter og politiske vedtak og tiltak ikke har blitt fulgt opp av utøvende myndigheter overfor alle gruppene, står en overfor et implementeringsgap. Kommissjonen har påpekt at sosial tillit og tillit til myndigheter generelt er viktige forutsetninger for forsoning. Manglende oppfølging av vedtatte rettigheter og tiltak svekker ikke bare tilliten generelt, men også tiltroen til at tiltak vil bli realisert.

Flertallet vil videre vise til at regjeringen har levert et høringssvar som omtaler oppfølging av vedtak vedtatt av Stortinget. Flertallet registrerer at det der er en viss avstand i oppfatningen av denne oppfølgingen. Dette kan skyldes manglende kjennskap til en del av tiltakene, men også at det er noe avstand i tidspunktet for gjennomgangen. Flertallet er naturlig nok opptatt av at Stortingets vedtak og forutsetninger følges opp av regjeringen og det offentlige for øvrig, og mener regjeringen må foreta en grundig gjennomgang i dialog med de berørte gruppene for å avklare hvor det reelt er et implementeringsgap, og hvor det er manglende felles opplevelse og/eller informasjon som gjør at dette fremholdes så sterkt i høringsuttalelser.

Flertallet viser til Dokument 3:5 (2019–2020) Riksrevisjonens undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk, som peker på betydelige mangler i opplæringen i og på samisk når det gjelder både læremidler, antall lærere og fjernundervisning. Riksrevisjonen vektlegger at virkemidlene er mange og små, og de er spredt på mange aktører. Riksrevisjonen anbefaler at Kunnskapsdepartementet vurderer hvordan virkemidlene kan innrettes bedre for å understøtte skoleeierens arbeid med å sikre et godt og likeverdig tilbud. I Innst. 211 S (2019–2020) understreket kontroll- og konstitusjonskomiteen at når retten til opplæring i og på samisk ikke er godt nok kjent utenfor de samiske kjerneområdene, må det vurderes særskilt hvilke behov

og tiltak som bør igangsettes i alle områder av landet der retten ikke aktiveres i dag, både i små kommuner og i store byer. Det må spesielt tas hensyn til de små samiske språkene lule- og sørsamisk, som er særlig truet. Komiteen påpekte at Kunnskapsdepartementet, i samarbeid med Sametinget, må vurdere hvor hensiktsmessig det er med et så stort antall aktører på området som skal bidra til å sikre at retten til opplæring i og på samisk aktiveres over hele landet. Arbeidsdelingen mellom aktørene bør revurderes, og Statsforvalterens kontrolloppgave bør vurderes særskilt. Det er grunnleggende at alle parter erkjenner det ansvaret Sametinget har på dette området, og at dette ligger til grunn for organiseringen av arbeidet. Flertallet viser til at i Meld. St. 13 (2022–2023) peker Kunnskapsdepartementet på at mangelen på samiskspråklige ansatte er den største utfordringen for å styrke og utvikle samisk språk og identitet i barnehage og skole.

Flertallet er opptatt av at forsoningsprosessen må skape tillit til myndigheter generelt. Flertallet mener en viktig forutsetning i forsoningsarbeidet er at vedtatte rettigheter for urfolk og nasjonale minoriteter blir implementert. Riksrevisjonens anbefaling om å vurdere hvordan virkemidlene kan innrettes bedre, er et viktig grep alle ansvarlige departementer må iverksette som et ledd i forsoningsprosessen.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere effektene av gjeldende virkemiddelapparat og å utforme forpliktende handlingsplaner for å styrke språkene som ble utsatt for fornorsking, med et tilpasset ambisjonsnivå, for henholdsvis levende og utdødde språk.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at implementeringsgapet er et vesentlig hinder for gjennomføring av målene i Sannhets- og forsoningskomisjonens rapport og i denne innstillingen, og mener det må bli gjennomført en grundig utredning som både ser på diskrepans mellom vedtak og praksis, og som ser på om lovverket i dag oppfyller folkerettslige krav.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen foreta en gjennomgang av manglende implementering av vedtak som omfatter urfolk og nasjonale minoriteter.»

Disse medlemmer mener at det på bakgrunn av en slik gjennomgang må igangsettes et arbeid med å undersøke årsaker til manglende implementering og identifisere tiltak for å bedre implementeringen.

4.12.1 OM UTREDNING AV KVENER/ NORSKFINNERS RETTIGHETER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til kommisjonens rapport, i tillegg til høringssvar fra Norske kveneres forbund, som peker på at kvener/norskfinner bør ha rett til å utøve sin selvbestemmelse, tilsvarende samenes rett til selvbestemmelse. Norske kveneres forbund viser til at det er et demokratisk problem at det ikke per i dag er en felles organisering av kvener/norskfinner, og at det er behov for et politisk valgt kvensk/norskfinsk organ som kan ta for seg spørsmål som særlig gjelder for kvener/norskfinner og kvensk/norskfinsk kultur. Norske kveneres forbund mener derfor at det er behov for å utrede muligheten for et permanent demokratisk valgt organ i form av et kventing eller et kvensk råd.

Disse medlemmer støtter Norske kveneres forbund i at et kventing eller et kvensk råd kan være viktig demokratisering for kvenene/norskfinnene, og at dette vil kunne fungere som en viktig brobygger mellom det kvenske og det norske samfunnet for øvrig.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med det kvenske/norskfinske miljøet, igangsette en helhetlig utredning av kvenenes/norskfinnernes rettigheter og stilling i det norske samfunnet. Herunder må det vurderes om det kan etableres en form for permanent representativt organ.»

«Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kvensk kunnskap og representasjon kan sikres i forvaltningen og i forbindelse med behandling av saker som angår den kvenske befolkningen.»

4.12.2 RETTSSIKKERHET FOR URFOLK OG NASJONALE MINORITETER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne mener at et grunnleggende element for rettssikkerhet for urfolk og nasjonale minoriteter, og for å bygge tillit til rettssystemet og hos andre rettsanvendere i de ulike delene av forvaltningen, er å sørge for at disse organene har tilstrekkelig kompetanse på samiske forhold og forhold som gjelder kvener/norskfinner og skogfinner. Disse medlemmer viser til høringsinnspillet fra Likestillings- og diskrimineringsombudet, som når det gjelder den samiske befolkningen anbefaler å:

«[...] sørge for lik rettssikkerhet for samiske innbyggere, gjennom at dommere og polititjenestemenn har opplæring i og kompetanse på samisk kultur og samiske

samfunn, ha tilgjengelige kvalifiserte tolker og videreføre innsats for å rekruttere samer til rettsinstitusjoner.»

Disse medlemmer er enig i høringsinnspillet fra ombudet og mener videre det er viktig at også samisk som rettsspråk løftes.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å sikre rettssikkerheten for samer og nasjonale minoriteter, blant annet gjennom å gi dommere og andre rettsanvendere i forvaltningen opplæring i og kompetanse på urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter, kultur og samfunn, ha tilgjengelige kvalifiserte tolker og å videreføre innsatsen for å rekruttere samer, samt nasjonale minoriteter, til de ulike rettsinstitusjonene.»

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å styrke samisk som rettsspråk.»

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til høringssvaret fra Sametinget, som mener at kommisjonens fem pilarer ikke er tilstrekkelige, og at flere forslag til tiltak faller utenfor disse pilarene. Flertallet viser til at Sametinget mener at av de temaene som faller utenfor, er samiske næringer og helse- og sosialpolitiske utfordringer de mest utfordrende. Flertallet merker seg at Sametinget på den bakgrunn ønsker to nye pilarer, og vil kommentere dem her.

4.13 Pilar 6: Næring

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at Sametinget registrerer at den reindriftssamiske næringen har fått et større fokus enn annen nærings- og kulturutøvelse. Flertallet merker seg at kommisjonen har begrunnet overvekten av reindriftsnæringen i omtaler av næring med at mandatet sier følgende:

«Kommisjonen skal ta utgangspunkt i den eksisterende forskningen på området og la denne danne hovedgrunnlaget for sin fremstilling.»

Flertallet merker seg at Sametinget til dette kommenterer at det er enklere å få informanter og finne offentlig informasjon og lovverk om reindriftsnæringen, og at andre samers kultur og næring antagelig ikke får like mye plass i rapporten, da den samlede dokumentasjonen fra disse er mindre.

Flertallet har notert seg at det har vært til dels tydelige reaksjoner på vegne av andre samiske næringer og kulturinteresser på denne manglende balansen i omtalen av tradisjonell næringsvirksomhet og kultur og deres plass i det samiske samfunnet. Flere av disse gruppe-

ne opplever at de er mangelfullt referert i rapporten eller rett og slett blitt oversett.

Flertallet vil understreke at det derfor blir svært viktig i den videre oppfølgingen av rapporten at dette ivaretas på en god måte gjennom dialog og kunnskapsinnhenting fra alle deler av det samiske nærings- og kulturliv.

Flertallet mener det må gjennomføres en evaluering av Fjordfiskeremnda sammen med Sametinget og også vurderes om sjøsamiske interesser er godt nok representert og ivaretatt i hørings- og konsultasjonssammenheng.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Venstre, og Miljøpartiet De Grønne, viser til kommisjonens oppfordring om at forslagene i NOU 2008: 5 blir fulgt opp. Disse medlemmer viser til at etter Nærings- og fiskeridepartementet (NFD) sin vurdering er forslagene i denne NOU-en samlet sett fulgt opp gjennom Prop. 70 L (2011–2012) om forslag til endringer i deltakerloven, havressursloven og Finnmarksloven.

Et tredje flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, viser videre til at forslagene til Samerettsutvalget 2 ligger til vurdering i departementet, og at regjeringen ikke har tatt stilling til hvordan forslagene skal følges opp.

Dette flertallet viser videre til at viktige tiltak for å støtte opp om viktige næringsgrunnlag bør være å:

- sikre at retten til fiske for alle sjøsamiske områder skal være reell.
- bidra til at samisk reiseliv skal være en global veiviser for urfolksturisme.
- arbeide for å løfte samisk kultur, film, musikk og håndverkstradisjon.
- sikre gode og stabile rammevilkår for de tradisjonelle samiske næringene, samtidig som det legges til rette for utvikling innen annen næringsvirksomhet som bidrar til å opprettholde bosetting og levende lokalsamfunn.
- opprette et nasjonalt reindriftssenter for å gi reinbeitedistriktene nødvendig rådgivnings- og kompetansestøtte.

Dette flertallet viser til at målsettingen på reindriftsområdet er en økonomisk, økologisk og kulturelt bærekraftig reindrift, og bygger på Stortingets behandling av Meld. St. 32 (2016–2017). Stortinget behandler i tillegg reindriftspolitikken to ganger i året ved den årlige reindriftsproposisjonen og i det årlige statsbudsjettet.

Reindriftsloven og de årlige reindriftsavtalene er sentrale virkemidler for å oppnå målene med reindriftspolitikken. Reindriften er en kulturform som bygger på

sedvane og alder tids bruk og har særskilt rettslig vern, jf. Grunnlova § 108 og reglene i folkeretten om urbefolkninger og minoriteter.

Reindriftsavtaleforhandlingene blir gjennomført etter forutsetningene i Hovedavtalen for reindrifta. Forhandlingene skal ta utgangspunkt i en felles forståelse av næringsøkonomiske situasjon.

Videre viser dette flertallet til pågående prosesser og eksempler på tiltak som allerede er gjennomført.

I desember 2023 la regjeringen fram en tiltakspakke for å legge bedre til rette for ivaretagelse av reindriften ved planlegging og utbygging av ny energi. Tiltakspakken inneholder virkemidler fra flere departement. Departementene som er ansvarlige for de ulike tiltakene i pakken, vil gjennomføre konsultasjoner med NRL og Sametinget i tråd med samelovens regler.

Landbruks- og matdepartementet (LMD) har startet opp en ordinær lovarbeidsprosess, og det er opprettet et sekretariat i departementet. Det er lagt opp til en bred involvering av parter som loven omhandler, blant annet Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) og Sametinget. LMD har hatt innledende konsultasjoner med NRL og Sametinget. LMD har som mål å sende over til Stortinget et forslag til ny reindriftslov våren 2025.

Kommunal- og distriktsdepartementet og Klima- og miljødepartementet har satt i gang et arbeid med å revidere forskriften om konsekvensutredninger, blant annet for å legge til rette for bedre vurderinger av reindrift. Regjeringen vil også vurdere ulike tiltak for å bedre kommunenes planleggingskapasitet og reindriftskompetanse i det samiske reinbeiteområdet.

Videre merker dette flertallet seg at kommisjonen viser til at de pågående klimaendringene har konsekvenser for reindriften (s. 554–555). Klimaendringene skjer raskere i nordområdene enn det globale gjennomsnittet. Temperatur og nedbør er faktorer som kan føre til høyere frekvens av ising og låste beiter eller at vekstsesongen starter tidligere. Klimaendringene fører til endringer i beitegrunnlaget og behov for endringer i beitemønster og i flyttemønster. Slike endringer kan komme i konflikt med andre interesser og tiltak.

Dette flertallet viser til at regjeringen i Meld. St. 26 (2022–2023) Klima i endring – sammen for et klimarobust samfunn, anerkjenner at reineierne er spesielt hardt rammet av klimaendringene, og at samisk kunnskap og erfaringer i større grad skal bli tatt med i klimatilpassingsarbeidet. Som en viktig del av oppfølgingen av meldingen skal det blant annet bli utarbeidet nasjonale analyser av klimasårbarhet. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å starte dette arbeidet. Den første analysen skal etter planen være klar innen utgangen av 2026.

Dette flertallet viser til at tap av rein til rovvilt er et tema som har stor oppmerksomhet i arbeidet med reindriftsnæringen. Reindriften er basert på at reinen

skal beite på utmarksbeite hele året. Store årlige tap av rein til rovvilt truer grunnlaget for reindriften og den samiske reindriftskulturen. Presset på reindriftsarealene fører til at fleksibiliteten i bruken av reindriftsarealene blir mindre. Det kan være at det ikke finnes andre arealer å flytte reinen til dersom det kommer rovvilt der dyra beiter. Statens gjennomføring av rovviltpolitikken har stor betydning for produksjonen og inntjeningen til reindriften.

På side 553 i rapporten skriver kommisjonen at regelverket stiller store krav til dokumentasjon for å få erstatning for rovdyr tap. Dette flertallet viser til at erstatningsordningen for tap av tamrein til rovvilt er bygd på prinsippet om at alt tap grunnet rovvilt skal erstattes. Samtidig er det klart at ikke alle dyr tapt til rovvilt blir funnet, slik at det er vanskelig å få dokumentert alle tap. Erstatningsordningen baserer seg derfor både på tap som er dokumentert, samtidig som den aller største delen av de erstatta dyra ikke er dokumentert tapt til rovvilt, men vurdert tapt til rovvilt etter et skjønn.

Kommisjonen peker også i rapporten på at Voengelh–Njaarke reinbeitedistrikt mener dagens rovviltforvaltning strider mot SP art. 27 (s. 553).

Dette flertallet viser til at Stortinget i sammenheng med vedtakelsen av naturmangfoldsloven i 2009 la til grunn at loven er i samsvar med internasjonale forpliktelser og menneskerettighetskonvensjoner.

Dette flertallet viser til at Klima- og miljødepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet vil innhente en vurdering av forpliktelsene etter Bernkonvensjonen og de folkerettslige forpliktelsene Norge har for reindrift, forholdet mellom disse og om forpliktelsene gjør det nødvendig eller gir rom for å gjøre endringer i det nasjonale regelverket om forvaltning av rovvilt.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Rødt viser til regjeringens tiltakspakke for å legge bedre til rette for ivaretagelse av reindrifta ved planlegging og utbygging av ny energi. Her åpner regjeringen for å redusere antall rovdyr i reindriftas områder, mot at det avstås areal til kraftutbygging. Disse medlemmer mener det er grunn til å se på rovdyr situasjonen i reindriftas områder uavhengig av dette, og mener at den typen kjøpslåing som regjeringen legger opp til, ikke er akseptabel. Rein er dyr som går ute 365 dager i året og dermed mer utsatt for rovdyrangrep enn andre dyr på beite som bare er ute deler av året. Disse medlemmer mener derfor det er grunn til å se på en reduksjon i rovdyr tallet i reindriftas områder. Det totale rovdyr tallet i Norge skal følge rovviltsforliket.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøparti-

et de Grønne viser til kommisjonens rapport, som beskriver at naturen er en viktig del av det materielle grunnlaget for både samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur. Disse medlemmer viser derfor til at å ta vare på naturen er grunnleggende for at både samer og de nasjonale minoritetene skal få utøve og selv utvikle sin kultur. Å ta vare på natur og naturressurser som kulturgrunnlag på urfolkets og minoritetenes premisser bør derfor ses på som et sentralt forsoningstiltak.

4.13.1 OM MARITIME RESSURSER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at høsting av de maritime ressursene har vært grunnlaget for sjøsamisk kultur og levevei langs kysten i nord. Disse medlemmer viser til at det sjøsamiske bosetningsområdet ikke er begrenset til Finnmark og Nord-Troms, men at det også har vært stor sjøsamisk bosetning i Sør-Troms, Ofoten, Vesterålen, Lofoten og Salten og ned mot Helgeland. De seneste års forskning gir også grunnlag for å se med nye øyne på samisk bosetning enda lenger sør og sannsynliggjør at det har vært sjøsamisk bosetning langs Trøndelagskysten og helt ned til Nordmøre.

Videre vil disse medlemmer vise til at kommisjonen i kapittel 7 og 21 viser hvordan norske myndigheters fiskeripolitikk har vært skadelig for sjøsamisk fiske- og kulturutøvelse. Kommisjonen viser hvordan lukkingen av fisket ikke tok hensyn til sjøsamisk fjord- og kystfiske, og hvordan aktivitetskravene for å få tildelt fiskekvoter førte til at sjøsamer effektivt ble «kasta på land» og stengt ute fra fisket.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne mener at fiskeripolitikken gjennom det siste århundret har virket svært fornorskende gjennom å hindre fiskere i samiske områder i å utøve sin tradisjonelle næring og kultur og gjennom en utarming av sjøsamiske samfunn.

Disse medlemmer vil vise til Kystfiskeutvalget sin NOU 2008: 5 Retten til å fiske i havet utenfor Finnmark. Kystfiskeutvalget pekte på at det er en stor fare for at sjøsamisk kultur vil forsvinne hvis den nåværende nasjonale lovgivning med fiskeriregulering fortsetter uendret, da levedyktige sjøsamiske bosetninger med et materielt kulturgrunnlag er en forutsetning for videreføring av sjøsamisk kultur.

Disse medlemmer vil videre vise til Riksrevisjonens undersøkelse av kvotesystemet i kyst- og havfisket (Dokument 3:6 (2019–2020)), som viser at kvotepolitikken ført mellom 2004 og 2018 har redusert fiskeriaktiviteten i fiskeriavhengige samfunn langs hele kysten, og særlig i Finnmark. Videre viser disse medlemmer til at dagens regjering og stortingsflertall i kvotemeldingen

«Folk, fisk og fellesskap – en kvotemelding for forutsigbarhet og rettferdig fordeling» i stor grad viderefører struktureringspolitikken som har ført til utviklingen Riksrevisjonen påviste i Dokument 3:6 (2019–2020), og heller ikke på noen vesentlig måte styrker kyst- og fjordfiske i sjøsamiske samfunn og det samiske bosetningsområdet.

Disse medlemmer mener det er svært beklagelig at stortingsflertallet ønsker å videreføre den fiskeripolitikken som har vært svært ødeleggende for sjøsamisk fiske og sjøsamisk kultur, og som ved siden av fornorskningstiltakene i skoleverket må sies å ha vært det mest effektive fornorskningstiltaket i sjøsamiske områder.

Disse medlemmer mener at innføringen av kystfiskeordningen, en egen avsetning på 0,9 pst. av norsk totalkvote på fiske av torsk for fartøy i åpen gruppe innenfor kystfiskesonen nord for 62° N, ikke har vært tilstrekkelig til å motvirke fiskeripolitikkenes ødeleggende konsekvenser for sjøsamisk kultur, og ikke kan ses som en anerkjennelse av sjøsamenes rett til å fiske som slås fast i NOU 2008: 5.

Kommisjonen foreslår i sine tiltak at Stortinget bør be regjeringen ta opp forslagene fra Kystfiskeutvalgets NOU 2008: 5 til vurdering igjen. Disse medlemmer er enige med kommisjonen i denne vurderingen.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at Sametinget i behandlingen av kommisjonsrapporten i sak 012/24 «Sannhet og forsoning – Næring» anmoder om at Stortinget, med utgangspunkt i Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk, ber regjeringen utrede den samiske retten til utnyttelse av de marine ressursene i hele det tradisjonelt samiske bosetningsområdet, i tett samarbeid med Sametinget. Videre ønsker Sametinget at befolkningen i hele det samiske området sin rett til de marine ressursene anerkjennes og lovfestes. Disse medlemmer mener at en slik utredning, og på sikt lovfesting, vil være et godt tiltak for å revitalisere og styrke sjøsamisk kultur, men også vil styrke kvensk kystkultur i områder hvor befolkningens rett til å høste av de marine ressursene anerkjennes.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen følge opp NOU 2008: 5 gjennom å forberede en lovbestemmelse som lovfester sjøsamenes rett til å høste de marine ressursene basert på Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.»

«Stortinget ber regjeringen utrede den samiske retten til å utnytte de marine ressursene i hele det tradisjonelt samiske bosetningsområdet, i tett samarbeid med

Sametinget og med utgangspunkt i Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.»

«Stortinget ber regjeringen sette i gang tiltak for å sikre fiskeriaktivitet i sjøsamiske samfunn, som oppfølging av Riksrevisjonens rapport om kvotesystemet (Dokument 3:6 (2019–2020)).»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen starte et arbeid i tett samarbeid med Sametinget for å styrke kystfiskeordningen slik at flere sjøsamiske kommuner og samfunn i Troms og Nordland kan innlemmes i ordningen.»

4.13.2 SÆRLIG OM REINDRIFT

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne vil vise til at kommisjonens rapport beskriver hvordan reindrift er en kulturbærende næring for samer over hele det samiske bosetningsområdet. For mange har reindriften i tillegg til å være næringsvei vært grunnlaget for det tradisjonelle flyttemønsteret og for livsførsel, og reindrift utgjør en viktig del av samisk hverdagsliv og verdensanskuelse, også for mange samer som ikke er knyttet til næringa i sitt daglige virke.

Kommisjonens rapport beskriver videre hvordan reindriften særlig har vært viktig for å ivareta sørsamisk kultur og språk, og hvordan reindriften lager rom for sørsamisk språk til å bli brukt og videreført og for å leve ut sørsamisk kultur. Disse medlemmer vil understreke at et av de aller viktigste tiltakene for å trygge sørsamisk kultur er å trygge forholdene for sørsamisk reindrift.

Disse medlemmer vil vise til at kommisjonsrapporten viser hvordan historiebruk, lovanvendelse og rettsoppfatning gjennom de siste hundre år har hatt alvorlige konsekvenser for reindriften kulturelle og økonomiske bærekraft.

Videre vil disse medlemmer vise til at reindriften som en natur- og arealavhengig næring er spesielt sårbar for klimaendringer. Reindriften er tilpasset naturforholdene næringa til enhver tid opererer i, og reindriftsutøvere har allerede i flere år vist til at naturen og værforholdene dramatisk er i endring på måter som utfordrer næringas fremtid.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne viser til rapporten «Klimaendringer i Sápmi – en oversikt og veien videre», utgitt av Samiráddi/Samerådet, og Sámediggi/Sametinget. Rapporten viser at samtidig som samiske næringer som reindriftnæringa

er presset av klimaendringer, trues de også av majoritetssamfunnets tiltak for å bekjempe klimaendringer, slik som ved vindkraftutbyggingene på Fosen og Øyfjellet, og de planlagte vindkraftutbyggingene som er søkt for å elektrifisere Melkøya i Finnmark. Arealinngrep for å bygge ut fornybar energi gjennom vindkraft kommer i tillegg til andre utviklingsprosjekter som hyttebygging og bygging av infrastruktur.

Komiteens medlemmer fra Rødt og Miljøpartiet De Grønne vil vise til at presset på de samiske næringenes arealer ved flere anledninger har blitt omtalt som «grønn kolonialisme» av Sametinget og Samerådet, blant annet i rapporten «Klimaendringer i Sápmi – en oversikt og veien videre» fra februar 2024.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne vil understreke at den grønne omstillingen ikke kan krenke den samiske retten til selvbestemmelse, eller hindre urfolk i å utøve sin tradisjonelle økonomi og landutnyttelse.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til regjeringens tiltakspakke for reindrift og energi, 20. desember 2023. Disse medlemmer mener at tiltakene i tiltakspakken vil kunne svare ut noen av de utfordringene Sametinget peker på i sin behandling av ny pilar 6 – næring. Disse medlemmer forventer og understreker viktigheten av at tiltakene i tiltakspakke for reindrift følges opp av regjeringen.

Disse medlemmer vil videre vise til at kommisjonen mener at dagens omfang av ulike arealinngrep i samiske reinbeiteområder nødvendiggjør en samlet vurdering av reindriften arealsituasjon, og kulturbærende rolle, ikke minst ut ifra Norges folkerettslige forpliktelser. Videre viser disse medlemmer til sine forslag under Pilar 4: forebygging av konflikter.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sette i gang en samlet gjennomgang av reindriften arealsituasjon og reindriften betydning for samisk kultur, og hvorvidt Norge gjennom sin forvaltning av reindriften arealer oppfyller sine folkerettslige forpliktelser.»

4.14 Pilar 7: Menneskelige omkostninger

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, merker seg at Sametinget i sitt hørings svar peker på en rekke menneskelige konsekvenser av fornorskningen, og viser videre til at Sametin-

get mener at man kan konkludere med at fornorskingspolitikken direkte og indirekte har bidratt til faktorer som enda i dag påvirker samers helse, levekår og livskvalitet negativt. Dette er også tilfellet for kvener/norskfinner og skogfinner. Flertallet viser til at noen av de temaene som Sametinget ønsker under pilaren menneskelige omkostninger, blant annet er uhelse, historiske traumer, internatliv, selvdrapsadferd, rusproblemer og vold og overgrep.

Flertallet ser at dette er tema som er viktige å forholde seg til, og at det er viktig at urfolk og nasjonale minoriteter får hjelp til å bearbeide disse utfordringene. Det vil være viktig med god kjennskap til og kompetanse om dette hos ansatte i det offentlige helsevesenet som grunnlag for å drive forebygging og gi god hjelp.

Flertallet mener derfor at regjeringen med dette som bakgrunn må ta en grundig gjennomgang av både innretning av og kompetanse i alt eget arbeid som berører de gruppene i samfunnet som har vært utsatt for fornorskning. Regjeringen må også påse at dette følges opp i underliggende etater samt regionale og lokale offentlige helsetilbud.

Flertallet erkjenner at forhøyet forekomst av psykisk uhelse, vold og overgrep er en konsekvens av både traumene og oppløsningen av de gamle kulturelle normene som fornorskingspolitikken påførte samer, kvener/norskfinner og skogfinner.

Flertallet viser til Sametinget, som uttaler følgende om de menneskelige omkostningene av fornorskingspolitikk og urett:

«Sametinget mener det er god grunn til å konkludere med at fornorskingspolitikken og velferdsstatens svikt direkte og indirekte har bidratt til faktorer som enda i dag påvirker samers helse, levekår og livskvalitet negativt. Kommisjonen omtaler fornorskningssår, og dette mener Sametinget er et godt begrep for å beskrive traumer og menneskelige konsekvenser enkeltpersoner bærer på. Det samiske samfunnet på sin side bærer store fornorskningsskader.»

Flertallet viser til at Sametinget mener det trengs et stort sett med reparerende tiltak for å bøte på disse sårene og skadene etter fornorskningen.

Flertallet viser til at kommisjonen kommer med en klar oppfordring til alle samfunnsaktører som er berørt av deres granskning, om at de har et selvstendig ansvar for å ta et oppgjør med egen historie og praksis. Flertallet deler Sametingets syn om å be alle samfunnsaktører som berøres i denne saken, om å følge kommisjonens oppfordring.

Flertallet har merket seg at Den norske kirke er en samfunnsaktør som har tatt på alvor at de, som en følge av sin rolle i fornorskingspolitikken, må ta et oppgjør med egen historie og praksis. Kirken har både i kirkerådet og i kirkemøtet erkjent at de var en del av problemet, og uttaler at de også ønsker å være en del av løs-

ningen. I dette arbeidet spiller samisk kirkeliv en nøkkelrolle. Flertallet har merket seg at samisk språk allerede er blitt en langt større og naturlig del av kirkelivet nasjonalt.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne vil vise til at kommisjonen i rapporten peker på at «den samiske befolkningen, spesielt den reindriftssamiske, og til dels den kvenske/norskfinske og skogfinske befolkningen, har en noe dårligere helse-tilstand enn andre deler av befolkningen langs noen dimensjoner». Kommisjonen peker også på at det finnes flere kunnskapshull, og at kvener/norskfiner og skogfiner sin helsetilstand bare i begrenset utstrekning blitt undersøkt. Disse medlemmer vil derfor understreke behovet for å kartlegge dette videre for å øke forståelsen av de menneskelige omkostningene.

4.14.1 OPPFØLGING AV OFRE FOR VOLD OG SEKSUELLE OVERGREP

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at det er dokumentert en sterk sammenheng mellom vold i barndommen og psykiske plager og kroniske smerter i voksen alder.

Disse medlemmer viser til kommisjonen, som uttaler at:

«Den samiske befolkningen rapporterte om noe høyere forekomst av psykiske plager og flere symptomer på posttraumatisk stress enn den ikke-samiske. Vold i barndommen ble fremholdt som en mulig forklaring på den etniske forskjellen i mentale helseplager blant både kvinner og menn. Funn av vold og seksuelle overgrep samsvarer med internasjonal forskning der urfolk blir sammenliknet med majoritetsbefolkningen i samme land. Urfolk rapporterer om høyere forekomst av vold og seksuelle overgrep i de respektive landene enn majoritetsbefolkningen.»

Disse medlemmer viser til at kommisjonen mener det er behov for mer kunnskap og forskning om hvordan vold og overgrep kan forebygges på norsk side av Sápmi/Sábme/Saepmie. Videre foreslår kommisjonen at det iverksettes tiltak for å sikre at samiske kvinner og barn blir fullt ut beskyttet og sikret mot enhver form for psykisk, fysisk og seksuell vold.

Disse medlemmer mener det er nødvendig med økt forskning på hvordan vold og overgrep kan forebygges i samiske miljøer, og forebyggingstiltak som er tilpasset den samiske befolkningen. I den forbindelse viser disse medlemmer til vedtak nr. 592, 30. mai 2022 om krisesentertilbud til den samiske urbefolkningen, som ikke har blitt fulgt opp. Vedtakets ordlyd er som følger:

«Stortinget ber regjeringen se til at krisesentertilbudet til den samiske urbefolkningen bedres, og orientere Stortinget på egnet vis.»

Disse medlemmer mener at arbeidet med krisesentertilbud til den samiske befolkningen går for sakte, og etterlyser handling og at dette prioriteres. Disse medlemmer anerkjenner at tiltak som styrker beskyttelsen av samiske kvinner og barn, er påkrevd, og understreker viktigheten av forebygging og oppfølgingstiltak.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen styrke forskningen på hvordan vold og overgrep kan forebygges i samiske miljøer.»

4.14.2 SELVDRAPSATFERD

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne er sterkt bekymret over den høye forekomsten av selvdrap i samiske lokalsamfunn, særlig blant unge i alderen 15–24 år. Kommisjonen peker på at dette knyttes til depresjon, isolasjon og opplevd diskriminering og må sees i sammenheng med tap av ressurs-er i befolkningen, slik som blant annet land- og beite-områder.

Disse medlemmer viser til at kommisjonen konstaterer at selvdropsatferd er et alvorlig folkehelseproblem i den samiske befolkningen, og at det er behov for kulturelt tilpassede forebyggende tiltak, behandling av suicidale samt oppfølging av etterlatte.

Disse medlemmer støtter behovet for kulturelt tilpassede tiltak som tar hensyn til samiske behov i forebygging, behandling og oppfølging av etterlatte. Videre bør tiltak mot selvdrap generelt i Norge også fokusere på urfolk, med særlig vekt på samiske ungdoms utfordringer.

Disse medlemmer viser til Sametinget, som uttaler at:

«Selvmordsforebygging i samiske miljøer bør være en prioritert oppgave i ansvarlige myndigheters folkehelsearbeid. Det er sentralt å både styrke den samiske kulturkompetansen i selvmordsforebyggende virksomheter i hele Norge, og å styrke SANKS som nasjonal selvmordsforebyggende virksomhet.»

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen styrke arbeidet med selvdropsforebyggende tiltak, med et særlig fokus på ungdom i samiske lokalsamfunn.»

4.14.3 HATKRIMINALITET, HATEFULLE YTRINGER OG DISKRIMINERING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen påpeker at det finnes lite forskning på diskriminering og hatefulle ytringer mot urfolk og nasjonale minoriteter. Disse medlemmer ser med bekymring på denne mangelen, all den tid den forskningen som finnes, både den omtalt i kommisjonens rapport og annet, indikerer at både diskriminering, hets og hatefulle ytringer mot urfolk og nasjonale minoriteter utgjør betydelige utfordringer.

Disse medlemmer mener videre at det er bekymringsfullt at til tross for utfordringene som fremkommer i den eksisterende forskningen, finnes det svært lite praksis fra domstolene og sivilrettslige håndhevingsorganer som Diskrimineringsnemnda, som omhandler diskriminering, trakassering og hatkriminalitet og -ytringer mot urfolk og nasjonale minoriteter. Økt innsats på disse feltene er avgjørende for å fremme inkludering og motvirke diskriminering.

Disse medlemmer støtter Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 2022:9) sitt forslag om en handlingsplan mot diskriminering av urfolk og nasjonale minoriteter, samt tiltak for å øke kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteter i skolen. Disse medlemmer viser til at Sametinget støtter forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen, og viser videre til at:

«Sametinget er glad for at Regjeringen har igangsatt et arbeid med å utarbeide en handlingsplan mot diskriminering av samer, og viser til Sábme jállu – Sametingsmelding om likestilling (sak 62/20) og Sametingets Handlingsplan mot samehets (sak 20/22). Sametinget forventer en styrket innsats mot samehets, ved at den inneholder et bredt sett av tiltak og friske midler. Sametinget viser også til videre til Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger til videre forskning.»

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for mer forskning på diskriminering, hatkriminalitet og hatefulle ytringer mot urfolk og nasjonale minoriteter.»

«Stortinget ber regjeringen sørge for at alle politidistrikter samler inn og publiserer statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet rettet mot samer og nasjonale minoriteter.»

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å heve kompetansen om diskriminering og trakassering som rammer urfolk og nasjonale minoriteter, hos organene i forvaltningen som håndhever det sivilrettslige diskriminerings- og trakasseringssvernet.»

«Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å sørge for kompetanseheving hos politiet og i rettsvesenet om hatkriminalitet og hatefulle ytringer som rammer urfolk og nasjonale minoriteter.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti og Miljøpartiet De Grønne mener at digitale plattformer er viktige arenaer for å ytre sine meninger og bli hørt, men at det motsatte også oppstår: at særlig utsatte grupper skremmes eller trues fra å delta i det offentlige ordskiftet. I de tilfeller der mennesker skyves bort fra samfunnsdebatten gjennom trusler, skremslar og trakassering, rammer dette deres ytringsfrihet. Det harde ytringsklimaet og omkostningene ved å ytre seg offentlig rammer særlig samfunnsdebattanter med minoritetsbakgrunn. Disse medlemmer mener derfor at en regulering av debatten på sosiale medier ikke er å anse som en begrensning av ytringsfriheten, men en beskyttelse av den. Disse medlemmer mener videre at forebygging av hets er et politisk ansvar, ikke bare opp til «folk flest sin folkeskikk». Til tross for at de fleste partier er enige om at hets og rasisme må tas på alvor, foreslås sjelden faktiske tiltak.

Komiteens medlem fra Miljøpartiet De Grønne viser til Representantforslag 134 S (2022–2023) om endring av straffeloven § 185, «rasismeparagrafen», og et tryggere offentlig ytringsrom, fremmet av Kristoffer Robin Haug, Lan Marie Nguyen Berg og Rasmus Hansson. Dette medlem viser til at alle partier, bortsett fra Miljøpartiet De Grønne, stemte ned forslag om å: 1) endre § 185 i straffeloven i tråd med Ytringsfrihetskommisjonens anbefalinger, 2) regulere bruk av sosiale medier i en egen lov, etter samme prinsipper som medieansvarsloven gjør for tradisjonelle medier, 3) styrke Politiets nettpatrulje for å sikre at innbyggere som ønsker å diskutere og fremme politikk, ikke kan jages fra sosiale medier gjennom hat og trakassering, 4) styrke politiets meldetjeneste for hatefulle ytringer, slik at den nasjonale registreringen av anmeldelser av hatkriminalitet og hatefulle ytringer forbedres, forenkles og systematiseres, og 5) utvide mandatet til Politiets sikkerhetstjeneste (PST), slik at de kan følge opp og iverksette sikkerhetstiltak for samfunnsdebattanter ut over nasjonale myndighetspersoner.

4.14.4 UTVIKLING AV LIKEVERDIGE HELSETJENESTER

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen stiller spørsmål ved om helsevesenet er innrettet slik at det fører til fornorsking, da det i liten grad er basert på samisk språk og kulturforståelse. Lovgivingen er omfattende, og den

politiske viljen er til stede, men undersøkelser viser at intensjonene ikke blir fulgt opp i helseinstitusjonene.

Videre viser disse medlemmer til at kommisjonen gjennom innhenting av personlige historier fra de berørte miljøene har «erfart at det mangler en kultur- og språkkompetent beredskapsløsning for akutt, psykososial støtte for voksne. Kommisjonen mener at det er behov for et sikkerhetsnett for miljøene som er berørt av fornorskingspolitikken, og at en slik beredskap vil være særlig viktig under forsoningsprosessen».

Disse medlemmer vil understreke hvor viktig det er at helsepersonell i samiske områder har kunnskap om samisk kultur, og at samiske pasienter kan møte helsepersonell som behersker samisk språk. Disse medlemmer viser til at den samiske befolkningen i Norge har rett på likeverdige helsetjenester som ivaretar deres språklige og kulturelle behov.

Norge er forpliktet gjennom en rekke lover og internasjonale konvensjoner til å tilby den samiske befolkningen likeverdige helsetjenester. Disse medlemmer vil understreke viktigheten av at vi oppfyller de lovpålagte tjenester for samisk helse som Norge har påtatt seg i henhold til menneskerettighetene slik de er slått fast i konvensjoner, deriblant ILO-konvensjon 169. Likeverdighetsprinsippet skal sikre samiske pasienter en differensiert og tilpasset helsetjeneste som ivaretar deres samiske språk og kultur. Dette er en forutsetning for god kvalitet på helsehjelpen som blir gitt, også for pasientsikkerheten.

Disse medlemmer vil videre vise til at det fortsatt mangler nasjonale veiledninger og retningslinjer for hvordan institusjonene skal jobbe med å tilby likeverdige helsetjenester til den samiske befolkningen. Disse medlemmer mener det er gjort for lite for å sikre samer likeverdige helsetjenester i kommunehelsetjenesten i nærheten av der folk bor og lever. Spesielt gjelder dette i områder der samer er i minoritet.

Disse medlemmer vil vise til Sámi klinihkka, som over år har utviklet samiske tilrettelagte helsetilbud innenfor flere fagfelt og spilt en viktig rolle i utviklingen av språklig og kulturelt tilrettelagte spesialisthelsetjenester til samiske pasienter. I dag er den samiske klinikken Sámi klinihkka underlagt Finnmarkssykehuset både økonomisk og organisatorisk, og klinikken har ikke eget styre eller budsjett. I praksis har ikke klinikken selv kontroll og ansvar for prioriteringer, pasientinntak eller økonomi. Disse medlemmer vil vise til Sametingets høringsuttalelse til NOU 2023:8 Felleskapets sykehus – Styring, finansiering, samhandling og ledelse, som viser til at «det må tas stilling til om dagens organisering av Sámi klinihkka og SANKS er hensiktsmessig og oppfyller samenes rettigheter etter folkeretten».

Disse medlemmer viser også til at sørsamisk helsenettverk, sammen med kommunene Røros og

Snåsa og St. Olavs hospital, har gjennomført et treårig pilotprosjekt om samiske helseteam fra 2020 til 2023. Målet med prosjektet var å pilotere hvordan et samisk helseteam i sørsamisk område vil kunne være med på å gi likeverdige helsetjenester. Prosjektet «Samisk helseteam» har gitt deler av den samiske befolkningen i sørsamiske og lulesamiske områder tilgang til helsepersonell med sørsamisk og lulesamisk språk- og kulturkompetanse.

Disse medlemmer mener det er særdeles viktig å hindre at et språklig og kulturelt tilpasset tilbud for samiske pasienter forsvinner, da det er tilbud som det er vanskelig å bygge opp igjen på et senere tidspunkt. En videreføring og styrking av dette prosjektet er viktig for å styrke primærhelsetjenesten for den samiske befolkningen i sør- og lulesamiske områder.

Disse medlemmer merker seg at det er store mangler i samisk språk- og kulturkompetanse i primærhelsetjenesten, noe som skaper en barriere for likeverdige helsetjenester. Det er også behov for bedre samhandling mellom ulike tjenester, særlig når det gjelder overføring av språk- og kulturbehov uten brudd på personvernet.

Disse medlemmer viser til at Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS) har spesialkompetanse i kulturtilpassede helsetjenester, som både samer, kvener/norskfinner og skogfinner kan ha nytte av. Dette tilbudet inngår i dag i spesialisthelsetjenesten, noe som kan bidra til å øke terskelen for å få tilgang til tilbudet. Disse medlemmer viser til Uvja, som er et lavterskeltilbud innen psykisk helse som ble opprettet i Finland i etterkant av deres arbeid med oppfølging av sin sannhets- og forsoningskomisjon.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for flere lavterskeltilbud innen psykisk helse for den samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske befolkningen.»

«Stortinget ber regjeringen utrede behovet for tiltak som sikrer at organiseringen og styringen av helsetjenestene til urfolk er i tråd med Norges folkerettslige forpliktelser.»

Disse medlemmer mener det er viktig å sikre at statlige og kommunale helsetjenester kan tilby tjenester på samisk, og at samisk kompetanse styrkes gjennom målrettet opplæring.

Disse medlemmer viser til Meld. St. 9 (2023–2024) Nasjonal helse- og samhandlingsplan 2024–2027, hvor det påpekes at kommunene vil ha en avgjørende og sentral rolle i arbeidet med å utvikle de samiske samfunnene, og at for å fremme gode levekår, god helse og livskvalitet i den samiske befolkningen må det samiske

perspektivet integreres i det ordinære arbeidet i kommunene. Disse medlemmer vil påpeke at dette også gjelder for kvener/norskfinner og skogfinner.

Disse medlemmer viser til at Sametinget i behandling av rapporten i sak 006/24 «understreker at samer har en kollektiv rett til kunnskap om eget folk, og at det mangler statistikk om blant annet samers helse».

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen styrke opplæring i og utvikling av språkteknologiske løsninger som kan sikre tilgjengelighet til helsetjenester på samisk.»

«Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget utrede hvordan samers behov for en kollektiv kunnskap og statistikk om eget folk, blant annet knyttet til helse, kan dekkes i praksis.»

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan Senter for samisk helseforskning (Saminor) sin rolle i å bidra til kunnskap om helse og levevilkår for befolkningen i områder for samisk, norsk og kvensk/norskfinsk bosetting kan styrkes.»

Disse medlemmer viser til NOU 2023:5 Den store forskjellen, kapittel 13 om samiske kvinners helse og samisk helse i et kjønnsperspektiv, hvor det foreslås en rekke tiltak for å møte spesifikke helserelaterte utfordringer for samiske kvinner og i samiske miljø. Disse medlemmer vil også vise til Meld. St. 12 (2023–2024) Samisk språk, kultur og samfunnsliv – Folkehelse og levekår i den samiske befolkningen, hvor regjeringen la frem en strategi med seks innsatsområder for å fremme folkehelse og levekår i den samiske befolkningen.

Disse medlemmer vil vise til at noen av disse tiltakene allerede er under oppfølging, og understreke viktigheten av å sikre videre implementering av de tiltakene og strategiene som er nedfelt i disse.

4.14.5 INTERNATLIV OG TAPT SKOLEGANG

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at ordningen for rettferdsvederlag (tidl. billighetserstatning) omfatter en særordning for samer og kvener/norskfinner som har tapt skolegang. For rettferdsvederlag kreves 1,5 års tapt skolegang under eller rett etter andre verdenskrig, samisk eller kvensk/finsk som morsmål, og dokumentasjon.

Disse medlemmer viser til at søknader fra etterkrigsfødte og de som kun viser til fornorskingspolitikken, avvises. Det at informasjon kun er tilgjengelig på norsk, gjør det vanskelig for ikke-norsktalende å søke. Standardutbetaling er 70 000 kroner, hvilket er langt la-

vere enn kravene. Få har søkt de siste årene, og årsakene er uklare.

Disse medlemmer viser til kommisjonen, som skriver at personer med tapt skolegang ønsker at norske myndigheter erkjenner at de er en gruppe som er kommet særlig uheldig ut, gir en beklagelse for den uretten staten har påført dem gjennom fornorskingspolitikken, og gir økonomisk oppreisning.

Disse medlemmer viser til at Sametinget i behandling av rapporten i sak 006/24 kommenterte følgende om rettferdsvederlagsordningen:

«Sametinget støtter kommisjonens anbefaling om å vurdere om ordningen for rettferdsvederlag for samer og kvener med tapt skolegang, slik at flere får muligheten til å søke. Som del av dette mener Sameting at erstatningssummen bør økes, med tilbakevirkende kraft for de som tidligere har mottatt erstatning for tapt skolegang under andre verdenskrig. Sametinget vurderer at kommisjonens konklusjon med at ordningen har hatt en forsonende effekt for de som har mottatt erstatning, ikke er treffende på grunn av erstatningens lave størrelsesorden. Sametingsrådet understreker at det er viktig at dette spørsmålet behandles raskt, da menneskene det gjelder har ventet svært lenge på reell oppreisning.»

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå ordningen med rettferdsvederlag for samer og kvener/norskfinner med tapt skolegang. Sametinget og relevante kvenske/norskfinske organisasjoner inkluderes i arbeidet.»

4.14.6 FUNKSJONSHINDRINGER, ETNISITET OG SAMMENSATT ETNISK DISKRIMINERING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen mener det er behov for mer kunnskap og forskning om behovene og tilbudene til samer og kvener/norskfinner med funksjonshindringer. Kommisjonen foreslår økt og forbedret samarbeid mellom Norge, Sverige og Finland for å styrke rettighetene til funksjonshindrede samer og kvener/norskfinner. Videre anbefaler kommisjonen at sametingene i disse landene inkluderes i det nordiske likestillingssamarbeidet om funksjonshindrede, og foreslår at arbeidet forankres bedre og tettere i lokalsamfunn.

Disse medlemmer viser til at Sametinget i behandling av rapporten i sak 006/24 understreket behovet for økt kunnskap og forskning om behovene og tilbudene til funksjonshindrede samer:

«Sametinget støtter tiltaket, og erkjenner at det finnes utfordringer med å være dobbelt minoritet i det samiske samfunnet. Det trengs mer kunnskap om diskriminering, mobbing, hatytring, overgrep, psykiske

utfordringer, tilgang til arbeidsliv og demokratisk deltakelse, og utfordringer med å tilgang til eget språk og kultur. Det er en mangel ved rapporten at den ikke har gransket hvorvidt statlig velferdspolitikk kan ha bidratt til fornorskning av minoriteter i minoriteten. Et eksempel er samer med funksjonsnedsettelse som ble sendt til spesialskoler og ble hardt rammet av fornorskningen da de ikke fikk lære seg samisk eller ha daglig tilgang til samisk kultur. Dette bør granskes spesielt.»

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for mer forskning på behovene til funksjonshindrede samer og kvener/norskfinner.»

«Stortinget ber regjeringen utvide nordisk samarbeid knyttet til funksjonshindrede samer og kvener/norskfinner. Sametingene i Norden inkluderes i samarbeidet.»

4.14.7 KRIMINALOMSORGEN

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen poengterer at kriminalomsorgen har blitt bedre på feltet, men det er likevel behov for forbedring på språk og kompetanse, samt at de ulike tjenestene snakker sammen og kan overføre språkinformasjon og informasjon om språklige og kulturelle behov mellom seg uten å bryte personvernet.

Disse medlemmer viser videre til at kommisjonen setter spørsmålsteget ved om kulturbakgrunn fanges godt nok opp i inntaket for soning, og at kommisjonen slår fast at det er behov for å utrede hvordan kulturbakgrunn og språkbruk kan registreres på en måte som ivaretar personvernet, for eksempel gjennom inntakssamtalene for soning.

Disse medlemmer viser til at Sametinget i behandling av rapporten i sak 006/24 uttalte at:

«Sametinget tiltrer også kommisjonens vurdering av at etnisitet ikke fanges godt nok opp i inntaket for soning og mener at det er behov for å utrede hvordan etnisitet og språkbruk kan registreres på en måte som ivaretar personvernet, for eksempel gjennom inntakssamtalene til soning. Det hadde også vært av betydning om Politidirektoratet eller flere politidistrikter og konfliktråd gikk inn i nettverksforumet for justissektoren.»

4.14.8 SKJELETTMATERIALET ETTER DATIDENS SÅKALTE RASEFORSKNING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne anser oppgravingen av samisk skjelettmateriale til raseforskning som svært problematisk.

Disse medlemmer viser til kommisjonen, som uttaler at raseforskning finansiert av myndighetene førte til oppgraving av samiske skjeletter, inkludert skoltesamiske levninger som ble solgt til forskning i 1915 og plassert ved Universitetet i Oslo. Noen levninger ble gjenbegravet i 2011, men prosessen er ikke fullført. Kommisjonen fremhever behovet for å høre berørte parter før endelig avgjørelse tas, og ser gjenbegravninger som en måte å erkjenne tidligere urett på.

Disse medlemmer viser til vedtak i Sametinget i behandling av rapporten i sak 006/24:

«Sametinget ber Stortinget iverksette en utredning med mål om å overføre eierskap og forvaltningsansvar for alle samiske menneskelige levninger til samiske institusjoner. I mellomtiden må Stortinget sørge for at universitetsmuseene prioriterer de menneskelige ressursene som trengs for å bidra i gjenbegravningsprosesser.»

Disse medlemmer finner det sterkt kritikkverdigg at prosessen med gjenbegravning av samiske levninger etter raseforskningen fortsatt ikke er fullført. Gjenbegravningene må skje i tett dialog med de berørte miljøene og på en respektfull måte.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fullføre arbeidet med gjenbegravning av samiske levninger, og understreker behovet for en helhetlig prosess som tar hensyn til de berørtes ønsker.»

4.14.9 BARNEVERN OG TILLIT TIL OFFENTLIG FORVALTNING

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser til at kommisjonen påpeker en mangel på tillit mellom samer og myndigheter, spesielt innenfor barnevern og offentlig forvaltning. Manglende rettighetsimplementering har forsterket denne mistilliten. Det er derfor nødvendig med tiltak som sikrer bedre kulturforståelse og tillitsskapende arbeid.

Disse medlemmer vil vise til at en særskilt utfordring innenfor barnevern er å sikre at barn som trenger hjelpetiltak utenfor egen familie, som eksempelvis plassering i fosterhjem, ikke mister sin tilhørighet til sitt urfolk eller sin nasjonale minoritet fordi de ikke kan vokse opp i egen familie. Til dette kreves det både økt kunnskap i barnevernet om urfolk og nasjonale minoriteter, og større rekruttering av fosterhjem fra disse miljøene.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for å styrke kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteter i barnevernet.»

«Stortinget ber regjeringen styrke innsatsen for å rekruttere flere fosterhjem med tilhørighet til urfolk og nasjonale minoriteter.»

4.15 Særuttalelse

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, har registrert at kommisjonsmedlem Aslak Syse har en egen uttalelse som omhandler behandlingen av selve rapporten i siste del av arbeidet. Flertallet kan selvsagt ikke uttale seg om det interne arbeidet i kommisjonen, men merker seg de uttalelser Syse har om tidspresset når det gjelder mulighet for drøfting av konsekvenser av forslag i sluttfasen av arbeidet. Flertallet vil imidlertid påpeke at en rekke av kommisjonens forslag uavhengig av dette vil kreve grundige utredninger og konsekvensanalyser i det videre arbeidet.

Flertallet merker seg at Syse også i sin uttalelse påpeker et etter hans syn gjennomgående manglende skille mellom utviklingstrekk i samfunnet, som også påvirker urfolk og minoriteter, og det som er en direkte følge av villet fornorskingspolitikk.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Venstre og Miljøpartiet De Grønne, har i sitt arbeid med rapporten, både i skriftlige og muntlige høringsuttalelser, møtt uttalelser om at fornorskingen fortsetter også i dag. Dette flertallet vil påpeke at dette i mange av tilfellene dreier seg om opplevelser som ikke er unike for urfolk og nasjonale minoriteter, men som er et resultat av gjennomgående problemstillinger også i samfunnet for øvrig. Eksempler på dette er arealkonflikter og arealdisponeringer, og også mangel på fagfolk til oppfølging og gjennomføring av oppgaver i det offentlige. Dette flertallet vil slå fast at det i dag ikke gjøres politiske vedtak med fornorskning som mål. Dette må likevel ikke svekke alvoret ved at enkeltmennesker i majoritetsbefolkningen fortsatt kan komme med ytringer som åpenbart kan oppleves som en videreføring av tankene fra tiden med fornorskingspolitikk. Dette flertallet mener med denne bakgrunnen at det blir svært viktig å arbeide for å klargjøre dette skillet.

4.16 Lærdom/erfaringer fra studietur til Canada

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at komiteen i september gjennomførte en studietur til Canada for å lære mer om hvordan Canada har fulgt opp arbeidet til The Truth

and Reconciliation Commission of Canada (2009–2015). Under besøk til både Ottawa og Winnipeg møtte komiteen relevante myndigheter og organisasjoner som kunne fortelle om resultatene som er kommet av arbeidet etter behandlingen av kommisjonens rapport. Parlamentets behandling av rapporten endte opp i 94 forslag til tiltak.

Flertallet opplevde turen som lærerik. Selv om utgangspunktet for rapporten i Canada er en annen og mer brutal historie, og antallet urfolksgrupper er langt flere enn i Norge, var det mange verdifulle læringspunkter. Gjennomgående opplevde komiteen et stort engasjement rundt oppfølging av tiltakene. Komiteen fikk opplyst at de fleste tiltakene var under arbeid, men også at det fortsatt etter så lang tid var tiltak som ikke var startet. Det kom likevel frem et skille når det gjaldt synspunkter på fremdriften for tiltakene, der de berørte gruppene var mindre fornøyde med fremdriften enn myndighetene.

Flertallet viser til at det imidlertid ikke er mulig å konkludere fra norsk side med hva som er realiteten etter noen korte møter på et slikt besøk som komiteen hadde.

Flertallet sitter etter turen igjen med at kommisjonens rapport, parlamentets oppfølging og arbeidet med tiltakene har ført til en langt større oppmerksomhet rundt den historiske behandlingen av urfolk i landet. Det er også satt i verk omfattende tiltak for å bidra til språkopplæring. En viktig lærdom å ta med seg er imidlertid at de berørte gruppene meldte om at de opplevde manglende inkludering av dem i arbeidet med oppfølging av tiltakene.

4.17 Pågående prosesser

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at regjeringen i november 2023 la fram Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2024–2027. Et tiltak i denne planen er at regjeringen vil utarbeide en egen handlingsplan mot hets og diskriminering av samer. Dette arbeidet er i gang.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Venstre, viser videre til regjeringens framleggelse av den samiske folkehelsemeldingen i mars 2024, hvor det lanseres en rekke tiltak som skal legge til rette for enda bedre helse og levekår hos den samiske befolkningen, tiltak som tar hensyn til samisk språk og kultur.

Det erkjennes i meldingen at det er flere folkehelseutfordringer som gjelder den samiske befolkningen. Kvinner og menn med samisk bakgrunn rapporterer om mer psykiske plager enn befolkningen for øvrig, og samer opplever mer hets og diskriminering. Personer med samisk bakgrunn er også i større grad utsatt for emosjonell, fysisk og/eller seksuell vold enn øvrig be-

folkning. Det skal sørges for økt innflytelse blant annet ved:

- At et medlem i folkehelsepolitisk råd skal ha samisk bakgrunn.
- Samiske barn og unges stemme skal i økende grad bli hørt gjennom samarbeid med Sametinget og Sametingets barneforum.
- Det tas også konkrete grep rettet mot den enkelte innbygger med samisk bakgrunn.
- Den samiske befolkningen skal få helseinformasjon tilpasset sin situasjon, og ulike tjenester skal få mer kunnskap om den enkeltes behov.
- Helsedirektoratets faglige veiledere og annen informasjon skal oversettes til samisk, og direktoratets råd skal tilpasses den samiske befolkningens behov.
- Samisk ungdom får en informasjonsside om hjelpetilbud tilknyttet ung.no, og behovet for en hjelpetelefon for barn og unge med samiskspråklig bakgrunn som har vært utsatt for vold, vil bli vurdert.
- En utredning for å vurdere behov for tiltak som sikrer at statens forpliktelser overfor den samiske befolkningen blir ivaretatt; rett til medbestemmelse, deltakelse og samarbeid om planlegging, utforming og styring av spesialisthelsetjenester, vil bli gjennomført.
  - Det vil inngå i mandatet å ta stilling til om dagens organisering av Sámi klinihkka er hensiktsmessig og hvordan SANKS sine nasjonale funksjoner kan utvikles.
  - Det vil også være behov for å vurdere hvordan man kan rekruttere og sikre stabil tilgang til bemanning av personell med denne kompetansen i forvaltningsområdet for samiske språk, og ved SANKS og Sámi klinihkka.
  - Helse- og omsorgsdepartementet vil konsultere Sametinget om mandatet for utredningen og sammensetningen av utvalget som skal foreta utredningen.

Dette flertallet vil også vise til at Barne- og familiedepartementet understreker at de er kjent med de utfordringene som gjelder språk og kulturkompetanse i de tjenestene de gir. Særlig barnevern og familievern trekkes fram som områder hvor det er behov for mer språk og kulturkompetanse. Dette flertallet viser til Nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK), som skal støtte kommunalt og statlig barnevern i møte med den samiske befolkningen og på den måten legge til rette for et mer likeverdig og tilpasset tjenestetilbud til samiske barn, voksne og familier. Økt vekt på språkopplæring vil etter dette flertallets mening også på sikt medføre at flere ansatte i barnevernet vil ha samiskkunnskaper.

Dette flertallet vil videre vise til at KUD vil satse på utvikling av både norske og samiske språkmodeller

som skal brukes i utviklingen av KI-baserte verktøy og tjenester. Både norsk og samisk skal være levende og samfunnsbærende språk, og det skal legges til rette for digital bruk av norsk og samisk.

Dette flertallet mener tiltakene er en oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport som må ivaretas av det enkelte fagdepartement, og som fagkomiteene i Stortinget deretter må ta stilling til framdriften i.

4.18 Veien videre

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, mener Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport tydelig viser at fornorskingspolitikken overfor samene, kvener/norskfinner og skogfinner var altomfattende og langvarig. Flertallet viser til at det må også forsoningsarbeidet være.

Flertallet håper, og vil uttrykke et sterkt ønske om, at innstillingen i saken vil være starten på et systematisk og målrettet arbeid for å rette opp i urett, lege vonde sår og gjennom et felles kunnskapsgrunnlag og tiltak for forsoning gjøre det mulig for nye generasjoner å leve uten vonde tanker mellom befolkningsgruppene.

Det er et stort og flerfoldig arbeid som nå skal gjøres i oppfølgingen av kommisjonens rapport. Skal tiltak for forsoning lykkes, forutsetter det at de utvikles, implementeres og følges opp i samarbeid med de relevante aktørene på hvert enkelt område. Flertallet vil minne om at et godt resultat avhenger av innsats fra mange hold. Det offentlige Norge må gripe fatt i de oppgaver som ligger til de enkeltes ansvarsområde både nasjonalt, regionalt og lokalt. Den største utfordringen ligger på majoritetsbefolkningen, som må ta inn over seg de konsekvensene fornorskingspolitikken har hatt for samer, kvener/norskfinner og skogfinner, og erkjenne at det fortsatt finnes uakseptable holdninger overfor disse befolkningsgruppene som vi har et felles ansvar for å slå ned på. Samtidig må samer, kvener/norskfinner og skogfinner bidra i arbeidet både i egne grupper og i samarbeid med andre aktører.

Flertallet vil understreke at det nå er behov for å komme raskt i gang med tiltak som kan bidra til forsoning. Samtidig vil flertallet peke på at forsoning vil ta tid, og ikke er noe som kan oppnås med denne innstillingen alene. Flere av tiltakene vil også kreve utredning før de kan iverksettes, i tillegg til økonomiske bevilgninger. Flertallet vil likevel understreke at flere tiltak både kan og bør få sin løsning raskt.

Flertallet ser det som naturlig at regjeringen får i oppdrag å arbeide videre med mange av tiltakene, men vil også peke på at partigruppene på Stortinget gjennom arbeidet i fagkomiteene bør gripe fatt i og fremme forslag til konkret oppfølging av tiltak i de saker der dette er naturlig.

For å sikre at Stortinget og regjeringen sammen følger opp forsoningsarbeidet, og at Stortinget får anledning til å se at regjeringen følger opp arbeidet, mener flertallet det må etableres en fast rapportering til Stortinget.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen om en regelmessig rapportering om utviklingen av kvensk språk etter modell av dagens rapportering for de samiske språkene, og en vurdering av hva som er et hensiktsmessig omfang av en slik rapportering.»

Flertallet mener at oppfølgingen av forsoningsarbeidet bør gjøres gjennom årlig tilbakemelding i budsjettet innenfor det enkelte departements ansvarsområde, men at det også bør følges opp av en helhetlig rapportering om arbeidet med urfolks og minoriteters rettigheter.

Flertallet fremmer på bakgrunn av dette følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen melde tilbake til Stortinget ved fremleggelse av budsjettet hvert år om hvordan arbeidet overfor urfolk og nasjonale minoriteter følges opp i de respektive departementers ansvarsområder. Det skal i tillegg legges frem en helhetlig melding om forsoningspolitikken og status i oppfølgingsarbeidet. Meldingen legges fram for Stortinget en gang i hver stortingsperiode, første gang i 2027.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet de Grønne viser videre til Stortingets ansvar for å sikre en systematisk, helhetlig og langsiktig oppfølging av rapporten. Forsoning vil være en langvarig prosess, og tiltakene som beskrives i kommisjonens rapport og denne innstillingen, vil i mange tilfeller pågå i både år og tiår framover. Dette innebærer at Stortinget må sørge for at oppfølgingen jevnlig kontrolleres og vurderes.

Samtidig vil disse medlemmer understreke viktigheten av å involvere urfolk og nasjonale minoriteters egne institusjoner og organisasjoner i det oppfølgende arbeidet. Disse medlemmer vil også understreke viktigheten av at departementene overholder sine konsultasjonsforpliktelser.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber presidentskapet sette ned et utvalg som skal vurdere om det skal opprettes et frittstående, eksternt organ direkte under Stortinget for å kontrollere regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingets vedtak, eller om en slik oppgave kan legges

til et av Stortingets eksisterende underliggende organer.»

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne vil videre påpeke viktigheten av å styrke de ulike folkegruppene egne institusjoner som en del av forsoningsprosessen. Sametinget har høy legitimitet til å gjøre prioriteringer og veivalg på vegne av samene, i kraft av sin rolle som det representative folkevalgte organet av og for samene på norsk side av Sápmi/Sábme/Saepmie. Disse medlemmer viser til at Sametingets formelle stilling i styringssystemet i Norge følger av lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Disse medlemmer påpeker at Sametinget, som et representativt folkevalgt organ av og for samene, har en posisjon som skiller seg fra andre aktører, og dermed har en særstilling.

Disse medlemmer viser til at det per i dag ikke finnes retningslinjer eller klare rutiner for hvordan Stortinget skal gjennomføre konsultasjoner med Sametinget, inkludert i Stortingets budsjettarbeid. Disse medlemmer viser til sameloven § 2-2, om innhenting av uttalelse fra Sametinget, som konstaterer at «andre offentlige organer bør gi Sametinget anledning til å uttale seg før de treffer avgjørelse i saker på Sametingets arbeidsområde». Fraværet av denne konsultasjonen går ut over Sametingets mulighet til å påvirke i spørsmål som berører den samiske folkegruppe.

Disse medlemmer mener derfor at Sametinget må gis en mer eksplisitt tilgang til arbeidet i Stortinget i saker som omhandler samiske forhold og interesser, og disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber presidentskapet se på hvordan Stortinget kan legge til rette for konsultasjoner mellom Stortinget og Sametinget, og eventuelle andre representative organer for nasjonale minoriteter i Norge.»

Disse medlemmer mener de samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøene sin rolle i arbeidet med videre forsoning forutsetter en styrking av deres institusjoner og organisasjoner slik at disse er rustet til å oppfylle sine oppgaver og følge opp anbefalingene fra kommisjonens rapport.

Disse medlemmer mener at Sametinget, i kraft av sin rolle som det representative folkevalgte organet av og for samene på norsk side av Sápmi/Sábme/Saepmie, må spille en sentral rolle i det videre arbeidet med forsoning. Disse medlemmer vil vise til arbeidet Sametinget allerede har gjort med behandling og regional oppfølging av kommisjonens rapport, og de initiativene Sametinget har tatt for å starte forsonende prosesser både lokalt, regionalt og nasjonalt. Disse medlemmer mener derfor at Sametingets politiske og admi-

nistrative kapasitet må styrkes i det videre arbeidet med prosessene for forsoning som Sametinget har satt i gang og skal delta i.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne vil peke på at rapporten ikke gir et fullstendig bilde av hele fornorskingshistorien, men bildet kommisjonen har tegnet, er likevel krystallklart: vår felles historie er preget av urett. Mange lever i dag med sår etter fornorskningen – som personlige opplevelser eller som nedarvede traumer.

Disse medlemmer mener hets og diskriminering, arealkonflikter og mangel på språk- og kulturtilpassete tjenester er eksempler på at vi lever med ettervirkningene av fornorskingspolitikken også i dag.

Disse medlemmer vil vise til at mangel på tillit er et gjennomgående tema i kommisjonens rapport. I kjølvannet av Fosen-saken har eksempelvis unges manglende tillit til norske myndigheter fått søkelys.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, viser til at mangel på tillit finnes hos mange som har direkte erfaring med urett og overgrep begått av statlige institusjoner, erfaring med mangel på språk- og kulturkompetanse hos offentlige tjenester, og erfaring med at velferdsstaten og storsamfunnet har sviktet.

Flertallet vil vise til det siste avsnittet i kommisjonens rapport, som lyder som følger:

«Kommisjonen har foreslått tiltak for videre forsoning, men verken kommisjonen, Stortinget eller regjeringen kan vedta en tilstand av forsoning. Det er en samfunnsprosess som vil ta tid, og som må involvere et bredt spekter av samfunnsområder og aktører. Viljen til forsoning må vises i handling. Her har de som sitter i maktposisjoner, et særlig ansvar, og det venter store utfordringer.»

Flertallet mener dette understreker behovet for at det over tid må skje en helhetlig og systematisk oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport.

Flertallet mener at nasjonale myndigheter, offentlige instanser og andre som er skyld i urett, må vise at de har lært ved å forandre sin fremferd og bøte på skade som er gjort, og vise vilje til forsoning gjennom å respektere, beskytte og oppfylle urfolks og nasjonale minoriteters språk, kultur og tradisjoner.

Flertallet mener at det i prosessen også må sees hen til sannhets- og forsoningsprosessene på finsk og svensk side for å lære og utnytte eventuelle synergier og tilrettelegge for en felles oppfølging på tvers av nasjonalstatenes grenser. Flertallet vil understreke at all pågående urett må avsluttes. Nasjonale myndigheter,

offentlige instanser og andre som er skyld i urett, må si unnskyld og gå i gang med å rette opp i uretten. Stortinget må be alle berørte om unnskyldning for den urett som er begått som følge av de vedtakene Stortinget har fattet, og de konsekvensene det har hatt, både på gruppenivå og enkeltindividnivå. Mange av de berørte lever ikke lenger i dag, men har etterkommere som lever med historiene om og ettervirkningene av den aktive fornorskingspolitikken som har blitt ført.

Flertallet fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget vil formidle sin dypeste beklagelse for de overgrep fornorskingspolitikken innebar for samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Med dette ber Stortinget om unnskyldning for tidligere stortings aktive rolle i fornorskingspolitikken, og erkjenner ansvar for denne politikkenes konsekvenser for grupper og enkeltindivider.»

4.19 Øvrige merknader

Komiteens medlem fra Fremskrittspartiet vil påpeke at Fremskrittspartiet stemte imot opprettelsen av Sannhets- og forsoningskommisjonen, og at partiet har stått for en helt annen samepolitikk enn de øvrige partier gjennom hele partiets historie. Fremskrittspartiet har hele tiden vært motstander av at det skal være et eget manntall basert på personers etniske opprinnelse og derved også mot et eget folkevalgt organ som Sametinget. Alle norske statsborgere skal etter Fremskrittspartiets mening ha de samme rettigheter og plikter. Fremskrittspartiet mener det var en feil at Norge ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169. Mye tyder på at ratifisering ble vedtatt fordi Justisdepartementet feilaktig opplyste at «det bør bemerkes at konvensjonen ikke ansees å stille krav om særrettigheter for urbefolkninger». Senere er imidlertid særrettigheter innført fordi vi er forpliktet til det etter ILO-konvensjon nr. 169.

Dette medlem viser til Dokument 19 (2022–2023) Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner, hvor det hevdes at norske myndigheter over en lang tidsperiode førte en politikk overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner som fikk alvorlige negative konsekvenser. Denne politikk omtales som fornorskingspolitikk. Slik dette medlem ser det, var målsettingen for denne fornorskingspolitikken å skape et samfunn for at innbyggerne i Norge skulle ha et godt samfunn basert på et felles språk, felles samfunnsverdier og felles kultur og levekår.

Dagens integreringspolitikk baseres på at innvandrere og flyktninger må lære seg norsk og rette seg etter norske lover, forskrifter og regler, samt delta i arbeidslivet og samfunnet. Det forventes at der det er en motstrid mellom norske lover, regler og kultur på den ene siden

og leveregler og kultur i opprinnelseslandet på den andre siden, så er det de norske lover, regler og kultur som må følges. Der det ikke er noen motstrid, kan selvsagt innvandrere og flyktninger opprettholde eget språk og vaner som er et særpreg fra opprinnelseslandet. Det betyr imidlertid ikke at myndighetene har ansvaret for eller skal finansiere spesielle tiltak for å oppnå opprettholdelse av språk eller særpreg.

Dette medlem konstaterer at kommisjonen har avdekket at fornorskingspolitikken på enkelte områder innebar tiltak som medførte det kommisjonen omtaler som en urett overfor samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Det er imidlertid ikke slik at tidligere urett kan repareres ved å gjennomføre ny urett mot andre gjennom diskriminering eller ved å ha forskjellige rettigheter for norske borgere med ulik etnisk opprinnelse. Noen mener nemlig at det er en urett når det er forbudt ved lov for andre enn de som er av reindriftssett, å drive med næringsmessig reindrift. Når myndigheter forskjellsbehandler norske statsborgere på etnisk grunnlag, brytes nok også ulike internasjonale konvensjoner.

Dette medlem kan som følge av Fremskrittspartiets tradisjonelle samepolitikk ikke slutte seg til de ulike tiltak som flertallet fremmer.

Dette medlem vil også påpeke at det nå er minoritetsbefolkningsgrupper som er mye mer omfattende enn samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Innvandringsgrupper med opprinnelse i Pakistan, Somalia, Polen, Irak og Vietnam er f.eks. større enn de som er registrert i samemanntallet. Innvilgelse av særrettigheter for samer, kvener/norskfinner og norskfinner vil dermed kunne medføre krav fra de største innvandringsgruppene som er blitt norske statsborgere, om særrettigheter.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme de nødvendige lovendringsforslag som medfører en avvikling av Sameetinget som et eget organ basert på etnisk grunnlag, samt andre lover som forskjellsbehandler norske statsborgere på etnisk grunnlag.»

«Stortinget ber regjeringen trekke Norge ut av ILO-konvensjon nr. 169.»

Dette medlem finner det også riktig å vise til at dette medlems konklusjon bygger på to grundige redokumenter fra Jarl Hellestvik og Ingrid Nordmark fra Finnmark som underbygger Fremskrittspartiets politikk. Redokumentene inntas i merknadene under.

4.19.1 OM PROSESSEN FØR RATIFISERING AV ILO-KONVENSJON 169

Komiteens medlem fra Fremskrittspartiet vil vise til e-post av 10. oktober 2024 fra Jarl Hellest-

vik til representanten Carl I. Hagen, hvor han skriver følgende:

«Revisjon av C-107 – aktiviteter i og fra Norge

I 1957 ble ILO-konvensjon nr 107 (C-107) vedtatt av ILO. Denne konvensjonen har hovedtittelen 'C- 107 - Indigenous and Tribal Populations Convention, 1957 (No. 107)'. Hovedtittelen ble ikke oversatt til norsk.

Konvensjonen har en undertittel med den beskrivende teksten 'Convention concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries'

Den offisielle, norske oversettelsen av undertittelen er: 'Konvensjon nr. 107 om vern og integrering av innfødte og andre befolkningsgrupper som helt eller delvis lever under stammeforhold i uavhengige land.'

Undertittelen er helt entydig på at dette dreier seg om innfødte befolkningsgrupper som lever under stammeforhold og at disse befolkningsgruppene ikke er integrert i det øvrige samfunnet i de landene som de lever i. Altså befolkningsgrupper av en bestemt type.

Professor Carsten Smith skrev i NOU 1984:18 'Om samenes rettsstilling', at C-107 er ment å beskytte og integrere 'naturalorienterte, ikke industrialiserte kulturer', som ikke er integrert i 'storsamfunnet' i de landene de bor i.

Samerådet

Samerådet ble dannet i 1956. Samerådet består i dag av de fleste toneangivende samepolitiske organisasjonene i Norge, Sverige, Finland og Russland. Fra Norge er Norske Samers Riksforbund (NSR), Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) og Samenes Folkeforbund (SFF) medlemmer. Det er Samerådet som trekker opp de ideologiske- og politiske hovedlinjene. Dette skjer i de deklarasjonene som Samerådet vedtar. Medlemsorganisasjonene er forpliktet til å ratifisere disse deklarasjonene, ellers blir de ekskludert fra Samerådet.

Samerådet hadde til å begynne med kontakt med 'Den europeiske mindretallsunionen. (FUEN)',

Samerådet valgte imidlertid i løpet av siste halvdel av 1960-tallet, å vende seg bort fra minoritetsbevegelsen til fordel for den internasjonale bevegelsen som var innrettet mot de samme befolkningsgruppene som C-107 er innrettet mot, nemlig 'indigenous and tribal populations'. Det formelle vedtaket for denne kursendringen skjedde på Samerådets konferanse i 1971.

Dermed startet lobbyvirksomheten fra Samerådet, dets medlemsorganisasjoner og støttespillere ovenfor myndighetene i Norge, Sverige og Finland, samt Nordisk råd, for at samene skulle bli anerkjent som en 'indigenous and tribal populations'-gruppe.

Samerådet innså at det ville bli vanskelig å få myndighetene med på at samene var 'indigenous and tribal populations'- eller innfødte stammepopulasjoner.

Om det var representanter for Samerådet som først reiste spørsmålet om å få revidert C-107 er ikke dokumentert. Uansett; spørsmålet ble reist og Samerådet, dets medlemsorganisasjoner og støttespillere deltok aktivt i å fremme krav om å få gjennomført en revisjon. Hovedargumentet for å få revidert konvensjonen, var at C-107 har som målsetning å integrere avsondrete, ikke-integrerte befolkningsgrupper som lever under mer eller mindre stammeforhold, og at en slik målsetning ikke var akseptabel.

Dermed ble det satt i gang en lobbyvirksomhet ovenfor ILO - systemet og ovenfor myndighetene i med-

lemslandene i ILO, blant annet i Norge, for å få revidert konvensjonen.

Her sto 'The World Council of Indigenous Peoples', WCIP, etter hvert sentralt. WCIP ble stiftet på en internasjonal konferanse i Port Alberni, Canada, i 1975, der representanter fra 19 land deltok. Samerådet's Aslak Nils Sara deltok bl.a. i forarbeidet til opprettelsen av WCIP. Ved opprettelsen var følgende representanter fra Samerådet til stede: Fra norsk side stilte Aslak Nils Sara, Ole Henrik Magga og Alf Isak Keskitalo. Fra svensk side Ingvar Åhren og Nils Mikal Utsi. Fra finsk side stilte Pekka Lukkari, Esko Palonoja og Nils-Aslak Valkeapää. Sara var visepresident i WCIP i perioden 1981–84 og styremedlem til 1996.

I Norge ble det arbeidet etter to spor. Det ene sporet var å få revidert C-107. Det andre sporet var å få norske myndigheter til å gå med på et krav om at samene i Norge er å regne som en C-107-gruppe.

I St.prp.nr 36 (1958) som omhandlet spørsmålet om norsk ratifikasjon av C-107, kan man lese at 'Konvensjon nr.107... omhandler folkegrupper som ikke finnes i vårt land, og det er derfor ingen grunn til å gå inn på ratifikasjonsspørsmålet.' Dette ble også stadfestet av Stortinget. Sentralt i begrunnelsen for dette standpunktet var argumentet om at samene i Norge den gangen var så integrert i det øvrige samfunnet i Norge at konvensjonen ikke var relevant for forholdene i Norge.

Debatten rundt dette spørsmålet fortsatte likevel.

Krav fra samepolitisk hold, med tilknytning til Samerådet, om ratifikasjon av C-107, ble flere ganger tatt opp med myndighetene. Dette førte til at Regjeringen i 1978 besluttet å få spørsmålet om norsk ratifikasjon av C-107 nærmere utredet.

Denne beslutningen førte til NOU 1980:53 'Vern av urbefolkninger' som kom i 1980. Utredningen var et enmannsverk. Den ble skrevet av statsviter og jurist Einar Høgetveit. Han konkluderte, utrolig nok, med at samene i Norge kunne regnes som berettiget til å bli beskyttet av innholdet i C-107. I denne utredningen betegnet han samene som en urbefolkning. Høgetveit ble senere hovedsekretær for den gruppen som gjennomførte en utredning som førte til NOU 1984:18 'Om samenes rettsstilling'. Han deltok også aktivt i Genève som utsending fra Regjeringen, i forbindelse med arbeidet med å revidere C-107. Han var også en pådriver for å få gjennomført en rask ratifisering av C-169.

Lobbyvirksomheten, fra blant annet WCIP, overfor ILO, førte til at i 1986 ble det holdt et møte av sakkyndige i Genève for å drøfte en mulig revisjon av C-107. I hvor stor grad den norske regjeringen deltok i denne lobbyvirksomheten kjenner jeg ikke til. En av de sakkyndige var Einar Høgetveit fra Justisdepartementets lovavdeling. Han var sendt av UD som (privat) sakkyndig uten formelt mandat. Han ble likevel oppfattet av ILO som formell utsending fra den norske regjeringen.

Møtet tilrådte en delvis revisjon og utførte grunnlagsarbeidet for behandlingen som skulle skje på arbeidskonferansen i ILO i 1988, og som førte til at C-107 ble delvis revidert, og man besluttet å lage en ny konvensjon – C-169 – som så ble vedtatt i 1989.

De departementene som var delaktige i arbeidet med revisjonen var Utenriksdepartementet, som ledet arbeidet, samt Justisdepartementet, Kommunal- og arbeidsdepartementet og Landbruksdepartementet.

Norsk samepolitikk kullkastes

I et internt notat, som omtaler forhandlingene i Genève, datert til den 16. mai 1988, fra UD,s Rettskontor, kan en blant annet lese dette:

'Den norske delegasjonen til konferansen på dette punkt skal etter forslag fra KUD til UD bestå av: Førstekonsulent Irvin Høyland, UD's rettsavdeling, Aslak Nils Sara, formann i Norsk Sameråd, og som rådgiver under deler av konferansen underdirektør Arne G. Arnesen, Landbruksdepartementets reindriftskontor. Dessuten skal byråsjef Solbakk i KAD etter planen besøke konferansen som ledsager for statsråd Engseth.'

I notatet kan en også lese dette:

'Konvensjon nr. 107 er ratifisert av bare 27 stater, hovedsakelig latin-amerikanske stater og stater uten urbefolkning. Ingen nordiske land har ratifisert, delvis på grunn av at konvensjonen ikke ble ansett som anvendelig på samer, som jo ikke kan sies å leve helt eller delvis under stammeforhold. I de senere års debatt er dessuten integrasjonsformålet blitt fremholdt som en hindring for tiltredelse.'

Det het også at

'For Norge, som for de fleste andre land, vil imidlertid to forhold bli viet spesiell oppmerksomhet:

a) De innledende artiklene (definisjoner og formål)

Her vil statens delegasjon arbeide for en definisjon som klart omfatter samene, samtidig som formålet søkes endret til positiv støtte for opprettholdelse av urbefolkningenes egen kultur. Stikkord kan være 'selv-identifikasjon', 'medinnflytelse' og 'saklig avgrenset selvforvaltning'. (Uthevet av meg)

En instruks, godkjent av berørte departementer, datert til den 30. mai 1988, ble oversendt til den norske forhandlingsdelegasjonen i Genève. Da var forhandlingene om revisjon av C-107 i gang.

I denne instruksjonen kan en blant annet lese at:

'Det skal gjøres klart at Norge anerkjenner samene som urbefolkning, og i tråd med dette skal representantene arbeide for en endring av ILO-konvensjonens definisjonsbestemmelser slik at den norske samebefolkning faller innenfor.

Man skal i denne forbindelse ha for øye at den reviderte konvensjonen forutsettes å ha gyldighet for alle urbefolkninger, fra norske samer med sine organisasjoner og institusjoner til små og isolerte stammer i tropiske regnskoger.' (Utthvert av meg.)

Det sto også skrevet i instruksjonen at

'I tråd med norsk samepolitikk bør det fremheves at prinsippet om reell likebehandling innebærer at det tas hensyn til urbefolkningenes kulturelle og sosiale særtrekk'

Det foreligger, så langt som jeg kjenner til, ingen dokumentasjon for at denne vesentlige politikkendringen ble forelagt for-, eller klarert av Regjeringen eller av Stortinget.

Ble dette forelagt for-, eller klarert av Ap's sentrale organer.

Når det gjelder Stortinget så kan det dokumenteres at det ikke ble informert eller konsultert.

Jeg viser til at i møte 10. juni 1988, 10 dager etter at instruksjonen ble avsendt, legges sak om ILO frem for Stortinget.

Der besluttet det i St.prp. nr. 46 for (1987-88) at – 'ILO-konvensjoner som Norge tidligere ikke har ratifisert – behandles ikke av dette Storting'.

I proposisjonen står det på sidene 20-21 om C-107:

'Disse sidene ved konvensjonen har også skapt bekymring innen ILO selv. På denne bakgrunn sammenkalte ILO's styre et ekspertmøte i september 1986, der det også deltok en norsk sakkyndig for å vurdere om og i hvilken utstrekning konvensjon nr. 107 burde revideres. Møtet konkluderte enstemmig med at konvensjonens grunntone er avleggs, og at konvensjonen derfor bør revideres. Revisjonsspørsmålet vil derfor bli tatt opp på ILO's arbeidskonferanse i 1988 og 1989, med tanke på å utarbeide et nytt instrument.'

Kommunal- og arbeidsdepartementet tilrår på denne bakgrunn at spørsmålet om en eventuell norsk ratifikasjon av konvensjon nr. 107 vurderes på nytt når den reviderte konvensjonen foreligger og etter at spørsmålet om ratifikasjon er endelig drøftet med Samerettsutvalget.' (side 21)

Til tross for dette - får altså den norske delegasjonen instruks om å endre den norske samepolitikken på en vesentlig måte. Og det samtidig som Stortinget informeres om at det skal tas stilling til det spørsmålet på et langt senere tidspunkt.

Og hvorfor informeres det ikke i proposisjonen, eller under stortingsmøtet, om en instruks som ble sendt 10 dager tidligere, og som hadde til hensikt å kullaste norsk samepolitikk.

Stortinget diskuterte aldri, verken før eller etter at ILO-169 ble vedtatt, om Norge skulle gjøre en slik kursendring.

Konklusjon: Opplysninger om instruksene og oppnevningen av en norsk delegasjon med deltaker fra Samerådet og NSR og embedsmenn som var positiv til de politiske målsetningene som Samerådet og NSR hadde formulert, ble holdt tilbake ovenfor Stortinget. Ikke ett ord om at Norge er i ferd med å forplikte seg til en helt ny samepolitikk, som gikk ut på å få laget en konvensjon med definisjonsbestemmelser som gjør at samene i Norge faller innenfor, ble ytret.

Det er derfor nærliggende å omtale oppførselen som et politisk kupp ovenfor Stortinget, i hvert fall fra deler av Regjeringen.

Dette tyder på at det var en fraksjon i Regjeringen Brundtland (II), og dermed i Arbeiderpartiet(?), som formulerte målsetningene og som fremmet denne målsettingen under forhandlingene i Genève. ILO-konvensjon nr. 169, som ble resultatet av revisjonen av C-107, kan derfor sees på som et bestillingsverk fra denne fraksjonen. Dette i nært samarbeid med representantene for Samerådet og NSR, som deltok i den norske delegasjonen og som i tillegg hadde egne representanter i Genève. (Det må også føyes til at det innen embetsverket fantes personer som ut ifra egen overbevisning, arbeidet aktivt for å få dette til.)

At det var et nært samarbeide mellom representanter for Samerådet og representanter for Regjeringen opplyses det om i artikkelen 'Who Owns the Land Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention' (2013)

Artikkelen er skrevet av 'Hanne Hagtvedt Vik, Department of Archaeology, Conservation and History, University of Oslo, Oslo, Norway og Anne Julie Semb, Department of Political Science, University of Oslo, Oslo, Norway'.

Der kan en blant annet lese dette:

'Norwegian Sami representatives participated actively in shaping Norwegian contributions to the ILO process; in particular, Aslak Nils Sara, Leif Dunfjeld and Leif Halonen of the Nordic Sami Council developed close relations to Arnesen and Wille' (s.15)

(Norske, samiske representanter deltok aktivt i utformingen av det norske bidrag til ILO-prosessen; særlig Aslak Nils Sara, Leif Dunfjeld og Leif Halonen fra Samerådet utviklet nære relasjoner til Arnesen og Wille.)

Leif Dunfjeld som kom fra NSR og Samerådet arbeidet for WCIP i Genève i denne perioden. Han spilte en sentral rolle på vegne av Samerådet og NSR. I en artikkel med tittelen 'Historical Synopsis of the Sami/United Nations Relationship' som er skrevet av Christian Jakob Burmeister Hicks, kan en lese dette:

'The most significant participation came from the Nordic Saami Council. Leif Dunfjeld, currently a Senior Advisor for the Norwegian Ministry of Municipal Affairs, was working in Geneva in November 1986. At the time he was working as a representative for the Nordic Saami Council on the Working Group on Indigenous Peoples. In 1986, the ILO Convention 107 was up for review. None of the other indigenous groups saw the significance of participating in this process. Mr. Dunfjeld was a major player in the revision process.'

(Den viktigste deltakeren kom fra Nordisk Sameråd. Leif Dunfjeld, var da seniorrådgiver i det norske Kommunaldepartementet og jobbet i Genève i november 1986. Da jobbet han som representant for Nordisk Sameråd i arbeidsgruppen for urfolk. I 1986 var ILO-konvensjonen 107 oppe til vurdering. Ingen av de andre urfolksgruppene så betydningen av å delta i denne prosessen. Herr Dunfjeld var en hovedaktør i revisjonsprosessen.)

Dunfjeld som kom fra NSR og Samerådet var altså en hovedaktør i revisjonsprosessen.

<http://www.thearctic.is/articles/topics/samisynopsis/references.htm>

Min forståelse om at det var en fraksjon innen Regjeringen som sto for dette, uten at Regjeringen og ante hva som var på gang, indikerer blant annet det som Hanne Hagtvedt Vik (UiO) og Anne Julie Semb (UiO) skriver i den tidligere nevnte artikkelen 'Who Owns the Land Norway, the Sami and the ILO Indigenous and Tribal Peoples Convention'.

Der kan en blant annet lese dette:

'The MFA (UD) regularly negotiated human rights treaties and had well-established bureaucratic procedures through which such matters were handled. Regular and relatively detailed memoranda in the archives show that top officials and political leadership were kept informed of the progress in the ILO revision process. However, the officials of other ministries who followed indigenous issues at the international level had colleagues and superiors with limited experience with direct involvement in creating international human rights treaties. It is likely that these officials consulted their political superiors prior to declaring Norwegian support for the ILO revision efforts, and that these emphasized the political importance of getting a revised convention that Norway could ratify. The consulted archival materials, however, give no indication that the political leaderships of the minis-

tries of Local Government and Labour, or Justice, felt the need for a closer consideration of the relevance of the revision efforts for the domestic situation. That the discussions that prepared Norwegian positions were held on a low level, indicate that neither the politicians nor the top officials expected the ILO process to have significant bearing on the on-going domestic processes.'

(Utenriksdepartementet forhandlet regelmessig frem menneskerettighetstraktater og hadde veletablerte, byråkratiske prosedyrer som ble håndtert gjennom slike saker. Regelmessige og relativt detaljerte notater i arkivene viser at topp tjenestemenn og politisk ledelse ble holdt orientert om fremdriften i ILO-revisjonsprosessen. Tjenestemenn i andre departementer som fulgte urfolksspørsmål på internasjonalt nivå, hadde imidlertid kolleger og overordnede med begrenset erfaring med direkte involvering i å lage internasjonale menneskerettighetstraktater. Det er sannsynlig at disse tjenestemennene konsulterte sine politiske overordnede før de erklærte norsk støtte til ILOs revisjonsarbeid, og at disse understreket den politiske viktigheten av å få en revidert konvensjon som Norge kunne ratifisere. Det konsulterte arkivmaterialet gir imidlertid ingen indikasjoner på at de politiske ledelsene i kommunal- og arbeidsdepartementene, eller justisdepartementet, følte behov for en nærmere vurdering av revisjonsarbeidets relevans for den innenlandske situasjonen. At diskusjonene som forberedte norske posisjoner ble holdt på et lavt nivå, tyder på at verken politikere eller de øverste tjenestemenn forventet at ILO-prosessen skulle ha vesentlig betydning for de pågående, innenlandske prosessene.)

(Denne fotnoten er lagt inn av forfatterne: 'The Norwegian Cabinet discussed the ILO process for the first time when the Minister of Local Government on 25 April 1990 proposed a resolution in support of ratification of C169.')

(Uthevelse, innskutt parentes og understrekning er gjort av meg.)

'Samene er indigenous peoples'

Den 27.06.89 ble C-169 vedtatt av ILO.

På den 76. Internasjonale Arbeidskonferanse i Geneve, som var fra 7.6. 89 til 28.6.89, erklærte Statssekretær Arne Arnesen, på vegne av regjeringene i Norge, Sverige og Finland at samene er 'indigenous peoples' i Norge, Sverige og Finland.

Meg bekjent var ikke spørsmålet om samene i Norge er å betrakte som en befolkningsgruppe som faller inn under definisjonsbestemmelsene i C-169, (er indigenous peoples) behandlet av, eller i, noe statsorgan i Norge på det tidspunktet. Utsendingen fra den norske regjeringen tok seg derfor til rette på utilbørlig vis, på denne konferansen.

To sentrale spørsmål

To sentrale spørsmål kan reiser her før en går videre:

1. Hvor mange utenom de som var involvert i forberedelsene til revisjonsforhandlingene og som deltok under revisjonsforhandlingene, kjente til målsettingen om å få utarbeidet og vedtatt en konvensjon som skulle ha definisjonsbestemmelser, slik at den norske samebefolkningen faller innenfor denne definisjonen
2. Hva var begrunnelsen for at denne fraksjonen innen Regjeringen gikk inn for en slik målsetting

Ny regjering – hva skjer?

Regjeringen Brundtland (II) fratrer den 16.10.89. Regjeringen Syse tiltrer. Den nye regjeringen består av H, Krf og SP.

Jeg vil anta at de personene innen embetsverket som hadde vært med i revisjonsprosessen av C-107 og som ivret for at Norge måtte ratifisere C-169 - og det raskt – dvs. umiddelbart etter regjeringsskiftet, satte i gang med lobbyvirksomhet ovenfor de aktuelle statsrådene og statssekretærene, for å overbevise dem om at det var viktig å få en rask vurdering av om Norge skulle ratifisere C-169 eller ikke. De ønsket å fullføre kupp-planen så raskt som mulig.

Det greide de.

Denne konklusjonen kan trekkes fordi at allerede den 13.11.89, under en måned etter at Syse-regjeringen var innsatt, avga Olje- og energidepartementet sin høringsuttalelse til spørsmålet om norsk ratifisering av C-169, som første departement.

Jeg antar at høringsuttalelsene fra departementene som var toneangivende, ble skrevet av de samme personene innen embetsverket som var aktive for å få revidert C-107.

C-169 ble sendt ut til høring bare til en engere krets av berørte parter. Disse var alle departementene, en del samiske og samepolitiske organisasjoner og institusjoner og LO og NHO. Andre berørte parter fikk ikke anledning til å avgi høringsuttalelse. Etter min mening var dette et brudd på forvaltningsloven som tilsier at alle berørte parter skal gis anledning til å uttale seg.

Justis- og politidepartementets høringsuttalelse ble retningsgivende for de fleste departementene. I deres uttalelse kan en blant annet lese at 'konvensjonen ikke kan anses for å stille krav om særrettigheter for urbefolkningene'. Justisdepartementet hevdet også at C-169 ikke innebar nye regler som står i motstrid med norsk rett og at det derfor 'ikke (er) grunn til å kreve bestemte endringer av norske interne regler før en norsk ratifikasjon kan finne sted'. Dette var en bevisst feilinformasjon fra departementets side. Se nedenfor.

(Praksis i Norge er at før en eventuelt ratifiserer en konvensjon endrer en, om nødvendig, norsk lovgivning slik at den ikke strider med regler i den nye konvensjonen.)

Tidligere Sametingspresident Ole Henrik Magga (NSR) forteller omratifikasjonsprosessen

I 'Utskrift av intervju med Ole Henrik Magga 6. november 2013' hvor intervjuerne var Hanne Hagtvet Vik, Anne Julie Semb og Helge Pharo ved UiO, forteller tidligere Sametingspresident Ole Henrik Magga (NSR) dette om ratifikasjonsprosessen:

'Magga: Sametinget fikk jo dette spørsmålet som noe av det første å uttale seg om, 'bør Norge ratifisere ILO-konvensjonen', og vi ble uttrykkelig gjort oppmerksom på at Norge per i dag, antagelig, hadde en lovgivning som ikke var i harmoni med konvensjonen. At vi i så fall måtte være innforstått med det, at slik var det ikke.

Vik: Hvem gjorde dere uttrykkelig oppmerksom på det?

Magga: Ja, vi fikk jo den fra, jeg tror det var justisdepartementet som spurte oss om ratifiseringen av konvensjonen, om Sametingets oppfatning. Da skrev vi sånn her, og jeg husker det for jeg skrev det selv, ord for ord, omtrent at vi er i en prosess i Norge hvor det ventelig innom kort tid vil skje endringer i lovverket, slik at Norge kommer i harmoni med

konvensjonens krav, det føler vi oss veldig trygg på. Så vi anbefaler at Norge nå ratifiserer konvensjonen, for det vil ha en betydelig effekt for andre land og hvordan de vil forholde seg til den.

Vik: Du har i andre sammenhenger tidligere beskrevet at det ikke var enighet om den strategien umiddelbart på Sametinget.

Magga: Nei, det var jo ikke det. For folk, særlig saksbehandlere, var fremme umiddelbart og sa 'ja, men Norge er ikke i harmoni med konvensjonen. Vi kan ikke ratifisere konvensjonen. En konvensjon må være funksjonell fra dag én når den er ratifisert og trer i kraft' Så vi hoppet over det steget politisk, av rett og slett strategiske grunner, og ikke hektet oss opp i at 'nei, man ratifiserer ikke en konvensjon som lovverket ikke er i harmoni med'. 'I god tro med at vi nå er i en god prosess.', og det står der i vårt svar at 'ut ifra det, så anbefaler vi at den ratifiseres.' For resten av konvensjonen, og vi visste jo utmerket godt på hvilke deler, artikkel 14, som ikke var med. Jeg tror ikke vi nevnte artikkel 14 særskilt. Vi skrev bare generelt, at vi var klar over at den ikke var på høyde med konvensjonen. I ettertid har man jo omtalt det sånn at Stortinget var helt ubevisst, altså bevisstløs i gjerningsøyeblikket da man ratifiserte og vedtok ratifikasjon. Hvilket jeg har vanskelig for å tro.'

Magga var Sametingspresident på den tiden. Det Sametinget skulle uttale seg om, var en høringsuttalelse til spørsmålet om norsk ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169. Magga forteller ikke noe om når Justis- og politidepartementet henvendte seg til Sametinget i sakens anledning. Mest sannsynlig var dette en gang på høsten 1989.

Justis- og politidepartementet feilinformerte med overlegg i sin høringsuttalelse

Justis- og politidepartementet hevdet altså i sin høringsuttalelse at 'det bør bemerkes at konvensjonen ikke anses å stille krav om særrettigheter for urbefolkninger' og at det ikke er grunn til 'å kreve bestemte endringer av norske interne regler før en ratifikasjon kan finne sted.'

Men ifølge daværende Sametingspresident Ole Henrik Magga, fortalte Justis- og politidepartementet noe ganske annet til Sametinget. Magga forteller altså at:

'vi ble uttrykkelig gjort oppmerksom på at Norge per i dag, antagelig, hadde en lovgivning som ikke var i harmoni med konvensjonen. At vi i så fall måtte være innforstått med det, at slik var det ikke.'

Justis- og politidepartementet hadde altså ikke misforstått. Det feilinformerte med overlegg i sin høringsuttalelse.

Stortinget ble villedet av denne feilinformasjonen og sluttet seg derfor enstemmig til å gi en anbefaling overfor Regjeringen om en ratifisering av ILO-konvensjon nr. 169 (Dette gjorde Stortinget ut ifra den oppgitte forutsetningen om at en ratifikasjon ikke ville ha internpolitiske- eller internrettslige konsekvenser.)

Miljøverndepartementet ble lagt under press

Miljøverndepartementet mente under høringsrunden, som eneste departement, i sin høringsuttalelse at norske lover ikke var i overensstemmelse med innholdet i C-169 og at en derfor burde utsette en eventuell ratifiseringsprosess til Samerettsutvalgets innstilling om ret-

ten til naturressursene, kom med sine konklusjoner. Miljøverndepartementet ble imidlertid lagt under press, særlig fra Justisdepartementet. Dette skjedde i form av et brev forfattet av Høgetveit, hvor det ble argumentert for at Miljøverndepartementet burde endre sin høringsuttalelse. De i embetsverket i Regjeringen, som ville ha en rask ratifikasjonsprosess, ønsket ikke å risikere at stortingsrepresentanter skulle begynne å tvile på at det ville være riktig å ratifisere C-169 før en hadde vurdert om en måtte endre norske lover før en ratifiserte konvensjonen. Det kunne jo til og med oppstå en debatt om det ville være riktig å endre lover, eller innføre nye samepolitisk, relaterte lover, noe som igjen kunne sette hele ratifiseringsmålsettingen i spill.

Presset førte fram og Miljøverndepartementet endret sin høringsuttalelse. I den nye høringsuttalelsen som ble forelagt for Stortinget fra Miljøverndepartementet, heter det derfor blant annet at 'Miljøverndepartementet har imidlertid forstått det slik at det kan ta noen tid før utvalgets innstilling foreligger'

Det som skjedde i denne forbindelsen er utførlig beskrevet i tidligere nevnte artikkel 'Who Owns the Land Norway, the Sami and the ILO' s. 27–29.

Det må også nevnes at de samepolitiske organisasjonene argumenterte aktivt for en rask ratifisering.

Ingen av høringsuttalelsene vurderte eller drøftet om samene i Norge faller innenfor definisjonsbestemmelsene i C-169. Det ble 'tatt for gitt' eller 'lagt til grunn'. Senere er det blitt et dogme.

Stortingsbehandlingen

Den 18. mai 1989 ble St.prp. nr. 102 vedtatt i Statsråd og oversendt til Stortinget. Stortinget ble bedt om å ta stilling til om C-169 skulle ratifiseres av Norge.

Den 7. juni 1990 ble saken behandlet i Stortinget. Saksordfører var Karita Bekkemellem (Ap). I sin redegjørelse uttalte hun blant annet at 'Konvensjonen kan ikke anses å stille krav om særrettigheter for urbefolkninger'. Begrunnelsen for at Norge skulle ratifisere så raskt, var at en rask ratifisering fra norsk side kunne få mange andre land til å ratifisere, noe som ville være med på å styrke den politiske og rettslige stillingen til urbefolkningsgrupper rundt omkring i verden.

Ingen av innleggene på Stortinget, knyttet til spørsmålet om ratifisering, berørte spørsmålet om samene i Norge faller innenfor definisjonsbestemmelsene. Også i Stortinget ble dette 'tatt for gitt' eller 'lagt til grunn'. Det hele var 'ufarlig', nærmest proforma, og ville ikke medføre noen endring av norsk samepolitikk. Og det ble 'hastebehandlet' i siste liten før Stortinget skulle ta ferie.

Stortinget vedtok enstemmig å anbefale ratifisering. Norge ratifiserte konvensjonen den 20. juni 1990.

I dag har vi fasiten. Norsk ratifisering er blitt brukt som en begrunnelse for å innføre en rekke samepolitisk, motiverte særrettigheter (for eksempel i finnmarksloven og konsultasjonsbestemmelsene i sameloven) og det argumenteres for å innføre ytterligere flere lover og ordninger med den begrunnelse at Norge er forpliktet til dette pga. at Norge har ratifisert C-169. Kun 23 stater har til nå ratifisert C-169, de fleste av dem ligger i Sør- og Latin-Amerika.

En er derfor på trygg grunn når en konkluderer med at Stortinget ble villedet.

Det som skjedde i prosessen, fra forarbeidet til revideringen av C-107 startet, og fram til vedtaket i Stortinget om ratifisering, kan med rette omtales som et politisk kupp eller en kuppartet politisk prosess.»

Om merknader til sannhetskommisjonens rapport.

Komiteens medlem fra Fremskrittspartiet vil videre vise til e-post av 16. oktober 2024 fra Jarl Hellesvik til representanten Carl I. Hagen med følgende redegjørelse fra Jarl Hellesvik og Ingrid Nordmark:

«Først av alt må det bemerkes at uansett hva historien til samene i Norge er, så rettferdiggjør det ikke at samene som lever i Norge i dag blir forskjellsbehandlet i forhold til den øvrige befolkningen i Norge.

Om samene i Norge i tidligere tider er blitt forskjellsbehandlet i forhold til den øvrige befolkningen til ugunst for samene, så rettferdiggjør ikke dette at samene i dag blir begunstiget med en rekke særrettigheter og politiske privilegier. Og det berettiger heller ikke at samene i Norge, som et resultat av Stortingets behandling av Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport, skal bli tildelt ytterligere særrettigheter og politiske privilegier.

(Med ordet same mener vi her det samme som det som er nedfelt i sameloven.)

Vi nevner her eksempler på særrettigheter og politiske privilegier:

1. Sametinget, (Ingen andre etniske grupper i Norge har et eget ting som har som formål å fremme interessene til sin egen gruppe),
2. Finnmarksloven, (I finnmarksloven gis samene i Finnmark forrang i forhold til den øvrige befolkningen når det gjelder interessekonflikter mellom samene og ikke samene på det området som har med forvaltningen av land, vann og fornybare ressurser i Finnmark.)
3. Konsultasjonsbestemmelsene i sameloven. (Ingen andre etniske grupper i Norge enn samene har fått en slik særskilt, lovfestet rett til å kunne fremme sine egne interesser overfor offentlige myndigheter på denne særskilte måten.)
4. For 2025 er det over statsbudsjettet forslått 1,7 milliarder kroner til samiske formål. Samene i Norge får tildelt denne summen på toppen av at de nyter godt av de øvrige pengene som bevilges over statsbudsjettet. Dette på lik linje med den øvrige befolkningen i Norge. Ingen andre etniske grupper i Norge er i nærheten av å få en slik særskilt, ekstraordinær bevilgning

Utgangspunktet for forskjellsbehandlingen til gunst for samene i Norge, var at samene i Norge hadde en kulturell egenart med et betydelig innslag av naturorientert kultur- og økonomi. Slik er det ikke lenger.

Samenes nåsituasjon

Forskning på samenes nåsituasjon viser at i dag skiller ikke livssituasjonen for samene seg i Norge ifra livssituasjonen for den øvrige befolkningen i Norge. Om det finnes samer som har en livssituasjon som skiller seg ifra den øvrige befolkningen i Norge, så er det i så tilfelle noen ytterst få personer

Vi viser som et eksempel, til boka 'Urbanisering av det samiske elektoratet: En fremvoksende skillelinje i den moderne samepolitikken' gitt ut. Den er skrevet i fellesskap av professorene Per Selle ved UiB/UiT, Anne Julie Semb ved UiO og professor Kristin Strømsnes ved UiB.

Der kan en for eksempel lese at

'En raskt økende andel av elektoratet ved sameingsvalg bor utenfor de tradisjonelle samiske bosettingsområdene generelt og det samepolitiske sentrum spesielt, og svært mange bor i en bykommune.'

Videre at:

'I Norge er mange av samene i byene høyt utdannede personer som livnærer seg og lever på måter som i liten grad skiller seg fra andre byboeres, men som avviker fra tradisjonell samisk livsførsel,'
Og ytterligere at

'Mange samer bosatt i byer lever i det daglige på måter som ikke nødvendigvis skiller seg nevneverdig fra andre byboere, men som avviker sterkt fra tradisjonell samisk levemåte forankret i lokal utnyttelse av naturressurser.' (s.28)

Forfatterne påpeker at

'Sentralisering og urbanisering er pågående globale prosesser med stor betydning for urfolk. Disse prosessene er i høy grad virksomme også i Norge. De demografiske utviklingstrekkene utfordrer antakelsen om at urfolks identitet og kultur er uløselig knyttet til deres historiske hjemland og bestemte måter å utnytte naturressursene på. Både den internasjonale urfolksretten, norsk samepolitikk og mye av Sametingets virksomhet bygger på denne antakelsen.' (s.27)

Denne utviklingen har fortsatt og forsterket seg etter at boka ble utgitt.

Sannhet- og forsoningskommisjonen har forsømt seg her, når den ikke sørget for å få gjennomført en undersøkelse om hva som er nåsituasjonen til samene i Norge når det gjelder slik som demografi, kultur, sosial situasjon, økonomisk og/eller på annen måte. Dette er en viktig mangel i kommisjonsrapporten.

Samenes historie

Samene i Norge har i tillegg i århundrer blandet blod og kultur med nordmenn og med finskættede/kvener.

Professor J A. Friis som var en 'lappolog', påpekte dette med at samene er av blandet opphav allerede i 1871. Dette gjorde han i boka 'Finnmark, Russisk Lappland og Nord-Karelen'. Han skrev at

'Lapperne neppe nogetsteds længer udgjør en ren Race, men at der allerede fra gammel Tid af flyder baade norsk, svensk, finsk og russisk Blod i deres Aarer,...

SSB sine folketellinger fra og med 1845 til og med 1930 påviser dette til gangs. I denne perioden ble antallet norske, samer og finskættede/kvener talt opp, og i de fleste av disse folketellingene også antallet 'blandete'.

Folketellingen i 1930 viste for eksempel at det bodde 6623 personer i Finnmark som var av delvis samisk avstamming, regnet ut fra blandete i 1.- og 2. ledd. Antallet 'rene' samer i Finnmark var da på 10 400 personer.

Folketellingene i perioden 1845 - 1930, viser at antallet blandete av delvis samisk avstamming, økte både i absolutte tall og relativt i denne perioden.

I et hefte som SSB ga ut i etterkant av folketellingen i 1930, skriver de blant annet at 'Statistikken har forøvrig alltid vist at samene i langt sterkere grad enn kvener inngår blandede ekteskap.'

Fortsatt gifter samer og ikke-samer seg med hverandre. Det er så vanlig at det vekker ikke noen oppsikt.

Det skal derfor godt gjøres å spore opp en same i Norge i dag som er 'ublandet'.

Sannheten er at de i Norge som er innmeldt i Same-tingets valgmanntall, er en genetisk-, kulturelt- og språklig blandet gruppe. De aller fleste av dem skiller seg ikke demografisk, kulturelt, sosialt, økonomisk eller på annen måte, fra den øvrige befolkningen i Norge. Det er derfor ikke noen saklig grunn til å forskjellsbehandle samer og ikke-samer i Norge. Enhver forskjellsbehandling mellom folkegrupper bør basere seg på et dokumentert behov for slikt. Da vil forskjellsbehandlingen være saklig begrunnet. Slik er det ikke i dag. I dag tar forskjellsbehandlingen utgangspunkt i etnisitet og avstamning og intet annet.

Samene som urfolk

På tross av at Stortinget i sitt mandat til Sannhets- og forsoningskommisjonen ikke rangerer de forskjellige nasjonale minoritetene i Norge, valgte kommisjonen å rangere disse gruppene. Dette skjedde ved at kommisjonen klassifiserte samene som urfolk og de andre gruppene som nasjonale minoriteter. Her har kommisjonen tatt seg til rette på utilbørlig vis.

Begrepet urfolk er i det politiske Norge, knyttet til de befolkningsgruppene rundt omkring i verden som er berettiget til å bli beskyttet av innholdet i ILO-konvensjon nr. 169.

Stortinget har vedtatt at samene i Norge er et urfolk. Dette vedtaket baserer seg på en udokumentert påstand. Dette fordi at det aldri er blitt utredet eller vurdert om samene i Norge er en 'ILO-169-gruppe'/et urfolk. Vil samene i Norge utfra denne kjensgjerning, fortsette å være et urfolk 'til evig tid', uavhengig av enhver samfunnsmessig utvikling.

Vi anbefaler at det blir satt i gang en utredning som undersøker om samene i Norge i dag, lever under slike forhold eller på en slik måte, at de er berettiget til å bli klassifisert som et urfolk.

Dette er nødvendig fordi at vedtaket om at samene er et urfolk pålegger Norge å gi samene i Norge en rekke særrettigheter og politiske privilegier. Flere slike lover er allerede blitt vedtatt med den begrunnelse at Norge er folkerettslig forpliktet til å gjøre det pga. at Norge har ratifisert ILO-konvensjon nr. 169 og bestemt at samene i Norge er et urfolk. Vi nevner her som eksempler, finnmarksloven og konsultasjonsbestemmelsene i sameloven.

Vi vil også påminne om at i artikkel 9 i ILO-konvensjon nr. 169 heter det at

'1. I den grad de er forenelige med nasjonal rettsorden og internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, skal metoder som etter sedvane praktiseres av vedkommende folk ved forfølgelse av overtreddelser begått av deres egne, respekteres.

2. De sedvaner disse folk har når det gjelder straffereaksjoner, skal tas i betraktning når myndigheter og domstoler behandler slike saker.'

Og i artikkel 10 heter det at

'1. Når det fastsettes straff med hjemmel i alminnelig lovgivning overfor medlemmer av disse folk, skal det tas hensyn til deres økonomiske, sosiale og kulturelle særtrekk.

2. Fortrinnsvis skal andre straffereaksjoner enn fengsling benyttes.'

Er det noe som tilsier at en skal begynne å praktisere disse bestemmelsene i norsk strafferett når samer for-

bryter seg mot norsk lovgivning. Årsaken til at vi stiller dette spørsmålet er at innholdet i de siterte artiklene er en folkerettslig forpliktelse som Norge har bundet seg til å følge gjennom ratifikasjonen av ILO-konvensjon nr. 169 og sitt vedtak om at samene i Norge er en 'ILO-169-gruppe'. Bestemmelsene er kategoriske. Det står 'skal' i artiklene.

Disse bestemmelsene strider for øvrig imot innholdet i Grunnloven vår.

Fornorskning

Ordet fornorskning står sentralt i Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport. Med ordet fornorskning mener vi her overgangen fra finsk/kvensk eller samisk tale til norsk tale. Hva skulle det ellers dreie seg om.

I det videre holder vi oss kun til spørsmålet om fornorskningen av de samisktalende.

Det er stort fokus i Sannhet- og forsoningskommisjonens rapport på skolepolitikken som forklaring til at de samisktalende i så stor grad har sluttet å snakke samisk og begynt å snakke norsk og etterhvert har fått norsk som sitt hovedspråk og enespråk.

Sannhets- og forsoningskommisjonen legger etter vårt syn alt for stor vekt på fornorskningspolitikken/skolepolitikken som forklaring til at det samiske språket har forsvunnet i mesteparten av Troms og i Finnmark og i det øvrige Norge.

Summen av språkpåvirkningene fra de norsktalende som de samisktalende til daglig omgikk (og omgås med), det stadig økende antallet blandingsekseppler og moderniseringen i Norge, særlig etter 1945 og behovet for å mestre majoritetsspråket, betydde nok adskillig mer.

Vår konklusjon baserer seg på den forskningen som er blitt gjort når det gjelder dette. Doktorgradsavhandlingen: 'Skolebøker for samebarn i Norge fra Thomas von Westen til i dag' av Baard Tveter, 1955, gir for eksempel, en grundig og detaljert dokumentasjon som viser at det ikke var skolepolitikken, men kontakten med norsktalende som var den viktigste årsaken til at de samisktalende lærte seg norsk og begynte å snakke norsk.

Skoleåret var fram til 1860-tallet på 2-3-4 uker i året og ble drevet som omgangsskole. Dette hadde den praktiske konsekvens at lærerne var i hjemmene, også hos samisktalende voksne, for å undervise. Det sier seg selv at muligheten for å kunne lære de samisktalende barna det norske språket under slike betingelser var temmelig begrenset, ja, nærmest umulig.

Om dette skriver Tvete i doktorgradsavhandlingen: 'Men så lærte vel samene dansk slik som hensikten var' (Skriftspråket var den gangen dansk. Vår anmerkning.) I språkblandete distrikter hvor sameungdomen gikk på skole sammen med norske barn, slik som det nå ble etter at misjonen var avskaffet, lærte de vel noe norsk, særlig ved omgang av norske barn. Men i rene samedistrikter, med to ukers skole om året, og med Saxtorphs 'Udvalg' som lærebok i 'norsk' og med lærere som bare sånn måtelig forsto dette språket, er det nokså utenkelig at resultatet kunne bli stort over null. Utenfor disse to ukene hørte de jo som regel ikke et norsk ord.' (s.65)

Det burde vel være klart at med et så kort skoleår så bidro ikke fornorskningspolitikken gjennom skoleordningen, til noen fornorskning av samene.

Skoleloven av 1860 utvidet skoleåret til 12 uker. Denne lengden på skoleåret varte helt til etter siste verdenskrig.

Forlengelsen av skoleåret førte blant annet til at en ikke kunne fortsette med omgangsskoleundervisning. Når skoleåret ble utvidet så mye som det ble, førte dette til at belastningen for de hjemmene som måtte stille sine hjem til disposisjon for skoleundervisningen ble for stor.

Men når en ikke lenger kunne holde på med omgangsskoleundervisning; hva måtte en gjøre da. Bygge skolebygninger selvsagt. Men skulle en bygge skolebygninger over alt, også der hvor det var en veldig spredt bosetting, med noen ytterst få barn på hvert bosted. Om det siste ble gjort, ville det bli svært kostbart pga. at dette ville kreve mange flere skolebygninger og mange flere lærere.

Myndighetene hadde da tre alternativer.

1. La barna som bodde på små steder vokse opp som analfabeter.
2. Tvangsflytte foreldre med barn i skolepliktig alder til steder hvor det ble reist skolebygninger.
3. Bygge skoleinternater.

Myndighetene valgte det siste alternativet.

Skoleinternatene ble altså ikke bygget for å plage- og fornorske samebarna, men fordi at det var et generelt behov for skoleinternater om en ville at alle i den oppvoksende slekt skulle få en skolegang og lære å lese, skrive og regne. Det ble bygget skoleinternater også på steder hvor det ikke fantes samisktalende- eller finsktalende barn.

Også Sannhets- og forsoningskommissjonen skriver i sin rapport (2023) om hva som var årsaken til at skoleinternater ble bygget. En kan lese at

'Store avstander, spredt bosetting, krevende skolevei og dårlig utbygd kommunikasjon førte til at internatskoler var den eneste måten kommunen kunne sikre tilfredsstillende skolegang for alle.' (s.239)

Kommisjonen skriver også at

'Begrunnelsen for etableringen av disse kommunale internatskolene i Troms/Romsa/Tromssa og

Nordland/Nordlännda ser ut til å ha mange paralleller til den kommunale internatbyggingen i Vest-Finnmark: Internatskoler var den eneste måten kommunen kunne sikre tilfredsstillende skolegang for alle i kommuner med store avstander, spredt bosetting, krevende skolevei og dårlig utbygd kommunikasjon. Forskjellen mellom Sør-Troms og Nordland/Nordlännda på den ene sida og Nord-Troms og Vest-Finnmark på den andre ser ut til å være at utbyggingen av internatskolene i Troms/Romsa/Tromssa og Nordland/Nordlännda ikke var direkte begrunnet med fornorsking. Det er likevel ikke tvil om at også disse internatene bidro til å fremme fornorskingen.' (s.240)

Men hvor effektiv kunne et slikt fornorskningsframstøt ved hjelp av skoleinternatordningen bli. Det sier seg selv at dette ikke kunne bli særlig effektivt. Dette fordi at skoleåret i mesteparten av den tiden, ikke var på mer enn 12 uker i året, med 2–3 uker på skoleinternat og 2–3 uker hjemme. I tillegg var barna hjemme utenom skoleåret. Barna sluttet selvsagt ikke å snakke samisk om foreldre og andre nære slektninger, bekjente og sambygdingene snakket samisk til dem når de ikke bodde på skoleinternatene. Det samiske språket forsvant der hvor omgangskretsen til barna sluttet å snakke samisk til dem når de var hjemme, ikke pga. skolebestemmelsene.

Moderniseringen av Norge i etterkrigstiden bidro i betydelig grad til fornorskningen av samene. Dette har også samfunnsforskere sett på og kommentert.

Et eksempel på dette finner en i boka 'Sametinget. Institusjonalisering av en ny Samepolitikk' (2018). Den er skrevet i felleskap av Per Selle og Torvald Falch. Per Selle er professor ved UiB og UiT. Han har en omfattende faglig produksjon innen det samiske- og samepolitiske feltet og har hatt utredningsoppgaver for Sametinget. Torvald Falch er seniorrådgiver på Sametinget og har vært rådgiver for/på Sametinget siden 1994.

Der skriver forfatterne at

'Den integrerende kraften til en moderne skole og et moderne helsevesen i kombinasjon med de store endringene i kommunikasjon kan knapt overvurderes. Mye av fornorskningen er derfor et resultat av slike store samfunnsendringer som ikke hadde som målsetting å svekke det samiske, men som likevel gjorde det, særlig i kystområdene. Slike uindenterte konsekvenser av modernisering, som nesten alltid er viktig i politikk og samfunnsliv, var gjerne vel så viktig som den indenterte fornorskningspolitikken med vekt på skolesystemet.' (s.50)

Fiskeriene

Sannhet- og forsoningskommissjonen mer enn antyder at samene er blitt spesielt hardt rammet av utviklingen innen fiskeriene i Norge. Men kommisjonen har ikke lagt fram noen dokumentasjon som påviser at så er tilfelle.

Effektiviseringen innen fiskeriene i Norge har vært formidabel. Dette illustreres ved at denne effektiviseringen har ført til at i 2021 fisket en norsk fisker i gjennomsnitt 222 tonn fisk. I 1950 var gjennomsnittlig fangst på 14 tonn pr. fisker.

I 1950 var antallet fiskere på ca. 98 000 personer og i dag er antallet på ca. 11 000 personer.

Denne utviklingen har alle som har bodd og bor langs kysten og innover i fjordene blitt berørt av eller rammet av. Dette uavhengig av om de har snakket norsk, samiske eller finsk/kvensk.

Når kommisjonen mer enn antyder at konfliktene innen fiskeriene har vært etniske betonet så er det en fremstilling som savner rot i virkeligheten. Personer av samisk avstamning har deltatt i- og deltar i fiskeriene på lik linje med den øvrige befolkningen langs kysten og innover i fjordene i Nord-Norge. Dette som fiskere på store- og små fiskebåter, som skippere på store- og små fiskebåter og som redere/eiere til store- og små fiskebåter.

Forsoning

I den utstrekning som det er behov for forsoning så vil det være forfeilet å prøve å få den ikke-samiske befolkningen å forsones seg med den usaklige- og rasediskriminerende forskjellsbehandlingen som er blitt innført mellom samer i ikke-samer i Norge. En forskjellsbehandling som har sitt fundament i en tankegang som går ut på at samene i Norge har en kulturell egenart, en livssituasjon og en levemåte som er så forskjellig fra den øvrige befolkningen at det gir et saklig grunnlag for en slik omfattende forskjellsbehandling.

Heller ikke Sannhets- og forsoningskommissjonen sin rapport har lagt fram noen dokumentasjon som viser at så er tilfelle.

Forskjellsbehandlingen er blitt og blir også begrunnet ensidig juridisk. Altså at Norge er forpliktet til dette

pga. at ILO-konvensjon nr. 169 pålegger Norge å gjøre dette.

En forskjellsbehandling av samer og ikke-samer som ene og alene begrunnes med at samene må begunstiges fordi at de er samer, vil aldri bli godtatt av den ikke-samiske befolkningen. Det kan og bør ikke bli noen forsoning på et slikt grunnlag. Sannhet- og forsoningskommisjonens forslag til ytterligere forskjellsbehandling, til begunstiging for samer, er vi motstandere av.

Sannhet- og forsoningskommisjonen har heller ikke langt fram noen dokumentasjon som viser at samene i Norge har en livssituasjon eller lever på en slik måte at de er berettiget til å bli tildelt de særrettigheter og politiske privilegier som er nedfelt i ILO-konvensjon nr. 169. Også her har Sannhet- og forsoningskommisjonen forsømt seg.

Vi er imot at samene i Norge skal bli tildelt særrettigheter og politiske privilegier som er nedfelt i ILO-konvensjon nr. 169.

Konklusjon:

Sannhetskommisjonens rapport har skjeve fremstillinger, er mangelfull og ufullstendig. Kommisjonens forslag til tiltak, som innebærer enda mer etnopolitisk begrunnet forskjellsbehandling av samer og ikke-samer, til gunst for samene, er vi imot.»

Dette medlem slutter seg til det meste i notatene fra Hellesvik.

Dette medlem vil også påpeke at konfliktnivået mellom Sametinget og befolkningen i Finnmark og noen andre områder ikke vil minske eller bli roligere dersom samene og Sametinget får ytterligere makt og innflytelse. Når mye ny næringsvirksomhet som gruvedrift og kraftutbygging stoppes fordi Sametinget er motstandere, så vil motsetninger vokse. Dette vil også være negativt for de av samisk ætt som er motstandere av Sametingets vedtak, og som kanskje ønsker ny næringsvirksomhet velkommen.

Komiteens medlemmer fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne vil understreke hvor oppsiktsvekkende det er at Fremskrittspartiet ikke i noen del av innstillingen slutter seg til kritikken av fornorskingspolitikken eller gir til kjenne noen form for erkjennelse av de overgrep og lidelser den har skapt. Disse medlemmer mener det er helt legitimt å ha ulike syn på politikken overfor urfolk og nasjonale minoriteter, og har respekt for at Fremskrittspartiet har et annet syn på både Sametinget og ILO-konvensjon nr. 169 enn resten av Stortinget. Disse medlemmer finner det likevel både urovekkende og avslørende at et stort og innflytelsesrikt parti i norsk politikk kan stille seg så likegyldig til den skammelige historien som har blitt grundig beskrevet i kommisjonens rapport.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, understreker at flertallets vurderinger i denne innstillingen er basert på det som i dag er

Stortingets vedtatte politikk overfor urfolk og nasjonale minoriteter. Flertallet merker seg at medlemmet fra Fremskrittspartiet synes å hevde at Norge bryter konvensjoner gjennom å forskjellsbehandle på bakgrunn av etnisitet. Flertallet vil minne om at verken nasjonale organer, som overvåker Norges etterlevelse av menneskerettighetskonvensjonene, eller internasjonale organer, som FNs menneskerettighetskomité og rasediskrimineringskomiteen, har vurdert det norske regelverket å være i strid med disse konvensjonene på de måter medlemmet fra Fremskrittspartiet trekker frem. Flertallet mener innvendingen bygger på en uriktig forståelse av konvensjonene.

5. Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kunnskap om fornorskingen, og om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, kan styrkes i forvaltningen på alle forvaltningsnivå.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kunnskap om fornorskingen, og om samer, kvener/norskfinner og skogfinner, kan styrkes i undervisningen i grunnskolen, videregående opplæring og høyere utdanning.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utrede etterspørselen etter et samisk barnehagetilbud, både i og utenfor samiske distrikter, og komme tilbake til Stortinget med en plan for å dimensjonere tilbudet i tråd med etterspørselen. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen vurdere tiltak som kan bidra til å styrke omfanget av og kvaliteten i tilbudet i de samiske barnehagene, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte. Vurderingen skal omfatte både eksisterende praksis, rammeplan for barnehagene og barnehageloven. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen gjennomgå praktiseringen av barnehageloven § 27, og i samråd med Sametinget vurdere om det er behov for å sende ut et presiserende informasjonsskriv til kommunene.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et lovforslag som sikrer at barnehageloven § 27 gjenspeiler rammeplanen for samiskspråklige barnehager med hensyn til krav til samiske språkferdigheter hos barnehageansatte. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen utvikle en langsiktig plan for opprettelse av flere samiske profilskoler. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget se på muligheten for å etablere samiske klasser i byer som har et elevgrunnlag som støtter dette, også utenfor forvaltningsområdet for samiske språk.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen utrede om det bør presiseres i lovteksten at begrepet «pedagogisk forsvarleg» i opplæringsloven § 3-2 sjette ledd innebærer en rett til å motta samiskundervisning etter en sterk språklæringsmodell. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 10

Stortinget ber regjeringen sørge for at elever som får samisk fjernundervisning, også får opplæring på samisk i noen andre skolefag enn samisk. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen sørge for tilrettelegging for og fullfinansiering av hospitering i samiskspråklige miljøer for elever som får samisk fjernundervisning. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 12

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for et nasjonalt nettverk for skoler med samiske elever. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 13

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for hvordan man skal styrke ordningen med Samiske veivisere.

Forslag 14

Stortinget ber regjeringen utrede bakgrunnen for frafallet av elever i samisk språkopplæring i grunnskolen, og sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen.

Forslag 15

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å utvikle flere digitale og oppdaterte læremidler på samiske språk, som apper, bøker og video. Sametinget skal involveres i arbeidet.

Forslag 16

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan, utarbeidet i samarbeid med partene i arbeidslivet og Sametinget, om hvordan man kan rekruttere flere lærere og fagarbeidere med samisk bakgrunn, samt tiltak for å inkludere og beholde samiskspråklige ansatte med uformell kompetanse, for eksempel gjennom videreutdanning på arbeidsplassen.

Forslag 17

Stortinget ber regjeringen sørge for at offentlige arbeidsplasser i forvaltningsområdet for samiske språk plikter å tilby ansatte som ønsker det, digitale språkundervisningstilbud i samiske språk.

Forslag 18

Stortinget ber regjeringen sørge for at arbeidsgivere ved offentlige arbeidsplasser plikter å tilrettelegge for at lærere i samisk 2 og 3 som ønsker å ta etterutdanning for å kunne undervise i samisk 1, får tatt slik etterutdanning.

Forslag 19

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget styrke den samiske mentorordningen, hvor de eldre skal få mulighet til å overføre tradisjonell kunnskap til de yngre, og at det blir et prosjekt som har et urfolksperspektiv.

Forslag 20

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget utvikle en plan for å samle og ivareta tradisjoner og tradisjonskunnskap om samiske primærnæringer, styrke fagspråk og inkludere det i studie- og forskningsfelt.

Forslag 21

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget igangsette et nasjonalt og nordisk samisk språkprosjekt kalt «Giellašaldi – Språkbro», med formål om å gjøre samer som ønsker det, flerspråklige i samisk samt å få flere språkbrukere som behersker både sør-, lule- og nordsamisk og også skoltksamisk/østsamisk.

Forslag 22

Stortinget ber regjeringen sørge for at det regelmessig tilbys ettårige heltidsutdanningstilbud i kvensk.

Forslag 23

Stortinget ber regjeringen sørge for at kvenskpråklige barnehagelærer- og lærerutdanninger ved universiteter og høyskoler tilbys på årlig basis.

Forslag 24

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å utvikle flere læremidler på kvensk, herunder digitale læremidler, som apper, bøker og video.

Forslag 25

Stortinget ber regjeringen utrede bakgrunnen for frafallet av elever i kvensk og finsk språkopplæring i grunnskolen og sette seg som mål å motvirke den negative utviklingen.

Forslag 26

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til et språkopplæringssamarbeid mellom Norge (kvensk språk) og Sverige (meänkieli).

Forslag 27

Stortinget ber regjeringen styrke eksisterende kvenske språksentre og utvikle dem til kvenske språk- og kultursentre.

Forslag 28

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en plan for å styrke det grenseoverskridende samarbeidet om samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.

Forslag 29

Stortinget ber regjeringen nominere Várjjat siida til UNESCOs verdensarvliste.

Forslag 30

Stortinget ber regjeringen samarbeide med Sameetinget i det videre arbeidet med å utrede mulighetene for et institusjonelt hjem for joik, inkludert en plan for et joikearkiv.

Forslag 31

Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med Sameetinget, utarbeide en plan for å øke kunnskapen og tilbud innenfor duodjifaget.

Forslag 32

Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med Sameetinget, utarbeide en plan for hvordan samiske kulturhistoriske gjenstander kan tilbakeføres til samisk eierskap og forvaltning. Planen må påse at de samiske museene under Sametingets forvaltning sikres de nødvendige

ressurser til å kunne ivareta, magasinere, stille ut og drive formidling om tilbakeførte gjenstander.

Forslag 33

Stortinget ber regjeringen lage et kunnskapsgrunnlag om samiske og kvenske/norskfinske medievaner og -behov og foreslå tiltak som kan bidra til å styrke samiske og kvenske/norskfinske medier.

Forslag 34

Stortinget ber regjeringen styrke opplæringen av elever og lærere i grunnskolen om skogfinnernes historie og kultur.

Forslag 35

Stortinget ber regjeringen styrke forskningen på skogfinsk historie og kulturarv.

Forslag 36

Stortinget ber regjeringen styrke tiltak som kan bidra til å ivareta skogfinsk kulturarv i form av språk, håndverkstradisjoner, byggeskikk og lignende.

Forslag 37

Stortinget ber regjeringen vurdere å gi Norsk Skogfinsk Museum status som et nasjonalt museum.

Forslag 38

Stortinget ber regjeringen utarbeide en langtidsplan for kvensk/norskfinsk kulturell og språklig gjenreisning.

Forslag 39

Stortinget ber regjeringen etablere et kvensk/norskfinsk veiviserprogram på linje med det jødiske og det samiske.

Forslag 40

Stortinget ber regjeringen utrede hvordan Kvensk institutt kan utvikles og styrkes.

Forslag 41

Stortinget ber regjeringen sørge for at det opprettes et program for kvensk/norskfinsk forskning hos Forskningsrådet.

Forslag 42

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en proposisjon som kartlegger eiendoms- og bruksrettigheter for samer og nasjonale minoriteter utenfor Finnmark i tråd med folkeretten. En slik kartlegging må omfatte retten til reinbeite utenfor dagens reinbeitedistrikt, og bruks- og eiendomsrettigheter etter hevd og alders tids bruk.

Forslag 43

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et forslag til lovbestemmelse for å nedfelle prinsippet om fritt forhåndssamtykke fra FN's erklæring om urfolks rettigheter (Free, Prior and Informed Consent) i norsk lov.

Forslag 44

Stortinget ber regjeringen foreta en gjennomgang av manglende implementering av vedtak som omfatter urfolk og nasjonale minoriteter.

Forslag 45

Stortinget ber regjeringen, i samarbeid med det kvenske/norskfinske miljøet, igangsette en helhetlig utredning av kvenenes/norskfinnes rettigheter og stilling i det norske samfunnet. Herunder må det vurderes om det kan etableres en form for permanent representativt organ.

Forslag 46

Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for hvordan kvensk kunnskap og representasjon kan sikres i forvaltningen og i forbindelse med behandling av saker som angår den kvenske befolkningen.

Forslag 47

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å sikre rettsikkerheten for samer og nasjonale minoriteter, blant annet gjennom å gi dommere og andre rettsansvendere i forvaltningen opplæring i og kompetanse på urfolks og nasjonale minoriteters rettigheter, kultur og samfunn, ha tilgjengelige kvalifiserte tolker og å videreføre innsatsen for å rekruttere samer, samt nasjonale minoriteter, til de ulike rettsinstitusjonene.

Forslag 48

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å styrke samisk som rettspråk.

Forslag 49

Stortinget ber regjeringen følge opp NOU 2008: 5 gjennom å forberede en lovbestemmelse som lovfester sjøsamenes rett til å høste de marine ressursene basert på Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.

Forslag 50

Stortinget ber regjeringen utrede den samiske retten til å utnytte de marine ressursene i hele det tradisjonelt samiske bosettingsområdet, i tett samarbeid med Sametinget og med utgangspunkt i Norges folkerettslige forpliktelser overfor samene som urfolk.

Forslag 51

Stortinget ber regjeringen sette i gang tiltak for å sikre fiskeriaktivitet i sjøsamiske samfunn, som oppfølging av Riksrevisjonens rapport om kvotesystemet (Dokument 3:6 (2019–2020)).

Forslag 52

Stortinget ber regjeringen sette i gang en samlet gjennomgang av reindriftens arealsituasjon og reindriftens betydning for samisk kultur, og hvorvidt Norge gjennom sin forvaltning av reindriftens arealer oppfyller sine folkerettslige forpliktelser.

Forslag 53

Stortinget ber regjeringen styrke forskningen på hvordan vold og overgrep kan forebygges i samiske miljøer.

Forslag 54

Stortinget ber regjeringen styrke arbeidet med selvdropsforebyggende tiltak, med et særlig fokus på ungdom i samiske lokalsamfunn.

Forslag 55

Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for mer forskning på diskriminering, hatkriminalitet og hatefulle ytringer mot urfolk og nasjonale minoriteter.

Forslag 56

Stortinget ber regjeringen sørge for at alle politidistrikter samler inn og publiserer statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet rettet mot samer og nasjonale minoriteter.

Forslag 57

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å heve kompetansen om diskriminering og trakassering som rammer urfolk og nasjonale minoriteter, hos organene i forvaltningen som håndhever det sivilrettslige diskriminerings- og trakasseringssvernet.

Forslag 58

Stortinget ber regjeringen iverksette tiltak for å sørge for kompetanseheving hos politiet og i rettsvesenet om hatkriminalitet og hatefulle ytringer som rammer urfolk og nasjonale minoriteter.

Forslag 59

Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for flere lavterskeltilbud innen psykisk helse for den samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske befolkningen.

Forslag 60

Stortinget ber regjeringen utrede behovet for tiltak som sikrer at organiseringen og styringen av helsetje-

nestene til urfolk er i tråd med Norges folkerettslige forpliktelser.

Forslag 61

Stortinget ber regjeringen styrke opplæring i og utvikling av språkteknologiske løsninger som kan sikre tilgjengelighet til helsetjenester på samisk.

Forslag 62

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget utrede hvordan samers behov for en kollektiv kunnskap og statistikk om eget folk, blant annet knyttet til helse, kan dekkes i praksis.

Forslag 63

Stortinget ber regjeringen utrede hvordan Senter for samisk helseforskning (Saminor) sin rolle i å bidra til kunnskap om helse og levevilkår for befolkningen i områder for samisk, norsk og kvensk/norskfinsk bosetting kan styrkes.

Forslag 64

Stortinget ber regjeringen gjennomgå ordningen med rettferdsvederlag for samer og kvener/norskfinner med tapt skolegang. Sametinget og relevante kvenske/norskfinske organisasjoner inkluderes i arbeidet.

Forslag 65

Stortinget ber regjeringen tilrettelegge for mer forskning på behovene til funksjonshindrede samer og kvener/norskfinner.

Forslag 66

Stortinget ber regjeringen utvide nordisk samarbeid knyttet til funksjonshindrede samer og kvener/norskfinner. Sametingene i Norden inkluderes i samarbeidet.

Forslag 67

Stortinget ber regjeringen fullføre arbeidet med gjenbegravning av samiske levninger, og understreker behovet for en helhetlig prosess som tar hensyn til de berørtes ønsker.

Forslag 68

Stortinget ber regjeringen lage en handlingsplan for å styrke kunnskap om urfolk og nasjonale minoriteter i barnevernet.

Forslag 69

Stortinget ber regjeringen styrke innsatsen for å rekruttere flere fosterhjem med tilhørighet til urfolk og nasjonale minoriteter.

Forslag 70

Stortinget ber presidentskapet sette ned et utvalg som skal vurdere om det skal opprettes et frittstående, eksternt organ direkte under Stortinget for å kontrollere regjeringens og forvaltningens oppfølging av Sannhets- og forsoningskommisjonens rapport og Stortingets vedtak, eller om en slik oppgave kan legges til et av Stortingets eksisterende underliggende organer.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet de Grønne:

Forslag 71

Stortinget ber regjeringen foreslå å endre lov om flagging på kommunenes offentlige bygninger til også å inkludere det kvenske og det skogfinske flagget.

Forslag 72

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med lovforslag om å avvikle ordningen med forhåndstiltredelse hjemlet i oreigningslova i områder hvor det drives samisk reindrift.

Forslag 73

Stortinget ber regjeringen starte et arbeid i tett samarbeid med Sametinget for å styrke kystfiskeordningen slik at flere sjøsamiske kommuner og samfunn i Troms og Nordland kan innlemmes i ordningen.

Forslag 74

Stortinget ber presidentskapet se på hvordan Stortinget kan legge til rette for konsultasjoner mellom Stortinget og Sametinget, og eventuelle andre representative organer for nasjonale minoriteter i Norge.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Miljøpartiet De Grønne:

Forslag 75

Stortinget ber regjeringen i samråd med Sametinget forprosjekttere et dokumentasjonsenter som har ansvaret for utvikling av samiske språk.

Forslag 76

Stortinget ber regjeringen etablere et fagmiljø som kan jobbe systematisk med at skogfinner kan ta i bruk skogfinsk språk i en begrenset form, etter en rituell modell.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 77

Stortinget ber regjeringen fremme de nødvendige lovendringsforslag som medfører en avvikling av Sameetinget som et eget organ basert på etnisk grunnlag, samt andre lover som forskjellsbehandler norske statsborgere på etnisk grunnlag.

Forslag 78

Stortinget ber regjeringen trekke Norge ut av ILO-konvensjon nr. 169.

6. Komiteens tilråding

Komiteens tilråding fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Rødt, Venstre og Miljøpartiet De Grønne.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I

Stortinget vil formidle sin dypeste beklagelse for de overgrep fornorskingspolitikken innebar for samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Med dette ber Stortinget om unnskyldning for tidligere stortings aktive rolle i fornorskingspolitikken, og erkjenner ansvar for denne politikkenes konsekvenser for grupper og enkeltindivider.

II

Stortinget ber regjeringen utrede en organisering av et nasjonalt kompetansesenter om fornorskingspolitikk og urett, med ansvar for forskning, dokumentasjon, formidling og forsoningsarbeid. Arbeidet må bygge videre på eksisterende kompetanse-, forsknings- og formidlingsmiljøer og gjøres i tett dialog med samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske miljøer.

III

Stortinget ber regjeringen gjennomgå status for aktive, lokale språk- og kulturarenaer for urfolk og nasjonale minoriteter og vurdere hva som er nødvendig for å sikre slike arenaer stabil drift over tid.

IV

Stortinget ber regjeringen gjennomgå språkopplæringen i samisk og kvensk, og iverksette tiltak for at flere barn skal lære språkene i opplæringsløpet. Samarbeidet mellom språksentre, kommuner, fylkeskommuner og andre relevante aktører innen språkopplæring bør styrkes. I dette arbeidet må hindringer identifiseres og tiltak for rekruttering av samisk og kvensk språkkompetanse til barnehage og skole forbedres.

V

Stortinget ber regjeringen se på de økonomiske rammene for kommuner og fylkeskommuner sitt ansvar for språkutvikling.

VI

Stortinget ber regjeringen raskt komme tilbake til Stortinget med forslag til en nasjonal satsing på gjennomgående språkopplæring for kvensk og samiske språk fra barnehage til voksenopplæring.

VII

Stortinget ber regjeringen aktivt støtte opp under teknologiutvikling og nye undervisningsmuligheter som kan bidra til bedre tilgang på utdanning i og på kvensk og samiske språk, og komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

VIII

Stortinget ber regjeringen sørge for at kompetansemiljøet rundt det skogfinske museet gis ressurser til å arbeide videre med skogfinnenes språkhistorie.

IX

Stortinget ber regjeringen følge opp Sannhets- og forsoningskommisjonens forslag til tiltak under pilar 3 og komme tilbake til Stortinget med forslag til prioriteringer i statsbudsjettet for 2026.

X

Stortinget ber regjeringen oppfordre nasjonale institusjoner til å etablere tettere samarbeid med samiske, kvenske/norskfinske og skogfinske institusjoner og til å bidra til synliggjøring, ivaretagelse og formidling av samisk, kvensk/norskfinsk og skogfinsk kultur.

XI

Stortinget ber regjeringen ta ansvar for at det etableres en helhetlig forvaltning av kunstverkene Sannhets- og forsoningskommisjonen overleverte til Stortinget, på en slik måte at disse også kan brukes i formidlingen av fornorskingshistorien.

XII

Stortinget ber regjeringen gjennomgå og vurdere endringer i navneloven, slik at etterkommere av urfolk og/eller nasjonale minoriteter lettere kan ta tilbake sin families opprinnelige etternavn.

XIII

Stortinget ber regjeringen utarbeide et forslag til endring i kulturminneloven som sikrer automatisk fredning av kvenske/norskfinske og skogfinske kulturminner i tråd med bestemmelsen for samiske kulturminner.

XIV

Stortinget ber regjeringen ta ansvar for en planmessig oppdatering av offentlig ansattes kunnskap om ur-

folks og nasjonale minoriteters rettigheter, språk, kultur og tradisjoner.

XV

Stortinget ber regjeringen vurdere effektene av gjeldende virkemiddelapparat og å utforme forpliktende handlingsplaner for å styrke språkene som ble utsatt for fornorsking, med et tilpasset ambisjonsnivå, for henholdsvis levende og utdødde språk.

XVI

Stortinget ber regjeringen om en regelmessig rapportering om utviklingen av kvensk språk etter modell

av dagens rapportering for de samiske språkene, og en vurdering av hva som er et hensiktsmessig omfang av en slik rapportering.

XVII

Stortinget ber regjeringen melde tilbake til Stortinget ved fremleggelse av budsjettet hvert år om hvordan arbeidet overfor urfolk og nasjonale minoriteter følges opp i de respektive departementers ansvarsområder. Det skal i tillegg legges frem en helhetlig melding om forsoningspolitikken og status i oppfølgingsarbeidet. Meldingen legges fram for Stortinget en gang i hver stortingsperiode, første gang i 2027.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 5. november 2024

Peter Frølich

leder

Svein Harberg

ordfører

Vedlegg

Referat fra åpen høring i kontroll- og konstitusjonskomiteen om

Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen

Høring 16. april 2024 kl. 16:00

Høring med Sametinget	*1
Felles høring med Norske kveners forbund, Kvensk Finsk Riksforbund og Norsk-Finsk Forbund.....	*13
Felles høring med Skogfinneforeningen og Skogfinske interesser i Norge.....	*25

Åpen høring i kontroll- og konstitusjonskomiteen tirsdag den 16. april 2024 kl. 16

Møteleder: Peter Frølich (H) (komiteens leder)

Sak:

Dokument 19 (2022–2023) Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen

Møtelederen: Da er klokken 16, og på vegne av kontroll- og konstitusjonskomiteen vil jeg få ønske velkommen til denne høringen, som er et ledd i komiteens behandling av Dokument 19 for 2022–2023, Rapport til Stortinget fra Sannhets- og forsoningskommisjonen.

Stortinget traff 14. juni 2018 vedtak om å oppnevne en uavhengig kommisjon for å granske fornorskingspolitikk og urett overfor samer, kvener og norskfinner – sannhets- og forsoningskommisjonen. Kommisjonen fikk tolv medlemmer. Den 9. mai 2019 innfortolket kommisjonen skogfinnene i mandatet.

Den 1. juni 2023 overleverte sannhets- og forsoningskommisjonen sin rapport til Stortinget. Rapporten er oversendt kontroll- og konstitusjonskomiteen for behandling, og denne høringen er et ledd i komiteens behandling av rapporten.

Komiteen har besluttet at høringen vil omhandle, men ikke begrense seg til, følgende temaer:

1. Sentrale funn i sannhets- og forsoningskommisjonens rapport:
  - Historisk kartlegging – gir den grunnlag for felles forståelse?
  - Virkningene av fornorskingspolitikken i vår tid.
2. Myndighetenes håndtering av urfolks og minoritetsgruppers rettigheter i Norge i dag
3. Tiltak for videre forsoning:
  - Legger forslagene til tiltak til rette for videre forsoning?
  - Hva er de viktigste prioriteringene?

Følgende institusjoner er invitert og møter til høringen i dag:

- Sametinget
- Norske kveners forbund
- Kvensk Finsk Riksforbund
- Norsk-Finsk Forbund
- Skogfinneforeningen
- Skogfinske interesser i Norge

Det er komiteens håp at denne høringen skal gi nyttig tilleggsinformasjon i saken – som bakgrunn for de konklusjoner som komiteen skal treffe i sin innstilling til Stortinget.

Jeg vil gjøre oppmerksom på at det blir tatt steno- grafisk referat av høringen, og referatet vil følge som vedlegg til komiteens innstilling i saken.

For at komitémedlemmene skal få stilt alle de spørsmålene som er nødvendige, vil jeg be om at svarene i spørsmålsseansen som vi skal ha, blir så korte og konsise som mulige.

Opplegget videre blir sånn at de inviterte får ordet først til en innledning. Etter innledningene starter komiteens utspørring. Da er det saksordfører Svein Harberg fra Høyre som først får 10 minutter til sine spørsmål. Deretter får hver partigruppe i komiteen 5 minutt- er til sine spørsmål. Vi avslutter med en åpen spørsmåls- runde på 10 minutter, og dere som er invitert, vil få muligheten til avsluttende bemerkninger på tampen, dersom dere ønsker det.

Så er det viktig å huske – for å unngå lydproblemer – at man skrur på mikrofonen når man snakker, og av når man er ferdig. Det er spesielt viktig for dem som skriver referat.

Dere vil se at når det gjenstår 30 sekunder av taletiden, begynner lampen å lyse rødt. Da er det lurt å gå inn for landing, for vi må noen ganger være litt strenge og brutale med taletiden når vi har høringer.

Høring med Sametinget

Møtelederen: Da ønsker jeg først velkommen til Sametinget, som er representert ved sametingsråd Runar Myrnes Balto, som representerer Norske Samers Riksforbund, Vibeke Larsen fra Nordkalottfolket, Toril Bakken Kåven fra Nordkalottfolket, Aril Pettersen Inga fra Arbeiderpartiet, John Henrik Guttorm, sekretær fra Arbeiderpartiets gruppe og Hege Fjellheim som er avdelingsdirektør og representerer administrasjonen.

Sametinget har inntil 15 minutter til innledning, og det er sametingsråd Runar Myrnes Balto som begynner. Vær så god, ordet er ditt.

Runar Myrnes Balto: Tusen takk, komitéleder.

Kjære kontroll- og konstitusjonskomité, dere har nå til behandling en historisk sak i relasjonen mellom stor- samfunnet og det samiske folket. Sametinget har med stort alvor behandlet rapporten, bl.a. med 86 høringsut- talelser fra det samiske samfunnet som bakteppe, som har kommet inn gjennom skriftlig og muntlig høring til Sametinget. Mengden hørings svar vitner om et stort en- gasjement i det samiske samfunnet, og høringene har vært et viktig grunnlag for skrivingen av sakene og ved- takene som er gjort.

Hørings svarene er overlevert komiteen, og jeg vil anbefale komiteens medlemmer å ta seg tid til å sette seg inn i dem. Representanter fra Nordkalottfolket og Arbeiderpartiets sametingsgruppe vil senere redegjøre for ulikheter og likheter i sine forslag. I det videre vil jeg redegjøre for hovedtrekkene i vedtakene til Sametingets plenum.

På grunn av rapportens omfang har Sametinget behandlet til sammen ni saker om rapporten: én felles uttalelse, én overordnet sak, én sak for hver av kommisjonens foreslåtte pilarer og så to saker som vi mener det mangler pilarer for, nemlig om menneskelige omkostninger og om næring.

Sakspapir og vedtak i alle sakene, inkludert mindretallsforslag, skal være gjort tilgjengelig for komiteen.

Det er hundrevis av temaer og historier knyttet til fornorskingen som hadde fortjent å bli nevnt i denne innledningen, men på grunn av den knappe tiden er det umulig å komme inn på alle. Vi håper imidlertid at komiteen får god mulighet til å sette seg inn i Sametingets forskjellige vedtak.

Sametinget mener at rapporten gir en grundig gjennomgang av fornorskingshistorien selv om det, bl.a. gjennom høringen, er påpekt at det er mangler. Det er altså ikke en fullstendig beskrivelse av verken fornorskingen eller konsekvenser av den, men rapporten gir et solid grunnlag for å ta et oppgjør med fornorskingspolitikken.

Det er viktig for meg å understreke hvor ødeleggende politikken har vært for samisk kultur, språk, næringer og enkeltpersoner. Man trenger ikke å lese mange sider av rapporten før man får dette illustrert. Spesielt lar det seg fortelle gjennom de mange personlige beretningene. Takk til alle dem som har bidratt med sine historier. De er en del av bakteppet for at Sametinget valgte å fremme en egen sak om de menneskelige omkostningene og tiltak som trengs for å følge opp disse.

Det er noen svært alvorlige overgrep kommisjonen har dokumentert, som har konsekvenser langt inn i vår egen tid, for både samer, kvener, norskfinner og skogfinner. Disse gruppene har en felles erfaring, og Sametingets plenum har vedtatt en tydelig solidaritetsuttalelse til dem og til deres rett til reparasjon for det de har tapt, og til deres egne forsoningsprosesser definert ut fra egne behov og ønsker.

Vi ber Stortinget sikre at de har ressurser knyttet til forsoningsprosessene. Sametinget har i saken også uttrykt solidaritet med taterne/romanifolket og ber Stortinget følge opp tater-/romaniutvalgets rapport på tilstrekkelig vis.

Selv om kommisjonen har gjort et grundig arbeid, mener Sametinget at det vil være behov for videre dokumentasjon av fornorskingen. Det bør bevilges rikelig med midler til videre dokumentasjon og forskning. I tillegg har Sametinget spesifikt pekt på behovet for at det nedsettes et utvalg som gransker hvilke økonomiske konsekvenser fornorskingspolitikken har hatt for den samiske befolkningen.

Sametingets soleklare mål er forsoning, og vi er enige i måten kommisjonen beskriver forsoning som kon-

sept på. Forsoning kan skje på individnivå, mellom individer, grupper og institusjoner og på samfunnsnivå, men hva forsoning er, er et individuelt spørsmål for hver enkelt same. Det har bl.a. blitt veldig tydelig gjennom Sametingets høring, der mange høringsinstanser peker på behovet for at noe må repareres før de tror at en forsoning kan være mulig. Her er det å reparere forstått bredt, litt slik vi bruker det i dagligspråket: det å reparere noe som er ødelagt. Dette gjelder både på et personlig nivå, på et internsamisk nivå og på et mer overordnet nivå, når det gjelder f.eks. tapt språk og kultur. Tapt språk kan f.eks. repareres gjennom at man får tilgang til et språkkurs, til samisk barnehage for sine barn eller god samisk språkundervisning. Har man mistet kultur og tradisjoner, kan et reparerende tiltak være å få tilgang til kultur og møteplasser i lokalsamfunnet.

Stortinget bør være obs på at det i det samiske samfunnet i dag finnes en kløft mellom de områder der revitaliseringen er godt i gang, og hvor det finnes f.eks. barnehager, språksentre, kulturhus og andre møteplasser på den ene siden, og de områdene hvor det ikke finnes, fordi fornorskingen har vært så effektiv at det ikke har vært miljøer og ildsjeler der som har kunnet tatt tak i og bygge opp tilbud.

Derfor mener Sametinget at tiden nå er inne for et program for å utjevne disse forskjellene og lage likeverdige tilbud i alle områdene. En sjøsamer som bor i en sjøsamisk bygd, må få samme muligheter til å utøve sin kultur som en same som bor i en samisk bygd i innlandet. Denne utjevningssjobben er et reparerende arbeid hvor Sametinget kan, bør og gjerne vil spille en sentral rolle. Sametinget er et sentralt verktøy i repareringsjobben. Sett oss ressursmessig i stand til å gjøre den jobben.

Så er det et par sider av reparasjonsprosessen som er mer utfordrende. Staten må respektere, beskytte og innfri samenes rettigheter. Kommisjonen skriver en del om dette, både i relasjon til næringsrelaterte rettigheter, eksempelvis oppfølging av kystfiskeutvalget, samerettsutvalget 2 og arealrettigheter. Det gjelder også mangel på rettigheter knyttet til utmarksbruk og temaer knyttet til kulturelle og språklige rettigheter.

Sametinget støtter på generelt grunnlag kommisjonens forslag til tiltak, og vi har i vår behandling foreslått en konkretisering av de fleste av dem. Flere av dem går på rettigheter og mangel på oppfølging av dem. Norge kommer et langt stykke på vei om staten faktisk makter å innfri de rettighetene samer har etter lov og vedtak. Derfor er forslaget om en undersøkelse av implementeringen av rettigheter og vedtak svært viktig. Stortinget må prioritere å igangsette en sånn granskning, og man må ha blick til plikter som ligger både nasjonalt og i kommuner og fylkeskommuner. Kommuner og fylkeskommuner har også en spesiell rolle i oppfølgingen om

den skal lykkes, og vi ber Stortinget sørge for at det bevilges tilstrekkelig med ressurser til kommuner og fylker i disse prosessene.

Når det gjelder oppfølgingen av rapporten i Stortinget, er vårt syn at det ikke kan skje gjennom en enkelt behandling eller et enkelt vedtak. Den bør gjøres planmessig og systematisk, og det bør av Stortinget etableres et eksternt organ som et virkemiddel for å kontrollere oppfølgingen som regjeringen og forvaltningen gjør. Vi mener det bør være et frittstående kontrollorgan underlagt Stortinget, og vi anbefaler også at Stortinget ber regjeringen om årlige rapporter om oppfølgingen.

Når det gjelder nasjonalt kompetansesenter, støtter vi dette. Sametinget henstiller til Stortinget å sørge for en videre utredning av hvordan tiltaket kan realiseres på en best mulig måte som også hensyntar behovene for formidling over hele landet, styrking av eksisterende samiske institusjoner og institusjonsbygging i de områdene i Sápmi hvor det mangler institusjoner.

Jeg rekker ikke så mye mer i denne innledningen, men jeg håper at jeg får lov å komme tilbake og svare på spørsmål. Jeg gir ordet videre til Torill Bakken Kåven fra Nordkalottfolket.

Torill Bakken Kåven: Tusen takk for at vi har fått komme. Det setter vi stor pris på.

Jeg kommer til å ta for meg noen av de elementene som Nordkalottfolket har vært opptatt av, og så får vi heller ta mer etterpå under spørsmålsrunden.

Jeg har lyst til å snakke litt direkte om noen av de tiltakene vi ser for oss. Da vil jeg først og fremst snakke om de tiltakene som ikke nødvendigvis koster penger. Er ikke det fantastisk, da? Vi snakker om det som ikke koster så voldsomt mye penger. Men jeg kommer til å snakke om det som svir – det som kommer til å svi hos politikere, fordi det er noe med holdninger og anerkjennelse av den samiske kulturen som vi mener mangler, og som de aller fleste i nord ser at mangler.

Da vil jeg begynne med å ta for meg et begrep som for oss er veldig viktig, og det er det vi kaller for naturbrukskultur. Det er vår holdning til naturen. Den er vesentlig forskjellig fra det man ser i resten av landet. Det er vanskelig for andre å anerkjenne at det faktisk er sånn, men det er sånn at vi ikke har et sterkt skille mellom det som er naturen vår, og kultur. Jeg kan si det litt humoristisk: Hadde dere visst om det, hadde dere aldri funnet på å invitere til et møte i slutten av april, for det er jo umulig å få med seg folk nordfra på møter da. Da skal vi jo være på isen – fiske under isen osv. Det er sagt litt flåsete, men det er egentlig veldig, veldig viktig for oss. Vi har ikke det skillet.

Når vi drar ut for å gjøre ting i naturen, er det vår sosiale arena. Det er vår kafé. Det er vår psykolog – ja, det er

vår psykolog, for det har vi heller ikke i Nord-Norge – og det er der vi henter kraften til å jobbe videre. Det er vår opera. Det er vårt alt. Det er vårt absolutte alt. Når man da i det norske samfunnet har lagt opp til et stort skille mellom det som er deg som person, og naturen der ute, har vi en krasj som er nesten umulig å forholde seg til. Det gjør sitt til at når vi snakker om at vi nå må ut i naturen, forventer vi at vi skal kunne gjøre det på samme måte som at man kan dra ut med båt på Oslofjorden, og som at man kan dra langs skogsbilveier andre plasser i landet. Så står vi der og kommer oss ingen vei fordi f.eks. motorferdselloven setter sterke begrensninger for hvordan vi kan bevege oss. Da kommer alltid argumentene om: – Ja, men dere kan jo gå. Vi kan ikke gå fem mil inn til det vannet som familien alltid har brukt, for vi skal opprettholde de vannene og alt det som finnes rundt oss inne på fjellet. Det er en så vesentlig og en så viktig del av kulturen at det er stor frustrasjon.

Fra 1950-tallet og fram til i dag har reindriften fått et lovverk som gjør at den blomstrer som bare det – virkelig. Det er bra. Men på samme tid har det som heter utmarksnæring, nesten blitt radert bort. Det finnes nesten ikke. Det kan man jo si at også har en del med samfunnet rundt å gjøre, men det er sånn at utmarksnæring per definisjon er kriminalisert.

Jeg vil bare si det: Der kan man f.eks. se til motorferdselloven § 4 c, som sier at utmarksnæring er kriminalisert. Bærsanking og innlandsfiske regnes ikke som næring, så da kan man faktisk ikke få dispensasjon til å kjøre, f.eks. Så det kommer til å være kjempeviktig for oss at man finner løsninger for utmarkskulturen.

Arild Pettersen Inga: Jeg vil si litt først om hva dette egentlig handler om, og det er for det første erkjennelse og anerkjennelse. Vi må først erkjenne at fornorskingen har skjedd, og vi må også anerkjenne at sannhets- og forsoningskommisjonens rapport må anerkjennes. De historiene som er servert der, må vi også anerkjenne. Dette er starten på prosessen med forsoningen. Det er klart at det offentlige Norge har et særlig ansvar for at forsoningen skal kunne gjennomføres. Det er viktig å ta til seg akkurat de ordene – essensen i det.

Det er klart at hvis man skal sette det offentlige Norge i stand til å gjennomføre dette, må det tilføres ressurser til det offentlige Norge for å få til denne forsoningen. Det er en selvfølge, faktisk, at det skal være på det viset. Da må kommuner, fylkeskommuner, offentlige organisasjoner som vi har i Norge i dag – og til og med de små organisasjonene, som idrettslag – faktisk settes i stand til å gjøre denne forsoningen mulig. Det er ressurskrevende. Det er viktig at ressursene blir tilført de delene av samfunnet, sånn at vi får til dette.

Nå har vi fra Bargiidbellodats side foreslått på Sametinget at vi skal stole på kommisjonens rapport. Det er viktig å ta med seg at det er jobbet i seks år med rapporten. Derfor synes vi faktisk det er vanskelig å tilføre noen andre tiltak enn dem kommisjonen har kommet på, i forhold til den uka vi satt der på Sametinget og kunne hoste opp de tiltakene. Når det gjelder å få starten i gang, er det viktig å ta til seg de tiltakene som kommisjonen legger fram. Det landet vi på i Bargiidbellodat – at vi faktisk går den veien og stoler på rapporten.

Da vi startet prosessen med å behandle saken på Sametinget, var det ikke et samlet sameting som var enige om hvilken vei vi skulle gå. Men vi klarte å få fram én sak der vi – i hvert fall majoriteten på Sametinget – ble enige om en retning for denne rapporten, og det var at vi skulle ta rapporten til etterretning og anerkjenne den. Vi landet også på tiltakene de foreslo, at vi skal den veien, og det er den vi skal ta høyde for. Det er vi veldig stolte av i dag, at vi tok den saken og fikk den fram.

Jeg vil bare si én ting til slutt. Det er at det er forskjellig fra område til område. I vår gruppe var det en kjempediskusjon om hva slags tiltak som skulle passe inn her, men vi landet på at det er forskjell fra område til område. Det må være forskjellige tiltak fra område til område. Trøndelag har andre utfordringer enn Finnmark.

Møtelederen: Tusen hjertelig takk skal dere alle sammen ha for innledningene.

Da går ordet videre til saksordfører Svein Harberg, som har 10 minutter til å stille spørsmål.

Svein Harberg (H): Takk for innledningene, som vi skjønner at det er krevende å holde under tidspress. Vi forstår det.

Jeg har også lyst til å si takk for måten dere har håndtert rapporten på. Også før rapporten kom, hadde vi gode møter om hvordan vi skulle jobbe. Dere jobbet aktivt utover høsten. Det er et imponerende arbeid. Derfor har vi også fått denne tidsrammen – det er blitt litt annerledes, men det var lurt med tanke på alt dere har gjort, alle de møter dere har arrangert, og alt dere har fått inn underveis. Det er veldig, veldig bra.

Vi har fått høringsuttalelser, men vi har likevel noen spørsmål. Det er et grunnleggende spørsmål som jeg kanskje spesielt fikk svar på nå på slutten, men som jeg tror det er viktig for oss å vite noe om. Ja, det er mange kommentarer til historiefortellingen, det skulle vært mer, noe skulle hatt mer plass, alt mulig slikt, men kan vi være enige om at det som ligger der, gir grunnlag for – for å si det rett ut – å fordømme det som skjedde i fornorskingen? Kan vi ha det som felles grunnlag, uten å så tvil om det når det gjelder historiefortellingen, i det videre arbeidet – akseptere dette? Jeg vil gjerne ha svar på det først, og da spør jeg saksordføreren.

Runar Myrnes Balto: Takk for spørsmålet.

Jeg vil si at jeg tror det er stor enighet på Sametinget om at rapporten gir et riktig bilde av hva fornorskingspolitikken var, og hvilke konsekvenser den har hatt. Vi har et stort ønske om at den historien også skal formidles nasjonalt. Jeg tror i alle fall at det er helt nødvendig, at skal man faktisk komme dit at forsoning er mulig, må vi ha en nasjonal erkjennelse av denne historien.

Svein Harberg (H): Fint, takk skal du ha.

Så har jeg et annet spørsmål. Det har vært sagt mange ganger i løpet av denne perioden at fornorskingen fortsetter. Når jeg leser høringsuttalelsene, lurer jeg på om det dreier seg mer om det som dere også har vært innom her, om konsekvenser av fornorskingen som fortsetter. Der er jeg litt forvirret, for det brukes litt forskjellige ord. Hvis dere har noe som dere mener fortsatt er fornorsking som fortsetter i dag, er det viktig for oss å få konkretisert det. Det har jeg for så vidt ikke sett, men jeg har sett mange innspill om konsekvenser av fornorskingen.

Dette spørsmålet stiller jeg litt åpent.

Toril Bakken Kåven: Jeg kan gjerne si lite grann om det. Når man tar utgangspunkt i den naturbrukskulturen som er så viktig for oss, er det lett å finne eksempler på det.

Vi ser det bl.a. gjennom motorferdselloven § 4 c, som sier at børsanking og innlandsfiske ikke regnes som næring. Det har direkte skapt hindringer for at man skal kunne gjøre sånt. Det er jo som å si at rørlagging ikke regnes som næring, det kan man ikke få lov å drive med. Det er ett sånt tilfelle.

Vi ser også at naturmangfoldloven fungerer på samme måte, for i samisk sammenheng har vi et utgangspunkt om at bruk er beste form for vern, altså at gjennom det å være i naturen, gjennom det å ta vare på naturen, røkte fiskevann osv., gjennom de aktivitetene verner vi naturen. Men når den norske tankegangen rundt vern er at en plante, et dyr eller noe sånt skal beskyttes fullstendig mot menneskelig tilstedeværelse, tar man oss bort fra vår egen kultur.

Det er to sånne helt konkrete eksempler. Det ene er en lovendring som må til, eller at man må gjøre noe med lovverket. Når det gjelder naturmangfoldloven, gjelder det implementering, for man har ikke tatt inn over seg at det faktisk står at tradisjonskunnskap skal være med.

Svein Harberg (H): Balto?

Runar Myrnes Balto: Jeg tror at det utvilsomt finnes politikk som har en fornorskende funksjon i dag. Her har Nordkalottfolket et poeng bl.a. når det gjelder samiske næringer og muligheten til å utøve kultur der,

men det gjelder også innenfor språk og opplæring. Hvis du f.eks. ikke får mulighet til å få sendt ditt barn til samisk undervisning fordi kommunen ikke leverer et tilbud som den skal gjøre, har det en fornorskende effekt. Derfor peker vi veldig tydelig på det implementeringsgapet og at her bør Stortinget virkelig få satt i gang den granskingen.

Svein Harberg (H): Jeg registrerer at det var flertall og mindretall, og det var litt knapt i noen av vootingene, men det er jo ikke de kjempestore forskjellene på de forskjellige vedtakene, så det er mye det samme som ligger der. Men én forskjell oppfattet jeg, og det er at noen grupperinger er opptatt av at vi får reparert med tanke på historien før vi kan begynne med forsoning, og noen fremmer at nå har vi det som bakteppe, og så må vi gå forsonende inn i framtiden. Det opplever jeg er en forskjell i uttalelsene fra partiene, og det kunne jeg tenke meg å få høre litt mer om, også fordi mange har spilt inn – og jeg tror jeg er enig i det selv også – at de unge og framtiden har fått relativt liten plass i rapporten. Hvordan skal vi gå framover?

Det er kanskje naturlig å begynne med Nordkalott-folket om akkurat dette.

Vibeke Larsen: Vi har den innstillingen at det ikke er en forsoningsprosess som skal starte nå. Den startet allerede på 1970-tallet. Der har man allerede hatt masse tiltak overfor det samiske samfunnet som har hatt en forsonende effekt, uten at vi har kalt det for en forsoningspolitikk. Samene har fått sitt eget sameting. Vi har masse tiltak. Det er derfor vi sier at det ikke er sånn at vi er nødt til å reparere det som er bak, men vi er nødt til å sikre at vi har en lys framtid for våre samiske barn og unge. Da må man sørge for at man får tiltak som kan rette på noe av det som allerede er, som vi har pekt på. Det er klart at vi ikke er så ulike i Sametinget, men det er visse ting, f.eks. inngangene til det. Vi er der at vi ikke er helt enige med Arbeiderpartiet, som sier at vi starter forsoningen nå. Forsoningen startet på 1970-tallet.

Svein Harberg (H): Da skal kanskje Arbeiderpartiet få svare på det før Balto får ordet.

Arild Pettersen Inga: Vi kan være enig med Nordkalottfolket i at det har skjedd en forsoning tidligere også, med at vi bl.a. har fått Sametinget på banen. Men i den videre prosessen med tanke på det store bildet som gjelder forsoning, handler det om at man gir ressurser til kommuner og fylkeskommuner som kan gjøre den store forskjellen. Da må man faktisk sette disse, både kommuner, fylkeskommuner og organisasjoner, i en situasjon der de kan gjennomføre det. Det er det vesentlige, for nå holder vi egentlig på å ta det videre fra der vi

startet, etter at vi vedtok forsoningskommisjonens rapport på Sametinget.

Svein Harberg (H): Akkurat. Runar Balto, vær så god.

Runar Myrnes Balto: Da vi i Sametingsrådet la fram vårt forslag, konkluderte vi med at vi per nå ikke er der at vi kan anbefale Sametinget å vedta at nå skal samene forsone seg. Det hentet vi mye fra den høringsrunden som vi hadde, der veldig mange var opptatt av akkurat dette, at det å snakke om forsonende tiltak innebærer et slags press på enkeltmennesker om å både akseptere og tilgi uten at det skjer noe – her har du rapporten, nå må du tilgi. Vi ønsket ikke å sette enkeltmennesker i en sånn situasjon, og vi har derfor valgt den begrepsbruken at vi anbefaler reparerende tiltak.

Svein Harberg (H): Flott, da har jeg et siste spørsmål. Det er flott på mange måter at dere sier at dere stiller dere bak forslagene fra kommisjonen. Og det er ikke respektløst når jeg spøker litt med det, men oljefondet er ikke så stort. Det er veldig mange tiltak som krever veldig mye ressurser. Arbeiderpartiet er tydelig på at de som skal drive med det, kommuner, fylker og organisasjoner, må få ressurser, men er det noe dere i behandlingen på Sametinget har kommet fram til at er det viktigste?

Runar Myrnes Balto: Nei, vi har nok ikke definert hva som er viktigst. Jeg har ikke nevnt halvparten av temaene her, men jeg har kommet inn på språket og kulturen. Det er klart at å reparere skadene etter fornskingen kommer til å ha en prislapp – det tror jeg er helt åpenbart. Men vi har ikke definert hva som er det viktigste.

Men jeg vil, hvis jeg hadde vært komiteen, startet med i alle fall å undersøke videre hvor det er skoen ennå trykker. Hvor er det problemer? Og denne implementeringen av utredningen vil jeg peke på som en sak.

Møtelederen: Da er tiden ute for saksordføreren. Vi går videre til Arbeiderpartiet og Kirsti Leitrø, som har 5 minutter til sine spørsmål – vær så god.

Kirsti Leitrø (A): Tusen takk for innledningene og høringsvar, som vi er nødt til å gå nøye igjennom.

Du nevner dette med videre dokumentasjon. Da er det en del forslag i det kommisjonen legger fram. Kunne dere ha sagt noe om det er noen videre utredninger utover det kommisjonen foreslår, dere tenker på som er nødvendig for oss å sette i bestilling?

Runar Myrnes Balto: Ja, i vedtaket er det pekt spesielt på behovet for å se på de økonomiske konsekven-

ne f.eks. Hva er de økonomiske konsekvensene for sjøsamene av fornorskingspolitikken – den fiskeripolitikken der sjøsamene, fiskerne, ble kastet på land på 1900-tallet? Det er et eksempel på en sak vi har tenkt på.

I saksdokumentene er det også i flere av sakene nevnt flere ting som vi mener man bør se ekstra på.

Kirsti Leirtrø (A): Og så til rolleavklaring: Hvem er det som gjør hva i forsoningspolitikken? Der snakker vi om kommuner. Er det avklart i dag hva som er Sameetingets rolle kontra kommunenes, slik at vi kan ta det som utgangspunkt, eller er vi nødt til å gå opp den rolleavklaringen på de ulike nivåene på nytt?

Runar Myrnes Balto: Jeg kan i alle fall svare på vegne av Sametingets flertall. Det er slik at rollene til Sameetinget er at vi er det folkevalgte organet, selvfølgelig, som taler på vegne av samene, og som fatter vedtak på vegne av det samiske folket. Veldig mange av tilbudene som skal gis til den samiske befolkningen, gjennomføres i kommunene, bl.a. når det gjelder barnehage, skole, helse osv.

Jeg vil si at på mange måter er rollene godt avklart. Men det er klart at det handler om forholdet mellom Sametinget og kommunene, når det bl.a. kommer til at vi har tospråklighetsordninger, der vi finansierer en del av tospråklighetsarbeidet i kommunene – Jeg vet ikke om noen andre også ønsker å si noe? – Vibeke Larsen.

Vibeke Larsen: Jeg vil også si at rollene mellom Sametinget og kommunene og fylkene er allerede avklart. Det er ikke noe vi trenger å avklare.

De som leverer tjenestene, er også de som er nødt til å se at man også har samer i sitt befolkningsgrunnlag eller blant sine innbyggere, slik at f.eks. foreldre skal slippe å slåss med Statsforvalteren på ryggen for å få til samiskundervisning. Det er faktisk det som skjer i 2024. I tillegg skal man slippe å mase om å få samisk barnehageplass. – Det skal alltid ligge der, at vi har hatt et flerkulturelt samfunn i Norge fra tidenes morgen. Vi har flere folk her, i hvert fall nordmenn og samer, og de skal ivaretas likeverdige.

Aril Pettersen Inga: Jeg vil si litt om akkurat tiltakene og hvordan man treffer med dem og kommunenes rolle.

Det er slik, og det sier også kommisjonen i sin rapport avslutningsvis, at forsoning ikke er noe man kan vedta. Det er essensen i dette når vi skal gjennomføre tiltak.

Jeg tenker også at reparasjon ikke er noe man trenger å gjennomføre før forsoningen skjer, eller at det skal skje en forsoning. Men tiltakene overfor kommunene og disse organisasjonene må treffe på et slikt vis at den

samiske befolkningen faktisk tror på forsoning. Når de begynner å tro på at det er rett, det som skjer i det norske samfunnet, er også forsoningen på tur til å bli gjennomført. Det er en rekkefølge i dette. Det er viktig at kommunene får til å lage de gode ordningene, slik at den samiske befolkningen faktisk tror på at det går an å gjennomføre en forsoning.

Møtelederen: Da gir jeg ordet til Senterpartiet og Nils T. Bjørke, som har 5 minutter.

Nils T. Bjørke (Sp): Takk for gode innleingar.

Kommisjonen har gjort eit svært arbeid, det er langt, og mange har vore involverte. Føler de at kommisjonen har fått fram sanninga om situasjonen?

Runar Myrnes Balto: Det som ligger i vedtaket, mener vi gir et bilde som er dekkende, og et godt utgangspunkt for å gjøre noe med det. I det ligger det at her har vi en beretning som, selv om den kanskje ikke forteller absolutt hele historien og alles opplevelser, gir et bilde av alvorlighetsgraden i fornorskningen. Slik sett er den tilstrekkelig. Det er i alle fall utgangspunktet i vedtaket.

Nils T. Bjørke (Sp): Grunnen til spørsmålet er at de nemner at de vil ha tilleggspilarar. Kor lenge skal ein driva med stadig nye greier før me får koma eit steg vidare? Er det einigheit i Sametinget om at ein treng desse tilleggspilarane som du nemnde, eller er det litt ulike syn?

Toril Bakken Kåven: Det var ikke noe som vi fra opposisjonen fikk lagt fram på forhånd. Så det har ikke vært en slik diskusjon på forhånd om akkurat hvordan det burde være. Men vi hadde heller ingen problemer med å se at det var mangler. Det betyr ikke at kommisjonens arbeid var dårlig, det betyr bare at det er et enormt felt å ta tak i. Jeg støtter fullstendig det som kommer fram her med at det gir et bilde, og det gir et bilde innenfor flere områder. Og så finnes det selvfølgelig områder der man burde sagt mer. Vi mener at næring kanskje burde fått enda mer plass enn det det fikk. Men vi vet også at kommisjonen hadde sine klare begrensninger ved at de skulle bruke det skriftlige materialet som fantes. Og noe av problemet her har nettopp vært at det var ikke skriftlig materiale på en del områder.

Nils T. Bjørke (Sp): Vi du svara òg, eller har de fått fram det viktigaste?

Vibeke Larsen: Jeg ville bare si: Du spør om det er nødvendig med nye tiltak. Nå vil jeg bare kort si at verden forandrer seg hele tiden. Det er en grunn til at vi er politikere – det er nettopp fordi vi vil forandre verden. Det betyr også nye tiltak.

Aril Pettersen Inga: Jeg vil gi John Henrik Guttorm ordet.

John Henrik Guttorm: Det vi har snakket om på Sametinget, er at det er et behov som vil endre seg på sikt. Behovene for tiltak vil endre seg etter hvert som samfunnet skrider frem. Det er ikke noe vi vet på forhånd hva blir. Det er også grunnen til at Arbeiderpartiet, eller Bargiidbellodat, ikke har lagt til flere tiltak.

Nils T. Bjørke (Sp): Så var det det med naturbruk kontra vern og dette med avgrensingar når det gjeld sanking, hausting og den biten. Det er vel slik at det er fleire frå distrikt i Noreg som føler på det; det kan jo eg seia ganske mykje om. Samstundes er det ei balansering når det gjeld å ta vare på naturen – å klara berekraftig bruk og den biten der. Er det eit frislepp de tenkjer på, eller er det kontrollert bruk av motorkøyretøy i utmark?

Toril Bakken Kåven: Jeg tror ikke den samiske befolkningen har vært opptatt av at det skal være et frislipp i så måte. Blant annet i Sverige ser vi at det fungerer relativt bra ved at man har et lovverk som sier at det ikke er lov å kjøre med mindre du kan ivareta naturen. Hvis det gir skade, skal du ikke gjøre det. Det har gjort at vi har fortsatt å gjøre nøyaktig det samme som vi har gjort hele tiden, på den siden av grensen.

Runar Myrnes Balto: Jeg tenkte også å si at i vedtaket står det at samiske utmarksbrukere må få reell anerkjennelse av rettigheter til utmarksressurser samt adgang til å nyttiggjøre seg disse. Implisitt mener vi at lovverket ikke er godt nok. Blant annet er motorferdselloven og viltloven lovverk man bør se på, for det er viktig at man faktisk får gjort den tradisjonelle utmarksbruken.

Nils T. Bjørke (Sp): Vær så god.

Aril Pettersen Inga: Jeg tenker det er viktig å skjønne at bruken av utmark reguleres av flere lovverk. Et av disse er for reindriften. Jeg tror det er bortimot 50 forskjellige lover som regulerer bruken av utmark. Det er klart at for reindriften del er det snakk om praktisk talt å ha det driftsgrunnlaget og den måten å drive rein på per i dag som er økonomisk forsvarlig – for å kunne ha kontrollen på en reinflokk. Det er der det er basis. I den grad det er snakk om hva reindriften begrenser av det andre, tror jeg ikke begrensningen er så stor at den er til skade for andres høsting, så fremt de høster.

Møtelederen: Da går spørsmålet videre til Fremskrittspartiet og Lars Rem, som har 5 minutter til disposisjon.

Lars Rem (FrP): Takk for en god og grundig innledning.

Vi i Fremskrittspartiet vil i likhet med de andre partiene slutte oss til at det i tidligere tider har blitt begått urett. Det har skjedd mot både enkeltpersoner og grupper. Slik urett må vi tro ikke ville skje i dag, men var et utslag av en helt annen måte å tenke på i tidligere tider. I dag har alle oppfattet at det skal være likhet for loven, og at ingen skal lide urett. Derfor vil jeg spørre om en vurdering av de forslagene til tiltak som sannhets- og forsoningskommisjonen foreslår. Er disse tiltakene basert på at alle nå skal oppleve likhet for loven?

Runar Myrnes Balto: Nå vet ikke jeg hva kommisjonen har tenkt da de laget sine tiltak, men jeg vil si at i vedtaket støtter vi på Sametinget tiltakene som er foreslått. Jeg vil gjøre oppmerksom på at det er veldig viktig at vi får rettet opp i noe av skaden som er gjort. Det er i alle fall Sametingets tydelige utgangspunkt. Hvis noen har brent ned fjøsen din, forventer du faktisk at de er med på å bygge den opp igjen. Det er utgangspunktet vi hadde da vi skrev de vedtakene som er gjort.

Lars Rem (FrP): Når vi snakker om næringsrettigheter, mener du at alle skal kunne ha samme rettigheter til snøskuterkjøring, bærplukking og fiskeing?

Runar Myrnes Balto: Vi mener, som jeg nevnte tidligere, at samiske utmarksbrukere også må få anerkjent sine rettigheter. På den andre siden er det klart at de som driver med reindrift, har noen spesielle behov for å kjøre med kjøretøy i utmark knyttet til næringsvirksomheten sin. Det er ikke så enkelt at du bare kan si at absolutt alle skal ha samme mulighet til å kjøre, og det har ikke en etnisk dimensjon – dette er et næringsmessig spørsmål. Det er utgangspunktet vårt.

Aril Pettersen Inga: Det var til det forrige spørsmålet. Vi har en liten kommentar til det. Fra oss i Bargiidbellodat er holdningen at dersom det lar seg gjøre å gjøre en reparasjon, så skal det også gjøres. Men etter x antall hundre år med fornorsking er det ting som faktisk ikke lar seg reparere per i dag. Derfor må man tenke tanken at dersom det er mulig, skal man gjennomføre det.

Lars Rem (FrP): Jeg gir meg der.

Møtelederen: Da går vi til SV og Audun Lysbakken, som har 5 minutter til disposisjon.

Audun Lysbakken (SV): Tusen takk for innledningene.

Jeg tenkte å konsentrere meg om tiltakene som dels kommisjonen, dels Sametinget har spilt inn for å kunne gjøre forsoningsprosessen til noe varig. Det er kanskje Balto som får disse spørsmålene i utgangspunktet, og så

får andre hoppe på ved behov. En eller annen form for kontrollmekanisme – kan du si hvilken konkret modell dere ser for dere for det?

Runar Myrnes Balto: I vedtaket har vi foreslått en modell der Stortinget lager et kontrollorgan som er underlagt Stortinget og rapporterer til Stortinget, og at regjeringen og embetsverket faktisk følger opp en vedtatt plan for reparasjon.

Audun Lysbakken (SV): Så det vil si en institusjon på lik linje med de andre kontrollorganene Stortinget har. Har dere diskutert hva slags arbeidsdeling dere ser for dere mellom et sånt organ og NIM, som jo har et kontor i Kautokeino og et særlig ansvar for oppfølgingen av urfolksrettigheter?

Runar Myrnes Balto: Vi har ikke gått inn konkret og sett på en potensiell ansvarsdeling mellom dem. Det har vi ikke. På den andre siden kommer det også litt an på hva slags vedtak Stortinget gjør som skal følges opp. Det er klart at et sånt kontrollorgan som vi ser for oss, handler om at Stortinget har noen som følger med på at det faktisk gjøres en oppfølging framover, og at det ikke blir nok en sånn rapport som legges i skuffen og glemmes bort i neste stortingsperiode.

Audun Lysbakken (SV): Dere har også støttet forslag om behovet for revisjon av eksisterende rettigheter og vedtak. Har dere en bestemt oppfatning av hvordan arbeidsdelingen bør være mellom en type kontrollorgan knyttet til forsoningsprosessen og en revisjon knyttet til eksisterende vedtak? Går det an å se for seg dette som én ting, eller har dere en konkret oppfatning og modell for det?

Runar Myrnes Balto: Jeg vil tro at det vil kunne være mulig å se på det som én ting, men her tror jeg komiteen har mer innsikt og klokere betraktninger om dette enn det jeg kan svare på.

Audun Lysbakken (SV): Det er ikke sikkert, så da får jeg spørre. Men det er bra.

Jeg kunne også tenke meg å høre om spørsmålet om kultur. Dette har dere jo skrevet en god del om, men det å ta vare på kultur og det å tilbakeføre kultur til mennesker som har mistet det, vil som dere er inne på, selvfølgelig koste penger. I hvilken grad har Sametinget tenkt på organiseringen av dette, hvis du tenker på ressurser utover penger? Dette krever folk og kompetanse. Finnes ressursene til å gjøre et sånt kulturløft?

Runar Myrnes Balto: Jeg vil si at til en viss grad finnes de ressursene til å gjøre et kulturløft. Det er ikke til å stikke under stol at mye selvfølgelig handler om pen-

ger, for man må kunne betale menneskelige ressurser for å gjøre en jobb. Men ja – langt på vei har vi jo etter hvert mye kompetanse i det samiske samfunnet på revitaliseringsarbeid og kulturarbeid, som skal kunne settes i arbeid, også for å gjøre en jobb lokalt i områder der dette ikke har vært gjort tidligere.

Vibeke Larsen: Jeg har bare lyst til å si at man ikke må binde seg fast til at kultur er det institusjonaliserte kulturlivet, for kultur lever best i hverdagen, og da finnes det tiltak man kan gjøre uten at det koster penger. Det ene er adgang til utmarksbruk, men vi har sjølaksefiske og elvefiske, som også er en del av det med å holde liv i daglig samisk kultur. Vi har også noe på markasamisk. Så det finnes ting. Det gjelder å få adgang til å gjøre ting, at det ikke blir regulert bort, sånn som sjølaksefiske har vært over tiår. Det er en del av en viktig sjøsamisk kultur. Så det er ikke bare dette med penger, institusjonalisering og kulturhus og sånt – vi er også nødt til å revitalisere hverdagen, legge til rette for at man fortsatt kan gjøre ting.

Møtelederen: Da går vi til Rødt og Seher Aydar. Du har 5 minutter.

Seher Aydar (R): Takk for gode innledninger. Både de menneskelige omkostningene og fornoringspolitikken som ble beskrevet, både i deres behandling og i rapporten, er veldig sterk lesning.

I Sametingets vedtak skriver dere at for å utvikle en kulturkompetent beredskapsløsning for akutt psykososial støtte for voksne er det nødvendig å endre organiseringen av Sámi klinihkka, slik at den er i tråd med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 5. Jeg lurer på – og dette går mest til Balto: Kan du utdype hva slags endringer det måtte være?

Runar Myrnes Balto: Ja, Sametinget har som utgangspunkt at urfolk har en rett til ansvar for og kontroll over sin spesialisthelsetjeneste. Så vi mener at Sámi klinihkka må løftes ut av Finmarkssykehuset HF og til et høyere nivå, i første omgang til Helse Nord, med et eget styre der Sametinget har oppnevningsrett.

Seher Aydar (R): Takk for et konkret svar.

Den dagen vi fikk denne rapporten, var det store aksjoner i Oslo i protest mot menneskerettighetsbruddene på Fosen. Jeg kan ikke la være å stille dette spørsmålet, for Fosen-saken har fått stor plass i deres behandling: Hva mener dere er de viktigste tiltakene som må gjøres for å reparere forholdet mellom Stortinget og det samiske folket i etterkant av Fosen-saken?

Runar Myrnes Balto: Vi har i disse sakene en lang rekke forslag som går på akkurat dette, og det handler

om den dialogen og det forholdet som er mellom det samiske folket og samiske rettighetshavere, og staten. Så vi har en rekke forslag til det. Jeg har ikke lyst til å peke ut hva som er det aller viktigste i så måte, men det handler om å styrke de rettighetene man har, men også å sørge for kontrollen med at det faktisk gjennomføres, f.eks. konsultasjoner, etter den såkalte konsultasjonsloven.

Seher Aydar (R): Sametinget vurderer en del tiltak fra rapporten, og dere kommer med flere egne forslag, som du nå var inne på. Jeg vet at du har sagt at dere ikke prioriterer, men hvor skal man starte dette reparasjonsarbeidet, hva er startpunktet? Er det denne rapporten, eller er dette egentlig en oppvarming til det reelle startpunktet?

Runar Myrnes Balto: Jeg vil si at denne rapporten absolutt er et startpunkt. Det er også, som det er sagt tidligere, en del av en prosess som man har jobbet med lenge. Men jeg mener startpunktet bør være nå, for reparasjoner etter fornorskingen.

Hvis jeg får lov, vil jeg gjerne peke på tre ting som det er enkelt å gjøre relativt raskt. Det første er å sette Sametinget i stand til å starte en del av dette reparasjonsarbeidet. Det er veldig mye vi har mulighet til å gjøre for reparasjon, både på kulturfeltet og språkfeltet. Så det handler om ressurser til Sametinget.

Det andre jeg vil peke på, er utredningen om hvilke lover og rettigheter som er implementert eller ikke, for der vet vi at det er store hull på alle nivåer, både nasjonalt og lokalt. Så det er veldig viktig.

Hvis jeg får si en tredje ting, som jeg mener haster veldig: Vi har i saken om menneskelige omkostninger pekt på behovet for å se på rettferdsvederlagsordningen for dem som tapte skolegang under annen verdenskrig. Der er det utfordringer. Kommisjonen har nevnt det. Det vil være behov for å se på om flere kan ta den i bruk, og også for å øke den summen som man har fått, med tilbakevirkende kraft. For dette er mennesker som er godt oppe i årene, og det haster å gjøre akkurat dette.

Seher Aydar (R): Takk for nyttige svar. Jeg har også et konkret spørsmål til Nordkalottfolket. Dette handler egentlig om de ulike alternative forslagene, for dere har et alternativt forslag til forslag fra flertallet på Sametinget. Jeg lurer på om dere kan utdype litt, hvis det går an å gi oss en oppsummering: Hva er forskjellen mellom deres forslag til vedtak og det som ble vedtatt i Sametinget – sånn rent konkret?

Vibeke Larsen: Vi leverte egne forslag på flere områder, og det var fordi vi ønsket en mer framtidsrettet holdning til det hele og også flere konkrete tiltak. Det er

ikke til forkleinelse for de tiltakene som allerede er nevnt, men vi ønsket å fokusere på bl.a. naturbrukskultur, konfliktdependende tiltak, den implementeringen som vi ser at har vært så vanskelig å få til. Vi har også vært veldig klare på at vi ønsker å leve i et forsont samfunn. Vi ønsker å leve i et samfunn hvor vi alle kan leve med håp om en bedre framtid, med håp om at vår samiske kultur skal få lov til å leve videre, allerede her og nå. Jeg støtter veldig det som er blitt sagt her tidligere – og det er ikke til forkleinelse for jobben som er gjort – men det er jo ungdommen som er framtiden, og vi må sørge for at de får en god måte å leve på allerede i dag. Vi syntes ikke at det ble fanget opp godt nok, og dermed valgte vi å levere disse tiltakene – helt konkret om bl.a. sjølaksefiske og hva vi mener er viktig innenfor næring, kombinasjonsnæringer, osv. Det syntes vi ikke det var fokusert nok på, og dermed valgte vi å gjøre det sånn.

Møtelederen: Da er det Venstre og Grunde Almeland, som har 5 minutter.

Grunde Almeland (V): Tusen takk for at dere er her i dag og deler med oss.

Jeg vil egentlig begynne med å følge litt opp om kontrollorganet, som det er blitt spurt om tidligere. Jeg forstår veldig godt svaret om at det kommer an på hva Stortinget vedtar, det synes jeg traff godt, men jeg lurer på om dere ser for dere en mer permanent struktur, eller om det er en midlertidig struktur som skal følge opp denne konkrete prosessen. Gitt at Stortinget hadde kommet med en omfattende plan for en forsoningsprosess, skulle kontrollorganet fulgt opp det, eller ønsker man et mer permanent kontrollorgan lik dem vi har?

Runar Myrnes Balto: Jeg tror at det som er aller, aller viktigst for Sametinget, er at det faktisk er en kontrollfunksjon som følger opp over lengre tid det som blir vedtatt. Vi har pekt på at vi ser for oss f.eks. en løsning der Stortinget har et eget kontrollorgan. Men det som er viktig, vil jeg understreke, er at Stortinget faktisk følger med på at arbeidet blir fulgt opp.

Grunde Almeland (V): Så vil jeg egentlig bare gi litt anledning til å snakke litt mer om de tilleggsrådgiverne som er blitt foreslått – bare litt om hva som har vært diskusjonen og bakgrunnen for forslagene, og litt mer konkret om hva man faktisk forslår.

Runar Myrnes Balto: Da vi gjorde jobben med å bearbeide rapporten, men også bearbeide alle de høringsuttalelsene som har kommet, ble det veldig tydelig for oss at noe som kanskje faller litt mellom to stoler i disse rådgiverne, er de menneskelige omkostningene – det som går på helse, det som går på hvordan mennesker har det. Mange av tiltakene som vi har nevnt i den saken,

finnes jo i rapporten, enten i tekst i rapporten ellers eller i noen av de andre pilarene. Men det handler om at vi ønsker å gi det tilstrekkelig fokus, for vi mener at det er de menneskelige erfaringene som må være et viktig utgangspunkt.

Vi valgte også å fremme en sak om næring fordi vi så at det også falt litt mellom to stoler. Det var snakk om pilaren om konfliktforebygging, det var der næring var. Det er ikke nødvendigvis sånn at næring bare må ses i et konfliktlys. Vi har også en lang rekke tiltak knyttet til alle de samiske næringene og næringsmulighetene i den saken.

Grunde Almeland (V): Når det gjelder implementeringsgap, som jo er et stort tema dere har løftet her, er det også en rekke vedtak som er gjort tidligere. Man har også NOU-er fra tidligere, «Hjertespråket», f.eks., som lister opp en lang rekke tiltak som nødvendigvis ikke er på lovgiversiden, eller er lovmessige grep, men som jeg kanskje forstår man er kritisk til at i liten grad har blitt fulgt tilstrekkelig opp.

Det jeg prøver å stille spørsmål om, er det man ser for seg i et sånt monitoreringsløp av den typen oppfølging av sånne prosesser. Inkluderer det et så vidt syn på det, eller ønsker man en mer stram prosess som går på oppfølging av konvensjonsforpliktelser, altså lovmessig oppfølging?

Runar Myrnes Balto: Jeg tolker kommisjonens forslag som å være at man ser på bådekonvensjonsforpliktelser, det som står i lovverket, men også ting som er foreslått gjennom NOU-er, som er prosesser der man ikke har fulgt opp tilstrekkelig. Det vil være samerettsutvalget 2, f.eks., og kystfiskeutvalgets rapport. Jeg vil jo mene at her har Stortinget en gyllen anledning til finne ut av hvor manglene egentlig er, også innenfor det som er dagens lovverk.

Grunde Almeland (V): Fint.

Møtelederen: Til slutt har MDG og Lan Marie Nguyen Berg 5 minutt, vær så god.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Tusen takk, leder, og tusen takk til dere for innledningene deres.

Jeg har noen spørsmål. Det ene er angående storsamfunnets bruk av samiske områder. Da rapporten ble overlevert til stortingspresidenten, var noen av utfordringene som ble gitt til oss, at her har vi et solid grunnlag for å forstå skadene som fornorskingsprosessen har gjort, men det vi vil måles på, er hva vi gjør framover.

Vi har jo stått i en situasjon med menneskerettsbruddene på Fosen, og nå er det også en prosess gående knyttet til Melkøya. Det jeg da lurer på, er: Hva skal til for at forslag om inngrep i samiske områder ikke fører til yt-

terligere fornorsking og ytterligere avstand, og hvordan har dere opplevd prosessen knyttet til Melkøya så langt? Opplever dere at dere er bedre konsultert denne gangen?

Runar Myrnes Balto: Jeg må vel si at utfordringen med Fosen-saken er at Høyesterett hadde slått fast at det var et menneskerettighetsbrudd, og at man hadde et pågående menneskerettighetsbrudd. Det er klart at for veldig mange i det samiske samfunnet har det vært vanskelig å se for seg hvordan man skal kunne komme videre når man har pågående menneskerettighetsbrudd. Så det er veldig viktig at staten Norge følger loven og lovverket.

Når det gjelder Melkøya konkret, mener vi at der har det ikke vært konsultert etter konsultasjonsloven, sånn som vi tolker den. Så det er også den typen ting man bør se på i en sånn implementeringsgapssak.

Er det flere som ønsker å kommentere det?

Aril Pettersen Inga: Det er klart at denne arealkonkurransen, det å få tak i norsk natur og bruke den på et eller annet vis, er en utfordring for det samiske samfunnet. Jeg har samtidig troen på at dersom det skjer i den forsonende settingen, er også det samiske samfunnet villig til å møte de behovene som det norske samfunnet har, innenfor de tankene som eksisterer i det samiske samfunnet, men respekten mellom det norske og det samiske samfunnet må også være til stede. Da tror jeg man kan oppnå utrolig mye per i dag. Men det er det som er fornorskingen, at den respekten ikke nødvendigvis har vært til stede hele tiden. Troen på at dette skal gå seg til, har ikke vært til stede i det samiske samfunnet, etter bl.a. Fosen. Men Fosen er bare en del av det. Det har jo vært mange saker opp gjennom tidene som har rokket ved det. Men det er en viktig del av forsoningen at det skjer noe med respekten.

Vibeke Larsen: Jeg vil bare kommentere det, for jeg reagerte litt på at man sa storsamfunnets bruk av samiske områder, akkurat som det er vi og dem. Hvis vi skal forsones, er det ikke noe dere og vi, det handler om oss i fellesskap. Det må vi alle sammen ta inn over oss. Det er ikke storsamfunnets bruk av samiske områder; vi er ikke der. Vi er nødt til å være i et fellesskap der vi har en dialog, og der vi har samtaler med hverandre. Det må baseres på gjensidig tillit og respekt for hverandre og et gjensidig ønske om fortsatt å leve i fellesskap, i lag.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Takk for det, det er jeg helt enig i.

Jeg har også et spørsmål til, som vi kanskje rekker. Vi skal jo på tur til Canada, og det var et av de første landene som hadde en slags tilsvarende prosess. Da lurer jeg

på om dere har noen tanker om hva som var vellykket i den prosessen, hva vi kanskje bør gjenta, og hva vi bør unngå – og om det eventuelt er noen andre land som vi også burde sett til.

Runar Myrnes Balto: Det er et stort spørsmål.

Canada har jo kommet et stykke, og jeg vil si at alt tyder på at Canada som land har tatt den rapporten veldig på alvor og også oppfølgingen av den. Jeg synes det er fint at komiteen skal på reise dit for å se på hvordan man har systematisert oppfølgingen, hvordan man fører kontroll med den, og hvordan man f.eks. også har innarbeidet i lovverket urfolks rettigheter.

Så det er noen eksempler.

Møtelederen: Tusen hjertelig takk.

Nå har vi kommet til den åpne spørsmålsrunden. Der må jeg be komiteen om å tegne seg og komme med korte spørsmål og svar. Jeg har notert saksordfører Harberg, og så tar vi rett og slett bare hele rekken oppover – og da må dere være veldig kjappe.

Vi starter med saksordfører Svein Harberg, deretter Seher Aydar.

Svein Harberg (H): Takk, jeg skal prøve å være kjøpp.

Vi er enige om at det er en historiefortelling som kan brukes til hovedformålet, og jeg tror uansett gruppe, og dere er enige i at det trengs et felles kompetansesenter for urfolk og minoriteter. Samtidig skriver dere i høringssuttalelsene at det er veldig viktig å ha et tydelig skille mellom behandlingen av samer som urfolk og minoritetene. Kan dere utdype det lite grann?

Runar Myrnes Balto: Det handler om at vi er forskjellige grupper med forskjellige erfaringer. Det er først og fremst det som er utgangspunktet for det, og at fornorskingen av samene, selv om det var del av en prosess, er noe annet enn fornorskingsprosessen som er opplevd av kvenene. Her handler det også om kvenenes rett til f.eks. å ha sine egne prosesser og til selv å bestemme hva de legger i en forsoningsprosess.

Det var det korte svaret.

Svein Harberg (H): Så det ligger altså i det respekt for at de skal ha sine egne runder.

Et tilleggsspørsmål: Utenfra ser det ut som det har dukket opp en del gamle sameinterne konflikter i behandlingen av denne saken. Har dere en kommentar til det?

Runar Myrnes Balto: Mine refleksjoner rundt det er at det er klart at i det samiske samfunnet, som i alle samfunn, er det uenigheter og konflikter. I en sak som dette, som handler om svært dype sår hos det samiske

folket, er det klart at det er mye følelser. Man må regne med at det vil være følelser som fører til diskusjon. Det er ikke noe vi frykter, tenker jeg, men målet vårt er å komme til et samfunn der alle samer føler at de er del av et fellesskap, og at man har kommet videre fra de utfordringene som fornorskingen har gitt.

Møtelederen: Jeg tror rett og slett vi må gå videre på spørsmålslisten. Seher Aydar er neste.

Seher Aydar (R): Dere har trukket fram kystfiskeutvalget i dag. Jeg lurer på om dere kan si noe om det er enkelte strukturer som vanskeliggjør revitalisering av samisk språk, kultur og næring i kyst- og fjordstrøk utenfor kjerneområdene for samisk språk?

Runar Myrnes Balto: Det er selvfølgelig mange ting å gå inn på der. Når det gjelder fiskerirettigheter, mener vi at kystbefolkningen må få sine rettigheter til fiskeresursene anerkjent gjennom lovverket. Det er det oppfølgingen av kystfiskeutvalget handler om.

Det er selvfølgelig strukturelle utfordringer knyttet til ressurser og til tilgangen til barnehager, skoler og møteplasser. Vi er innom mye av det i våre saksdokumenter. Jeg vet ikke om det er flere som ønsker å si noe.

Aril Pettersen Inga: Jeg tror det er vesentlig å skjønne at i den samiske settingen er naturgrunlaget faktisk det som er grunnlaget for den samiske kulturen. Derfor blir kystfiskeutvalget vesentlig med tanke på spørsmålet som stilles.

Møtelederen: Det er store spørsmål. Vi får løpe videre til Audun Lysbakken, vær så god.

Audun Lysbakken (SV): Jeg vil gjerne spørre om henvisningen Sametinget har hatt til de beklagelsene som har kommet fra Kirken og Utdanningsforbundet, som jeg oppfatter som forbilledlige. De har gått inn i og beklaget henholdsvis Kirkens og skolens rolle i fornorskingsprosessen.

Og så har jeg en litt rund oppfordring til flere, og nå er vi nå her i Stortinget: Er det eksempler på andre deler av det norske samfunnet dere mener trenger et slikt konkret prosess, og hvor man kan komme med en konkret beklagelse?

Runar Myrnes Balto: Nå har også NTNU nettopp kommet med en beklagelse knyttet til en del fornorskingspraksis. Vår oppfordring går egentlig til alle institusjoner og organisasjoner i samfunnet om å ha en gjennomgang av egen historie sett i lys av fornorskingen. På den ene siden kan man se på om sin institusjon har spilt en rolle, om man har praksiser som kan virke forsonende. Vi oppfordrer også til å be om unnskyld-

ning hvis man som institusjon har spilt en viktig rolle. Det er en løs oppfordring, vi har ikke pekt på noen konkrete. Det har vi valgt å ikke gjøre.

Møtelederen: Da er det Nils T. Bjørke.

Nils T. Bjørke (Sp): Eg har lyst til å gå litt tilbake til det med eit kontrollorgan. Me har komiteen vår, som er kontrollen for Stortinget, og me har våre underliggjande eksterne etatar som gjer jobben for oss, som Riksrevisjonen, NIM og andre. Trur ein at det er noko som manglar der, som ein meiner må byggjast opp på nytt for å gjera den jobben, eller er det betre å leggja det inn under dei organa som me alt har? Det er jo eit ressurs-spørsmål totalt sett, med omsyn til andre ting å bruka ressursar på.

Runar Myrnes Balto: Vi tenker det er viktig at noen faktisk har som jobb å sitte og jobbe med dette og faktisk følge med og ettergå at Norge som stat følger opp det som skal følges opp etter sannhets- og forsoningskommisjonen. Jeg ønsker å gjenta at det er det som er hovedpoenget, og vi foreslår også at det bør rapporteres årlig til Stortinget på den oppfølgingen.

Møtelederen: Vi går vidare til Kirsti Leirtrø.

Kirsti Leirtrø (A): Jeg kommer fra et sørsamisk område, som er en minoritet i minoriteten. De peker veldig på det med grenseoverskridende samarbeid om språk og kultur. Spørsmålet mitt er om det er andre områder vi i kontrollkomiteen burde ha snakket med Sverige og Finland om for å få til forsoningsarbeidet enda bedre.

Runar Myrnes Balto: I vedtakene står det en del om grenseoverskridende forhold, så her er det mye å ta tak i. På Sametinget har vi i denne perioden behandlet en sak om grensehindre, som jeg ønsker å peke på, for det finnes mange grensehindre som hindrer kulturutøvelsen i det samiske samfunnet over grensene. Det er én ting.

Jeg ønsker også å si at det blir viktig at man får til en slags felles oppfølging av rapporten som har kommet i Norge, og de som kommer i Sverige og Finland. De har jo egne rapporter.

Vibeke Larsen: Jeg tenkte jeg skulle fylle på med to konkrete ting som dere har ansvar for. Det er nordisk samekonvensjon, som står på stedet hvil, og det er norsk-svensk reinbeitekonvensjon, som også står på stedet hvil. Vi har behov for hvert fall å få den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen løst for i det hele tatt å ha en levetid for en reindrifter som har grenseoverskridende virksomhet.

Møtelederen: Vi går vidare til Lars Rem.

Lars Rem (FrP): Det er noen spørsmål som må grubles litt på før man stiller dem riktig, spesielt når det gjelder økonomi. Har Sametinget diskutert eller laget et kostnadsoverslag over hva dere mener er en riktig økonomisk kompensasjon for den uretten som har blitt begått?

Runar Myrnes Balto: Det har vi ikke gjort per nå. Det er noe vi ønsker å få mulighet til å gjøre. Jeg vil minne om at vi også har tatt opp med Stortinget og regjeringen behovet for å revidere budsjettordningen som nå finnes mellom Sametinget og staten. Vi mener at den ikke er tilstrekkelig. Vi skal sette i gang en egen utredning om hvilke budsjettmodeller vi kan se for oss fra Sametinget. Det kommer Sametinget til å behandle, og vi vil selvfølgelig invitere både Stortinget og regjeringen med på det.

Det viktige er at det faktisk er vilje til å finne bedre løsninger. Det har vi ikke opplevd å møte ennå.

Møtelederen: Vi har ikke tid, beklager. Jeg har én igjen på spørsmålslisten hvis jeg ikke har oversatt noen. – Det har jeg ikke. Da rekker vi et lynkjapt spørsmål fra Frode Jacobsen.

Frode Jacobsen (A): Jeg har med interesse sett på vedtakene dere gjorde. Jeg ser at det er ganske like forslag fra NSR og fra Nordkalottfolket, men likevel er det to forskjellige forslag. Kan dere si noe om hvilke vurderinger dere har gjort? For det ville uomtvistelig ha vært en styrke for forsoningsarbeidet hvis Sametinget hadde vært enig? Når forslagene er så like, lurer jeg på hvorfor i all verden dere ikke ble enige.

Runar Myrnes Balto: Fra vår side har vi ønsket å få til enighet. Jeg er enig i observasjonen at det er veldig mange likheter i forslagene. Det kan ofte høres ut som vi er mer uenige enn vi er, og dagens høring er også med på å illustrere at det er mange fellespunkter. Hvorfor Nordkalottfolket har et eget forslag, tror jeg de svarer best på selv.

Vibeke Larsen: Jeg vil bare starte med å si at i ethvert demokrati er det viktig at en faktisk er uenig for å ha debatt, for å komme framover. Det er jo også derfor dere sitter 169 stykker på Stortinget. Vi som sitter utenfor, kan nesten se det sånn: Hvorfor ble man ikke enig når det er snakk om bare så lite mellom sentrumspartiene, mellom høyre- og venstresiden? Det å pålegge minoriteten alltid å være enig for å ha en styrke, er faktisk ikke en demokratisk tankegang. Beklager at jeg sier det, men mitt utgangspunkt er at vi også har et demokrati.

Toril, du kan ta det med naturbruken.

Toril Bakken Kåven: Vi er faktisk ikke så uenige som du skal ha det til. Sånn er det. Innenfor bl.a. natur-

brukskultur har vi vært ganske klare på at flertallet har sviktet den store delen av de fastboende, som vi kaller det, for ofte. Man har sviktet dem fullstendig. Det har vi sagt ganske mye om, og da kan vi ta den diskusjonen hvis vi vil, men den er ikke tatt opp på ordentlig vis på Sametinget.

For oss har det vært sånn at endelig – endelig – ble vi hørt. Vi ble faktisk hørt av kommisjonen, og da er vi selvfølgelig nødt til å påpeke det videre. Det mener jeg er vår rett i et demokratisk organ.

Møtelederen: Tusen takk for svarene deres.

Dette gled egentlig litt naturlig over i en slags avsluttende kommentarrunde, som dere jo er invitert til. Hvis det er noen som sitter inne med noen helt knappe kommentarer nå på slutten, har vi tid til det nå.

Runar Myrnes Balto: La meg først takke for muligheten til å komme til denne høringen. Jeg tenker at det er veldig godt at komiteen er i gang med oppfølgingen, og vi ser fram til å følge den videre behandlingen.

Så tenkte jeg å si at ja, det er klart at vi er uenige om noe. Det er det ingen tvil om, så jeg skal ikke prøve å si at vi er enige om alt. Likevel er det en styrke for saken, tenker jeg, at det er veldig mange av de tingene man er enige om, og det finner man også i flere av forslagene. Det er veldig mange områder man faktisk er enige om også.

Når det gjelder den videre oppfølgingen, vil jeg komme tilbake til at det til syvende og sist handler om enkeltmennesker, mennesker som har opplevd fornorsking eller konsekvensene av fornorskingen. Som alle andre mennesker er samer individer med forskjellige erfaringer og forskjellige opplevelser. For mange er det mye smerte knyttet til fornorskingshistorien. Andre igjen kan ha forsonet seg med den og gått videre. Mitt siste ønske fra denne talerstolen er likevel det man må ha i mente når man snakker om muligheten for å reparere, og det er at hvert enkeltmenneske skal få muligheten til å reparere noe av det de har tapt, hvis de ønsker det. Det er vårt utgangspunkt.

Kom tilbake til enkeltmenneskene og de enkeltmenneskehistoriene som vi finner i rapporten. Det er min oppfordring til komiteen når dere jobber videre.

Toril Bakken Kåven: Det vi er opptatt av, er først og fremst å få den anerkjennelsen for den samiske kulturen som vi mener vi fortsatt ikke har fått. Vi trenger at Stortinget reelt anerkjenner at vi har en forskjellig kultur, og at man er nødt til å ivareta den for å komme videre.

Så håper jeg at komiteen i alle tiltak og i alt man skriver, hele tiden stiller seg spørsmålet: Gir dette den samiske befolkningen håp om en bedre framtid, håp om at vi får lov til å leve det livet vi alltid har levd tidligere?

Det betyr ikke at vi skal leve det sånn som vi gjorde før, men på den gode, moderne måten. Da tror jeg man har sjanse til å rette opp i mye. Det dreier seg ikke om at man kan fikse alt, men vi skal leve i framtiden, og vi har et stort ønske om å være en del av storsamfunnet – slik vi alltid har vært – men vi har også et stort ønske om å få utøve vår egen kultur og være en del av den kulturen vi alltid har vært en del av.

Aril Pettersen Inga: Jeg har nevnt avslutningsordet til kommisjonen tidligere, og jeg tror det er behov for å repetere i hvert fall essensen i det, og det er at verken storting eller regjering, eller de som sitter med makten per i dag, kan vedta en forsoning. Viljen til forsoning vises gjennom handling. Det er viktig å ta det med seg videre. Det er dere som sitter i maktposisjon til faktisk å sørge for den forsoningen gjennom det handlingsrommet dere har.

Møtelederen: Tusen hjertelig takk skal dere ha, alle sammen.

Da er vi kommet til slutten av denne bolken, og komiteen tar en kort pause og begynner igjen kl. 17.30.

Høringen ble avbrutt kl. 17.25.

Høringen ble gjenopptatt kl. 17.30.

Felles høring med Norske kveners forbund, Kvensk Finsk Riksforbund og Norsk-Finsk Forbund

Møtelederen: Da er vi klare til å starte opp igjen.

Jeg vil ønske velkommen til Norske kveners forbund, som er representert ved nestleder Unni Elisabeth Huru og Vebjørn Vinjar Karvonen, styreleder i Kvenungdommen.

Jeg vil også ønske velkommen til Kvensk Finsk Riksforbund, som er representert ved Rune Bjerkli, Bjørnar Seppola, Ivar Dervo og Tobias Eriksen.

Videre vil jeg ønske velkommen til Norsk-Finsk Forbund, som er representert ved Raija Nakken.

De tre forbundene får inntil 5 minutter hver til en innledning. Etter innledningen blir det som vanlig komiteens utspørring, som starter med saksordfører Svein Harberg, som får 10 minutter. Deretter får hver parti-gruppe i komiteen 5 minutter til spørsmål.

Til slutt blir det en åpen spørsmålsrunde på 10 minutter, og det vil da bli anledning til en kort oppsummering fra de inviterte – hvis dere ønsker det.

Så gjentar jeg oppfordringen om å svare kort og konsist på de spørsmålene som blir stilt. Husk å skru av og på mikrofonen når dere snakker. Når det gjenstår 30 sekunder av taletiden, begynner lampen å lyse rødt,

og det kan være at jeg blir nødt til å gå inn og avbryte dere. Jeg beklager i forkant at det må bli sånn, men vi må være litt strikte på tiden.

Da får først Norske kveners forbund ordet til en innledning på inntil 5 minutter, vær så god.

Unni Elisabeth Huru: Først: Takk for at vi er invitert til å komme. Vi slutter oss i hovedsak til tiltakene som har kommet fra kommisjonen. Det er vi veldig, veldig glade for, og de vil utvilsomt bidra i retning av forsoning. Vi ser jo allerede resultat på mange områder.

Når vi likevel mener at det er grunn til bekymring, er det fordi vår historie ikke er skrevet ned. Det er ikke grundig nok historiedokumentasjon når det gjelder det kvenske folket og heller ikke den felles historien vi har i nord. Den norske historien blir ikke hel så lenge man ikke har den felles historien. Man forteller historien i fragmenter så lenge man har den delte historien man har på Nordkalotten. Det kan ikke fungere. Kvenene må skrives inn i historien, ikke ut av den. Jeg kommer tilbake til hva det betyr. Og historien må skrives på tvers av grenser, for også kvenene er et grenseløst folk.

Tilstrekkelig grunnforskning er ikke gjort. Det kommer bl.a. fram i den svenske kommisjonsrapporten. For å forstå vår historie må man forstå den felles historien som kommer derfra. Det særegne i kvensk kultur kommer ikke ordentlig fram, det blir ikke godt nok synliggjort og kan da heller ikke bli forstått. Det symbiotiske samlivet mellom kvener og samer – særlig – på Nordkalotten og i Norge må fram på en annen måte enn rapporten gir inntrykk av i dag.

Fortellingen om kvener som innvandrere til Norge har svekket rettigheter, kveners anseelse, verdighet og identitet. Kvener har vært her fra slutten av 800-tallet, med dokumentert fast bosetting siden 1522 og en kvensk bosetting i indre Finnmark før de siste grensedragningene i 1751. Hvor lenge er lenge nok for ikke å være innvandrere til Norge?

Det synes også å være en trend at den historiske dokumentasjonen har blitt svekket over tid. Det har ført til at politiske og administrative beslutninger har blitt tatt ut fra det, og det har ført til negative konsekvenser for kvenene.

Data som brukes også i rapporten, blir brukt på en måte slik at kvener viskes ut – og da kommer eksemplet: Når områder langs kysten i nord i alle offentlige sammenhenger utelukkende blir beskrevet som sjøsamiske, blir kvenene aktivt usynliggjort. Når kvenske kulturminner blir registrert som samiske, er det som om kvenene ikke finnes.

Fornorskingspolitikken overfor kvenene har vært hard. Den har påført folk tap av jord, språk, kultur og identitet. Mistanken om kvener som en trussel mot ri-

kets sikkerhet var levende helt opp til vår tid, med overvåking til og med over barn. Man kan noen ganger lure på om den holdningen fortsatt er inkorporert. Det er kanskje sterke ting å si, men så lenge ikke skuta har snudd, fortsetter det. Vi ser liten interesse blant politikere langs alle akser til å ta opp saker som angår kvener og kveners rettigheter. At det fremmes så få saker til Stortinget, er med på å holde kvenene usynlige, og det svekker våre muligheter til å oppnå rettferdighet og likeverd.

Den som ikke synes når vedtak fattes, er uvesentlig. Så lenge de fleste i Norge ikke vet hva en kven er, kan de heller ikke støtte vår sak. Vi når ikke fram til yringsrommet. Det er et demokratisk problem, og det er et menneskerettsproblem. Norske kveners forbund har i årtier gjentatte ganger erfart at norske myndigheter holder seg til minste minimum når det gjelder å oppfylle internasjonale krav. Å ikke løfte kvenske saker inn i den politiske debatten er å godta den usynliggjøringen som pågår. Et nylig politisk eksempel: Samme dag som rapporten fra sannhets- og forsoningskommisjonen ble overlevert til Stortinget, ble opplæringsloven vedtatt. Den annullerte kvenske barns individuelle rett til å lære kvensk over hele landet – samme dag.

Til spørsmålet om de viktigste prioriteringene:

- Anerkjenn kvener som opprinnelige folk i Norge.
- Gi kvenene en offentlig unnskyldning.
- Samarbeid over grensene om historieforskning, språk og kultur.
- Sikre kvenske barn rett til å lære kvensk over hele landet.
- Løft det kvenske språket til nivå III i språkcharteret.
- Sørg for utdanning av kvenske lærere.
- Synliggjør det kvenske språk i det offentlige rom.
- Hev kunnskapen om kvener, kvensk språk, kultur, samfunnsliv og rettigheter i embetsverket.
- Få inn kunnskap om kvener i undervisningsmaterie-ll.
- Sikre kvenske kulturminner.
- Sikre grunnlag for kvensk næringsliv.
- Skap incentiv for gründerskap og kulturutøvere.
- Sett av midler som monner i statsbudsjettet, til kvenske institusjoner, media og kulturtiltak.
- Og gi fornorskede kvener over hele landet mulighet til å gjenopprette sin tapte identitet.

Møtelederen: Tusen takk skal du ha.

Da har Kvensk Finsk Riksforbund inntil 5 minutter til en innledning.

Bjørnar Seppola: Takk for det. Jeg er veldig glad for å komme hit. Jeg fikk beskjed ved middagstid i går om at jeg kunne få komme, og det er jeg glad for.

Jeg har tatt utgangspunkt i det dere har spurt om, for det første om den historiske kartleggingen gir et bilde av

situasjonen, at den gir grunnlag for forsoning. Det mener jeg at den ikke gir.

Den kartleggingen som er gjort her, er ikke en kartlegging av kvensk-finsk kultur fra vårt synspunkt. Det er en norsk kartlegging fra et norsk-samisk synspunkt – deres syn på den kvenske kultursituasjonen. Det er ikke tatt hensyn til det som har skjedd i de siste 50 år – at den samiske kulturen har vært rustet opp samtidig som den kvenske har vært holdt nede i det samme området. De skadevirkningene det har hatt, er ikke tatt med i den historiske gjennomgangen.

Så er det neste punkt, om hvilken virkning vi i dag ser av fornorskingspolitikken i det kvensk-finske miljøet.

Den har delt miljøet i to: en liten gruppe som fortsatt vil holde oppe kulturen og språket, og en stor gruppe som er fornorsket – de er fornorskede kvener. De to gruppene står på helt ulike standpunkt. Det er nesten snakk om to forskjellige etnisiteter. Jeg husker det kvenske miljøet fra da jeg var barn. Det var mennesker som snakket finsk. De sang finsk, de pratet finsk, de leste finske aviser, de lyttet på Lahti-senderen, og senere kom også TV og radio fra Finland. Det var den kvenske historien. Det var den kvenske kulturen. Men den er vi i dag i ferd med å skyve ut – den egentlige kulturen. Man erstatter den med en ny kultur. Det har vært virkningen. Jeg har aldri fått tilbud om så mange kvenske tiltak som vi får nå. Det er kventeater på norsk, kvensk litteratur på norsk, kvenske kaffekvelder på norsk og kvenske festivaler på norsk. Det er ingen kvenske tiltak som er på språket.

Dere spør videre om hva som er situasjonen i dag for den kvensk-finske kulturen. Det er ikke barnehager, ikke skoler, ikke videregående skoler, ikke høyere utdanning. De som har valgt kvensk-finsk kultur med det finske språket, har ingen mulighet slik det er i dag. Det er snakk om ressurser. Det er ikke gitt ressurser til å utvikle kulturen. Det er ikke gitt ressurser til å ha møter, komme til Oslo og si fra hvordan det egentlig er. Jeg sa at jeg fikk en mulighet i dag, og jeg er glad for den, men det er meget sjelden at man kommer hit, for vi har ikke sjanse til det. Invitasjonen fra Sametinget – nei, vi har ikke sjanse til å betale for å reise dit. Det er den egentlige situasjonen.

Så var det tiltak til forsoning. Vi kan ikke se at et tilbud på norsk er en forsoning. Den eneste forsoningen vi kan se, er at vi får adgang til språket igjen – at det finske språket, som har fulgt oss i 300 år, må få status som minoritetsspråk. Jeg vet at det arbeides med et nytt kvensk språk. Det er et språk som vi ikke er så glad i. Vi kan se på norskamerikanerne. Hvis de skulle lære seg norsk igjen etter at de bare har snakket engelsk i lang tid, ville de gå til det norske språket, ikke språket fra 1800-tallet. Det er ingen som går og skriver en lærebok på det språket, på

1800-talls norsk, og presenterer det, for det er borte, slik som det skjer her. Vi vil ha tilbake det finske språket i en moderne form, sånn som det har vært bestandig. Mine foreldre og besteforeldre leste Bibelen.

Møtelederen: Tiden er dessverre ute.

Bjørnar Seppola: Da skal jeg stoppe der.

Møtelederen: Du får anledning etterpå til både å svare på spørsmål og komme med oppsummeringer. Tusen takk så langt.

Norsk-Finsk Forbund er nestemann ut, med 5 minutter til en innledning.

Raija Nakken: Takk for invitasjonen.

Når jeg snakker om norsk-finner, snakker jeg om etterkommere av de som utvandret fra de finsktalende områder og Tornedalen mellom 1700 og til 1950-tallet. En stor majoritet av våre medlemmer er direkte etterkommere av denne finske innvandringen.

Utgangspunktet for denne rapporten var å granske uretten mot samer, kvener og norskfinner. Rapporten er meget ubalansert. Norskfinner var ikke representert i kommisjonen. Derfor har ikke vårt syn kommet fram i rapporten.

I vår analyse har vi lagt til grunn FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og artikkel 27 i Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. Rapporten mangler drøftinger og tiltak når det gjelder disse konvensjonene.

Videre er det slik at den norske staten har bestemt at begrepet «kvener/norskfinner» skal brukes som minoritetsbetegnelse. Hvorfor blir ikke dette opplyst om og gjennomført konsekvent? I tillegg mangler det søkelys på det politiske systemet som førte fram og gjennomførte fornorskingspolitikken. Kommisjonen mener at benevnelsen «kven» er entydig knyttet til gruppen som nasjonal minoritet i Norge. Dette er ikke vi norskfinner enige i. Vi har rett til å benevne oss som norskfinner.

Videre står det at sannhetskommisjonen har som forutsetning at benevnelsen «kven» er ryddig og dekkende. Vi norskfinner er ikke kvener, og begrepet «kven» dekker ikke oss. Oppfatningen om at flertallet definerer seg som kvener, er ikke riktig. Fra våre medlemmer og andre finskættede utenfor vårt forbund får vi stadig tilbakemeldinger om at de ikke er kvener. Her vil jeg vise til en overskrift fra Sør-Varanger Avis, 21. mars 2024:

«Vi har et norsk-finsk opphav – ikke kvensk»

Rapporten behandler ikke Olaus Magnus bok fra 1539. Han besøkte Tornedalen i 1519. Han skriver at det ble snakket fem forskjellige språk der: lappisk, russisk, finsk, svensk og tysk.

Når det gjelder det som står på side 195, ble kvenske barn på 1860-tallet undervist i finske bøker. I 1864 ble det utgitt en kvensk-norsk ABC-bok, Vogts bibelhistorie og Luthers lille katekisme og i 1878 en ny ABC-bok med Sverdrups forklaringer. Alle bøkene kom ut i tospråklige utgaver med tekster på kvensk og norsk, men det står videre at selv om språket ble kalt kvensk, var det standardfinsk man brukte. Standardfinsk blir brukt fremdeles i dag – i salmer, musikktekster og lignende – men det blir kalt kvensk.

De konflikter som har oppstått mellom samer, kvenner og norskfinner, har hatt sitt opphav i myndighetenes språklige, økonomiske og arealmessige forskjellsbehandling. For oss norskfinner er virkningen av fornorskingspolitikken i vår tid treffende å kalle for strukturell diskriminering. Fra vårt ståsted er andre nasjonale minoriteter meget synlige både i media og i samfunnet ellers. Dette har vært mulig på grunn av store statlige overføringer. Spørsmålet vi stiller, er: Når blir det norskfinnenes tur?

Vi får stadig høre argumenter som at finsk er et nasjonalt språk og derfor ikke kan være minoritetsspråk i Norge. Finsk har vært et nasjonalt minoritetsspråk i Norge i mange hundre år og er det fremdeles i dag. I mange andre land vi gjerne liker å sammenligne oss med, er nasjonalspråk godkjent som minoritetsspråk.

Tiltak:

- Finsk må godkjennes som nasjonalt minoritetsspråk i Norge.
- Det må finnes støtteordninger for å skrive bøker og lage multimedieproduksjoner på finsk.
- Norsk-finsk kultur må løftes fram og gis riktig betegnelse.
- Der det bor norsk-finnes, må stedsnavn også være på finsk.
- Vi må ha finskkurs for de voksne for å revitalisere språket som er en del av deres identitet.
- Vi ønsker også en egen medbestemmelsesordning for finsk- og kvenskpråklige minoriteter.

Tiltakene legger til rette for videre forsoning. De tre første er det viktigste.

Møtelederen: Tusen takk skal du ha.

Da er det saksordfører Svein Harberg, med 10 minutter til sine spørsmål – vær så god.

Svein Harberg (H): Takk for tydelige innledninger. Jeg skulle gjerne hatt 10 minutter med hver av dere. Det har vi ikke tilgang på i dag, men dere har jo sendt inn mange høringsuttalelser og i flere sammenhenger hatt dialog med oss.

Det første spørsmålet går til alle tre, og der må jeg be om en kort avklaring fra hver av dere. Alle påpeker at historien ikke er godt nok gjengitt i rapporten, men er det godt nok til at Stortinget kan ta stilling til fornors-

sking og ta et oppgjør med det? Vi kan begynne med Norsk-Finsk Forbund.

Raija Nakken: Jeg føler ikke det. Norsk-finnes er ikke kommet med i denne rapporten – bare på en minimal måte.

Svein Harberg (H): Så det var et nei. Da går vi til Norske kveners forbund.

Unni Elisabeth Huru: Vi er mest opptatt av rettighetsspørsmål når det gjelder historie. Vi mener at tiltakene er gode, og følger man noen av disse, f.eks. hvordan man hever språket, gjør man mye.

Når det gjelder hva som er fornorskning, hørte jeg spørsmålet ditt da Sametinget var inne. Det er et eget tema for drøfting før man kan svare enkelt på det.

Svein Harberg (H): Siste gruppe.

Bjørnar Seppola: Vi har jo sagt at dette ikke er noen fortelling om vår historie, så vi må arbeide videre uten å ha et historisk grunnlag som er riktig.

Svein Harberg (H): OK. Da går jeg over til spørsmål til enkelte av dere.

Norske kveners forbund: Dere er opptatt av det kvenske språket og er ganske tydelig på at det ikke skal knyttes opp mot finsk. Utdanning og sånt skal være kvensk, og det må ikke blandes med det finske. Er det korrekt oppfattet?

Unni Elisabeth Huru: Vi er ikke opptatt av at det ikke skal knyttes til det finske, men at kvensk er anerkjent som et minoritetsspråk, og derfor jobber vi for det.

Svein Harberg (H): OK.

Norsk Finsk forbund: Dere er tydelige på at dere vil løsrives helt fra begrepet «kvensk». Når det gjelder minoritetsstatusen, er den kvensk/norsk-finsk. Er det riktig forstått at dere mener at norsk-finsk skal være en egen minoritet, fri fra tilknytning til kvensk?

Raija Nakken: Når det gjelder språket, ja.

Svein Harberg (H): Nei, nå snakker vi om minoritetsstatusen.

Raija Nakken: Språket mener vi at ikke er likt, men norske myndigheter har bestemt at betegnelsen skal være kvensk/norsk-finsk, og det aksepterer vi.

Svein Harberg (H): Det er ikke så rart vi er forvirret, for når vi da går til Kvensk Finsk Riksforbund, er dere tydelige på at finsk er det viktige, og at det vil løse mange av utfordringene rundt kvensk.

Bjørnar Seppola: Ja, vi mener at selv om vi er kvenner – som jeg er, for vår familie har bodd her siden 1700-tallet – har vi i 300 år brukt finsk, og vi har hatt tilknytning til det finske språket, de finske biblene, de finske bøkene, de finske avisene, radiosendinger, TV-sendinger. Vi har fulgt dem, og vi vil følge dem videre.

Jeg vil ikke gå tilbake til det språket de snakket på 1800-tallet. Jeg vil se på dagsnytt fra Finland, jeg vil lese Helsingin Sanomat, jeg vil være med i den tekniske, digitale verden som de øvrige finnene. Vi er moderne folk. Vi vil ikke tilbake til nostalgi.

Svein Harberg (H): Det er bra.

Du forteller nå at du har mulighet til å bruke det finske språket, og du forholder deg til det. Samtidig sa du at eneste mulighet for forsoning er å få tilbake det finske språket. Hva legger du da i det som er mer enn det du har i dag?

Bjørnar Seppola: Ja, om vi kan få lov til å arbeide med det i Norge. I dag er det slik at du må kalle det for kvensk, ellers kan du ikke drive med kulturtiltak, skoler og slikt. De mener at det skal forbeholdes arbeid med det nye, kvenske språket, som vi anser for å være et skrivebordsprodukt som ikke har med det rene livet å gjøre. Det er noe de driver med på universitetene, på institutter. Det er ikke det virkelige livet, i arbeidet, med kjøretøy, med biler, med handel, med turisme. Det er ikke det. Vi er ikke opptatt av det. Vi er opptatt av det virkelige livet.

Svein Harberg (H): Takk.

Norsk-Finsk Forbund: Som sagt sier dere at dere er underkommunisert i rapporten, og det har jeg lyst til å gå dere rett i. Det er litt tilfeldig hvor dere er nevnt og ikke når det er oppramsinger. Det må jeg nok si jeg synes er en liten svakhet i selve rapporten, selv om det kanskje ligger implisitt at dere også er en del av det.

Tror du det kan ha noe med den manglende forståelsen for skråstreken i minoritetsbetegnelsen å gjøre, hvis du skjønner hva jeg mener? Altså, betegnelsen av minoritet er kvener/norsk-finske, mens folk rundt om i landet oppfatter at det er kvener alt sammen, og dermed blir dere ikke tatt med. Tror du det er derfor det er blitt så dårlig i rapporten også?

Raija Nakken: Ja, jeg synes det er veldig vanskelig for meg å si, men noe mener jeg om det. Jeg tror nok det er fordi det har vært en bevisst unnlattelse av oss. Sånn jeg har forstått det, var det samene man opprinnelig skulle lage denne rapporten for. Så har kvenene kommet med, og så har skogfinnene kommet med. Av en eller annen grunn har alle de universitetsfolkene dere har fra Tromsø osv., ekskludert oss norskfinner, fordi deres

forskning har gått entydig bare på kvensk. Jeg tror det er noe der, i den sfæren der.

Svein Harberg (H): Nå skal vi stille spørsmål og ikke kommentere, men akkurat nå holdt det litt hardt. Det kan vi ta i en annen sammenheng. Det er nok Stortinget som har laget mandatet her.

Vi kan ta Norsk-Finsk Forbund først: Sluttes dere dere til de forslagene til tiltak som er i rapporten? Er det gode tiltak som foreslås?

Raija Nakken: Vi norskfinner er nå ikke blitt tatt med der i det hele tatt, så jeg vil ikke uttale meg slik som de andre som er blitt tatt med.

Svein Harberg (H): Da kan samme spørsmålet gå til Norske kveners forbund.

Unni Elisabeth Huru: Som jeg sa innledningsvis, slutter vi oss i stor grad til de tiltakene. Jeg har veldig stor forståelse for at dere som stortingskomité har behov for å være konkrete, så ja, i stor grad slutter vi oss til de tiltakene som er foreslått.

Svein Harberg (H): Da var det til slutt Kvensk Finsk Riksforbund.

Rune Bjerkli: Vi er veldig misfornøyde med forslagene til tiltak. Vi er veldig opptatt av språket, for hvis man skal ha en forsoning, hvis man skal ha en kultur, må det være på et språk. Det eneste reelle alternativet er finsk.

Vi ser at i mandatet til kommisjonen var det kvensk/finsk. Kommisjonen har bare kommet med tiltak for kvensk. Man har en tendens til å misforstå tallene. Det er 57 elever som i år tar kvensk på skolen fra 1.–10. klasse, og det er 350 som tar finsk. Det tallet var 1 000 for 20 år siden, og det burde egentlig vært 2 000. Man har en tendens til å sammenlikne de finsktalende med de kvensktalende. Så ser andelen finsktalende veldig høy ut, men andelen finsktalende er veldig lav i forhold til det den skulle vært. I forhold til Sverige burde det vært minst 2 000. Da hadde vi vært på nivå med Sverige.

Det er der problemet ligger. Hvordan kan man f.eks. bedømme graden av fornorsking? Hvem er det som virkelig er fornorsket? Ja, det er de finsktalende, hvis man f.eks. sammenlikner oss med samene. Det ser man av statistikken.

Møtelederen: Da er vi kommet til Arbeiderpartiet, og Kari Henriksen har 5 minutter til spørsmål.

Kari Henriksen (A): Takk for sist – da vi var i Finnmark.

Jeg har fire spørsmål. Jeg tenker å stille dem alle på en gang, for det er litt til litt forskjellige, så kan dere svare når jeg er ferdig med å stille spørsmål.

Først har jeg lyst til å spørre Tobias Eriksen, ungdommen her: Hvordan opplever du at ungdommen ser på de utfordringene som fins for dere, enten det er finskvener eller kanskje kvener? Om du har noen formening om det, vil jeg gjerne at du sier litt om det.

Så et spørsmål til Norske kveners forbund: Du sa innledningsvis noe om at kulturminnene ble presentert som samiske. Kan du si litt mer om hva du legger i det?

Slik som jeg oppfatter det, har alle tre tiltak på språk. Dere er opptatt av språket, men dere har forskjellig inngangspunkt til hva som er viktig for at dere skal kunne bruke språket deres. Da vil jeg utfordre alle til å si noe om hvordan tilgangen på personell og lærekrefter er. Hva tenker dere at eventuelt er viktigst å starte med? En ting er å si at man trenger penger, men hva trenger man penger til? Er det utdanning? Er det studieplasser? Hvordan ser det ut?

Så er det et forslag som Sametinget pekte på, som går på å styrke kommuner og fylkeskommuner med en slags rammebevilgning, slik at de kan få bedre mulighet til å oppfylle behovene som de forskjellige minoritetene har. Hva tenker dere om det forslaget?

Møtlederen: Da må dere være veldig disiplinert i svarene på grunn av tiden. Tobias Eriksen – vær så god!

Tobias Eriksen: Spørsmålet ditt var: Hva er det ungdommen tenker? Jeg tror det er veldig mange ungdommer som føler at de på en måte blir putta i press, i hvert fall når det gjelder språk, innenfor det kvenske og det finske. I Kvensk Finsk Riksforbund og Kvensk Finsk Studentnettverk er vi veldig opptatt av at man skal ha retten til å kunne velge kvensk eller finsk. Man føler også på at det er mangel på kunnskap. Det er veldig mange som kanskje ikke helt kjenner sin egen historie. Det er noe som egentlig alle, folk flest, skulle vært inkludert i – lærere, politikere også for den saks skyld.

En ting vi har gjort i Kvensk Finsk Studentnettverk er å tilby kvensktalende og finsttalende som studerer kvensk og finsk på skolen, mulighet til å få stipend – som en motivasjon for språket deres. Det har vi sett har gitt virkning, men vi har også sett at den finske delen av språket blir presset ned, akkurat som om man er likegyldig. Jeg er veldig for at man skal ha et kvensk språk, og man skal gjerne ha et finsk språk, for begge de to språkene er en del av det kvenske og det norskfinske. Jeg vil kanskje at man skal være mer åpen på det. Det må være likhet mellom kvensk og finsk. Man skal kunne få lov til å studere finsk i like stor grad som man studerer kvensk, og motsatt. Slik burde det være i skoleverket også.

Bjørnar Seppola: Vi har foreslått at erstatningen for fornorskingspolitikken skal være at de som føler de har mistet språket, skal få det tilbake med betalt opplæring.

Det skal være mulig å bli kjøpt fri fra arbeid noen år for å lære seg språket. Opplæringen kan foregå både i Norge og i Finland. Man har gode erfaringer med denne metoden for samisk i Enare. Man har revitalisert enaresamisk på den måten ved at man har gått på skole og hatt perioder hvor man har jobbet i Finnmark og hatt samisk som arbeidsspråk. Det er fullt mulig å gjøre dette også når det gjelder finsk – at man kan få utdanning, og man kan få opphold i firmaer som bruker finsk i Finland (...).

Møtlederen: Jeg beklager, men vi må skynde oss videre – til Senterpartiet og Nils T. Bjørke, som har 5 minutter.

Nils T. Bjørke (Sp): Takk for innleiningane. Det er litt krevjande for oss når det er så pass ulike syn i nokså like organisasjonar på mange måtar. Det er klart at det kvenske språket er det mest unike her, for det er eit språk. Korleis er det kvenske språket utbreidd utanom Noreg? Spørsmålet er til Norske kveners forbund.

Unni Elisabeth Huru: Jeg svarer også nå på det jeg fikk spørsmål om i sted, men ikke fikk svart på, veldig kort.

Vi har veldig mange kvenske språkgrupper som fortsatt lever i dag, så der har vi mye språkkompetanse å ta i bruk. Vi er et forbund med 1 600 medlemmer, så vi representerer veldig mange.

Når det gjelder hvor man bør sette inn støtet, har bl.a. kommisjonen kommet med forslag, men vi har kvenske språkinstitusjoner som vi trenger midler til. Der ligger kompetansen. Så vil man gjøre noe, ruster man opp de institusjonene man har. Nå har UiT lagt mer kraft på utdanningen, og det er veldig bra. Vi har kommet med veldig mange konkrete på det, så jeg hopper like gjerne til spørsmålet om kulturminnevern, hvis jeg kan få lov til å svare, for spørsmålet kom i sted.

Et eksempel er at i samiske forvaltningsområder blir det automatisk, hvis det er et eldre bygg, vernet som samisk. Hvis man ser på utgangskulturen, som jeg var inne på i sted, er det en bondekultur som altså har blitt tatt med oppover fra Tornedalsområdet f.eks. til kysten av Nord-Norge. Da er f.eks. bygninger og byggeskikk i utgangspunktet en kvensk byggeskikk som er tatt inn i fellesområdet. Problemet er at vi har fellesområder i nord hvor det kvenske kommer i bakgrunnen. Det er det bildet jeg ønsker å gi av det, men Riksantikvaren vil kunne svare mye på problematikken rundt det jeg var inne på.

Nils T. Bjørke (Sp): Føler Norske-Finsk Forbund noko samhøyrslle, no tenkjer eg fyrst og fremst språkleg, med skogfinnane?

Raija Nakken: Vi norskfinner har et språk. Det har ikke skogfinnerne ennå, men de holder på. Generelt sett ser vi veldig positivt på det med skogfinnerne, ja.

Nils T. Bjørke (Sp): Eg oppfattar at de meiner kommisjonen ikkje har fått fram den heile og fulle sanninga om den kvenske situasjonen. Er det felles forståing mellom de tre om kva som manglar, og kva som burde ha vore med? Eg kan få eit kort svar frå alle.

Unni Elisabeth Huro: Det er litt vanskelig å vite hvem som skal starte, men ja, vi har pekt ganske tydelig på det. Vi har også vært veldig tydelig inne på det i det skriftlige dokumentet vårt. Vi får jo ikke sagt alt her.

Jeg nevnte i sted at den svenske kommisjonen har som funn at det er gjort for lite forskning på det. Man må ha felles forskning som utgangspunkt på det for å kunne forstå dette, og da må man litt lenger tilbake i tid for å forstå grunnlaget for den kvenske kulturen.

Rune Bjerkli: Jeg kan svare litt kort. Jeg var bl.a. i Pajala da de la fram sannhetskommisjonens rapport for kvenene i Sverige. Det er klart at den rapporten var mye bedre for oss, for vår del. Da kom det fram mer om den kvenske historien, den tornedalske historien. Vi har nok kommet litt i skyggen av den samiske delen.

Raija Nakken: Jeg må bare si litt om kultur osv. Det som vi i Norsk-Finsk Forbund føler, er at kulturminner, blir betegnet som samiske. Det som vi opplever som egentlig opprinnelig finsk kultur, blir også betegnet som kvensk.

Møtelederen: Da går vi til Fremskrittspartiet og Lars Rem – du har 5 minutter.

Lars Rem (FrP): Jeg har to kjappe spørsmål først som går litt i hverandre. Hvilke tanker gjør de ulike organisasjonene for kvener – Norske kveners forbund, Norsk-Finsk Forbund og Kvensk Finsk Riksforbund – seg om hvordan urfolk og nasjonale minoriteter behandles? Det har vært kvener i Norge i hvert fall siden 1500-tallet – hvordan stiller de kvenske foreningene seg til at de ikke regnes som urfolk, men som en nasjonal minoritet?

Unni Elisabeth Huro: Skal jeg starte? Vi får bare begynne så vi får brukt tiden.

Vi i Norske kveners forbund har ikke krevd status som urbefolkning – det er mer et spørsmål og drøfting om hva man har gjort politisk i Norge for å bestemme hvem som er urfolk. Det er en historie som vi ikke ønsker å gå inn på. Vi ønsker å bli betraktet som et opprinnelig folk i Norge, for rett og slett å få de rettighetene vi

skal ha. Vi kranbler ikke om status. Vi mener egentlig at alle skal behandles ordentlig.

Bjørnar Seppola: Jeg kjenner det slik at urfolkbegrepet er en innbilning. Vi har seks nasjonale minoriteter i Norge, og samene er en av dem. Men de har gitt seg selv en særstilling, at de skal være urfolk mer enn oss andre. Vi er vel alle etterkommer av urfolk her i Norge. Vi mener at finner har bodd i tre land – Norge, Sverige og Finland – men det er bare Norge som ikke godtar at finsk er et minoritetsspråk. Sverige godtar det. Finland godtar at svensk og finsk er opprinnelige språk, og Sverige godtar det samme, svensk og finsk. Men Norge godtar ikke norsk og finsk. Det er vårt syn.

Raija Nakken: Jeg har også lyst til å svare på dette med urfolk og sånn. Vi i Norsk-Finsk Forbund mener ikke at vi er urfolk i Norden.

Rune Bjerkli: Kan jeg få si litt til? Det var snakk om kulturminner her. Nå er det sånn at kvenske kulturminner kan få automatisk fredning hvis de er eldre enn fra 1537, altså fra reformasjonen. Det samme årstallet er 1917 for samiske kulturminner. Det betyr at i fellesområdene er det en stor tilbøyelighet til at man kategoriserer kulturminner som samiske, for da får man midler til å bevare dem. Det er et konkret eksempel på hvordan den skjeve politikken fører fram, at kvensk-finsk kultur blir kategorisert som samisk. Jeg har konkrete eksempler fra mitt hjemområde.

Lars Rem (FrP): Det dere sier, er at dere er mer fornorsket enn andre, slik som samene. Hvor mye av fornorskingen har skjedd naturlig og hvor mye av myndighetene? Jeg spør den som føler den kan svare mest riktig.

Bjørnar Seppola: Overgangen til norsk språk har ikke skjedd frivillig. Det er klart at det skjer en viss overgang, men den kvensk-finske befolkningen var tospråklig før fornorskingstiltakene ble igangsatt. Vi har aldri hatt problemer med å bruke norsk, det er bare det at man har arbeidet for at man skulle legge bort det andre språket. Det har vært myndighetenes innsats for å hindre at vi bruker to språk.

Lars Rem (FrP): Jeg vil følge opp det spørsmålet. Kan ikke deres kultur leve videre med norsk som språk? Er det vanskelig å svare på? Er det et feil spørsmål? Det er jo ikke et feil spørsmål, men ...

Bjørnar Seppola: Jeg kan svare på det. Våre forfedre var tospråklige og tokulturelle, og det er den kulturen vi ønsker å føre videre. Vi er eksellent dyktige i norsk, men like dyktige i finsk, og det er det vi vil føre videre – den

verdien og den muligheten som ligger i å kombinere dette på grensen mellom Norge og Finland. Det er det vi ønsker. Vi har ikke tenkt å glemme norsken – nei, nei.

Møtelederen: Da går vi til SV og Audun Lysbakken, som har 5 minutter.

Audun Lysbakken (SV): Jeg tenker å følge opp litt der Nils T. Bjørke var i stad, slik at vi er sikre på at vi nå får belyst også de andre problemstillingene enn språk.

Dere har alle vært inne på en misnøye med omfanget og dokumentasjonen av denne delen av historien i kommisjonens rapport. Da tenker jeg, slik jeg oppfatter det, at en viktig utfordring for Stortinget er å gjøre noe med det. Da er det viktig at vi bruker denne stunden til å bli mest mulig konkret på hvordan Stortinget kan bidra til det. Det som ble tatt opp rundt kulturminner, er et eksempel på det. Så jeg vil egentlig utfordre alle de tre organisasjonene til å si litt om det, og så konkret som mulig. Hva kan vi gjøre for å bidra til at fortsettelsen av dette blir noe som kan belyse det historiske bedre?

Unni Elisabeth Huru: Da vil jeg starte. Vi har igangsatt et arbeid. Og så vil jeg bare minne om at vi sitter her som frivillige organisasjoner. Vi har ikke de musklene som vi har sett før i dag. Dette gjør vi helt frivillig uten midler, vi gjør så godt vi kan. Vi har satt i gang et frivillig arbeid på tvers av grensene, sammen med Svenska tornedalingars riksförbund, for i det hele tatt å komme i gang med et forskningsarbeid. Så vi vil utfordre myndighetene på å forstå at dette ansvaret ligger ikke på oss.

Nummer én: Når historien er for dårlig belyst, ligger ikke ansvaret på oss frivillige. Det er faktisk staten – dere representerer det organet som har gjort det umulig for meg å snakke kvensk. Dere spurte om språk og kultur henger sammen, og selvfølgelig gjør det det, det vet alle.

Det ene er å få en historie. Hvis man ønsker å gjøre dette ordentlig, tar man på alvor at vår historie ikke er skrevet. Man har brukt det materialet som er tilgjengelig, og vi sier at det ikke er nok. Det er ikke gjort kartlegging av det. Det finnes ikke grunnforskning på det som kan si noe om hvordan vår kultur egentlig ser ut. Hvordan skal jeg kunne fortelle om det, som fikk vite at jeg var kven da jeg var 59 år? Det er grenser for hvilket ansvar som skal legges på oss frivillige fra Stortinget, egentlig. Det er noe med å plukke opp de signalene som kommer, og omsette dem i praksis, som du etterlyser.

Noen ganger blir jeg litt engasjert på akkurat det punktet. Det er utrolig mye vi må sette oss inn i og kunne på frivillig basis. Det er egentlig et godt bilde at vi sitter her nå som frivillige uten fem øre i betaling for å være her, og så skal vi fortelle dere hva som er problemet. Problemet er at det ikke finnes midler nok eller interesse

nok til å ivareta oss. Vi er tre ulike organisasjoner, og det må man bare ta utgangspunkt i. Man kan ikke forvente at vi skal svare med én stemme.

Det som er viktig, er å ta på alvor at dette signalet kommer fra oss, og det kommer i neste runde. Historien er ikke skrevet, for det har ikke vært interesse for å gjøre det.

Rune Bjerkli: Jeg hadde lyst til kort å si noen ord. I Finland må en historiker som skal skrive historie, kunne både svensk og finsk, ellers får han ikke lov. I Norge er det ikke sånn. For en person som skal skrive den kvenske historien, er det ikke obligatorisk at han skal kunne både finsk og norsk. Det er en god del av vår historie som faktisk bare står på finsk. Det er en av grunnene til at det er viktig å ha språket på plass.

Ivar Dervo: Jeg hadde lyst til å svare på Lysbakkens spørsmål om hva vi konkret forventer eller ønsker at Stortinget gjør. Da er det først å si at ifølge både Schnitlers grenseprotokoller og von Westens memoarer framgår det at det var det storfinske språk som var i bruk i Norge, og at det språket ble kalt for kvensk eller karelsk. I og med at folket også ble kalt for kvener, brukte man det begrepet, og det fortsatte man å bruke i Norge etter at gamle Kvenland var gått til grunne på 1200–1300-tallet. Det vi kan si om det språkets bruk tidligere, er at det var finsk som var skriftspråket. Enda så sent som i 1995, da jeg hadde gjort den store marsjen fra Finland til Norge, leste søskenbarn av meg fra min oldefars bibel på finsk. Den var på finsk. Det var finsk som var skriftspråket i Tana enda i min tid, og ikke kvensk.

Møtelederen: Da må vi gå videre til Rødt og Seher Aydar, som har 5 minutter.

Seher Aydar (R): Jeg har et konkret spørsmål til Norske kvener forbund. I innspillet til kommisjonens rapport etterlyser dere implementering av regelverk for konsultering og medbestemmelse, og dere skriver bl.a. at kvener må konsulteres i all utvikling av ny kompetanse om kvener. Kan dere si litt om hvordan slike konsultasjoner med kvenske interesser bør fungere rent praktisk?

Unni Elisabeth Huru: Ja, det skulle jeg gjerne kunnet svare på, for å si det sånn. Det er igjen det at jeg forventes å sitte med svaret. Jeg tenker at vi må samarbeide om hvordan vi skal kunne gjøre det. Man må ha midlene først for å kunne opprette disse organene. Vi sitter her som frivillige. Vi trenger midler for å ruste oss opp. Vi har kvensk kompetanse innenfor våre institusjoner som er å hente på de ulike fagfeltene, men det vi mener, er at vi må ha inn f.eks. Kulturrådet, la oss si det. Hvis man skal kunne dele ut midler til kvenske formål,

må man ha en mye større oversikt over hva det kvenske egentlig er. Man må ha et mye større fokus på å gå inn og forstå det kvenske. Når man ikke har en god nok oversikt over hva det er, kan man selvfølgelig heller ikke vite det.

Jeg sitter ikke med svarene på hvordan det nøyaktig skal kunne gjøres, for det har jeg ærlig talt ikke nok kunnskaper om. Jeg mener at når man sitter på den makten man har, må man i det hele tatt stille seg spørsmål om man egentlig har fått med seg og stilt de riktige spørsmålene. Jeg har nok ikke svaret på hvordan man skal gjøre det, men man må i mye større grad gå inn og se om man faktisk har klart å få gjort det riktige rundt det, eller om man bare har tatt den raskeste veien. Det er ikke et godt nok svar til det du trenger, tenker jeg.

Seher Aydar (R): Nei, men jeg tenker at du svarer det du vil svare, og det er jo det jeg er ute etter, så takk for det.

Jeg vil gjerne følge opp med et spørsmål til. Dere skriver også at kommisjonen ikke har svart godt nok på hvordan de enkelte kvener over hele landet skal kunne oppleve tilhørighet, utvikle sin egen forståelse og finne sin kvenske identitet. Ut fra deres ståsted og erfaring: Hvordan mener dere fra kvensk hold at et slikt arbeid bør begynne?

Unni Elisabeth Huru: Det vi har tenkt på når vi har skrevet det, er at vi har kvener som bor i de opprinnelig kvenske områdene. Der har man i hvert fall noe tilgang på et kvensk samfunn. Men som Balto var inne på i stad: For det samiske har man veldig mange steder. Kvener har ofte ikke noe sted å gå eller noen å henvende seg til. Når man er fornorsket nok, vet man ikke engang at man har vært kven, og man vet ikke hvor man skal starte. Dette er egentlig en ganske tung identitetsprosess. Jeg har jobbet mye med folk som har vært i identitetsprosesser. I det hele tatt å stå helt alene i den, i alt det som skal foregå der, er veldig tungt og veldig vanskelig. Det er veldig mange som får et sjokk når de opplever at de egentlig er kven, og så skal de gå den lange veien alene. Det blir på en måte et individuelt spørsmål. Når man ikke har noe sted å gå, når man ikke har noen samlingsplasser, når man ikke har helt naturlige steder å henvende seg, er det også fordi man ikke har sterke nok kvenske institusjoner, for man har ikke midler nok til å drive dem. Alt går jo på laveste batteri overalt. Det er rett og slett vanskelig for folk å komme i gang og å finne veien fram. Det er en lang identitetskamp det er snakk om.

Seher Aydar (R): Takk for beskrivelsen.

Jeg skal stille et spørsmål til, så får dere heller stoppe når tiden er ute, for det kan hende det tar litt tid å svare på.

Så vidt jeg kan se, tar alle de kvenske og norsk-finske organisasjonene til orde for grenseoverskridende samarbeid om både språk og språkutdanning, læremiddelproduksjon osv. Kan dere si noe om hvilke erfaringer som finnes med slikt grenseoverskridende samarbeid, og om dere har noen tanker om hvordan slike initiativer kan styrkes for å bidra til kvensk og norsk-finsk språkre- vitalisering?

Bjørnar Seppola: Vi har hatt et sånt samarbeid i 20 år med Tornedalen og Nord-Finland, og der har vi den fordel at der prater jeg på mitt eget språk hele tiden. Det er kanskje det eneste forumet hvor jeg har mulighet til å delta og prate på mitt eget språk. Jeg har vært på kvensk festival i Norge. Der finnes det ikke en person jeg kan snakke med, for det er ikke lenger kvensktalere i de kvenske miljøene. I store deler av Nord-Troms finnes det ikke en eneste person igjen som snakker språket. Jeg er helt alene. Det kan dreie seg om noen titalls personer som er igjen. Det er ingen barn som lærer seg det gamle kvenske språket, men det er en god del barn som leser finsk. Samarbeid over grensene er veldig godt for dette, men det må midler til. Jeg har aldri hatt fem øre til sånt. Man må spleise sammen pengene, komme seg over og prate og bruke fritiden på det. Det hjelper.

Møtelederen: Vi må dessverre gå videre. Nå er vi kommet til Venstre og Grunde Almeland, som har 5 minutter.

Grunde Almeland (V): Takk for at dere er her i dag, og for at dere svarer på spørsmålene fra oss.

Jeg satt og lurte litt på de konkrete tiltakene som dere har kommentert i ulike høringsinnspill. Hvis jeg begynner med Norske kvener forbund, sier dere litt om det nasjonale kompetansesenteret og hva det kan være. Jeg er – om jeg får lov, komitéleder – kanskje noe enig i at det i utgangspunktet er formulert litt vagt hva det skal være, så dette er egentlig en anledning til å si litt mer om hva dere skulle ønske at et sånt nasjonalt kompetansesenter kunne gjøre og kan være, for å dekke opp en del av de sorte hullene dere identifiserer.

Unni Elisabeth Huru: Da er vi egentlig litt ved der Audun Lysbakken startet. Vi tenker at det nasjonale kompetansesenteret kan få ansvaret for å få opp det som mangler av forskning på kvensk historie – også skogfinsk, vil dere høre – så det kan jo være en ting. Slik jeg har lest det, er man mest opptatt av akkurat fornorskingsbiten, og det skjønner jeg, for man må jo avgrense spørsmålene om man skal jobbe med det. Men så lenge man ikke har forstått forhistorien, kan man heller ikke ha sett helt hva som har skjedd, og hva som er for-

skjellen fra før og til nå. Så ja, vi har tenkt at det må være et naturlig sted å starte.

Jeg vet ikke om jeg kan få lov til også å si at vi har et veldig godt samarbeid med meänkielitalende på flere områder, både kulturelt og når det gjelder språk. Vi mener at f.eks. å bruke Sveriges Radio og det meänkielispråket over til Norge ganske raskt, kan være med på å hjelpe til – som et enkelt, konkret eksempel på hvordan man kan bruke den språkkompetansen.

Grunde Almeland (V): Er det noen flere som vil kommentere på det?

Raija Nakken: Her glemte du å nevne norskfinner også. Det hadde vært veldig fint hvis det hadde vært deltakelse fra norskfinner også i et sånt program som du utlyser.

Grunde Almeland (V): Dette var jo egentlig et spørsmål fra meg til hvert enkelt forbund om hva man ønsket at et sånt kompetansesenter skulle være for dem man representerer. Det er egentlig også en invitasjon videre til Norsk-Finsk Forbund, om dere har noe mer dere vil at vi skulle tenke der. Vil du svare med en gang?

Raija Nakken: Alt det som Unni nå forteller, kunne jeg godt tenke meg at norskfinnene også ble en del av, for vi er tross alt en del av minoriteten. Våre minoriteter vil ikke bli betegnet som kvenske, så det må bli et kvensk/norskfinsk prosjekt. Det er også veldig viktig at deltakere fra vårt miljø også blir med der, for at det skal bli sannferdig og sett fra alle synsvinkler og perspektiver.

Rune Bjerkli: Det var jo snakk om norskfinner her, om de ikke er kvener. Jeg betrakter det som at man egentlig er ett folk – et finsk folk. Om man kaller seg kven eller norskfinsk – det er mye følelser i det, men fakta er at man har finske aner. Da er det klart at det er like greit for oss på norsk side av grensen å samarbeide med finsk radio, for de har samme problem i Sverige med meänkeli og elevtallene der. Når jeg går gjennom dataene, ser jeg at antallet elever i meänkeli har gått fra 700 til 160 på 10–20 år, så de har de samme problemene der. Det er veldig viktig for oss å støtte opp om det finske. Empirien i forskningen viser også at små minoriteter klarer seg mye bedre når man lener seg opp mot majoritetsland eller -områder.

Grunde Almeland (V): Jeg noterer meg grundig nettopp det poenget med mer samarbeid over grensene. Jeg vil også gi Kvensk Finsk Riksforbund en anledning til å svare på spørsmålet mitt om nettopp et kompetansesenter – om dere er grunnleggende enige i den

ideen, og om det kan være med på å dekke flere av de behovene dere ser.

Bjørnar Seppola: Hvis det skal bli et norsk kompetansesenter som arbeider på norsk, er det ikke så veldig interessant. Jeg vil gjerne få et senter hvor vi kan komme sammen og bruke språket, hvor vi har ansatte som snakker språket. I dag kan jeg reise på Kvensk institutt, men de kan ikke snakke med meg. De har bare norsk. Om man lyser ut en annonse i Osloavisa og ansetter folk på dette senteret, og det bare er nordmenn som ikke kan snakke på dette språket, blir det helt annerledes enn det skal være. Så vi må få styring selv, slik at vi selv kan styre og utvikle ting. I dag er det de utenforstående, de norske og til dels de samiske som styrer.

Møtelederen: Vi går til Miljøpartiet De Grønne og Lan Marie Nguyen Berg, 5 minutter.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Da vil jeg starte med å si tusen takk for at dere er her. Det var også et ganske sterkt innlegg om at dere er her frivillig, og at dere, som representerer en viktig del av norsk kultur, historie og samtid, kommer hit og deler deres tanker. Det setter jeg veldig stor pris på. Jeg synes også det dere sa om kulturminner, var veldig interessant, og det er absolutt noe som vi skal ta med oss. Det hørte jeg også litt om da jeg var på museet i Vadsø.

Angående dette med nasjonale kompetansesentre hører jeg at dere kanskje etterlyser en slags profesjonalisering av arbeidet knyttet til hvordan vi ivaretar kulturen – både kvensk, norsk og finsk kultur, språk og historie. Er det da nasjonale kompetansesentre, eller kunne det vært en slags modell etter Sametinget, med et kvensk–norsk–finsk sameting? Har det vært noe dere har diskutert?

Unni Elisabeth Huru: Det har ikke vært et spørsmål for oss å diskutere, men det er klart at hvis man i det hele tatt hadde hevet det spørsmålet vi er inne på nå – og da er vi litt der Balto var i sted også – må man følge opp dette over tid. Vi sitter her for første gang i dag, og dere skal begynne å jobbe med det nå. Jeg tenker at dette er en modningsprosess man må ta over tid. Ingen sitter med svarene her nå, etter noe som har holdt på så lenge. Jeg tror ikke alle svarene kan gis i dag, men at både rapporten og det som skjer nå, er en start på det, tror jeg. Hvis man skulle klare å sitte med svarene i dag, hadde man jammen gjort jobben sin godt, men det er jo ikke derfor vi sitter her. Vi sitter her fordi dette er problematisk.

Jeg tenker at kulturminner er det ene. Dere har alle vært i Nord-Norge nå, tenker jeg, og vet at det meste fra de områdene vi kommer fra, er brent. Det lille som er

igjen, må nå tas vare på. Vi er opptatt av at det kvenske blir synlig i det – at man ikke bare blir en parentes. Det er det vi sier. Det er noe med verdighet og det i det hele tatt å være i det landskapet. Akkurat hvordan det med kompetansesenteret skal løses, vet jeg ikke, men jeg mener i hvert fall at man skal forske videre utover det som har vært mandatet her, å konsentrere seg om 1852 og fram til i dag, i og med at vår historie er så dårlig dokumentert. Det mener jeg.

Ivar Dervo: Jeg har lyst til å svare på spørsmålet ditt. Det enkleste Stortinget kan gjøre, er å anerkjenne finsk som et minoritetsspråk i Norge igjen og gi det nivå 3, slik at vi kan komme i gang med barnehager og skoleklasser. Så kommer de andre tingene som gjelder kultur, av seg selv senere. Det er helt avgjørende, og det er en enkel ting å kunne vedta. Det er nemlig slik etter FNs menneskerettskonvensjoner at det er folk som har rett til språk, ikke språket som har rett til seg selv. For oss er det finsk som er grunnlaget også for den kvenske kulturen i fortsettelsen. Det enkleste grep som kan tas her fra Stortinget, er å ta finsk tilbake inn i minoritetsspråkene og anerkjenne det på nivå 3, slik at vi kan komme i gang med skoleklasser og barnehager. Da kommer kulturen også av seg selv.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Takk for det. Jeg ønsker ikke å trække feil på noe vis her, men sånn som jeg egentlig forsto det på Norske kveners forbund – og dere representerer jo veldig mange – mener dere at finskunderservisning ikke nødvendigvis vil ivareta kvenskunderservisning, så det må være to forskjellige?

Unni Elisabeth Huru: Ja. Kvensk er anerkjent som et minoritetsspråk i Norge, og det mener vi jo at man skal fortsette å ivareta. Vi sier ikke at man ikke skal ivareta det finske. Jeg mener at man må kunne jobbe med dette parallelt, som to helt ulike saker. Man trenger ikke å mikse alt i hop for at man skal få til dette. Det kvenske språket er et kvensk språk, og det er internasjonalt anerkjent, og ferdig med det – og så jobber vi framover med det som utgangspunkt. Det er det enkle svaret fra oss.

Bjørnar Seppola: Jeg har en kommentar. Vi trenger et forum hvor vi kan komme sammen. I dag har vi én dag i året hvor vi får lov til å prate i 2 minutter hver. Vi må ha et forum, et slags råd hvor de finske og kvenske folkene kan komme sammen og arbeide. Det tror vi.

Møtelederen: Da er vi kommet til den åpne spørsmålsrunden på 10 minutter. Nils T. Bjørke er først ut.

Nils T. Bjørke (Sp): Det er interessant å høyra på, men eg har lyst til å høyra litt frå Kvenungdommen.

Kva er den største utfordringa, føler de, og kva forhold har de til opplæring i det finske språket i forhold til det kvenske? Ikkje som ein konkurrent, men som ei utfylling.

Vebjørn Vinjar Karvonen: Kvenungdommen er opptatt av at språket ikke bør være en begrensning for hvorvidt man kan ha en tilknytning til den kvenske kulturen. Kvenungdommen er også veldig opptatt av at kvensk er anerkjent som et minoritetsspråk, og at det bør være vitalt, men vi ønsker ikke den konkurransen som dessverre ofte dukker opp i denne sammenhengen.

Møtelederen: Jeg har ikke registrert flere spørsmål fra komiteen, og vi går over til avslutningsfasen, hvor dere inviteres til å komme med noen betraktninger hvis dere ønsker det – begrenset til inntil 5 minutter totalt for dere alle. Ordet er fritt for den som ønsker å starte.

Unni Elisabeth Huru: Da vil jeg bruke tiden vår til å si følgende: Norske kveners forbund vil fortsette å bidra til et forsonet samfunn, og vi retter nå det meste av vårt arbeid inn mot det. For oss er det viktig å peke på at språk var et viktig middel for å ødelegge. Nå vil språk være en viktig nøkkel for å gjenopprette.

Et helhetlig opplæringstilbud i både barnehage, grunnskole, videregående skole, høyere utdanning og voksenopplæring vil legge grunnlag for revitalisering. Voksne som helt eller delvis har mistet språket, bør få mulighet til å lære det. Det kan gjøres gjennom tilrettelegging for nettbaserte studier og undervisning. Et nordisk grenseoverskridende samarbeid om språk, språkutdanning, læremiddelproduksjon og språkrevitalisering vil være nyttig.

For å kunne bygge videre på den kvenske kulturen må man kjenne den og kjenne seg igjen i den. Derfor er det viktig å sikre bedre vilkår og økonomiske ressurser, slik at kvensk materiell og immateriell kulturarv ivaretas.

Gjennom å ruste opp kvenske institusjoner og frivillige organisasjoner vil man sikre at eksisterende kompetanse blir tatt i bruk, og at ny kompetanse kommer til. Endringer vi ønsker å få til, må bygges ut fra det kvenske. Kvenene bor, som alle andre, lokalt, og kommunene må løftes gjennom økonomiske bevilgninger for å kunne følge opp forsoningsarbeidet. Vi ser at det også gjelder for urfolk og de andre nasjonale minoritetene.

Kulturformidlingen må styrkes. Kulturlivet har en sentral rolle i det å fremme toleranse og forståelse for andre. Kulturformidling skaper refleksjoner over og innsikt i andres historier, verdier, identitet og forståelse for det samfunnet vi lever i.

Befolkningens generelle kunnskaper er dessverre svært mangelfulle. En bred satsing på formidling av kunnskap om kvener, urfolk og andre nasjonale minoriteter og norskfinner må til. En bred satsing innebærer et kunnskapsløft for både offentlig sektor og sivilsamfunnet.

Satsingen må også gjelde ansvarliggjøring av statskanalen NRK. Myndighetene må styrke det nordiske mediasamarbeidet for å utvikle det kvenske medietilbudet. Det er spesielt viktig å prioritere medietilbudet til barn og unge, men samtidig sikre at kvener får høre nyheter og informasjon på sitt eget morsmål.

En nøkkel til forsoning er å anerkjenne verdien av at Norge alltid har vært et flerkulturelt samfunn, og at øst-vest-perspektivet som samer, skogfinner og kvener har brakt med seg, er en berikelse for landet. Så vil vi minne om at de andre nasjonale minoritetene må slippes inn i dette forsoningsrommet.

Bjørnar Seppola: Da skal jeg legge til at vårt syn er at det er foreldrene som skal få lov til å bestemme hvilket språk deres barn skal ha. Det er ikke Stortinget og en organisasjon som av politiske grunner skal bestemme hvilket språk barnet skal ha. Foreldrene skal få rett til å være finsk når de vil, og være kvensk når de vil. Får man opplæring, får man lære å lese og skrive, retter det andre seg selv. Det er ikke så komplisert, men vi trenger et råd i tillegg.

Om du, Bjerkli, har noe å legge til, får du resten av minuttene.

Rune Bjerkli: Jeg skal bare nevne en ting. Det var snakk om kompetansesenter og forsoningssenter. Jeg er mer opptatt av å snakke om ressursenter, for kvener og norskfinnene har alltid vært en ressurs i landet, og jeg satser på at det vil de være i framtiden også. Det er det som må være grunnleggende når man tenker på et slikt senter.

En annen ting er at det er snakk om minoritetsspråk. Stortinget har faktisk vedtatt at finsk er et minoritetsspråk. Det står i opplæringsloven at norskfinner og kvener som minoritet har rett til finskundervisning. Da betrakter jeg finsk som minoritetsspråk. Det er regjeringen og rådgivere i departementet som definerer at bare kvensk er et minoritetsspråk. Det har de bl.a. gjort overfor Europarådet. Vi jobbet veldig mye for dokumentasjon i 2020, da noen rådgivere i departementet hadde informert Europarådet om at man skulle stryke finsk fra minoritetsspråkpakten.

Et enkelt grep man kan gjøre, og jeg håper Stortinget kan gjøre det fort, gjelder det at vi til stadighet ser at det finske språket på en måte blir tiet i hjel. Jeg kan ta et eksempel fra den videregående skolen i Nordreisa, der jeg er fra. Der har man hatt elever som har tatt finsk på videregående skole – kun finsk. For en del år siden var det fire

stykker. Det var en rådgiver for elever som tok samisk og kvensk. Den beskjeden man egentlig ga til elevene, var at de som tar finsk, egentlig ikke er ønsket. Det er slike mekanismer i hverdagen vi vil ha bort. Man må snakke om det finske også.

Møtelederen: Jeg avbryter der, for tiden er ute, men Norsk-Finsk Forbund får likevel 2 minutter – bare for å være helt millimeterrettferdig.

Raija Nakken: Det finnes krefter i samfunnet i dag som mener at norskfinner skal innlemmes i begrepet «kvener». Det er ikke akseptabelt. På den måten blir vår identitetsfølelse sterkt krenket. Kvener representerer ikke oss. Deres språk er ikke vårt, og deres interesser går i en annen retning enn våre. Våre forfedres språk var finsk, og derfor er vårt minoritetsspråk finsk. Tross fornorskingspolitikken var finsk et levende språk helt fram til 1960-årene. Mange steder i Nord-Norge snakkes det fremdeles finsk daglig enkelte steder.

Vårt mål er å få finsk språk godkjent som minoritetsspråk i Norge i henhold til internasjonale konvensjoner. På denne måten kan vi revitalisere våre forfedres språk og bygge opp forsoning i samfunnet.

Vi kjenner oss ikke igjen i det språket som i dag kalles kvensk. Denne betegnelsen er ikke brukt historisk verken i Finland eller i Sverige. Vi kan ikke se at sannhetskommisjonen i sin rapport har tatt hensyn til det finske språket i arbeidet eller i forslag til tiltak.

Det finske språket ble lest, sunget og snakket helt til våre dager og ble brukt som hjelpespråk i undervisningen i 1936. Det finske språket var det hellige språket som ble brukt historisk også i religiøse sammenhenger, og brukt som hjelpespråk i undervisningen. I 1936 ble det finske språket forbudt brukt som hjelpespråk. Elevene ble fysisk og psykisk straffet dersom de brukte språket, som var deres morsmål. Dette førte til langvarige traumer for elevene som ble utsatt for dette, og som vi vet i dag, kan traumer overføres til neste generasjon.

Vi er skuffet og bekymret for utviklingen av de opprinnelige finske stedsnavnene. Dette hadde vært unngått hvis det finske språket og rettskrivingen hadde blitt ivaretatt. De opprinnelige finske navnene blir i dag betegnet som kvenske, selv om de har finsk ortografi. Flere kulturminner og offentlige institusjoner er definert med bare kvensk navn, med kvensk opprinnelse. Dette gjelder f.eks. museer, institutter, teatre, byggeskikk, båtbygging, sanger, salmer, sauna, og man unnlater å opplyse om ...

Møtelederen: Jeg er lei for det, men jeg må avbryte deg nå. Jeg beklager det.

Jeg sier tusen hjertelig takk til dere alle for at dere stilte opp. Dette avslutter denne delen av høringen, og vi vil gjenoppta høringens siste del kl. 18.55.

Høringen ble avbrutt kl. 18.49.

Høringen ble gjenopptatt kl. 18.55.

Felles høring med Skogfinneforeningen og Skogfinske interesser i Norge

Møtelederen: Ifølge klokken er vi da klar til å starte opp igjen høringen.

Jeg vil ønske velkommen til Skogfinneforeningen, som er representert ved Rune Hernes Bjerke og Erik Vadhholm. Velkommen skal dere være.

Velkommen også til Skogfinske interesser i Norge, som er representert ved Terje Audun Bredvold, Birger Nesholen og Gunilla Tangen.

Da er det sånn at hver av dere får 5 minutter til innledning. Så får saksordfører Harberg 10 minutter, og deretter får hver partigruppe i komiteen 5 minutter til spørsmål. Til slutt blir det en åpen spørsmålsrunde på 10 minutter, og så blir det en kort oppsummering på slutten, total tid inntil 5 minutter for dem som ønsker det.

Så er det viktig å svare kort og konsist. Husk å skru av og på mikrofonen når dere snakker – i og med at det både er referenter her og videooverføring. Så vet dere at når det begynner å nærme seg at tiden er ute, 30 sekunder før, lyser lampen, og da er det greit å gå inn for landing – så slipper jeg å måtte være streng og kutte.

Da er det Skogfinneforeningen som først får ordet til en innledning på inntil 5 minutter, vær så god.

Rune Hernes Bjerke: Takk for det.

Skogfinneforeningen takker for invitasjonen til høringsmøtet og for anledningen til å kaste lys over den skogfinske minoriteten og behovene for forsoning.

Norges institusjon for menneskerettigheter gjennomførte i 2021 en undersøkelse av befolkningens holdninger til urfolk og nasjonale minoriteter. Rapporten viste at skogfinnene er den av minoritetene som er dårligst kjent i befolkningen. Jo lenger unna Østlandet du beveger deg, og jo yngre du er, desto lavere kjennskap til skogfinnene har du. Dette viser at fornorskingspolitikken, usynliggjøringen og assimileringen av skogfinnene har vært vellykket. Den påførte skammen over å være skogfinne har fått konsekvenser som det skal litt til å rette opp i. Takket være at skogfinnene i siste liten ble inkludert i sannhets- og forsoningskommisjonens mandat, er det likevel grunn til å våge å være optimistisk.

Skogfinneforeningen har levert et høringsinnspill der vi foreslår ti tiltak for å gjenreise den skogfinske kulturen, delt inn i fire temabolker. Veien til forsoning går gjennom kunnskap, og vi mener at undervisningsopp-

legg om skogfinner og andre nasjonale minoriteter må etableres på alle nivåer i skoleverket. Kunnskapen må være rotfestet i et pålitelig faktagrunnlag, noe som krever en akademisk tilnærming og økt forskningsinnsats.

Vi har kalt Norsk Skogfinsk Museum et episenter for informasjon og formidling og mener at forskningen må knyttes opp mot museet i tillegg til en egnet akademisk institusjon. Et museum er ikke bare en samling gjenstander. For å kunne fylle rollen som en nasjonal institusjon må Norsk Skogfinsk Museum styrkes med ressurser til drift, forskning og formidling. Videre mener vi at den nasjonale statusen må forplikte fylkene i alle de opprinnelige bosettingsområdene til å ta eierskap. Vi snakker om store deler av Østlandet og Trøndelag.

Skogfinske kulturminner må registreres og trenger et sterkere vern gjennom lovmessige hjemler, særlig i en tid hvor skogsdrift er blitt industri og infrastrukturprosjekter spiser seg innover i landskapet og konkurrerer med naturvern og kulturvern.

Likeledes peker vi på restene av språket, familie- og stedsnavn som en del av den immaterielle kulturarven som må beskyttes og videreutvikles.

Organisasjonene til de nasjonale minoritetene og samene står på døgnbemannede vaktposter. Synliggjøring og formidling knyttet til minoritetene har i stor grad vært avhengig av frivilligheten. Skogfinneforeningen er en ung organisasjon, men erfarte raskt at frivillig innsats og medbestemmelse ikke er i likevekt. Her ligger et godt potensial for vinn-vinn ved å styrke minoritetskompetansen i de ulike etatene og sikre gode vilkår i frivilligarbeidet.

Filmskaperen Marte Hallem åpnet dører inn til det skogfinske for mange med filmen Fremmed blod. Vi vet at dette var et viktig og positivt bidrag til nysgjerrighet, stolthet og identitet blant mange skogfinner der ute. Vi ser fram til at Stortinget gjennom sine tiltak åpner enda flere dører, og vi går forventningsfullt høsten i møte, skulder ved skulder med kvener, norskfinner og samer.

Takk for det.

Møtelederen: Tusen takk skal du ha.

Da er det Skogfinske interesser i Norge, som har inntil 5 minutter til en innledning, vær så god.

Birger Nesholen: Takk for det.

Skogfinske interesser i Norge ble stiftet i 1999 og har vært med i hele den perioden som skogfinnene og de andre nasjonale minoritetene har vært nasjonale minoriteter i Norge. Som Rune sa, er det ikke bare undersøkelser som viser, men også vår praktiske erfaring stadig vekk, at skogfinnene er den mest anonyme av de nasjonale minoritetene i Norge, og den det er minst kunnskap om. Et litt historisk eksempel på det er at da Utenriksdepartementet i 1998 hadde ute på høring den stor-

tingsproposisjonen, St.prp. nr. 80 for 1997–1998, som resulterte i ratifisering av rammekonvensjonen og etablering av nasjonale minoriteter, var ikke skogfinnene nevnt i det hele tatt i det høringsdokumentet.

Etter at sannhets- og forsoningskommisjonens rapport kom, har det blitt noen funderinger på om det er sånn at store deler av den manglende kunnskapen faktisk også har vært med bak etableringen av sannhets- og forsoningskommisjonen. Den ble etablert i 2018, og det var en imponerende, prisverdig dialog og et samarbeid i flere trinn mellom samiske organisasjoner, kvenske organisasjoner og presidentskapet på Stortinget, som i flere prosesser med høringer og møter kom fram til en konkretisering av mandat og oppdrag for kommisjonen. Der var det ingen som representerte skogfinnene, og dem var det sannhetskommisjonen selv som tok inn, først over ett år etter dette – uten at kommisjonen ble supplert med noen person med kunnskaper om skogfinnene. Det lider rapporten av i veldig stor grad.

Dette forsto vi først rekkevidden av da vi så rapporten og så historien bak etableringen av kommisjonen, at det ikke i det hele tatt var noen som spilte inn skogfinnene til grunnlaget for etablering av kommisjonen. Jeg ser dette som forklaringen – eller beviset, nærmest – på at rapporten inneholder veldig mange færre konkrete eksempler på effekter av fornorskingsprosesser for skogfinnene, enn den gjør tilsvarende for samer og kvener. Det er ikke fordi de eksemplene ikke finnes, men jeg tar det som et eksempel på at i kommisjonen har skogfinnene ligget litt på sidelinjen, og det har ikke vært noen person der med spesiell kompetanse på den skogfinske historien.

Det manglende perspektivet på skogfinnene i rapporten er aller mest tydelig når det gjelder situasjonen i dag, eller i vår tid eller de siste 25 årene. Det er totalt fraværende, og de siste 25 årene er kanskje den perioden der vi har opplevd det største forsøket fra elementer i forvaltningen på å styre de skogfinske interessene, gjennom en forlengelse av de fornorskingsprosessene som stammer fra generasjoner tilbake. Dette har pågått helt til nå. Sannhetskommisjonens rapport har ingenting om det – ikke i det hele tatt – og dette er det som i stor grad har farget oss som enkeltpersoner og som minoritet.

Vi har spilt inn måter å gjøre dette på, men saken er at den rapporten ikke er beskrivende for skogfinnenes situasjon som minoritet og som deltagende i sannhetskommisjonens rapport, kan man si. – Takk.

Møtelederen: Tusen takk.

Da går vi til saksordfører Svein Harberg, som har ti minutter til spørsmål.

Svein Harberg (H): Takk for gode innledninger, takk for sist, og takk for innsendt materiale. Dere er

prisverdig konkrete i tilbakemeldingene. Det gjør arbeidet enklere for oss.

Først har jeg lyst til å si at det er et faktum at dere ikke var med fra starten av i dette arbeidet, og det er ikke unaturlig at dere kan ha rett i at det har preget det videre arbeidet. Samtidig må jeg si at det er veldig mange steder dere også er nevnt, men gjerne sammen med andre som det blir skrevet om. Det er riktig. For min lesning av rapporten har det likevel fortalt meg mye om det som dere har vært gjennom.

Det er det første spørsmålet mitt. For Stortinget er dette en bestilling for å kunne forholde seg til fornorskingen og ta et oppgjør med den. Opplever dere kanskje – eller forhåpentligvis – at det er nok grunnlag her til at vi kan gjøre det? Så kan vi være enige om at historien er mangelfull.

Rune Hernes Bjerke: Jeg ser at de forsoningsforslagene vi har spilt inn – i flere omganger, for så vidt – til kommisjonen, vinner gjenklang i de pilarene som kommisjonens rapport bygger på. Da er det vanskelig å være uenig i kommisjonens konklusjoner, selv om det er framkommet på et for oss tynt grunnlag. Til å være såpass skjevt i utgangspunktet, som også Birger er inne på her, tror jeg vi må kunne si at konklusjonene gir oss grunn til å være optimistiske.

Birger Nesholen: Jeg vil supplere det litt ved å hen vise til sannhets- og forsoningskommisjonens egen rapport om hva man mener med fornorskning. Det står på s. 115:

«Fornorskingspolitikk kan defineres som målrettede, statlige, regionale eller lokale tiltak som skulle få gruppene «til å gi opp sine språk og kulturelle særtrekk – og erstatte dem med norske ekvivalenter.»»

Det er noe av det vi har erfart gjennom de siste 25 årene.

Så står det videre, på s. 117:

«Begrepet «fornorsking» kan med andre ord noen ganger brukes om begge disse prosessene, altså både om den målbevisste fornorskingspolitikken som hadde fornorsking som målsetting, og om andre prosesser som fører til fornorsking.»

Det skal jeg si deg at vi har opplevd de siste 25 årene, og vi hadde store forventninger til at sannhets- og forsoningskommisjonens rapport ville være det dokumentet eller det arbeidet som brakte det vi har erfart de siste 25 årene, fram i lyset. Det kom ingenting.

Svein Harberg (H): Takk skal dere ha – og så er det vår oppgave å behandle det som står i kommisjonens rapport. Jeg har uttalt at vi må behandle det som står

der, og så kan vi kommentere noe om det som ikke står der, og de innspillene tar vi med oss.

Skogfinneforeningen har en spennende beskrivelse når det gjelder språk, nemlig å få tilbake et rituel språk. Kan dere si litt mer om hva som ligger i det?

Rune Hernes Bjerke: Vi fikk en professor på Universitetet i Tromsø til å gjøre en vurdering av hva som ville være mulig med tanke på det skogfinske språket. Det ble i hans notat kalt «revitalisering», som en overskrift, men det peker på to relativt ulike utviklingsretninger, hvor den ene retningen ville være å få skogfinsk tilbake som et bruksspråk. Det vil vi si at han problematiserer, og det ville kreve altfor store ressurser og innsats.

Det andre alternativet han skisserer, er det rituelle språket. Det vil si at man sørger for å ivareta det som allerede finnes, og kunne knytte det opp til nettopp det «rituel» betyr, nemlig riter, tradisjoner og markeringer innenfor den skogfinske kulturen. Senest i fjor tok biskopen i Hamar initiativ til en samtale med de skogfinske organisasjonene. Dette var rett før det var planlagt en skogfinsk dåp. Det kan være et godt eksempel på hvordan man kan forsøke å få språket tilbake ved livets større anledninger. Det finnes også kulturelle uttrykk for øvrig som det går an å trekke fram gjennom forskning, ved rett og slett å bygge på de restene som er der.

Det må selvfølgelig være noe som tar tid, og som krever den rettmessige innsatsen fra fagpersoner.

Svein Harberg (H): Så et spørsmål til begge om dette med et kompetansesenter, for det er foreslått. Som det har vært sagt tidligere, er det noe vagt hva det skal være, men det omtales som et felles kompetansesenter om urfolk og minoritetsgrupper. Det oppfatter jeg at dere begge støtter opp under, samtidig som dere også løfter fram Norsk Skogfinsk Museum som et naturlig knutepunkt for dette. Kan dere si litt mer om hvordan dere tenker at et felles kompetansesenter kan knyttes opp mot den kompetansen som dere vil bygge rundt museet?

Birger Nesholen: Jeg er litt usikker på om du mener et kompetansesenter for urfolk og minoriteter generelt.

Svein Harberg (H): Det er jo det som er foreslått av kommisjonen.

Birger Nesholen: Ja – og det har for så vidt vi også foreslått, i ulike sammenhenger. Det trenger Norge, det kan vi si. Staten, regjeringen trenger det. Det var noe av det som ble diskutert tidligere nå i dag, med et kontrollorgan for å passe på at utviklingen går dit som Stortinget vedtar. Det støtter vi fullt ut.

Hvis du tenker på dette i sammenheng med Norsk Skogfinsk Museum, som vi har jobbet med siden slutten

av 1990-tallet, og som nå er under bygging, er det i utgangspunktet det som er samlingene til de skogfinske museene, der de to første ble etablert allerede i 1942, og der vi har mengder av materiale i det som nå er Norsk Skogfinsk Museum, den konsoliderte institusjonen av fire eldre museer.

Vi er veldig glade for at sannhets- og forsoningskommisjonen tenker på museet i samme gaten som vi har tenkt, at det er et slags kjernepunkt i mange sammenhenger for det skogfinske, for det blir et slags nav for dokumentasjon og kunnskap om det skogfinske innholdet – når så mye er fornorsket, så mye har forsvunnet, og språket er borte. Det er ikke sånn at vi har mistet språket, for vi som lever nå, har aldri hatt språket. Det forsvant før vår tid.

Det er noe av det som gjør museer og dokumentasjonssamlinger relevante, for dette er ukjent materiale for alle dem som lever nå. Det er da forslag fra sannhets- og forsoningskommisjonen om å bygge ytterligere på museet som et dokumentasjons- og kultursenter, og alt sånt, og det er vi i gang med. Det er i tråd med det vi har jobbet med. Vi har bl.a. planer om å bygge på med et håndverkssenter, et bygningsvernsenter og den typen ting, som da har spesialiteter innenfor det skogfinske.

Svein Harberg (H): Veldig bra. Jeg registrerer at dere har vært tydelige på at ressursene til å bygge den kompetansen er en viktig del av utbyggingen av sentret.

Bare helt til slutt: Jeg opplever at dere sier at hvis en får på plass dette museet med det kompetansemiljøet, er det det nær sagt sterkeste symbolet på forsoning som dere kan ha for de skogfinske, som et utgangspunkt for det.

Birger Nesholen: Ja, det kan du si, det er selvfølgelig et symbol for at Norge som nasjon og storsamfunn aksepterer, respekterer og bygger opp det som man helt bevisst – målbevisst – fra forvaltningen ikke har villet bygge opp de siste 15 årene. De stillingene som vi nå har på budsjettet, som vi sendte inn som en krisepakke fordi museumsbygget nå er under bygging, er stillinger som vi i 15 år har søkt departementet om gjennom våre årlige budsjetter, uten å ha fått en eneste ny stilling. Så det at storsamfunnet, regjeringen, Stortinget, eller hva man skal kalle det, nå snur og viser en totalt annen side til støtte for utviklingen ikke bare av Norsk Skogfinsk Museum, men skogfinnene som minoritet og det kunnskapsmessige bak minoriteten og bak storsamfunnets behov for kunnskap, er positivt.

Terje Audun Bredvold: Det burde egentlig komme ved siden av erstatningen, får en si. Det var jo planlagt og ønsket før.

Møtelederen: Vi har ikke tid akkurat nå, men vi får garantert mulighet til å si noe om dette etterpå.

Vi fortsetter til Arbeiderpartiet og Frode Jacobsen, som har 5 minutter til spørsmål.

Frode Jacobsen (A): Takk for sist på Svullrya. Det var en fin dag og interessant kunnskap vi fikk der.

Litt i forlengelsen av det som ble sagt der, og det som er sagt her: Kunne dere si noe mer om språk? Dere har kanskje fulgt litt med på hva både Sametinget og også kvener og norskfinner har sagt før i dag. Når det gjelder språk og skogfinner, er situasjonen, slik jeg har oppfattet det, veldig annerledes – at det ikke er noen igjen som behersker språket, slik Nesholen sa. Kunne dere si to ord om hvordan situasjonen er for det skogfinske språket i Norge nå?

Birger Nesholen: Ja, det kan jeg si mye om. Som jeg sa, er det skogfinske språket utdødd som levende språk. De siste som pratet flytende finsk, døde midt på 1960-tallet. Jeg opplevde selv noen med et passivt språk, kan du si. Når de ble stilt spørsmål på finsk, dukket det opp igjen, slik at de da svarte med korte setninger på finsk.

Språket i seg selv er borte, men det finnes veldig mye dokumentasjon i Finland på det skogfinske språket. Helt fra 1800-tallet og innover på første halvdel av 1900-tallet var det mange språkforskere, ekspedisjoner fra Finland, som var der for å dokumentere det skogfinske språket. De var der ikke nødvendigvis for å dokumentere det skogfinske språket, men for å dokumentere en alderdommelig referanse til språkutviklingen i Finland, nettopp fordi det skogfinske språket – på samme måte som dialektene for dem som utvandret til Nord-Amerika – blir et arkaisk språk som konserverer seg i veldig stor grad.

Det vi jobber med nå fra museet, er å gjennomgå dels språkmateriale i Finland, dels annet arkivmateriale, dels lydmateriale – intervjuer og sånt – av skogfinner i arkiver i Finland, nettopp for å bringe mer realisme i diskusjonen om det skogfinske språket. Var det språket et ubegripelig språk som nesten ingen forsto, sånn det iblant er framstilt? Eller var det et klingende, klart, vakert finsk språk, sånn som andre beskriver det? Dette holder vi på å jobbe med nå for å få dokumentasjon på ved å gjennomgå kildemateriale og sånt noe.

Det er spesielt at det kan bli så mange varianter, for det er ingen av oss som kan finsk. Det høres bare ubegripelig ut, og det er noe som styrer hva vi synes om både finsk, kvensk og samisk språk. Det er en annen språkfamilie som vi ikke har begrep om å håndtere, kan du si.

Frode Jacobsen (A): Takk skal du ha. Det var dine ord, men jeg har den samme følelsen når det gjelder det språket.

Sist jeg sjekket, grenser ikke Finnskogen til Finland. Kan du si noe om hvorvidt det er noen grenseoverskridende problemstillinger her med Sverige og Finland? Er det noe samarbeid over grensene? Er det noen problemstillinger her som kan hjelpe oss i forsoningsarbeidet eller til å ivareta den skogfinske kulturen?

Birger Nesholen: Ja. Sannhetskommisjonen peker også på behovet for å støtte det grenseoverskridende samarbeidet – for alle minoritetene. For skogfinnene er det høyst relevant. Det handler om å støtte det arbeidet som allerede har vært siden 1960–1970-årene. Det har altså i over 50 år vært utveksling med ulike interesser i Finland, med foredrag fra oss i Finland, med utstillinger fra oss i Finland om skogfinnene, med besøk hit fra vennskapskommuner og andre miljø i Finland. Vi har hatt et løpende samarbeid med Sverige og dels involvert Finland også siden 1992, da vi etablerte et nordisk nettverk vi kaller FINNSAM – Finnbygder i samarbeid. Der har vi tre konferanser hvert år. Det er bare å sende en e-post, så får man innbydelse til de konferansene, som er på ulike geografiske steder i Norge, Sverige eller Finland.

Samarbeidet over grensen er utrolig aktivt, og det er så naturlig, for skogfinnene er jo utbredt på Østlandet i Norge, i Midt-Sverige og med røtter i Finland. Man er nødt til å samarbeide i hele den geografien hvis man i det hele tatt skal kunne trekke noen konklusjoner i det man forsker på.

Møtelederen: Da går vi til Senterpartiet og Nils T. Bjørke.

Nils T. Bjørke (Sp): Takk for orienteringa og takk for den dagen me fekk der oppe. Eg trur det var veldig nyttig og lærerikt med omsyn til den utfordringa – iallfall for min del.

Du var veldig oppteken av den fornorskinga som har skjedd dei siste 25 åra. Det kan vera eg som ikkje har følgt heilt med i timen, men eg vil gjerne ha litt konkretisering av det.

Eg har oppfatta at de har mykje samarbeid med Sverige og Finland på desse konferansane og slikt. Kva språk er det de brukar på dei konferansane?

Birger Nesholen: Vi bruker det språket som gjør at vi forstår hverandre. Det betyr at det nok er skandinavisk vi bruker mest, men engelsk hvis det er nødvendig, kan du si. Vi ser ikke det språklige som noe problem i det hele tatt i dag. Jeg husker tilbake til 1970-tallet, da det var utrolig vanskelig å finne noen i Finland det i det hele tatt gikk an å prate med, for de var så låst i det finske språket.

Når det gjelder konkretiseringen av de siste 25 årene, vet jeg ikke hvor mange detaljer jeg skal si om det.

Nils T. Bjørke (Sp): Viss du kan koma med eit døme eller to, slik at eg skjønar litt av ...

Birger Nesholen: Vi jobber med Norsk Skogfinsk Museum. Initiativet kom til Hedmark fylkeskommune i 1998, med søknad om midler til forprosjekt for å utrede et ansvarsmuseum for skogfinsk kultur i Norge. Der ble det markert at vi måtte vente med dette til museumsreformen og se hvordan det passet inn der. Da museumsreformen kom, ble det beinhard kustus – i første omgang fra fylkeskommunen – på at dette museet måtte inn under styring av en av de store norske museums-konsolideringene.

Det som da var aktuelt i Hedmark i første omgang, var Hedmark fylkesmuseum. Der ble det markert at som museum under den paraplyen av konsolidert enhet kunne vi ikke forvente å ha noen særrettigheter med muligheter til direkte kontakt med myndigheter og sånt i sammenheng med å være nasjonal minoritet. Det måtte gå tjenestevei, gjennom museet. Det gjorde at vi markerte at vi ikke kunne akseptere å inngå i en konsolidering som er på kollisjonskurs med rammekonvensjonen.

Det var antagelig det standpunktet som førte til at Kulturdepartementet i to år strøk det årlige driftstilskuddet til de to skogfinske museene som da var på Finnskogen, og som hadde hatt statsstøtte årlig siden 1976. Det gjorde at den ansatte på museet måtte jobbe i to år uten lønn for i det hele tatt å komme i land med dette. Det har ikke departementet gjort opp for ennå.

I årene etter tok man beslutning på politisk nivå i Kulturdepartementet om en aksept for Norsk Skogfinsk Museum, og så kom vi på statsbudsjettet fra 2006, men vi er fremdeles som nasjonalt museum for skogfinnene ikke funnet verdig plass på hovedposten, det nasjonale museumsnettverket i Norge. De nasjonale museene for skogfinnene og jødene står på post 76 i statsbudsjettet. Vi mener det sier litt om hvordan man ...

Nils T. Bjørke (Sp): Berre så eg forstår det rett: Det du tenkjer på med fornorsking her, er rett og slett at de ikkje har fått moglegheit til å byggja opp dykkar eigen kultur?

Birger Nesholen: Nei, men hva er det som er bakgrunnen for dette? Hva er det som er tenkningen bak at man skal legge de nasjonale minoritetsmuseene under styring av museer som har overgripende nasjonalt norsk perspektiv? Hva er det som gjør at man ikke kan akseptere at de nasjonale minoritetenes museer kan være frittstående uten overstyring? Vi har veldig mye materiale på dette, utrolig mye gjennom 25 år. Den motarbeidelsen opphørte – iallfall foreløpig – i 2021. Da tok man igjen et politisk grep.

Møtelederen: Vi må gå til Fremskrittspartiet. Lars Rem har 5 minutter.

Lars Rem (FrP): Takk for to grundige innledninger. Jeg må innrømme at jeg har vært mye på Finnskogen og i Hedmark på fisketurer med en god onkel i min barndom. Jeg tør egentlig ikke innrømme hvor gammel jeg var før jeg fant ut hvorfor det heter Finnskogen – og jeg ber om unnskyldning for det.

Hvilke tanker gjør de ulike organisasjonene for skogfinner seg om forskjellen på hvordan urfolk og nasjonale minoriteter behandles? Og siden det har vært skogfinner i Norge fra slutten av 1500-tallet, hvordan stiller de skogfinske foreningene seg til at de ikke regnes som urfolk, men som nasjonal minoritet?

Rune Hernes Bjerke: Skal jeg, som en variasjon, svare nå?

Jeg har skrevet som stikkord til min avslutning av de 5 minuttene at vi må prøve å unngå å komme borti uttrykket «når krybben er tom, bites hestene». Selv om rapporten fra sannhets- og forsoningskommisjonen er så skjev, som vi nå har gjentatt et par ganger, er det viktig at den skjevheten ikke fører til forfordeling – det er altså et uttrykk som kan brukes begge veier, har jeg lært, språklig sett. Det er viktig at vi ikke legger opp til en prosess hvor den sterkeste rett blir et kriterium. Jeg tror det er viktig at en leser rapporten med et edruelig blikk, og så kan man kanskje starte bakerst, med det lille tillegget som et kommisjonsmedlem har lagt inn der, som sier noe om hvordan kommisjonsarbeidet faktisk har forårsaket den skjevheten.

Jeg tror jeg lar det være mitt svar på første spørsmål. Så er jeg mest opptatt av at de nasjonale minoritetene får den statusen som både rammekonvensjonen og kommisjonsarbeidet har til hensikt å gi dem – ikke om vi kaller oss urfolk eller nasjonal minoritet.

Birger Nesholen: Urfolk eller nasjonale minoriteter – det tenker jeg har sammenheng med konvensjon. Det er altså rammekonvensjonen som gjelder for nasjonale minoriteter, og så er det ILO-konvensjonen som er mye av grunnlaget for urfolk. Det er innholdet i konvensjonene som staten uansett har forpliktelser til å følge opp. Hvis staten nå bare følger opp bokstav og intensjon i rammekonvensjonen for de nasjonale minoritetene, har vi kommet veldig langt. Så kan vi ta en videre diskusjon når vi er på det nivået.

Terje Audun Bredvold: Jeg vil også svare litt her. Personlig har jeg sett på urfolk som noen som har vært i Norge mye lenger enn vi skogfinner, som kom i 1640. Det er det første dokumenterbare. Så jeg personlig har aldri engang tenkt tanken om at vi skulle være urfolk.

Lars Rem (FrP): Jeg er enig. Jeg tenkte litt på språket. Med tanke på skogfinsk språk, som dere ikke kan: Er det stor forskjell på det gamle skogfinske språket og dagens finsk?

Birger Nesholen: Det er akkurat det vi holder på med et prosjekt for å presentere kunnskaper om. For å forstå litt av prinsippene i det kan man stille spørsmålet på en annen måte, så det kanskje blir mer begripelig for oss her. Det er spørsmålet: Er det stor forskjell på dagens norsk og 1600-tallets norsk? Hva gjør 400 år med tid og utvikling med språket, fra 1600-tallet og fram til nå? Det er ett perspektiv å se det fra.

I tillegg var selvfølgelig språksituasjonen i Finland på den tiden akkurat som i Norge, et vell av dialekter som mer eller mindre hadde sine særegenheter, kan vi si. Da er man inne på diskusjonen om hvor i Finland de ulike skogfinnene kom fra, som gjorde at det innen dialekt og språkbakgrunn åpenbart også var større variasjon enn ett bestemt språk eller én bestemt dialekt.

Møtelederen: Vi går til SV og Audun Lysbakken.

Audun Lysbakken (SV): Tusen takk for interessante innledninger og for at dere er her.

Jeg skal prøve å rekke noen spørsmål til hver, så da ber jeg om effektive svar.

I begge høringsinnspillene er spørsmålet om navneloven tatt opp. Det har vi jo ikke vært inne på, så jeg vil begynne der. Jeg vil kanskje begynne hos Skogfinske interesser. Kan dere si helt kort til komiteen hva de viktigste argumentene og de viktigste endringene dere ønsker, er?

Terje Audun Bredvold: Der vil jeg si at muligheten til å få ta tilbake sitt opprinnelige slektsnavn er det mange som føler behov for, og det er sårt for dem å ikke få lov til det. Det er spesielle regler i navneloven som hindrer det. Hvis det er så og så få i Norge som heter det, må du søke hver enkelt person om å få lov til å bruke ditt eget slektsnavn. Det har vært effektivt nei i mange tilfeller – veldig vondt. Vi hadde en på Åsnes Finnskog som kjempet og søkte. Hun fikk lov å bruke det som mellomnavn, men det var ikke bra nok. Hun ville ha Piesainen som etternavn. Hun fikk viljen sin da hun døde, for da hadde hun bestemt hva det skulle stå i dødsannonsen, og hva det skulle stå på gravsteinen. Der står det Anne Marit Østbakken Piesainen. Ingen andre steder fikk hun lov til å gjøre det.

Audun Lysbakken (SV): Til Skogfinneforeningen: Det er vist til behovet for forskning, da med utgangspunkt i museet og relevante akademiske miljøer. Er det noen akademiske miljøer det går an å peke på allerede,

eller er det egentlig behov for at noen får tildelt den oppgaven?

Rune Hernes Bjerke: Det som er viktig hvis man skal forske, er at man får et forskningsmiljø rundt seg som er relevant. Jeg skal ikke opphøye meg til dommer over det, men at den institusjonen som f.eks. en doktorgradsstipendiat knyttes opp til, har et fagmiljø rundt seg, i tillegg til den ypperlige muligheten det er å knytte seg opp til kompetansen til Birger Nesholen og andre på Norsk Skogfinsk Museum, vil jo skape den resonansskassen som man trenger for å drive godt forskningsarbeid.

Audun Lysbakken (SV): Så lurte jeg på noe annet, apropos språk, for det står også i innspillet fra Skogfinneforeningen noe om at tilgjengeligheten til skogfinske kilder vil ha godt av at det legges til rette for undervisning i finsk på universiteter og høyskoler. Jamfør den diskusjonen vi har hatt om språk tidligere i dag: Gjelder det også tilrettelegging for kvensk? Her spør jeg ut fra at det er mange detaljer her som vi ikke nødvendigvis kjenner til. Eller er det finsk som gir best tilgang til skogfinske kilder?

Rune Hernes Bjerke: Dette innspillet vårt er i grunnen et ønske om å forsterke det Birger Nesholen nevnte i stad, som rett og slett går på å forstå kildene. Jeg tror ikke jeg vil rote meg inn i en diskusjon om finsk og kvensk på samme nivå som det vi så i forrige utspøringsrunde.

Audun Lysbakken (SV): Greit. Da er det litt tid igjen. Dette kan den som vil, gripe fatt i. Det er spilt inn et forslag om et kulturfond. Det kunne egentlig være nyttig å få høre litt om hvordan dere ønsker at det skal bli brukt og bygd opp.

Rune Hernes Bjerke: Jeg mener at et kulturfond må bygge på den forståelsen en har av hvor kulturen har blitt tilintetgjort, og selvfølgelig hvilke kulturuttrykk som er egnet til å skape oppslutning og identitet. Det har utvilsomt mye med identitet å gjøre. Ellers har ikke jeg tenkt gjennom det. Men det finnes mange kulturuttrykk som kan egne seg, og som ikke engang behøver å være kostbare, så lenge det legges til rette.

Birger Nesholen: Det er ikke noe gærent med et eget kulturfond eller et kulturfond med mer målrettede statutter. Det som kanskje er enda mer effektivt, er at Stortinget pålegger eller instruerer, som det heter på høyst verbalt språk, at både Kulturrådet, Kulturinstituttet, departement og andre sektorer man har mulighet til å søke fra, får beskjed fra Stortinget om hvordan de

skal tenke på og prioritere f.eks. de nasjonale minoritetene.

Det er en del ordninger allerede og mye penger man kan søke om, og vi har flere eksempler på at søknader fra nasjonale minoriteter – i hvert fall fra skogfennene – blir nedprioritert fordi det er et lite tema som man kanskje ikke vet så mye om. Da blir det litt spesielt og til forskjell fra søknader fra dem som er mer populære og kanskje også mer populistiske.

Møtelederen: Vi går videre til Rødt og Seher Aydar, som har 5 minutter.

Seher Aydar (R): Takk skal dere ha, dette er først og fremst veldig lærerikt.

Jeg har lyst til å spørre litt om museet. Dere har vært litt inne på det, men kan dere si litt om veien videre for å gjøre det til en nasjonal institusjon for skogfinsk kultur, og kanskje si mer konkret hvilken oppfølging dere trenger og forventer fra myndighetene for at det skal være mulig?

Birger Nesholen: Som jeg sa, har vi i 15 år hatt tre stillinger på budsjettet i søknaden til Kulturdepartementet. I de 15 årene har vi ikke fått en eneste ny stilling. Det gjør at vi har de stillingene på budsjettet nå, for nå må vi ha på plass de stillingene. Det er fordi museumsbygget som vi er i ferd med å bygge, åpner tidlig høst neste år. Da er vi nødt til å ha på plass de stillingene som skal skjøtte både bygget, publikumsmottak, samlinger, utstillinger, bibliotek og alt som vi presenterer der. Når stillingsutviklingen har stått på null i 15 år, betyr det at behovet for stillingene har hopet seg opp dramatisk akkurat nå og for neste år. Da må vi ha stillingene, ellers kan vi ikke åpne dette nye museumsbygget som Stortinget har bevilget penger til.

Seher Aydar (R): Kan jeg sjekke om jeg forstår deg riktig? Det dere egentlig trenger og forventer fra myndighetene, er først og fremst ressurser i statsbudsjettet, eller er det noe annet også?

Birger Nesholen: Det er veldig mye av nye stillinger som løser seg med penger, så det er en hovedsak. Vi sendte med en høringsuttalelse fra museet med planen vi vedtok 1. februar i år, og som nettopp har en opplysning av stillingene vi nå har behov for, og tidsplanen for når de må på plass.

Seher Aydar (R): Takk skal du ha. Jeg har et spørsmål til: Utenom lovendring og endring i instruks lurer jeg på hvilke ressurser som trengs for å få til bedre registrering av skogfinske kulturminner framover?

Birger Nesholen: Kunnskap. Det er ikke sånn at det bare er i samfunnet generelt, i skoleverket og blant ele-

ver at man har lite kunnskap om skogfennene. Det er i hele samfunnet, også i de institusjonene som har ansvar for kulturminner og andre sektorer for det kulturelle. Det som det er et massivt behov for, er nettopp muligheten til å kunne lære opp samfunnet, bl.a. gjennom skoleverket, et aktivt museum osv., men dette har ligget i dvale i 15 år fordi vi ikke har fått nye stillinger, og vi har ikke fått nye ressurser med muligheter til å jobbe med dette. Det har nok hatt en målrettet hensikt.

Seher Aydar (R): Takk.

Møtelederen: Fint, da går vi til Venstre og Grunde Almeland.

Grunde Almeland (V): Om jeg får lov, må jeg bare si at jeg også har en rolle i kulturkomiteen og har fått følge prosjektet med museet tett. Jeg er glad for at vi har kommet dit vi tross alt har kommet nå, og så noterer jeg at vi har en stor jobb å gjøre framover.

Med den innledningen er mitt spørsmål: Det kom noe ekstra midler i selve budsjetttrunden nå. Hva har det gitt? Slik jeg opplevde det, var det midler også for å dekke opp for stillingsressurser og for å kunne kartlegge litt videre hva det er som faktisk trengs etter hvert når museet skal åpnes? Vi kan begynne der.

Birger Nesholen: Det bruker vi bl.a. på en konservatorstilling som vi utlyste i vinter. Søknadsfristen var nå 8. april, forrige uke. Vi har akkurat begynt å gjennomgå de seks søknadene.

I desember søkte vi om og fikk tilsagn fra Kulturrådet om et treårig prosjekt med 50 pst. finansiering fra Kulturrådet som skal gå på tilgjengeliggjøring av dokumentasjon om skogfennene i finske arkiv og finskspråklig litteratur. Der er det et vell av dokumentasjon og påfyll til kunnskap om skogfennene, som ikke er tilgjengelig fordi det er på finsk språk. Dette er et treårig prosjekt som vi allerede er i gang med, og som kommer til å løfte kunnskapsnivået og forståelsen for og innsikten i skogfinner, sett på denne gruppen fra det mye mer kunnskapsrike Finland.

Det er to av dem. Vi er også i gang med å planlegge videre, men vi er nødt til å ha en slags sikkerhet for at det blir en opptrapping i økonomien videre.

Grunde Almeland (V): Takk skal dere ha. For å løfte det litt til det overordnede: Dere nevnte registrering av kulturminner. Jeg ønsker å spørre om det er identifisert noen utfordringer med måten dagens lovverk er rigget på, eller med oppfølging av praktisering fra riksantikvar hovedsakelig det som går på registrering av kulturminner?

Birger Nesholen: Problematikken er i veldig stor grad at de som registrerer kulturminner, ikke har spesi-

elt mye kunnskap om det skogfinske. Så i mange sammenhenger vet man ikke hva man ser. Man har så lite kunnskap at man kan risikere å feiltolke ting til det skogfinske – kan man si – fordi man ikke har en klar forestilling om innholdet i det skogfinske og spesialiteter i byggeskikk og slikt. Enda en gang er det kunnskapsnivået om det skogfinske, den rent praktiske kunnskapen også i fagmiljøer, som er helt relevant å få økt og bygd opp.

Grunde Almeland (V): Så det er ikke nødvendigvis noe på reguleringsiden som dere har identifisert per nå at mangler?

Birger Nesholen: Ikke på reguleringsiden generelt. Det kan selvfølgelig oppstå, og det har oppstått av og til i min femtiårige karriere at det har vært reguleringssaker som har truet skogfinske kulturminner.

Det som de siste årene kanskje har vært den største trusselen, er vindkraftutbygging. Finnskogen er et stort skogområde som er attraktivt også i moderne tid for den type utbygging. Det var ikke bare attraktivt for 400 år siden for skogfinner som drev svedjebruk. Det er noe av kategorien potensiell trussel, kan man si. Det er ikke bare mastene som skal stå der, men det er et nettverk av veier osv. Det har omtrent samme effekt som markberedning og andre harde skogbrukshandteringer at det ikke er noe krav om registrering på forhånd. Det betyr at det som eventuelt var der, er helt spolert etter en stor utbygging som vindkraft, markberedning og andre massive tiltak i skogen.

Møtelederen: Da går vi til ...

Rune Hernes Bjerke: Kan jeg bare si litt til om det – kort?

Møtelederen: Kan vi komme tilbake igjen til det etterpå? Jeg må bare forsøke å holde tidsrammen her, for vi er på overtid. Vi går til Miljøpartiet De Grønne og Lan Marie Nguyen Berg, som har 5 minutter.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Tusen takk for at dere er her og bidrar til å øke også vår kunnskap om en gruppe i Norge som har blitt usynliggjort så kraftig, som dere også beskriver. Jeg har også lyst til å gi deg, Rune, muligheten til å kunne si det du ville i sted, men aller først kan jeg stille et spørsmål: I høringssvaret skriver dere at dere ikke foretrekker begrepet «nasjonale minoriteter», men heller «nasjonale grupper med særlige vernebehov». Vil dere utdype det litt, og mener dere at det generelt må gjøres en opprydding i begrepsbruken? Det var det spørsmålet jeg hadde, som kanskje ikke har blitt besvart. Jeg vil også gjerne gi Rune en mulighet etterpå til å kunne si noe av det du hadde tenkt til å si i sted.

Rune Hernes Bjerke: Da fikk jeg den – takk. Jeg har bare lyst til å sette en hale på det Birger var inne på når det gjaldt infrastruktur, og minne om at det ikke begrenser seg til Finnskogen, men at det som finnes av infrastrukturprosjekter, mer eller mindre over hele Østlandet, kan true de skogfinske bosetningene, enten de er noe man faktisk har registrert, eller man ikke har gjort det. Det er det ene.

Det andre er at vi har en ny kulturmiljølov på gang. Den kommer neste år, og den håper vi kan ta skikkelig høyde for et vern av disse kulturminnene.

Så tror jeg kanskje den referansen til nasjonale minoriteter og en omdøping er noe som ligger i høringsuttalelsen til Skogfinske interesser.

Birger Nesholen: Nei, vi har aldri tenkt tanken en gang.

Rune Hernes Bjerke: Hvis jeg har skrevet det i vårt høringssvar, må jeg gjøre min hjemmelektur på nytt. For jeg er opptatt av at «nasjonale minoriteter» er et begrep som tross alt er knyttet til en rammekonvensjon som er et av de viktigste dokumentene vi skal forholde oss til.

Lan Marie Nguyen Berg (MDG): Ok, men takk for det. Da kan jeg stille et spørsmål til, og det er: Rapporten påpeker at kvenske og skogfinske organisasjoner ikke opplever at medvirkningen er reell. Da lurar jeg litt på, fra deres perspektiv, hva som kan og bør gjøres annerledes.

Rune Hernes Bjerke: Vårt primære kontaktpunkt sånn som det er i dag, er gjennom Kommunaldepartementet, som har et ansvar for de nasjonale minoritetene. Som det også kom fram i den kvenske utspørringen, begrenser den obligatoriske øvelsen seg til et møte i året, hvor alle minoritetene deltar. Hvis man ikke er flink til å banke på døra, blir det det eneste. Vi opplever at den øvelsen én gang i året er en slags botsøvelse fra forvaltningen for å etterleve et slags minimum av kravene i rammekonvensjonen, og noe vi skulle ønske å se levendegjort på en helt annen måte, men det må selvfølgelig bygge på kompetanse i forvaltningen om de nasjonale minoritetenes situasjon. Noen har da foreslått: Hvorfor ikke tenke seg et direktorat eller en statssekretær – det er også blitt foreslått – sånn at man har en etat eller person i forvaltningen som har et varig ansvar for dette på et høyere nivå enn en avdeling i Kommunaldepartementet? Om det er riktig vei å gå, det skal ikke jeg si, men nå kan vi se hvordan Stortinget behandler de ideene og forslagene som er kommet.

Birger Nesholen: Rammekonvensjonen er det som kanskje er av størst betydning – ikke bare for oss som nasjonal minoritet, men for alle de nasjonale minorite-

tene i det hele tatt, at nasjonen Norge tar rammekonvensjonens krav til effektiv deltakelse på alvor, finner ut hva det innebærer i praksis, og etablerer det som praksis i alle saker, som det står, som berører minoriteten. Da ville vi komme langt, hvis vi fikk den dialogplattformen, kan vi si, i samarbeidet mellom samfunnet, som forvalter av rammekonvensjonen, og dem som rammekonvensjonen gjelder for.

Møtelederen: Vi er kommet til den åpne spørsmålsrunden, og jeg har registrert saksordfører Harberg.

Svein Harberg (H): Ja, nå har det vært flere timer, og det er mye som har vært sagt, men bare for å være helt sikker: Dere har snakket mye om ressurser til å ta vare på kulturminner, men fra tidligere bolker har det vært dette med likebehandling av vernestatus, og samene har en spesiell vernestatus i forhold til når det inntreer. Gjelder det samme for dere? Dette er bare så vi får det klart for oss.

Birger Nesholen: Det vil ikke kunne kopiere det samiske, for hele kulturminneinnholdet i det skogfinske er totalt annerledes enn i det samiske. Så man kan ikke sette 1917 som en tidsgrense for alle skogfinske kulturminner. Det må til en diskusjon om hva man kan regne som skogfinske kulturminner, og hvilke elementer i det skogfinske man da har behov for en sånn nyere tidsgrense for. Der har jeg pekt på – for allerede 25 år siden, tror jeg – behovet for at man burde ha nærmest et eget vern av skogfinske kulturminner som går på bruk av røykovner, eller oppvarming med røykovner, for det er helt spesielt for den skogfinske kulturen i de aller fleste sammenhenger. Det er en tradisjon som ikke lenger utvikles og er i bruk. Det er i veldig stor grad et avsluttet kapittel i kulturen, som man da kan diskutere hvordan man kan sette rammer rundt for å sikre at ting ikke blir spolert.

Møtelederen: Jeg har ikke registrert flere spørsmål fra komiteen. Vi begynner å gå inn for landing, men dere er invitert til å komme med noen avsluttende bemerkninger på totalt 5 minutter for dere alle, hvis dere ønsker det. Da er det den som føler seg kallet først, som kan ta ordet.

Terje Audun Bredvold: Jeg kan bare understreke dette med kunnskap. Det er dessverre slik at politikere i kommuner og fylker og de som jobber i administrasjonen, ikke har peiling på nasjonale minoriteter – og da er det ikke bare skogfinner jeg prater om. Noen av områdene har f.eks. en stor bosetning med tatere – eller tattere og skogfinner, som i Solør-regionen – og ingen vet noe. Så det er et ekstremt stort behov for økt kunnskap – overallt.

Rune Hernes Bjerke: Jeg har heller ikke tenkt til å bruke 5 minutter, men jeg benytter sjansen til å takke for møtet. Det er svært interessant å sitte i samme stol som politikere vi ikke møter til daglig – og så er det noen politikere vi er begynt å møte til daglig.

Det store spørsmålet er jo nå hva vi legger i begrepet «forsoning». Kommisjonen har forsøkt å konkretisere det gjennom et sett med tiltak. Fasiten på om det faktisk er forsoning, får vi ikke før på lenge, for det er nettopp når storsamfunnet og minoritetene snakker samme språk om hva nasjonale minoriteter og urfolk er for noe. Da må vi bare være tålmodige, og så må vi ha troen på de tiltakene som kommisjonen har foreslått, og som vi har supplert og fargelagt på en såpass god måte at de blir hensyntatt – håper og tror vi. Det vil vise seg om det er det som skal til for å oppnå forsoning.

Jeg har lyst til å legge til – som Unni Elisabeth Huru var innom i sitt avslutningsforedrag – at vi anser alle de nasjonale minoritetene for å være i samme situasjon og ser ikke at kommisjonsavgrensningen setter noen grense for det samarbeidet vi kan ha på tvers av minoriteter og urfolk.

Med det takker Skogfinneforeningen for oppmerksomheten i dag.

Birger Nesholen: Vi takker selvfølgelig også for invitasjon og oppmerksomhet, og jeg oppfatter komiteen, både nå og i tidligere møter på Finnskogen, som ytterst interessert i det vi har å komme med, og det er selvfølgelig en inspirasjon. Da føler vi oss matnyttige i den agendaen vi har.

Som jeg har sagt tidligere i kveld: Det som vi føler i størst grad ligger som noe uavklart med sannhets- og forsoningskommisjonens rapport, er de siste 25 årene. Det er de som vi som lever nå, har opplevd, det er den erfaringen vi har av storsamfunnets behandling av de mest prioriterte skogfinske interessene. Så lenge det ikke er framme i lyset og man har fått en klarhet i hvilken verdi dette har i den totaliteten som etter hvert nå utvikler seg i forholdet mellom skogfinnerne og storsamfunnet, og myndighetene, ligger dette der som noe uavklart. Det konglomeratet der bør fram i lyset, og dette har vi skrevet nokså utfyllende om i høringsuttalelsen fra Norsk Skogfinsk Museum.

Som det ble sagt i forrige bolke, med kvenene, er det her snakk om personer. Det er altså personer i samfunnet det er snakk om. Man kan snakke om en minoritet som en gruppe, men den gruppen består ikke av noe annet enn enkeltpersoner som har sine erfaringer. Da er det de enkeltpersonene som føler at de har behov for det, eller som føler at de er rammet av noe utenfor sin interesse og kontroll, som også skal føle forsoningen – tenker jeg.

Det har vært veldig hyggelig å treffe denne komiteen. Dette må vi gjøre oftere! (Munterhet i salen)

Møtelederen: Tusen hjertelig takk skal dere ha, alle sammen, for både klar tale og klare svar.

Med dette er denne høringen over – vel hjem.

Møtet hevet kl. 20.02.

